

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1996

Technical and Bibliographic Notes / Notes technique et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming are checked below.

- Coloured covers / Couverture de couleur
- Covers damaged / Couverture endommagée
- Covers restored and/or laminated / Couverture restaurée et/ou pelliculée
- Cover title missing / Le titre de couverture manque
- Coloured maps / Cartes géographiques en couleur
- Coloured ink (i.e. other than blue or black) / Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- Coloured plates and/or illustrations / Planches et/ou illustrations en couleur
- Bound with other material / Relié avec d'autres documents
- Only edition available / Seule édition disponible
- Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin / La reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distorsion le long de la marge intérieure.
- Blank leaves added during restorations may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming / Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.

- Additional comments / Commentaires supplémentaires:

Text in Ukrainian. Pagination is as follows : p. [359]-749.

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modifications dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- Coloured pages / Pages de couleur
- Pages damaged / Pages endommagées
- Pages restored and/or laminated / Pages restaurées et/ou pelliculées
- Pages discoloured, stained or foxed / Pages décolorées, tachetées ou piquées
- Pages detached / Pages détachées
- Showthrough / Transparence
- Quality of print varies / Qualité inégale de l'impression
- Includes supplementary material / Comprend du matériel supplémentaire
- Pages wholly or partially obscured by errata slips, tissues, etc., have been refilmed to ensure the best possible image / Les pages totalement ou partiellement obscurcies par un feuillet d'errata, une pelure, etc., ont été filmées à nouveau de façon à obtenir la meilleure image possible.
- Opposing pages with varying colouration or discolourations are filmed twice to ensure the best possible image / Les pages s'opposant ayant des colorations variables ou des décolorations sont filmées deux fois afin d'obtenir la meilleur image possible.

This item is filmed at the reduction ratio checked below / Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

10x	14x	18x	22x	26x	30x
			✓		
12x	16x	20x	24x	28x	32x

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

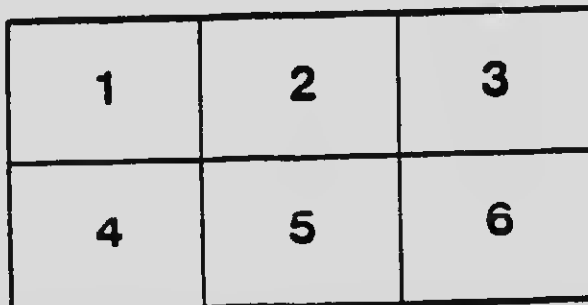
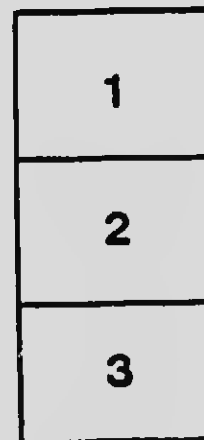
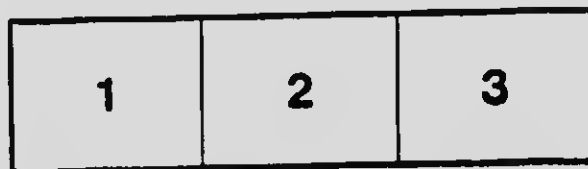
National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol \rightarrow (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole \rightarrow signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

1.0

1.1

1.25

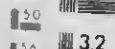
1.4

1.6

1.45

1.50

1.56

1.60

1.65

1.70

1.75

1.80

1.85

1.90

1.95

2.00

2.05

2.10

2.15

2.20

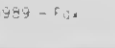
2.25

2.30

2.35

2.40

2.45

2.50

APPLIE

MAGE Inc

1653 East Man
Rochester, New York 14614
716-482-0300 Phone
(716) 288-5989 - Fax

7.

4

**НЕЗВИЧАЙНІ ПРИГОДИ МАТІЯ
САНДОРФА.**

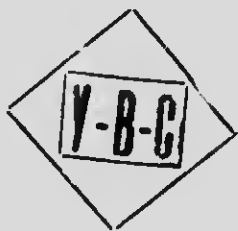

Ю. ВЕРНІ.

НЕЗВІЧАЙНІ ПРИГОДИ
МАТІЯ
САНДОРФА

ПОВІСТЬ.

ТОМ II.

НАКЛАДОМ
УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ
„УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ”.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ.

Середземне море.

„Середземне море красне головно задля діох своїх прикмет задля своїх гармонійних берегів і живости та ясности свого воздуха і світла... Таке море, як воно, гартує якось дивно чоловіка. Воно надає йому як найбільше витривалості і упругої сили; воно витворює раси, що найдовше держать ся”.

То сказав Мішле¹⁾ і правду сказав. Але на щастє для людей, природа, не чекаючи на якогось Геркулеса, розірвала скалу Кальпеларський²⁾. Можна спокійно не оглядати ся на, то, що говорить деякий геолог³⁾, і сказати, що той пролив був вже з давен-давня. Без него не було би Середземного моря. З того моря випаровує напівправду три рази тільки води, кільки йому доносять всі ріки, що до него впадають. Коли-б отже через той

¹⁾ Юлій Мішле, славний французький історик і філософ; родив ся 1798 р. в Парижі, а помер 1874 в Гієрї

²⁾ У стародавніх народів, як Фенїкіян, Греків і Римлян, що жили над Середземним морем, була повірка, що пів-божок (ніби бог а чоловік) Геркулес (Гераклій, Мелкарт) розірвав Европу і Африку, котрі держали ся разом в тїм місци, де нинї полудневий кінчик Европи пригірок Гїбральтар, званий в стародавніх часах Кальпелар, а напротив него в Африці, коло міста Цевтри гора звана давнїйше Абіля і впустив воду з Атлантийського оке-

пролив не дощливала вода з Атлантийського океана, то з него зробилось би було вже давно, може ще багато соток літ тому назад мертве море, і воно не було би таке живе, яким, поправді сказавши, є нині.

Отже тут, деє в якійсь найбільше укрітій і нікому незнаній стороні сего величезного моря Середземного, жив собі й граф Сандорф — а він, бачито мусів аж до останньої хвилі, аж до довершення свого діла, все ще називати ся доктором Антекіртом — і користав з того, що всі думали, мов би то він вже давно помер.

На нашій землі є два Середземні моря, одно в старім, а друго в новім світі^{*)}. Американським Середземним морем є залив Мексиканський; море се займає не менше як чотири і шість мільона квадратних кілометрів. За те Середземне море старого світа, хоч займає лиш два мільони вісімсот тисячів п'ятьсот двадцять і два квадратних кіломе-

та. Тоді кажуть настала потопа і утворилось Середземне море. В тій місци є нині пролив Гібральтарський.

*) Геологом зве ся учений, що із всіляких скал та закам'янілих звірят і рослин в землі досліджує, в який спосіб творила ся наша земля. Геологи отже кажуть, що Середземне море було вже давно перед тим, заким у людий настала згадка про якусь потопа, але то море було тоді инакше; проливу гібральтарського ще не було, а був довгий канал, що ішов через нинішню Францію, туди де нині ріка Рона.

*) Еуропа, Азія і Африка — то старий світ, а Америка і Австралія новий.

трів, є в своїм розложеню далеко ріжнород-
нийше і має багато заливів і заток та помен-
ших частин, що є досить просторі та за-
служуєть вповні на назву моря. От хоч би
грецький архіпелаж¹⁾, море повперше остро-
ва Крети, доліше Лібійське море, Адрій-
ське море межі Італію, Австрією, Туреч-
чиною і Грецією; Йонське море, що обливає
Корфу, Запте, Кефалонію і другі острови;
Тірренське море на заході від Італії, море
Еольське, там де громадка лі арийських
островів, залив Ліонський, залив Енозьський
а на полудне від него море Лігурійське, за-
лив Габсе, затока тунезійська; обі Сирти,
що так глибоко врізують ся в африканську
сушу поміжи киринеський півостров а Трі-
поліс.

А де-ж би доктор Антекірт вибрав собі
тут в сім морі на мешканє таке укритє міс-
це, котрого береги ще мало знає? В сій,
своїм обсьмом величезній долівці є ще сотки,
ба тисячі поменших островів. Трудно би бу-
ло вичислити всі їх пригірки та затоки. А
кілько то народів всіляких рас, всіляких
обичаїв, та політичних відносин живе на сих
побережах, на котрих історія людськості
більше як від двацяти соток літ витиснула
своє пятно! Тут живуть: Французи, Італійці,
Іспанці, Австріяки, Турки, Греки, Араби,

¹⁾ Архіпелажом зве ся море, де є багато островів
при купі.

Єгиптяни, Триполітанці, Тунезійці, Мароккани, — навіть Англійці на Гібральтарі, Мальті і Кипрі. Три однолітні суші чи континенти творять береги сего моря: Європа, Азія і Африка. Отже де завів собі резиденцію граф Сандорф, котрий тепер називає ся доктор Аптекірт — імя дороге для людий на Сході — і де розгравалась програма його повсего життя? Петро Баторий мав то незадовго довідати ся.

Розкривши на хвильку очі, став він знову без памяти і так само без чуюа, як тогди, коли доктор лишив його дома в Дубровнику, як би неживого. Тогди то виконав доктор один з тих досвідів на людській природі, в котрих воля грає так велику ролю, а о котрої дивних обявах вже ніхто не сумніває ся. Обдарований незвичайною силою піддавання¹⁾, міг він навіть без магнетізового світла і без світлячого гузика, просто лиш своїм проникаючим поглядом, викликати в Петрі стан гіпноптичний і піддати йому на місце його волі свою власну волю. Петро, ослаблений впливом крові, не давав вже ніякого знаку життя, заснув і на волю доктора, зпо-

¹⁾ Піддаване або сугестія, є то спосіб, яким один чоловік може вплинути на другого так, що той піддасть ся йому, переймає його волю, слухає його, і робить то, що той йому каже, а не має свідомости того, що і для чого так робить. Піддавання уживають в гіпнотизованю і до того казано давнійше дивити ся в який світлячий предмет.

ву пробудив ся. Тенер розходило ся о то, щоби піддержати погасаюче житє. Трудна справа, бо треба було величезної старанности і всякої помочи лікарської штуки. Доктор не смів у тім нічого занедбати.

— Буде жити!... Я хочу, щоби він жив! — говорив він сам до себе. — Чому не було мені в Котарі виконати мого первісного пляну?... Дячого приїзд Сарканього до Дубровника здержав мене і не дав мені вирвати його із сего проклятого міста... Але я таки його уратую!... Нехай Петро Баторий стане ся колісь в будучности правою рукою Матія Сандорфа!

Від пятайцяти літ думав доктор Антекірт лиш над тим, як би то піметити ся і відплатити ся. Не забув на то, чим зобовязав ся супротив Стефана Баторого і Володнелава Затмара та самого себе. Тенер настала пора ділання і дячого приїхав був на „Саварені” до Дубровника.

За той довгий час доктор дуже змінив ся, так, що ніхто був би його не пізнав. Його волосє коротко обстрижене як щітка, було зовсім поєнвіло, а лице стало якеє. безбарвне. Йому було пятьдесят літ і він чув ще в собі молодечу силу, але був вже спокійний і холодний, як старий. Тим, що виділи перед собою поважного і студеного, як лід, доктора Антекірта, було би ніколи не прийшло на гадку його кучеряве волосє, його свіжа, румяна барва лица і венеціяпська білява бо-

рідка, яку молодий граф колись поспів. Але він набравшись ще більше досвіду і загартувавши своє тіло, був одною із тих твердих як залізо патур, о котрих можна сказати, що від них дрижить магнетична голка, скоро лиш вони до неї зблизять ся. То-ж і з сна Стефана Баторого хотів він зробити такого самого, як і він.

Вирочім доктор Антекірт був вже від довшого часу послідним з родини Сандорфів. Читателі ще не забули, що він мав дитину, донечку, котру по його арештованню віддано в опіку панні Ляндек, жінці управителя замку Артенак. Та дівчина, — їй було тогди два роки — була одшокою спадкоємницею графа. Коли-б дожила вісімнайцятого року життя, мали їй віддати половину маєтку її батька. Тим вироким, яким засуджено її батька на смерть і сконфісковано його маєток, зроблено їй тоту ласку. Позаяк управителя Ляндека поліщено і дальше управителем засекувстрованої частини посілости в Семигороді, то він і його жінка з дитиною лишили ся на замку та постановили присвятити ціле своє життя тій дитині. Але видко, що вже якась така судьба повисла була над родиною Сандорфа, котра складала ся ще лиш із сеї маленької дитини. В кілька місяців по засудженю заговірників в Триесті і по тих подіях, що по тім наступили, пронала десь дитина і не можна вже було її відшукати. Знайшли лиш капелюшок на березі од-

ного із тих потоків, що перспливають через парк. Не що иншого, лиш вода понсела дптиншу десь в яку із тих пропастиї, котрим пливуть карпатські бпстриці; дальшого слїду не знайдено нїякого. Для Рожени Ляндєкової, жінки управителя, було ес смертельшим ударом: в кілька недїль по сїї пригодї вона помрла. Мпмо того не хотїло правителство зробити нїякої зміни в своїй постанові. Часть Сандорфової посїлости позїстала і дальше під есвєстром і вона мала аж тогди припасти державі, коли-б спадкоємниця, котрої смерть не свєрджено після закона, не пєявила ся аж до озпаченого часу і не упїмнула ся о свою спадщину.

То був послїдний удар, якпй дістав ся родинї Сандорфів, бо зі смертю послїдного потомка есї благородної і могучої родини, кінчпв ся і цілий рїд. Час впрочім робпг своє і незадовго як ся подїя, так і все инше, що вязало ся з заговором в Трисетї, піпгло в непамять.

Граф Матїй Сандорф перебував тогди в Отрантї і жив там так, що його нїхто не знав; там і довідав ся він о смерти своєї дитини. З нею щезло і все, що остало ся ще було йому по графинї Репї, котра лиш так короткпй час було його жінкою, а котру він так дуже любпв. Як прийшов він, що нїхто о тім не знав, так і винїс ся він з Отранто, і нїхто не був бп в слпї сказати, де він розпочав відтак нове житє.

Коли він в п'ятнайцять літ опісля вирінув знову, ніхто не здогадував ся, що то він той, що грає ролю доктора Антекїрта.

Матїї Сандорф жив отже виключно лиш тою гадкою, щоби викопати свої пляни. Був тепер лиш сам один на світі і мав доконати лиш одного діла, котрого довершенє уважав своєю святою задачею. В кілька літ опісля, коли покинув Атрапто, коли став єя могутим через ту сплу, що лиш сама одна робить чоловіка богачем, серед обставин, які зараз нізнаємо, коли ніхто не знав нічого про него, почав він слїдити за тими, котрим хотїв піметити ся. Петро Баторнїй — таке було його наміренє від давна — мав йому помагати в тїм ділі справедливоєти. Він найшов собі агентів по вєїляких містах на побережу Середземного моря, платив їм добре, але за то жадав, щоби вони мовчали як камїнь о його роботї. Вони лиш перешпєсували ся з доктором то при помочі скорих кораблів, то підводним телеграфом, що сполучає отров Антекїрта з електричними дротами на Малтї, а Малту знов з Європою.

Через то, що він і сам слїдив на підставі справоздань своїх агентів, вшав він наконєць на слїд тих, що посередно або безпосередно стояли в звязи з заговором графа Санторфа. Він сторожив їх здалека, звїдував ся, що вони роблять і ходив за ними через чотирь чи пять літ, так сказати бь, слїд в слїд. Він знав, що Сїяс Торонталь покіннув

Трисет та переніє ся з жінкою і дитиною до Дубровника. Слідив за Саркаїєм по всіх містах, куди той їздив і тратив його масток, слідив за ним і у східних сторонах Сицилії, де він з своїм товаришем Ціропом придумував способи, як би відтак весело жити та гуляти. Він знав, що Карпена покинув Ровіньо та Істрию і пішов до Італії, а відтак до Австрії та доти дармував, доки стало йому юдпного гроша. Він був би певно впозволив Андрія Феррата з в'язниці в Штайні в долині Австрії, де той покутував за своє благородне поступленє з втікачам з пізіньської банні, коли-б так до кількох місяців вже смерть сама не була його впозволила. Його діти, Марія і Люїджі, покинули також Ровіньо і десь бідували. Але вони десь так сховавали ся, що годі їх було відшукати. Паню Баторову, що з сином Петром і Борнком, давним слугою графа Володислава Затмара, осіла була в Дубровнику, не смускав доктор з ока і звістно, що він післав був їм значну суму грошній, котрих однакож горда і відважна пані Баторова не хотіла приймати.

На кінець настала пора, коли доктор міг розпочати свій трудний похід. Він був певний того, що по так довгій несприятливості, коли його через п'ятнацять літ уважали за померлого, ніхто його не пізнасть, і так приїхав він до Дубровника саме в пору, коли син Стефана Баторого залюбив ся був в дочці Сіляса Торонтоля, а він хотів тепер ту

любов за всяку ціну розірвати. Що пам'ятаємо, що тогди стало ся, коли вмів ся Сарканій та які були з того наслідки для обох сторін; як принесли Петра до дому його матері і що зробив доктор в тій хвили, коли здавало ся, що молодець вже умирає; як і серед яких обставин він провів його знову до життя і представив ся йому відтак яко правдивий Матій Сандорф.

Треба було тепер лічити Петра, а відтак сказати йому то, чого він не знав, то є, що його батько і оба його товариші погинули через підлу зраду; треба було йому сказати, хто були зрадники і він мусів стати ся неумолимим судією в справі, котру доктор хотів залагодити без людського суду, позаяк він сам став ся жертвою того суду.

Отже насамперед треба було брати ся до лічення Петра! Доктор взяв ся його лічити, як міг і знав.

В перших осьми днях, коли Петра привезли на острів, було з ним таки дуже небезпечно, він важив ся межн житєм а смертю. Не лиш що його рана виглядала якось дуже непевно, але ще й в голові йому дуже було помішало ся. Йому прийшла на гадку Сара, котра вже, як йому здавало ся, мабуть віддала ся за Сарканього; відтак нагадав собі на свою матір, котра його оплакує, ба ще й воскрес перед ним граф Матій Сандорф, що жив під іменем доктора Антекірта — Матій Сандорф, найщиріший приятель

його батька. Від того всего могло йому так на правду попутати ся в голові.

Доктор не відступав Петра день і ніч. Чув, як він в горячці повтаряв засну імя Сарн Торонгалівної. Видів, як дуже він полюбив буі її і яка взяла ся Петра мука від того, що віддала ся тота, котру він любив. Мусів отже наконець поставити сам собі питанє, чи така велика любов не готова противити ся всему, навіть і в тім случаю, колиб Петро довідав ся, що Сара с допською чоловіка, що зрадив його батька, що його продав, убив. А всеж-таки хотїз доктор то йому сказати. Він рішив ся на то, уважав то своїм обовязком.

Може яких двацять разів здавало ся, що Петро буде умирати. Був вже і на тілі і на дуєї так ослаб, що не пізнав Матїя Сандорфа, котрий стояв йому в головах. Вже не мав навіть на стїлько сили, щоб вимовити імя Сарн.

Але дуже стараний догляд поміг йому перебути тяжку недугу. Сила молодости взяла верх. Недужий почав поправляти ся на тілі, але на дуєї все ще був слабий. Рана почала гоїти ся: легки стакн знову правильно робити і дня 17 липня був вже доктор певний, що Петро буде жити. Того дня пізнав він доктора знову. Слабим, ледви слішним голосом закликав він знову його по іменн.

— Я лиш для тебе, мій сиуу, Матїй Сандорф, а більше для нікого.

А коли Петро відкрив ся на него такими очима, як хотін його спитати, що то має значити, додав він:

— Пізійшше, пізійшше!

В привітній комнаті, котрої вікнами, зверненими до півночі і сходу, міг входити свіжий воздух, а перед котрими росли красиві, вічно зелені дерева, що їх обливала весело плывуча водниця потічка, мусів Петро скоро приходити до здоровля. Доктор не переставав доглядати його. Що хвильки заходив до него, а коли вже відко було, що йому полекшало, то приставив до него чоловіка, котрий мав його доглядати, а на котрого обачність і добру волю можна було спустити ся.

Тим чоловіком був Поент Пескаде, котрий так само був щирий для Петра Баторого як для доктора. Роуміє ся, що він і Кап Матіфу мовчали о тім, що діяло ся на кладовищі в Дубровнику, а так само була певна річ, що вони ніколи з тим не винговорять ся, що молодця ще живого відобули з гробу.

Поент Пескаде знав досить добре о всім, що діяло ся в останніх кількох місяцях. Тим то й більше інтересував ся він недужим. Ту любов Петра Баторого, котрий станув Сарканій на перешкодї — той поганець в його очах, до котрого він справедливо мав якусь відразу — та стріча похорону з весільними повозами перед двором на Страдоне,

то добуване тіла з гробу на дубровницькім кладовищі, все то викликало в тім добрім чоловіці сочувство, тим більше, коли він зміркував, що й Петро стоїть в якійсь звязи з планами доктора, хоч не міг поняти їх остаточної ціли.

Із того всею, що сказано, виходить, що Поент Пескаде гришав ся речно доглядати недужого. Рівночасно наказав йому доктор, щоб він своїми догенами розвеселив Петра. А на дотесах йому не збувало. Вирочім від часу празнику в Гружу він постановив був собі відшлатити ся в якийсь спосіб Петрови Баторому.

Для того Поент Пескаде, коли пристабили його до недужого, старав ся всякими силами розривати гадки Петра і надавати йому задумувати ся; він балакав та плів, що лиш йому на язык прийшло. Так розповідав він одного дня, коли Петро його о то спитав, як він познакомив ся з доктором Антскіртом.

— Підчас спусканя трабоколя на воду пане Петре — відновів в.л. — Хиба ви собі того не пригадусте? Чей ви ще не забули тої історії з трабоколем, в котрій вславив ся Кап Матіфу і став ся героєм.

Петро таки не забув тої події, що перервала була й ямарок в Гружу, коли то надплив був прогульковий яхт. Але того він не знав, що на предложене доктора оба акробати покинули свої штуки, а стали у доктора на службу.

— Оттак, пане Петре — казав Поент Пескаде — то була причина, а пожертвоване Кана Матіфу стало ся для нас великим щастем. Але хоч ми маємо бути вдячні докторови, то не забуваємо, що ми й вам повинні бути вдячні.

— Мені?

— А так, вам, пане Петре, бо ви того дня стали для нас за всю публіку, значить ся, ми заробили того дня два ринські, не заслуживши їх собі, бо високо поважана публіка не зайшла до нашої буди, хоч заплатила була за своє місце.

Поент Пескаде привів тим Петрови Баторому на гадку ті часи, коли то він зложивши два ринські, хотів зайти до буди провансальських акробатів, але відтак зараз десь щез.

Молодець вже давно був на то забув, але тепер пригадав собі і усміхнув ся, але якось так сумно, бо пригадав собі, що він тогди, шукаючи Сари Торонталівни замішав ся був поміж людей.

Очи йому замкнули ся і він став собі пригадувати все, що від того дня стало ся. Скоро пригадав собі на Сару, котра тепер може вже віддана, стиснув його за серце якійсь такий біль, що він готов би був проклинати тих, що виратували його від смерти.

Поент Пескаде зміркував, що сей празник в Грузю викликав у Петра сумну згад-

ку. Не відзивався отже дальше лиш подумав собі:

— Мій недужий має діставати що п'ять-шість мінут по пів ложки добра-веселости. Так хоче доктор, а то не так легко.

За кілька хвиль почав так сам Петро, розкривши очі, розшукувати ся даліше:

— Чи ви, Поенте Пескаде, знали доктора Антекірта ще перед тим, заким спускано трабокольо на воду?

— Ні; ми його перед тим ніколи й на очі не виділи — відповів Поент Пескаде — ми навіть не знали, як він називає ся.

— Але від того дня ви вже його ніколи не попускали ся?

— Ніколи, хиба що він вислав мене де за якими орудками.

— А в яким же ми тут краю? Може би ви мені то сказали, Поенте Пескаде?

— Мені видить ся, що ми на якимсь острові, бо море обливає нас довкола.

— А вже-ж, але в котрій частині Середземного моря?

— Хиба так! По правді сказавши, я й сам не знаю, чи на півночі, чи на заході, чи може на полудні або на сході — відповів Поент Пескаде. Вирочім то так все одно. Одно лиш річ певна, а іменно то, що ми в доктора Антекірта, що нас тут добре годять, добре убирають, дають добре виспати ся, не згадуючи вже про ті відзначення...

— Але чей може знає, як називає ся

сеї остров, хоч не знаєте, де він лежить? — спитав Петро.

— Чому би не знати?... Знаю добре! Він називає ся Антекірта! — відповів Поент Пескаде.

Надармо слухав ся Петро Баторий, що би притапати собі, чи є де на Середземнім морі такий остров, котрий би так називав ся. Він видивив ся на Поента Пескадого.

— Так, пане Петре, Антекірта! — відповів Пескаде на їїме питанє. Коли-б так був у мене який вуйко, то він адресував би до мене лист хіба так: „Туди, та сам не знаю куди!“ Але то впрочм нічого дивного, що сеї остров називає ся Антекірта, бо він належить до доктора Антекірта. А чи доктор називає ся так від острова, чи остров від доктора, то вже годї менї екззати, хоч би я й навіть був генеральним секретарем якогось географічного товариства.

Петро приходив новолн до сьли, живив ся добре і з кожним днем ставав дущий. Доктор навідував ся часто до него та розмавляв з ним о всїм, лиш не о тїм, що могло Петра безпосередно інтересувати. А Петро знов, що не хотїв перед часом викликувати довірочности, чекав, аж доктор сам перший звірить ся йому.

Поент Пескаде доносив докторови все вірно, о чїм він жартами розмавляв з Петром. Петро очевидно був цікавий, що то має ся значити, що не лиш про самого доктора,

але навіть про острів ніхто нічого не знає. Так само видно було, що він засно думав о Сарі Торонталівній, котра тепер так далеко була від него, бо вся звязь межн сунешю а островом Антекіртою була перервана. Але надходила вже хвиля, в котрій треба було йому досить спати, щобн о всім довідати ся.

Так то! Він мав о всім довідати ся, а доктор постаповив був собі бутн того дня зовсім без чутя, як той лікар, що робить операцію.

Минуло кілька днів. Рана молодця була зовсім загоїла ся. Він міг вже вставати і сідати собі коло вікна. Вигрівав ся на теплім світлі сонци Середземного мори; здоровий морський вітер роздував його легки і додавав йому здоровля та спати. Очн його вдпвляли ся опорно в безмежний овид і він рад би був глянути ними аж поза него: видно, що на дусі ще не зовсім був подужав. Море дооконла острова було майже завжди пусте. Ледви що показали ся десь здалека поберекні судна як шебеки та таргани, поляки або сперонари¹⁾, але до острова ніяке не підходило. Великого корабля торговельного, або якого пакетового парохода тут не було ніколи видно.

Можна було справедливо сказати, що

¹⁾ Шебеки, поляки і сперонари є більші судна, що мають по три машти; на шебеках є машти похилі. Таргани є італійські лоди рибачькі з одним маштом.

остров Аптекірта лежить десь на самім кінці землі.

Дня 24 липня заповів доктор Петрови Баторову, що він на другий день по полудні може вийти на двір і навіть сам обіцяв ся піти з ним на сей перший прохід.

— Коли я маю вже силу виходити, пане доктор, то маю також силу й довідати ся про вас.

— Про мене? Що у тебе на думці Петре?

— А от що: ви знаєте ціле моє життя, а я вашого не знаю.

Доктор дивив ся уважно на него, вже не як приятель, а більше як лікар, щоби зміркувати, чи порадоно буде додавати огню і заліза до здорової крові педужого. Відтак сів собі коло него і сказав:

— Коли так, то послухай моєї історії.

Минувшість і теперішність.

Насамперед історія доктора Аптекірта, котра розпочинає ся в тій хвили, коли граф Матій Сандорф кинув ся у філії Адрійського моря.

— Я вийшов ціло з посеред граду куль, який носив ся на мене з карабінів поліціантів: нічого мені не стало ся. Ніч була дуже темна. Я пічогісенько не видів докола себе. Струя несла мене у море і я не міг би був вернути ся до берега, хоч би хотів. Ду-

маю собі: волю умерти, як щоби мене зловили і завели назад до Пізіно і там розстріляли. Коли згину, то всьому буде кінець: колиж виратую ся, то всі будуть стаяти тогди на перенюді довернити діла справедливости, на що я присяг ся перед графом Затмаром і твоім батьком та сам перед собою... та й доверну його.

— Діло справедливости? — спитав Петро котрому на то слово, яке почув несподівано, аж очі засвітились.

— Так, Петре, доідаши ся і ти, що то значить то слово, бо для того, щоби й ти взяв участь в тім ділі справедливости, винне я тебе так само мертвого і так самого живого, як і я, з могили на дубровницькім кладовищі.

На ті слова пригадав собі Петро ті часи зперед п'ятнайцяти літ, коли то його батько погіб на подвірю пізіньської кріности.

— Ціле море — говорив доктор дальше — аж до італіяньського побержа, лежало для мене отвором, але хоч і як з мене добрий пливач, то так я не міг зважити ся поплисти по нїм. Коли мені боже провидїне — думав я собі — не наднесе якої чайки, або якого чужесторонного судна, що витягнуло би мене з води, то я пропаду. Але коли чоловікови приходить ся вже загибати, то й знайдесь ще у него досить сили ратувати жинте, коли то ще можна.

— Я ще з самого початку був кілька

разів пішов під воду, щоб ратувати ся від куль, що поспали ся за мною. Але коли я вже був певний того, що мене не буде видно, то я держав ся верх води і пустив ся на широке море. Одіж на мені була мені мало на заваді, бо вона була дуже легенька і приставала до тіла.

— Було може пів до десятої вечером. Як я міркував, плів я вже більше як годину в противну сторону від берега; я відпливав очевидно чим раз дальше від порту в Ровіньо, бо відів, як поволн ставало в нім світло чим раз слабше.

— Куди я плів і на чім опирала ся моя надія? Я, Петре, певно не мав ніякої падії, але чув в собі якусь надлюдську силу опору, якусь таку унругу силу, котра не давала мені потонути. То вже не своє жите я ратував, а діло будучности. Коли-б в тій хвилі надплила була яка рибачья лодка, я би був зараз пішов під воду, щоб вона мене не побачила. Бо їй кілька-ж то зрадників міг я ще мати, що були би так само готові зловити мене і за добру заплату віддати властям в руки, як віддав свого часу той Карпена чесного Андрія Феррата!

— Але около першої години ось що стало ся: Нараз показало ся якесь судно. Воно надплило із широкого моря та розпустило всі вітрила, щоб добити ся до берега. Я був вже змучений і длятого лежав горілиць на воді; але задля осторожности я обернув ся,

щоби бути готовим піти під воду. То надіпвала рибачка лодка, що пліла до якогось істрійського порту, отже я мусів її підозрівати.

— Мене були вже доглянули, бо один з моряків відозвав ся був до других по дальматинськи, і казав їм брати ся судном на бік. Але я пішов скоренько під воду і судно пересунуло ся поадамною так, що мене ніхто із людей на судні не видів.

— Я виринув знову знід води, щоби відотхнути, а відтак пустив ся плісти дальше на захід.

— Чим більше в піч, тим слабший ставав вітер тай філі на воді спадати, котили ся ще липи довгими барапами і засидно підоймали мене та несли на шпроке море.

— Таким способом відблв ся я то пливувучи, то спочиваючи, ще о одну годину дальше від берега. Я думав липи о тім, щоби плісти дальше і дальше, а чч дорога, котру мені треба було переплісти... далека, про те мені було байдуже. Треба було зробити пять десять миль дороги, щоби перебрати ся через адрійське море; я задумав переплісти ту дорогу, та й був би переплів! Треба, бачиши, самому таке раз в життю перебутти, щоби знати, що то може чоловік, що може та чоловіча машинна, коли сподучить ся в ній сила моральна з фізичною.

— Отже я держав ся ще й другу годину верх води. Ся часть Адрійського моря

була зовсім пуста. Навіть птахи не літали, бо поховали ся у гнізда на скалах. Лиш ще морські чайки покрутили ся мені над головою, закигикали і як стріла полетіли даліше.

— Але хоч мені ще не здавало ся, що я утомив ся, то всеж-таки руки вже омлівали і ноги ставали тяжкі: пальці вже не притавали добре до себе і лиш з великим трудом міг я ще ступити до купи. Голова стала мені така тяжка, як коли-б мені хто до рязів учепив якусь кулю, і я не міг вже удержати її верх води.

— Мене брали ся якісь привиди. Я вже не знав, о чім думаю. Якісь дивні гадки почали крутити ся мені по голові. Я зміркував, що вже й не чую та й не виджу добре, чи то якийсь шум, що зробив ся нараз недалеко від мене, чи то якесь світло, що коло мене заблісло. А то от що стало ся:

— Була може північ, як дав ся чути здалека той глухий гуркіт у східній стороні, зробив ся шум і я не міг поняти, що то є. Перед очима, що мимоволі мені замкнули ся, зробило ся мені ясно. Я хотів повернути головою, але ледви міг то зробити в той спосіб, що занурив ся до половини у воді. Відтак я оглянув ся.

— Розповідаю тобі, Петре, подрібно все, як було, щоби ти все докладно знав, а з того і мене пізнав.

— Я вас, пане доктор, дуже добре знаю,

— відповів хлопець. — Хиба-ж думаєте, що моя мати не розповідала мені, хто то був граф Матій Саудорф?

— Вона, Петре, може й знала Матія Саудорфа, але доктора Антекірта певно не знала. А то його треба тобі пізнати. Отже слухай даліше.

— Той шум, який я почув, походив від великого корабля, що плив зі сходу, до італійського побережа. Світло — то була біла ліхтарня, вивішена на кінці передного маніту і означаюча, що то пливе парохід. Так вже скоро побачив я його світла, означаючи його бок, червоне з правого а зелене з лівого боку. А що я їх рівночасно побачив, то й зміркував, що корабель пливе просто на мене.

— Найблизша хвиля мусіла рішити Позаяк парохід плив з тої сторони, як Трпєст, то все промавляло за тим, що він пливе під австрійською флягою. Просити ся, щоб він мене взяв, значило зовсім те саме, що віддати ся в руки ровіньським жаңдармам. Я постановив собі не робити того, але всеж-таки скористати з нагоди і ратувати ся, як можна.

— Той парохід був поси́шній. Чим ближше він підпливав, тим більше видавав ся він мені своїм обємом якийсь великий і я видів вже, як пінилось море під його передом. Не більше як за дві мінути мусів він

прийти на то місце, де я лежав майже недвижно.

— Я вже не сумнівав ся, що то був австрійський пароход. Але й то могло бути, що йому було назначено плисти до Бріндізі або Отранто, або що він там хоч би лиш пристане. Коли-б так, то він мусів би там стати за яких двацять і чотири годин.

— Я постановив собі чекати. Певний того, що серед темноти ніхто мене не добачить, держав ся в тім напрямі, в яким плила та величезна маса. Корабель плів досить поволі і серед низьких філь навіть не хитав ся.

— Наконєць доплив він до мене. Своїм передом підймав ся він може на яких двацять стій понад воду. Піпа, яку він робив, залпла мене, але не кинуло мною на бік від него. Довгий зелізний дзюб зачепив об мене, але я відбив ся спільно рукою. То тревало всего кілька секунд. Відтак, коли показала ся висока його задна часть, вхопив ся я керми, не зважаючи на то, що мене може вхопити шруба¹⁾.

— На щастє пароход був з повним набором так, що глибоко лежала під ним шру-

¹⁾ Т. зв. шрубові пароходи гонять т. зв. „шруба без кінця” з великими крилами, умішена в споді корабля при задній його части. Шрубу обертає парова машинна на кораблі; вона вшрубовує ся у воду як н. пр. звичайна шруба в дерево і тим способом посуває корабель. Шрубу для кораблів придумав віденський технік Ресель.

ба і не виставала з поди, бо колп-б не то, то мене міг би був вхопити вир і я не міг би був імити ся держака від керми, як то я зробив. Як у всіх того рода кораблях, так і тут звисали по задю корабля два залізні ланци, прицілені до керми. Я вхопив ся одного з них і підліз аж під то місце, де вони зачіпляні саме над водою. Там примостив ся, як міг саме к до позадного ребра і с бал-ка... Тут був я вже досить безпечний.

— В три години опісля почало свитати. Я розважив собі, що коли пароход має пристанути в Бріндізі або Отранто, то мені треба сидіти так ще дваццять годни. Найгірше було, що мені хотіло ся їсти і пити. . Важна була та обетавина, що з гори з корабля не міг мене тут ніхто видіти, хоч би навіть і з лодки ратункової, що висіла позаду корабля. Правда, що з кораблів, котрі плвли би проти нас з боку, можна би було мене добачити і дати о тім знати, але того дня стрічали ми лодки дуже мало кораблів, а й ті що церепливали попри нас, плвли так далеко, що ледви могли би були добачити якогось чоловіка, що держав ся ланців керми.

— Незадовго стало сонце припикати і одіж на мені висохла а я здохнув її з себе. Тих триста римських що я дістав від Андрия Феррата, мав я все ще в чересї на собі. Вони мали стапути мені в пригоді, скоро би я виїшов на беріг. Там вже не було мені чого боятися. В чужім краю не могли вже бути

небезпечні для мене австрійські агенти. Тоді ще не було такої умови, щоби видавати собі політичних втікачів. Але мені хотіло ся не лиш жити, по й того, щоби всі думали, що я погиб. Ніхто не повинен був довідати ся о тім, що останній втікач з пізіпської бані станув на італіянській землі

— Так, як я хотів, так і стало ся. День минув без всякої пригоди. Настала ніч. Около десятої години почало показувати ся в полуднево-західній стороні світло в правильних перервах. То ліхтарня морська в Бріндізі пускала світло¹⁾. В дві години опісля на вернув корабель до порту.

— Але заким ще лометан²⁾ прийшов на корабель, дві морські мплі від берега пустив ся я ланцуха від керми, привязавши собі свою одіж, звязану в вузлик до шиї, і зсунув ся у воду.

В мінуту опісля щез мені корабель з о-

¹⁾ Ліхтарня морська є то висока вежа, виставлена де на яким недалекім острові, на котрій на самім вершку є замість бані великий кіш або клітка, межі котрої зелізними щоблями є уміщені скляні сочки рядами, так, що один ряд тих сочок перепускає світло, а другий ні. Той кіш на велик обертає ся за помочню такого самого приладу, як в годинниках з вагами, а під кошом горить вогонь. В ночи отже кіш той то раз пускає світло далеко на море, то знов на хвильку його перериває і так дає знаки кораблям, куди пансти до пристани.

²⁾ Той, що веде корабель до порту і показує йому дорогу.

чий і я чув лиш, як його парова свиставка
голосно давала знакн.

— Море було зовсім спокійне і за пів-
годнини приплив я до берега в місци, де вода
не была об береги і де не було нікого. Я вліз
між скали, убрав ся знову і ляг спочивати
в прогалині між скалами, де було трохи су-
хої морської травн. З утомн я вже й голоду
не чув.

— Ледви що стало свитати, пішов я до
Бріндізі, випукав там собі одну із пайпро-
етійний гостиниць і закнм ще уложив собі
плян до цілого мого нового житя, чекав я
там, що то буде дальше.

— По двох днях довідав ся я з газет, що
справа заговору в Триесті вже закінчила ся.
Писали також, що шукано за тілом графа
Матія Сандорфа, але не могли його знайти.
Всі уважали мене за погибіного — так само
за неживого, як колн-б мене разом з моїми
товаришами, Володнелавом Затмаром і твоїм
батьком Стефаном, розстріляли на замку в
Пізіно.

— Отже я помер! — Та ні! Петре, ще
вони нобачать, що я жию!

Петро Баторнй слухав уважно оповіда-
ня доктора. Воно тронуло його так дуже, як
коли-б то відзивав ся до него голос з мори-
ли. Ба. то лиш граф Матій Сандорф умів так
говорити! Супротив него, що був вірним о-
бразом свого батька, не був вже доктор так
холодний, як звичайно; він розкрив перед

ним цілу свою душу, хотів показати ся йому таким, яким був, бо через тільки літ мусів удавати кого иншого. Але коли Матій Сандорф ані словечком не згадав про то, що Петро рад би був почути, не згадав про то, в чім Петро числив на його поміч.

То, що доктор оповідав йому про свій переїзд через Адрійське море, було до слова правдою. Він дістав ся ціло і здорово до Бріндізі, підчас коли Матій Сандорф раз на завсеїдні помер.

Йому розходило ся пасамперед о то, що би чим скорше випести ся з Бріндізі. Се місто є лиш портом для переїзду. Тут або всідають ті, що їдуть до Індії, або всідають ті, що приїзять до Європи. Місто буває звичайно пусте, бо лиш раз або два рази на тиждень настає там живійше житє, коли приходять заморські пароходи, особливо ті, що належать до товариства „Peninsular and Oriental Company”.

Але той рух, який великують приїзди тих кораблів, міг був як-раз вистати хиба на то, щоби хтось пізнав пізінського втікача, а хоч він — як раз кажемо — не потребував побоювати ся о своє житє, то всеж-таки була то для него важна річ, щоби всі думали, що він погіб.

О тім роздумував доктор, коли на другий день по своїм приїзді проходжував ся при споді тераси, на котрій стоїть стовп Клео-

патри¹⁾), саме там де починає ся стара Асійська вулиця. Плян свого нового життя був вже собі уложив. Хотів поїхати на Вехід, призбирати там собі багатства а з ними й силу. Але то не годилось з його пляном їхати посеред подорожних веїлякої народности нашімсь з тих пароходів накункових, що удержують рух торговельний з побережем Малої Азії. Йому було догідно їхати хіба на величезнім кораблі транспортів, бо там би не так впадав в очі; але такого корабля не було в Бріндізі. Отже ще того самого вечера поїхав він залізницею до Отранто.

За півтора години станув поїзд в сїм місті, котре лежить майже на самім кінці заплата італійського чобота²⁾, над тям каналом, що твєрить вузький вхід до Адрійського моря. В сїм майже опустілім порті згодився доктор з властителем якоїсь шебеки, що готова вже була до виїзду до Смирни³⁾ та везла стало альбанських коній, на котрі в Отранті не було куця

¹⁾ Стови, названі так від іменем давньої королевої єгипетської; але то не є котрийсь з тих обелісків, що стояли колись в Александрії і звістні під назвою „Ігол Клеопатри“.

²⁾ Італійський півостров виглядає на карті або мапі зовсім, як чобіт; „італійський чобіт“ значить то саме, що „італійський півостров“.

³⁾ Смирна, по турецьки Ісмір, дуже старе місто над Середземним морем в Малій Азії, славне із своєї торгівлі

На другий день вишлюла шебека на море і доктор видів, як поза ним щезла на овиді морська ліхтаря, що стоїть на самім кінці Італії, званім Пунга ді Люкка, підчас, коли на противнім побережю топули у мранці Акрокеранські гори¹⁾). В кілька днів пізніше серед спокійної плавби об'їхали вони пригірок Матіан на самім кінці полудневої Греції і зашли до порту в Смирні.

Доктор розповів Петрови сю часть своєї подорожи кількома словамп, а відтак також і то, як він довідав ся з газет про смерть своєї доньки та що він з тої пори лишив ся сам один на світі.

Наконець — говорив він далше — став я на землі Малої Азії²⁾), де мені прийшло ся жити кілька літ і ніхто того не знав. Тепер мусіли мені стати в пригоді та помагати зарабляти собі прожиток наука медицини і хемії, науки природні, котрих я пильно учив ся за молоду в школі та університетах угорських, де твій батько навчив був собі яко професор тільки слави.

— Щастє послужило мені так, як я того й не сподівав ся і я здобув собі яко лікар насамперед у Смирні, де прожив яких сім

¹⁾ Гори на пригірку акрокеранським, звані по італіянськи Лінгулетта або „язичок“, котрий лежить проти Отранти на другім боці Адрійського моря в Туреччині.

²⁾ Мала Азія є то великий півостров азійський, обським з другої морем Егейським, а з третої морем Селитий з одної сторони Чорним морем і морем Марморедземним.

чи вісім літ, велику славу. Кілька случаїв
вилічени, що мені щасливо удали ся, звели
мене з найбогатшими людьми тих сторін, в
котрих про штуку лікарську майже не ні-
хто нічого не знав. Я рішив ся покинути мі-
сто. Як давні професори, ходив я з одної
сторони в другу і то лічив, то учив других
штуки лікарської, або й сам учив ся незна-
ної мені терапії¹⁾ талевів²⁾ Малої Азії або
індійських пандитів³⁾. В однім місяці пере-
був я кілька неділь, в другім кілька місяців;
мене звали на поміч до Карагіссара, Бенде-
ра, Адама, Галеба, Тріноліса і Дамаса; чут-
ка про мене несла ся по всім світі, ставала
чим раз більша і приносила мені майно,
котре разом зі славою ставало чим раз біль-
ше.

— Але того було мені за мало. Я мусів
здобути собі безмежну власть, таку, як її ма-
ють жиючі в достатках індійські раджі⁴⁾,
котрих знає рівнає ся їх богатству.

— Лучила ся добра нагода.

— В Гоме, в півпівній Сирії, жив собі

¹⁾ Терапією значить штука розпізнаваня недуги, а
відтак і штука ліченя.

²⁾ Талев, значить по арабськи то саме, що у нас
доктор або учений.

³⁾ Пандіти або пундіти, то є Індійці, котрих Англіїці
внучили способу міреня землі; в Індії уважають їх за ве-
ликих учених і вони лічать також люлий.

⁴⁾ Раджа значить по індійськи: „король” або „князь”
(„ма:ераджа” — великий князь).

чоловік що еох дуже від якоїсь укритої недуги. Ніякий лікар аж до мого приїзду не міг розпізнати, щоби то була за недуга і для того ніхто не міг знайти спосіб, як би того чоловіка вилічити з неї. Той чоловік звав ся Фац-Рат і мав високе становище при Порті. Він мав лише що еорок і пять літ, то й жаль було йому умирати, тим більше, що він мав величезний масток і міг уживати веїх роеконий сего світа. Фац-Рат довідав ся о мені, бо моя слава розійшла ся вже була тогди дуже далеко. Отже він просив мене, щоби я приїхав до Гоме і я поспішив на його запрошенє.

— Чуєш, докторе — каже він до мене — дам тобі половину мого мастку, коли вернеш мені здоровлє.

— Держи собі евою половину мастку — відповів я. — Буду тебе лічити: а коли Бог поможе, то й вилічу.

Я щільно приемотрював ся еєму недугому, котрого лікарі були вже відступили. Вони сказали йому, що він буде жити ще лиш кілька місяців. Я мав на стілько щаетя, що розслідив на певно, яка у нег недуга. Відтак побув я у Фац-Рата три неділі, щоби придивити ся, як йому помагають мої ліки. Він подужав так зовеїм. Коли онієля хотів зі мною розрахувати ся, домагав ся я лиш тої заплати, яка мені по моїй думці належала ся, а відтак і виїхав з Гомеа.

— В три роки онієля погіб Фац-Рат з

якоїсь пригоди на полчовано. А що він не мав ніяких близьких свояків, то назначив мене в своїм завіщанні одним спадкоємцем цілого свого маєтку, котрий був таки вже на правду варт що найменше яких п'ятдесять мільонів ринських.

— Минуло як-раз тринадцять літ, як втікач з Пізіно став на землі Малої Азії. Імя доктора Антекірта, о котрім вже по цілім світі оповідали собі всілякі байки, понеслось також і по цілій Европі. Так осягнув я того, чого бажав. Треба було ще лиш то довершити, що є одною цілю мого життя.

— Я рішив ся вернути до Европи, або бодай десь в таке місце Середземного моря, що лежить на самім її кінці. Я поїхав на африканське побереже і там купив за значну суму важний, багатий і урожайний острів, з котрого матеріальні доходи могли би заспокоїти потреби життя малої колонії; став ся властителем острова Антекірта. Оттут, Петро, я паном, необмеженим паном, королем без підданих, але маю службу, що преданна мені душею і тілом; маю средства до оборони, котрі стануть ся страшними, коли їх докінчу; маю телеграми, що сполучують мене з всілякими місцями та островами на Середземнім морі; маю маленьку флоту але таку скору, що я із сего моря, так сказати би, зробив собі державу.

— А де-ж той острів Антекірта? — спитав Петро Баторий.

— На водах великої Сирти, котрої слава, що правда, з давен-давня не пайліша, на самім краю сего моря, на котрім від північних вітрів навіть для повійшого рода кораблів дуже небезпечно, в середній заліву Сідри, що врзує ся в африканське побереже межн Триполітанською а Киринийською державою.

Там такн напpавду лежить остров Атекірта, в північній громаді сиртійських островів. Богато, богато літ перед тим об'їздив доктор киринейське побереже, Сузу, старий порг киринейський, край Барка, всі міста, що повстали з стародавнього Птолемаїс, Береніки та Андріянополя, словом цілу Пентаполіс¹⁾, що була колись грецька, македонська, римська, перська, сараценьська і т. д., а нині є арабська і зависима від пашалику Триполіс. Раз случайно — бо він їздив всюди, де лиш його кликали — заплив він і помежи ті численні острови, що розклені досить густо перед лівійським побережем як: Фарос і Антіродос, Ілїтіне, Елєсіпте, Гіфалї, Понтієни, білі острови і наконець Сирти.

Там в заліві Сідри, трийцять миль на полудневий захід від турецького віляету Бен-Гаці, звернув на себе його увагу осо-

¹⁾ Пентаполіс — „край пяти міст” — так називав ся той край, що звесь нині Барка, і лежить в північній Африці межн Сиртами а Єгиптом. Від міста Кирени звано його також Киренеюкою.

бливо остров Антекірта, положений найблизше коло побережа. Той остров назвали так для того, бо він лежить перед громадами островів, що звуться Сирти і Кірти. З тої пори постановив собі доктор кунити її колінь для себе і як би на запоруку того, що колінь стане ся її властителем, прибрав собі прізвище Антекірт, прізвище, котре незадовго стало звістие в цілій Малій Азії.

В тім виборі мав він дві важні причини: раз була Антекірта досить простора — вісімнайцять миль в обемі¹⁾ і могла помістити всю його службу, котру він хотів тут зібрати разом; остров лежав досить високо, бо із скалистого горба, що піднімає ся на вісімсот стій високо в гору, відко на цілий залив аж до кримуейського побережа; плодів тут є досить всіляких, а води також подостатком, так, що тут могло би безпечно виживити ся кілька тисячів людей. Відтак був сей остров положений на морі, що дуже небезпечно через бурі на нїм і вже в стародавніх часах стало ся небезпечно аргонавтам¹⁾: Апольоній з Родоса, Горацій Вергіль, Пронерцій, Сепека, Валерій Фляккус, Люканус і много інших геометрів та поетів: Полібій Салюстий, Страбо, Меля, Пліній, Прокопс, описували та оспівували ті небезпечности.

¹⁾ Аргонавти — назва тих смідчаків з грецької казки, що їздили на кораблі „Аргос“ по золоте руно до краю Кольхїди.

на які вистаєляє Сирта, або „та, що тягне в долшу“ — бо то значить її назва.

Острів творить отже сам про себе малу державу, а то було докторови Антекіртови як-раз на руку. Він купив той острів за велику суму на свою виключну власність, без всіляких яких небудь зобовязань; акт відступлення підписав сам султан і зробив доктора Антекірта таким самим властителем, яким був і він.

Три роки панував він вже на сім острові. Около триста європейських та арабських родин дали ся намовити тим, що доктор обіцяв їм забезпечити тут безжурне житє і заложили малу колонію, котра мала всего може два тисячі душ. Мешканці не були ані невільниками, ані підданими доктора, лиш вірними свому начальникови товаришами, котрі в сій закутній нашій землі знайшли для себе нову вітчизну.

Поволл заведено на острові порядки, як ся належить, а навіть і військо, потрібне для оборони: верховну власть творили знатніші колоністи, але та власть не мала майже що робити. Відтак побудовано після власних плянів доктора котрі він порозслав найпершим верфтам в Англії та Америці, ту чудову фльотилю, ті пароходи, парові яхти, шопери¹⁾ та „електрики“, котрими можна

¹⁾Шонер, або шунар — довгий а вузький корабель з двома маштами.

було дуже скоро їздити по цілім Середземнім морі. Рівночасно почали підносити ся й укріплення на Антекірті; вони ще не були досе викінчені, хоч доктор не без важких причин прискорював роботу, як міг.

Хиба-ж Антекірта могла в сих сторонах залуви Сидри побоювати ся якогось ворога? А вже-ж! А то тої странної секти, того справдішного союзу розбичаків, що заздрієним оком і з ненавистню в серці споглядала на нову кольонію, котра закладала ся недалеко лібійського побережа.

Тою сектою було музультманське братство Сіді Магомеда бен-Алі-ес-Сенусіх¹⁾. Сего року (1300 р. після геджри²⁾) вступала та секта грізнійше, як коли небудь а її прихильників у всіх сторонах було майже три мільйони. Вона мала в Єгипті, в європей-

¹⁾ Сенусія — братство релігійне, котре держить ся „сунни“ т. є. піби тої правдивої науки магометанської віри, котра походить просто від пророка Магомеда.

²⁾ Геджра або гіджра — слово арабське, значить „втеча“, головню же втеча пророка Магомеда з міста Мекки до Медіни. Ся втеча стала ся літом 622 р. по Хр. і вона становить у магометанських народів, як: Турків, Арабів і т. д. так важну добу, що вони числять від неї літа, подібно як ми від рождства Христового або як жиди від сотвореня світа. (Доба або епоха магометанська, календар магометанський). Новий рік у Турків припадає на літо, в липни, а що вони зачали числити літа о 622 літ пізнійше, а до того ще й дни в місяци числять все від нового місяця, то річ ясна, що вони після свого календара числять тепер менше літ, як ми;

ській і азійській частині турецької держави, в краю Баєлів і Тубусів, у східній Нубії, в Тунісії, Альжирі і Марокку, в незалежній Сагарі і в Судані осередки для своєї роботи, а її жуавії і віляети¹⁾ були ще численніші в Трінолісі і Кирені. Звіздам грозила заєдно небезпечність європейським посілостям в північній Африці, між иншими і в величавому Альжирові, що міг би бути пайбогатим краєм на світі, а особливо острови Антекірті як то ще побачимо. Доктор робив отже дуже розумно, коли сполучав на острові всі новочасні ередства оборони і обезпекки.

О всім тім довідав ся Петро підчас розмови і научив ся з того не мало. Його привезли отже на остров Антекірту, далеко в мори обох Сирт, в закутину, найменше звісну світові. Сотки миль відділяли його від Дубровника, де осталося по нім двоє людей, котрих память в його серци не могла ніколи погаснути: його мати і Сара Торонталівна.

Доктор пояснив ще кількома словами ті подрібности, що відносили ся до другої доби його життя. Підчас коли він займав ся згаданим укріпленем острова, підчас коли старав ся використати богатства землі і дбав про матеріяльні і духові потреби малої ко-

¹⁾ Жуавії і віляети — перше слово значить відділ війська в північній Африці, друге — турецькі губернії. Жуавами називали ся давніше наймені в Африці війська, а також французькі полки африканського походження.

льонії. відбрав він вісти о всім, що пораб-
ляли його давні приятелі, межн **иншими**, що
діяло ся з панєю Баторовою, її сном і Бо-
риком. коли вони перенесли ся з Триссту до
Дубровника.

Аж тепер зрозумів Петро, для чого „Са-
варена” прибула до Гружа серед обставин,
котрі незвичайно зацікавили були всю пуб-
лику; для чого доктор навідував ся до пані
Баторової а вона, о чім її снн нічогоісснько
не знав, звернула докторови гроші, які він
дав їй до розпорядимости; наконець, що док-
тор приїхав як-раз ще в пору, щоби добути
Петра з могили, в котрій він мусів переле-
жати в магнетичнім сні.

— А ти мій сну стратив голову і не по-
бояв ся наложити сам на себе руку? — за-
кінчив доктор снм питаєм зное оповіданє.

Петро, як би угнівав ся, кинув собою
і звернув ся до доктора.

— Я не побояв ся самоубийства? Хи-
ба-ж ви то могли подумати, щоби я сам про-
бивав ся?

— Петре! Хвля рознуки і...

— Ба, мене взялась була рознука —
та й ще не понуєтласяє!... Але Господь Бог
не велиць тэго, щоби чоловік в рознуці на-
ладав руку на себе... Він каже, що треба
конче жити... треба ще піметити ся!

— Ні, не метити ся — понравив його
доктор — а лиш покарати. А хто-ж хотів те-
бе убити?

— Чоловік, котрого я ненавиджу — відповів молодець — а з котрим я того вечера зійшов ся едучайно в пустій вулиці, що іде вздовж мурів Дубровишка. Може той чоловік думав, що я кину ся на него і його визву... Він кинув ся перший на мене!... Він пробів мене... Той чоловік, то той Сарканій...

Петро не міг докінчити. Коли нагадав собі того нужденника, котрий тепер в його очах був мужем Сарн, то аж від розуму відходив. очі йому замкнули ся і здавало ся, що вже прийшлось йому умирати, що рана його знову відновила ся.

Доктор відтер його і привів знов до пам'яті, а споглядаючи на него говорив цілком а тиха:

— Сарканій!... Сарканій!...

Петрови треба було по сій пригоді конче спочити, але того він не хотів.

Ні! — сказав він. — Ви мені спершу сказали: Насамперед історія доктора Антекірта, котра розпочинає ся з тою хвилею, коли граф Матій Сандорф кинув ся у філії Адрійського моря.

— Правду кажеш, Петре!

— Тепер остас ся вам ще то мені розповісти, чого я не знаю про графа Сандорфа.

— Але чи стане тобі лишн силн мене слухати?

— Розповідайте лиш!

— Нехай і так буде! — відповів доктор. — Ліпше, щобн ти відразу довідав ся

всю тайну, котру знати маши право, зі всім тим страшним, що скрила в собі минуність, як би ми ще раз мусіли до того вертати.. Отже ти міг собі подумати, Петре, що я тебе опустив, тому, що я мусів виїздити з Груза!... Отже слухай!... Відтак лишне мене зрозуміти!

— Знаєш вже, що з вечера перед страченим мої товариші і я хотіли-сьме втікати. Але Володєслава Затмара зловили сторожі в тій хвили, коли він мав лїзти за нами на долину під баню. Твого тата і мене понєсла бистрина в печеру Буко і ми уїшли їх рук.

— Коли ми якимсь чудесним способом виратували ся з плеса Фойби і виїшли в каналі Лєме на беріг, доглянув нас ягнійсь наєлюка, котрий таки зараз продав намі голову за ціну, яку визначило було правительсьтво. Нам викрили у одного рибак в Ровіньо, якраз коли той заходив ся коло того, щоб нас перевезти на другий бік Адрійського моря. Твого тата зловили і привели назад до Ровіня. Я щасливо утік. Яким способом, то вже знаєш, але отсего ще не знаєш.

— Ще перед тим, завим нас зрадив той Ієнанець — він звав ся Карієна — через котрого рибак Феррато дістав ся до криміналу, а в кілька місяців і погіб, зійшло ся було двох людей, що за гроші зрадили тайну заговору в Трисеті.

— Як вони звались? — ештав Петро нетерпеливо.

— Спитај ся насамперед, як ми дізнали ся о їх зраді? — відновів доктор, успокоюючи його, а відтак розповів йому коротко о тім, що стало ся було в банни, в тій коли, де вони сиділи і як вони тим способом, що голос ніс ся поїд мурн, довідали ся імена зрадників.

— Кажіть же, як вони називали ся! — ештав Петро ще раз. — Чей же не будете їх імен передомною таїти.

— Я тобі зараз скажу.

— Ну, як же?

— Один з тих зрадників був той молодий книговодець, що зокрав ся був яко ннігун до дому Володислава Затмара. То той сам, що хотів тебе убити, Сарканій!

— Сарканій! — крикнув Петро і аж така якась взяла ся у него сила, що він прискочив до доктора. — Сарканій!... Той надлюка!... А ви то знали!... І ви, товариши Стефана Баторого, ви, що обіцєте його синовн свою ошїку, ви, котрому я звїрив ся з тайною своєї любовн, ви що мені додали відваги — ви позволили тому безчесному чоловікови спокійно вступити в дім Сілеа Торонґаля, хоч могли одним словом зборонити йому пристуну! Тим, що ви мовчали, додали ви йому відваги до сего злочину, так, до злочину, бе лиш через такий злочин віддали нещасливу дієчину за него.

— Так, Петре, я то зробив!

— Та длячого?

— Дятого, що вона не могла стати твоєю жінкою.

— Вона немогла; вона?

— Бо то було би ще поганішим злочинном, коли-б Петро Баторий оженив ся був з напшою Торонталівною.

— А то-ж чому?... — чому? — спитав Петро і його взяв якийсь такий странный лязк, що аж його щось за горло душило.

— Бо Сарканій мав ще спільника... ба, не спільника, а таку товариша в тій спільній роботі, що загибла твого батька в моголу. — А тим спільником — та вже мусиш раз довідати ся... був давний банкір з Трпесту. Сілас Торонталь!

Петро довідав ся тепер і зрозумів!... Не міг нічого на то сказати. Уста йому затиснули ся, як би їх корч зловив. Був би може на землю повалити ся, коли-б небу: таки на цілім тілі залеревів. Зіниці йому в очах не в міру розширили ся і він дивив ся як би в якусь незміриму темноту перед собою.

Але теї його стан тривав лиш кілька хвиль. підчас коли доктор з обавою сам себе питав ся, чи недужий по такій операції, яку він зробив на нім, не буде мусів згинути.

Але бо й Петро Баторий був чоловіком сильної волі. Він зумів придушити в собі то сбурене, яке було його взяло ся. Кілька слез покотило ся йому з очей.. відтак кинув ся

на крісло, а доктор взяв його за руку.

— Петре — сказав він понажим і лагідним голосом — ми оба умерли для цілого світа. Я тепер сам один на світі, не маю ніякого приятеля, не маю вже й дитини... Хочеш бути мені сином?

— Добре... отче! — прошептав Петро. Було то таки справді вітцівське а разом і снівське чутство, що сполучило обох разом.

Що діяло ся в Дубровнику.

Підчас сих подій на Антекїрті діяло ся оєь що в Дубровнику.

Пані Баторової не було вже під ту пору в Дубровнику. По смерті її синя вивіз її Борик при помочи кількох приятелів далеко з дому при вулиці Марінеля. В перших днях була обава, що нещаслива мати таки з розуму зійде від послідного удару судьби. Хоч і яка була з неї спергічна жінка, а всеж-таки в її поведеню були ознаки божевільства, котрі навіть самих лікарів налякали. За їх порадою перевезли паню Баторову внаслідок тих ознак до місточка Вітцічельо, до одного з приятелів її родини. Там доглядали її, як лиш могли і уміли. Але яку можна було дати відразу сій матері, сій жінці, котра два рази зазнала смертельного удару, в своїй любови як для сина так і для мужа?

Її старий слуга не хотів її покинути. По-

заміткавши добре дім при вулиці Марінеля
підшов за нею, щоби служити їй щиро і вір-
но в її горю.

О Сарі Торонталівній, котру мати Петра
Баторого прокляла була, не говорили вже
ніколи нічого; не знали навіть, що її вінчане
відложено на пізнійший час.

Стан здоров'я, в яким знаходилася мо-
лода дівчина, змушував її, не вставати з по-
стелі. Та-ж і вона дізнала несподівано стра-
шного удару. Той, котрого вона любила, вже
не жив... очевидно згинув з рознижки. То йо-
го тіло несли саме тогди на кладовище, ко-
ли вона виїжджала з двора вінчати ся з не-
любом.

Через дев'ять днів, значить ся, аж до
16 липня був стан здоров'я Сарі таки не-
безпечний. Її мати не відступала її ані на
хвильку. Впрочім то були й останні заходи,
бо й вона сама мала смертельно занедужати.

О чім розмавляли мати з донькою, в тих
довгих годинах, коли були лиш самі одні з
собою? Кого здогадувати ся і не треба
того ще догадувати. Крізь плач і сльози
неслись заєдно два імена, імя Сарканього,
котрого проклинали — та імя Петра, котре
по правді лиш було виписане над могилою
та хіба лиш для того спонукувало до плачу.

З тої розмови, котрої Сіляс Торонталь
і послухати не хотів — він навіть упикував
доньки і не хотів з нею сходити ся — вий-
шло, що пані Торонталева постановила ще

раз зробити пробу, чи не намовить свого чоловіка шакце. Вона жадала, щоби він не наставав на се подруже, бо Сару, скоро вона лиш пагаде собі о тім, бере якийсь ляк та відраза.

Але банкир стояв унерто при своїй постанові. Коли-б так він сам мав в тім ділі рішати і коли-б хтось другий не напирив на него, то він може би був і послухав тої намови, може й сам був би прийшов до такого переконання. Але що його спільник мав більший вплив на него, як того можна було сподівати ся, то й не хотів вже більше з панею Торонталевою о тім говорити. Коли вже раз було постановлено, що Сара має віддати ся за Сарканього, то й вінчане мусіло відбутися, скоро би лиш Сара подужала.

Можна собі легко уявити, як Сарканій переуудив ся, коли настала така несподівана перешкода; як то в душі лютило, що йому щось влізло в дорогу, та як він став брати ся до Сіляса Торонтала, складаючи вину за все на него. Коли було придивити ся всему ліпше, то можна було видіти, що то розходило ся вкінці лиш о відложеноє вінчання, але як раз то відложеноє, коли-б мало протягнути ся, грозило знівеченем всіх його плянів, які він був уложив собі на будучність. З другої вже сторони й він сам міркував то дуже добре, що Сара й на очі не хоче його видіти, така йому неприхильна.

Що би то було вийшло з тої неприхиль-

пости, коли-б молода дівчина хоч би лиш здогадувала ся, що Петро Баторий погнѣ під ножа того чоловіка, за котрого зневолюють її віддати ся?

Саркавій, що правда, міг лиш радувати ся з того, що він при сій нагоді позбув ся свого соперни за. По нім не було видко ані сліду того, шуби його совість гризла, бо його серце було зовсім замкнене для всякого людського чувства.

— Таки добре стало ся, — сказав він одного разу до Сіляса Торонгала — що той хлопчище загадав смерть собі зробитт. Чим менше того накорінку Баторих на світї, тим ліпше для нас. Видко, що таки й небеса шлють нам поміч.

А по правді хто ще остав ся в живих з трох родин Сандорфа, Баторого і Затмара? Однісенька стара жінка, котрої дни вже були почислені. Здавало ся, що таки направду Господь Бог взяв тих нужденників в свою опіку, бо ніби його ласка держала їх аж до послїдної хрилі. значить ся аж до того дня, коли Саркавій мав стати мужем Сари Торонгаливної а разом і паном її майпа.

Але Господї Бог хотїв йому показати, доки він терпеливий, бо причина, задля котрої відложено вінчанє, ще довго тягнула ся.

Коли недужа — бодай на тілі — кривилла знову до себе по тій страшній пригодї, коли Саркавій гадав, що можна вже завести знову бесїду про залагодженє його проєкту,

занедужала також і пані Торонталева. Та бідна жінка так була впекла, що аж жаль брав на неї дивити ся. Та й нічо в тім не було дивного, бо таким життю, яким жила вона по подіях в Трисеті та від того часу, коли довідала ся, з яким нечесним чоловіком вона собі світ завязала. Відтак прийшло ся їй хоч не поборювати, а все таки саму себе перемогати тогди, коли постановила зробити останній крок в користь Петра. Вона бажала направити бодай часть того лиха, яке заподіяно родніє Баторих. Наконєць ще й тим гризла ся, що її просьба не помогла нічого супротив впливу Сарканього, котрий так несподівано явив ся в Дубровнику.

Зараз в перших днях недуги стало ясне, що отесму життю приходить вже конєць. Лікарі робили пані Торонталевій ще лиш на кілька днів надію. Вона мусіла умирати з винищення сил. Ніякий лік не міг їй помогти, хоч би навіть і Петро Баторий встав з гробу та оженив ся з її донькою.

Сара відплачувала ся їй за всю її любов та опіку, якої зазнала від неї, і сиділа день та ніч коло її постелі.

Що діяло ся Сарканьому через ту нову провелоку, можна зрозуміти. Він сварив ся та лаяв ся раз-ураз з банкіром, котрий так само, як і він, не міг нічого вдіяти.

Се положенє мусіло конєць роз'яснити ся.

Дня 27 липня, отже в кілька днів пізнійше, здавало ся, що пані Торонталевій

якось ніби полекшало, сили її ніби знову вернули.

То було так лиш від гарячки, котра була така сильна, що до 48 годни мусіла її конець зробити.

Перед її очима стали показувати ся якісь приви́ли, вона почала говорити без пам'яті, як звичайно у великій гарячці.

В тій гарячці повтаряла вона все лиш одно імя, — котра неабі як счудувало Сару. То було імя Баторий; але не сина, лиш його матір згадувала, недужа раз по раз, кликала її, кляла ся їй, як коли-б мала щось на совісті і та її мучила.

— Простіть, пані... простіть мені!

Коли-ж пані Торонталева по однім таким нападі гарячки дуже ослабла і стала трохи спокійніша, спитала її молода дівчина, чого вона так кличе Баторову, а вона тогди як би перелякана сказала до неї:

— Мовчи, Саро!... Мовчи!... Я нічого не говорила!

Так настала ніч з 30 на 31 липня. Через якийсь час думали лікарі, що недуга пані Торонталевої дійшла вже до найбільшої сили, а тепер вже ослабає.

В день було їй ліпше, вже не говорила без пам'яті, а в недужій настала повна і несподівана зміна. Здавало ся, що й ніч буде так само спокійна, як був день.

Ся користна обставина мала свою причину. Пані Торонталева почула в собі ще

на короткий час перед смертно сплу волі, якої ніхто по ній не сподівав ся. Помирившись з Богом постановила вона собі щось, що мала виконати і чекала до того лиш догідної хвилі.

Доньці сказала, щобн вона сеї ночі положила ся на кілька годни спочити. Сара, хоч зразу тому противилась, послухала, бо виділа спльну волю своєї матерп.

Около одинадцяті годни в ночи пішла Сара до своєї комнати. Пані Торонталева лишила ся сама. Дома веї спали і настала така тишина, що можна би було справді сказати: „як коли-б веї повмирили“.

Пані Торонталева встала, і та недужа, котра так була ослабла, що не мала як здавало ся, на стілько силп, щобн підоймити ся, мала силу убрати ся і сісти коло малого столчка.

Тут взяла вона папір і дряжачою рукою написала на нїм кілька рядків, під котримп підписала ся своїм іменем. Відтак вложила сей лист до коверти, занечатала його і написала на ній таку адресу:

Пані Баторова, улица Маріцеля,

Страдоне, Дубровник.

Пані Торонталева ще лиш на силу держала ся на ногах, так була утомпла ся при сій незвичайній тепер для неї роботі: а всеж такн отворила двері від своєї комнати, зій-

шла сходами на долину, перейшла через подвіре та отворила з трудом малу фірточку, котрою виходило ся на вулицю, і вчинила ся на Страдоне.

На вулиці було пусто і порожно, бо то було вже по півночі.

Хитаючись на всі боки новолікла ся пані Торонталева може на яких пятьдесять кроків дальше, лівим боком по тротоарі, аж до поштової скринки і вкинула там свій лист; відтак вернула назад до двора.

Але тут вже й скінула ся вся її сила, на яку здобула ся, щоби виконати свою послідну волю. Вона зімліла і упала коло порога, під поменканєм свого візника.

Тут її і знайшли в годину пізнійше. Сіляе Торонталь і Сара тут її відтерли. Відтак занесли її назад до комнати, але вона там знову стратила память.

На другий день розповів Сіляе Торонталь Саркашюму, що стало ся. Анї одному анї другому не могло і на гадку прийти, що пані Торонталева послідної ночи падала лист на пошту. Чого вона вийшла з двора? Не могли знайти на то ніякої розумної відповіді і та загадочна подія осталась для них лишн предметом занепокоєня.

Недужа мучила ся ще дальших двацять і чотири години. Ще лиш конвульсійними судорогами давала ознаки життя; те були послідні прояви душі, що мала вже улїтати. Сара держала її за руку, як колиб не хотїла

пустити матір із світа, на котрім мала незадовго лишити ся без всякої опіки. Але уста матери вже були заімміли і навіть імя Баторий не виходило із них. Її совість була вже спокійна, її послідна воля довершена. Пані Баторова не потребувала вже просити, не потребувала благати прощення.

Слідуючої ночі, около третої години рано, підчас коли Сара сама одна сиділа коло своєї матери, рушила ся та і хотіла взяти доньку за руку.

Дотулившись руки отворила очи і споглянула на Сару. Так якоесь дивила ся, як би хотіла щось промовити, щось спитати ся, що аж Сара не могла того зрозуміти, що то значить.

— Мамо!... Мамо!... Може чогось хочете?

Пані Торонталева кивнула на ню.

— Хочете мені щось сказати?

— А я! — відозвала ся вона зовсім виразно.

Сара нахилила ся на постіль, а недужа дала знак, щоби вона ще більше нахилила ся до неї:

— Дитинко моя! мені вже кінець приходить!

— Мамо!... Мамо!

— Цить, дитинко! — унімнула її уми-раюча, — цить... щоби нас ніхто не підслухав!

Відтак ще раз зібрала всі свої сили і відозвала ся:

— Саро, прошу тебе, прости мені то, що я тобі такого лиха загодіяла; не було у мене на тільки відваги, щоби не допустити того лиха.

— Ви, мамо, ви?... Ви кажете, що ви мені якогось лиха загодіяли?... Ви просите, щоби я вам простила?

— Поцілуй мене в последнее, Саро!... Добре? Последний раз!... На знак, що мені прощаеш.

Молода дівчина приложила лагідно уста до блідого чола умираючої.

Умираюча мала ще на стільки сили, що обняла доньку за шию, відтак пустила її а споглядаючи на ню засібно так, як би чогось бояла ся, сказала:

— Саро!... Саро, ти не Сіляса Торонталь донька!... Ти не моя донька!... Твій тато...

Не могла вже докінчити. Її взяли смертельні корчі і вона пустила руку Саро, а з последним її словом, розлучила ся її душа з тілом.

Молода дівчина принала до помершої... Хотіла привести її до життя... Але надармо.

Почала кликати помочи. Хто лиш жив в дорі, прибіг. Сіляс Торонталь увійшов перший до комнати своєї жінки.

Коли Сара його побачила, взяло ся її якесь таке чувство відрази, що й годі його описати; аж відскочила від того чоловіка.

котрим погорджати, котрого ненавидіти мала тепер повне право, бо то не був її батько. Умираюча сказала то їй, а чоловік не вмирає з неправдою на устах.

Сара відступила ся і пішла до своєї комнати та непоказувала ся, перелякана тим, що їй розповіла нещаслива жінка, котра любила її, як свою рідну дощку, а може ще більше перелякана тим, чого пані Торонтова не мала часу їй доповісти.

Третього дня відбув ся похорон з великою парадною. У кожного богача повно приятелів, ну, та й у банкира були воши. Коло него ішов за домовицею Сарканій; з того було видно, що у него все ще було на думці получить ся з родиною Торонтова. Він таки на правду мав на то надію, а коли-б мало колись прийти до того, то треба було усунути насамперед багато перешкод. Сарканій думав впрочім, що тепер вже все складає ся добре для його плянів, позаяк Сара була тепер ще більше як давнійше завсима від його ласки.

Проволока, яку викликала релігія пані Торонтової, мусіла через її смерть, як зовсім природно, стати ще більшою. Підчас жалоби в родині не могло бути й бесіди о весілю. Годить ся преці зачекати бодай кілька місяців, коли хтось помер в родині, а тогди аж подумати о весілю.

І то стануло Сарканьому знову виоперек його плянів, бо він хотів, щоб ся справу як найскорше залагодити. Але годі, му-

сїв піддати ся конечности, хоч кілька разів таки добре поперебив ся з Сілясем Торонталем. Їх звичайна розмова кінчила ся завжди словами банкра:

— Я не можу в тім нічого змінити, а вирочім не маєте ніякої причини чогось побоювати ся, скоро всеїле відбуде ся, заким ще мене пять місяців.

Але їх обох дуже то непокоїло, що не могли знати, яка була причина послідного кроку наїї Торонталевої перед її смертю. Сарканьому прийшло на гадку, чи покійшиця перед смертю не хотїла може надати який лист на пошту, о котрім би ніхто не знав, до кого він написаний. Він сказав той свій здогад банкирови, а той майже повіриш, що то могло бути.

— А коли-б так було, — заключав Сарканій дальше, — то той лист міг би бути для нас безпосередно дуже небезпечним. Ваша жінка бунтувала завжди Сару против мене. ба, вона навіть підпрала мого соперника і хто знає, чи ще перед самою смертю не знайшлась у неї така сила волї, якої ми по ній не сподівали ся, та чи вона не зрадила нашу тайну. Чи не ліпше було би в таким случаю, щоби ми заздалегідь вибрали ся з міста, в котрім як ви так і я, можемо більшо стратити, як знекати?

— Коли-б той лист мав для нас бути небезпечним — сказав на то одного дня Сіляс Торонталь — то було би то вже давно

пказало ся, але досі наше положене в нічїм не змінило ся.

На такі докази мусїв Сарканій мовчати. Коли той лист дотикав дійсно їх будучих плянів, то доси не було видко його наслідків, отже й не було видко якоїсь грозячої небезпечности. Коли-ж би дійсно грозила яка небезпечність, то все ще було досить часу до діланя.

Але небезпечність настала в дві неділі по смерти панї Торонталевої, і то з тої сторони, з котрої вони оба навіть її ніколи не сподівали ся.

Від смерти своєї матери держала ся Сара завсїгди з боку, а навіть не виходила з своєї комнати. Показувала ся лиш тогди, коли її кликали обідати. Банкирови нїяксьво було оставатись самому з нею і він того не хотїв, бо то було би лиш робило йому клопіт. Лишив її отже повну волю, а сам мешкав на другім боці двора.

Сарканій докоряв Торонталеви не раз таки дуже за то, що він пристає на то, щоби вона так особняком жила. Задля того, що молода дївчина взяла собі такий звичай, не мав він тепер нагоди сходити ся з нею, а то не було на руку його плянам. Він сказав то таки отверто банкирови. Хоч тепер підчас жалоби не могло бути й бесїди о весїлю, то всьж-таки не хотїв він допустити до того, щоби Сара собі подумала, що її батько і він

відступили вже від того, щоби її з ним одружити.

Наконець Сарканій так вже був собі ролібрав супротив Сіляса Торонталья, що той 16 серпня велів сказати Сарі, що хоче з нею поговорити. А що він рівночасно казав повідомити її о тім, що при їх розмові буде й Сарканій, то сподівав ся, що вона буде тому противити ся і не покаже ся. Але ошибнувся. Сара казала відповісти, що зробить так, як він того хоче.

Коли настав вечер, дожидали Торонталь і Сарканій Сару нетерпеливо у великім саллоні. Перший з них був готовий не зважати на що, бо він яко батько мав власть і право над нею; другий, постановив був сидіти тихо, більше слухати, як говорити, бо хотів передовсім вивідати ся, які є тайні гадки молодой дівчини. Він все побоював ся того, що вона може неоди дліше знає, як то здавало ся.

О назначеній годині увійшла Сара до саллону. Сарканій встав, коли вона увійшла; але коли він повитав її, то вона нічого не відповіла, навіть і головою не кивнула. Здавалося, як би його не виділа, а то, вона очевидно не хотіла його видіти.

Коли Сіляс Торонталь казав її сісти, вона сіла собі і не обзиваючись, сиділа та чекала, що її будуть питати, а її бліде лице при чорнім її одіно виглядало ще блідше.

— Сара — відозвав ся банкир — я

шанував твій сум по смерті твоєї матері і dlatego не протривав ся тому, що ти жнеш так в самоті. Але тоті сумні події потягнули за собою наслідки і dlatego треба поговорити о деяких важних справах.. Хоч ти ще й не повполітна, то всеж-таки добре, що-б ти знала, яка на тебе принадає спадщина...

— Коли то розходить ся лиш о мій маєток — відповіла Сара — то не потребуємо о тім багато говорити. Мені не треба ніякої спадщини, о котрій ви хочете говорити.

Сарканій кинув ся, а то можна було уважати за знак, що він в чімсь або дуже завів ся, або може побоював ся чогось, чого несподівав ся.

— Я бачу, Сара — став Сілас Торонталь знову говорити — що ти не зрозуміла великої ваги моїх слів. Чи ти хочеш, чи ні, а всеж-таки ти спадкоємницею твоєї матері, а закон обовязує мене здати тобі рахунок, скоро ти станеш повнолітною...

— Наколи вже наперед не зречу ся спадщини — відповіла молода дівчина спокійно.

— А то би длячого?

— Бо без сумніву не маю ніякого права до неї.

Банкир аж крутив ся на своїм фотели. Такої відповіді він ніколи не сподівав ся. Сарканій не обзивав ся. Після його думки Сара ніби лиш грала, як грає ся в карти, а він старав ся заглянути їй в ті карти.

— Я не знаю Саро — сказав Сіляс Торонталь, котрому вже не ставало терпцю, коли видів, що дівчина така рівнодушна — я не знаю, до чого тотя твоя бесіда і хто тебе того навчив. Та й не хочу перерити ся з тобою о праві і о тім, що наказує право. Я твій спіку і ти не маєш ніякого права на власну руку, ані нічого зрікати ся, ані щось приймати. А мені здає ся, що ти піддає ся повазі твого батька, котрої чей не заперечуєш?..

— Може й заперечу — відповіла Сара.

— Таки напавду — сказав Сіляс Торонталь, котрого вже трохи опукала його холоднокрівність — таки напавду. Ти взяла ся трохи за скоро так говорити. Саро; що три роки треба тобі відлождати. Аж тогди, коли станеш повнолітною, будеш могла розпоряджати своїми гріними, як можеш. До того часу спочиває твій інтерес в моїх руках і я буду його боронити, як буду уважати за відповідне.

— Добре — відповіла Сара — то я буду чекати.

— Та на що будеш чекати? — спитав банкір. — Ти очевидно забуваєш, що твоє становище змінить ся, скоро на то обставини дозволять. Не маєш отже тим менше права позбувати ся свого майна, позаяк воно тогди вже не лиш тебе саму буде обходити...

— Так... Отже то розходить ся о майно!
— запримітила Сара погідливим голосом.

Тоті слова, виговорені з такою різкою погордою були очевидно вимірені против Сарканього і длятого й він уважав за потрібне вмішати ся до розмови:

— Вірте мені, панно Сара — сказав він — що благородійше чувство...

Сара як би зовсім того не чула, дивила ся лиця просто банкирови в очі, котрий трохи вже певним голосом говорив до неї:

— Ти бо, видиш, вже не сама — позаяк смерть твоєї матери не може нічого змішити в наших проектах.

— А то-ж які проекти? — спитала Сара.

— Ніби то ти не знаєш, що маєш віддати ся і що пан Сарканій має бути моїм зятем.

— Хіба-ж ви то таки вже на певно знаєте, що я віддам ся і що пан Сарканій стане вашим зятем?

Сим питанням вона так виразно відтяла ся, що Сіляс Торонталь аж встав і хотів вже вийти до своєї компати, щоби не показати по собі свого заклопотаня. Але на знак Сарканього він лишив ся, бо той хотів конче знати, на чім вже раз стане.

— Слухайте, тату, бо то вже послідний раз, що я вас так називаю — говорила дівчина дальше. — Пан Сарканій хоче женити ся не зі мною, а з моїм маєтком, котрого я від нині зрікаю ся. Хоч яка у него зухвалість, а не скаже, що я говорю неправду.

Коли-ж він каже, що я на то подруже пристала, то нехай почує мою відповідь. Так! Я пристала була на то, бо уважала то за свій обов'язок стати ся жертвою, коли ще думала, що честь мого батька загрожена. Але самі признаєте то, що мого батька не можна втягати до сего поганого діла. Коли хочете з пана Саркап'юго зробити богача, то дайте йому мій маєток... Більше він нічого не хоче.

Молода дівчина встала і пустилась до дверей.

— Саро — відозвав ся Сіляс Торонталь, заступивши їй дорогу — ти щось таке говориш, що воно... не держить ся купи... що я просто того не розумію... Ти мабуть і сама того не розумієш... Мені аж хоче ся думати, чи то не смерть твоєї матери так тобі...

— Моєї матери... он куди! Чувством була вона мені матір'ю, то правда! — сказала дівчина з тиха.

— Чи то не з жалю за матір'ю так тобі помішало ся в голові — говорив Сіляс Торонталь дальше, не чуючи вже більше нічого, лиш свої власні слова. — Ба, чи ти може не здуріла...

— Он що... здуріла!

— Що я постановив, то й стане ся! До шести місяців будеш жінкою Саркап'юго!

— Ніколи в світі!

— Я вже дам собі раду і змушу тебе!

— А то яким правом? — спитала молода дівчина з виразом невдоволення, бо вже Незвичайні Пригоди Матія Сандорфа. — 14

вкінці не могла таки його в собі утаїти.

— Правом моєї батьківської власти!

— Ви! Ви!... Ви мені не батько і я не називаю ся — Сара Торонталівна!

Банкир не знав вже, що сказати на ті слова, лиш відступив ся, а молода дівчина вийшла із сальону до своєї комнати та навіть і головою не кивнула.

Сарканій, що через цілий час розмови уважно приглядав ся Сарі, сподівав ся такого кінця, який прийшов. Він того вже давно здогадував ся. Стало ся то, чого він побоював ся. Сара знала, що вона ніяка своячка Торонталевої родини.

Для банкира був сей несподіваний удар тим тяжший, позаяк він не мав на стільго сили, щоб зміркувати, що так колись стане ся.

Тепер відозвав ся Сарканій і своїм звичаєм вкоротких словах представив с'браз положеня. Сілас Торонталь не обзивав ся, лиш слухав. Він мусів на все приставати, бо його давний товариш говорив безперечно дуже розумно.

— На то вже не можна числити, щоби Сара колись пристала на се подруже, а добровільно — то таки ніколи — говорив Сарканій. — Але з причин, які нам звістні, треба би конче, щоби вона за мене віддала ся. Що вона може знати о своїй минувности? Нічого, бо була би преці щось сказала. Знає лиш, що вона не ваша донька. От

і все. А хіба може знає свого батька? Ані сліду о тім, бо коли-б знала, то перше, що була би нам такі до очий сказала, то його імя. Або хіба вона вже від давна знає про своє правдиве становище супротив нас? Також ні, здає ся, що пані Торонталева сказала їй то аж перед самою смертю. Але видко, що того Сарі не сказала, що вона має робити, щоби відмовити послуху чоловікєви, котрий не є її батьком.

Сіяс Торонталь лиш кивав головою на ті докази Сарканього. А видко, що Сарканій не ошнбав ся ані в тім, яким способом молода дівчина довідала ся о всім, ані в тім, коли та й що довідала ся з тої тайни свого походження.

— А з того тепер ось який висновок — говорив Сарканій дальше. — Хоч і як Сара мало знає про свою особу, хоч не знає нічого про нашу мпнувність, то все-таки для нас обох небезпечно. Вам небезпечно для вашого почесного становища, яке ви собі виробили в Дубровнику, а мені для мого інтересу, який мені забезпечує се одруженє, а котрого я не можу ніяк зречи ся. Отже коли має ся що робити, то треба робити борзо, а то ось що треба робити: вліхати з Дубровника, мені і вам, та взяти Сару з собою. — Ліпше нині, як завтра, щоби вона когось не порадила ся, — та не скорше назад сюди вертати, аж по вінчаню, коли вже Сара яко моя жінка буде муїла мовчати. Скоро лиш

вона вийде звідси, то ми вже не будемо боятися. То вже моя річ, зробити так, щоби вона пристала добровільно віддати ся за мене; проволока вийде ще на мою користь і Бог би мене так побив, коли то мені не удасть ся.

Сіляс Торонталь на все потакував. Положене було дійсно таке, як його представив Сарканій. Викрутити ся якось годі було, бо його товариш і спільник так вже був його опанував, що він не міг вже нічого робити. хіба потакувати. Та й чому би йому не потакувати? Хіба може задля тої дівчини, котру чогось дуже не любив, для котрої ніколи не мав серця?

Ще того самого вечера постановили так зробити, як урадили, виїхати з міста, заким би ще Сара могла вибрати ся кудя з двора. Сіляс Торонталь і Сарканій розійшли ся відтак. Стали тепер лагодити ся чим скорше в дорогу та й не без рації, як то зараз побачимо

На другий день приїхала пані Баторова разом з Бориком з В'єнтічелльо, перший раз від смерті свого сина, до дому при вулиці Марінеля. Вона постановила собі була виїхати ся раз на завсїгди з того дому і міста, з котрими вязало ся тільки розриваючих серце згадок; хотїла ще лиш спакувати свої річи.

Коли Борик отворив двері, знайшов

лист в скринці, що була прибігта у дверях на листи.

То був той сам, котрий пані Торонталева надала на пошту вечером перед своєю смертю, серед обставин, котрі певно ще кожному добре в пам'яті.

Пані Баторова взяла той лист, отворила його і глянула насамперед на підпис, відтак прочитала чим скорше слова, написані рукою умираючої, котрі зраджували тайну походження Сари.

Нагло сполучила пані Баторова в дусі відразу імя Петра з іменем Сари!

— Вона!... Він!... — крикнула вона.

І не кажучи ані слова, — бо їй не могла би була нічого сказати — вибігла з хати, не відповідаючи старому слугі нічого на його питань, котрого лиш трутила на бік, та пустилась вздовж вулицю Марінеля на Страдоне і станула саме перед дверми Торонталевого двора.

Чи розважила вона, що то може з того вийти, що вона хотіла робити? Чи не ліпше було в інтересі самої Сари поступати з меншим посином і з більшою розвагою? Ні! Якась могуча сила тягнула її до тої дівчини, їй здавалося, як коли-б її чоловік Стефан і її син Петро кликали до неї з могили:

— Ратуй її!... Ратуй її!

Пані Баторова зачукала до дверей двора. Двері отворилися. Вийшов якийсь слуга і спитав, чого їй треба.

Пані Баторова хотіла конче поговорити з Сарою.

Її не було вже в дворі.

Пані Баторова хотіла поговорити з банкіром Торонталем.

Банкір виїхав був ще з вчора день перед тим і не сказав нікому куди, а панну взяв з собою.

Се був новий тяжкий удар для пані Баторової, вона захитала ся і повалила ся Борикови на руки, котрий як-раз ще в пору був надбіг.

Коли старий слуга привів її назад до дому при вулиці Марінеля, сказала вона до него:

— Любий Боріку, завтра підемо разом на весіле Петра і Сарі.

Пані Баторова зійшла з розуму.

На мальтанських водах.

Підчас коли то все, що ми тут розповіли, а що Петра Баторого так дуже обходило, діяло ся в Дубровнику, дужав він з кождим днем що раз більше. Незадовго був вже й зовсім спокійний, бо рана його цілком загоїла ся.

Але ще не мало мусів Петро натерпіти ся, коли нагадав собі свою матір та Сару, котрі, як йому здавало ся, вже зовсім були страчені для него.

Свою матір?... Чей же ніяк не можна

були лишити її саму під тим ударом судьби, якого зазнала через неправди у смерть свого сина. Отже умовили ся так, щоби її повели переконати, що син жпе. а відтак перевезти її на острів Антекірту. Один з агентів доктора в Дубровнику дістав приказ не спускати її з ока, доки аж стан здоровля Петра не поправить ся, на що недовго треба було чекати.

Що-до Сарп, то Петро закликав ся, що піколи не згадає о ній перед доктором. Але хоч він тепер вже певний був, що вона віддала ся за Сарканього, то все-ж так не міг її забути. Чи може перестав її любити, відколи довідав ся, що вона донькою того Сілеа Тороняля? Де-ж там! Хиба-ж Сара була тому впливата, що її батько допустив ся такого злочину? А преці той злочин загнав Стефана Баторого в могилу. Настала отже в нім борба, а яка вона в нім була страшна, кілька разів доводила його до крайности. міг би був хіба лиш сам Петро розповісти.

Доктор зміркував то по Петрі. Щоби длятого надати його гадкам пиний напрям, не переставав нагадувати йому діло справедливої відплати, котрого мали оба разом довершити. Зрадників треба покарати і так їх покарають. Як би до них взяти ся, о тім ще не постановлено нічого, але треба було постановити.

— Тисячі доріг ведуть до одної цілі —

говорив бугало доктор.

А коли було би потреба, то доктор був вже такої натурн, що пішов би був і тисячани доріг.

Вже в останніх днях свого подужання міг Петро ходити на прохід по острові, чи таки пішки чи їздити возом, та оглядати і подивляти остров. Кого-ж би то було не чудувало, коли-б він видів, що зробило ся з тої малої кольонії під проводом доктора?

Передовсім вела ся без перерви робота около укріплень, що мали забезпечити місце під горою, порт та й сам остров від всякого нападу. Коби лиш ті роботи були вже раз готові, а тогди можна вже було з батерій, озброєних далеконосними пушками, брати кожде неприятельське судно в два огні і недопустити його до берега.

При тій системі оборони мала електричність відіграти важну ролю; вона мала то підпалювати торпеди, котрих було повно під водою, то помагати при стрілянню з пушок. Доктор умів тим новим средством руху, котрого же ще будучність виконувати найдивніші роботи. Осередочна станція, заосмотрена паровими кітлами, надавала рух дваццяти динамічним машинам зробленим після нової дуже уліпненої системи. Тими машинами витворювано електричні протоки, котрі надавали величезної сили збірачам електрики або аккумуляторам, що знов служили

до всіляких уряджень на Антекірті, як і до водопроводів, освітлення міста, телеграфів, телефонів, до їзди по шинах, по острові і до окола него. Словом, доктор при помочи того, що научив ся за молоду, сповнив все, то, чого повійна наука так давно бажала: ужив електрики до переносення сили на далеку розстайність. При помочи тої сили електричної, котрої можна так в простій спосіб уживати, поробив він ті кораблі, о котрих вже була бесіда, ті „електрики”, що то так скоро плвли, а котрі давали йому можливість переїздити з одного кінця Середземного моря на другий, як коли-б поспішишимі поїздами.

Позаяк для парових машин, що виробляли електрику, треба було камінного вугля, то в маґазинах на Антекірті був завжди значний їх запас, а той запас доповнювано заєдно окремим кораблем, що привозив вугле просто з Англії.

Порт, в котрого глибині лежить півколесом мале місто, утворила сама природа, але людські руки його уліпшили. Дві греблі і гать, що розбиває філі, обезпечують його дуже від вихрів з кожної сторони, а вода в ній реюди досить глибока, навіть при берегах, що простовисно падає у воду. Тому то мала фльота доктора могла тут добре сховати ся перед кожною бурею. А та фльотилля складала ся з яхту „Саваренн”, корабля, що

возив вугле просто з Свензена і Кардіфу, з парового яхту званого „Феррато”, котрий міг змістити в собі сім до вісімсот бочок набору і трьох „електриків”, з котрих два уживали ся яко лоди торпедові та могли добре помагати в обороні острова.

Заходами доктора росла отже сила опору Антекірти з дня на день. То знали морські розбішники з Туніса і киренейського півострова дуже добре. Вони нічого не були би так бажали, як того, щоби захопити сей остров в свої руки, бо коли-б раз забрали його, то се було би дуже скріпило пляши верховоди сунезійського братства, Сіді Магоммеда Ель-Магдія. Але що вони знали, як то трудно се зробити, то й чекали нагоди до діланя з тою терпеливістю, яка є найвиднішою прикметою Арабів. Доктор знав то і ддятого з горячковим поспіхом заходив ся около докінчення укріплень. Треба було хіба тих новочасних пушок, що все нищать, щоби можна було розвалити ті укріплення, коли вони вже раз стануть готові, а Сунезіти таких пушок не мали. Крім того були ще й мешканці острова у віці від вісімнайцяти до сорок літ поділені, як військо, на компанії та узброєні в скорострільні карабіни, а також вправляли ся і в стрілянню з пушок. Найліпших з них пороблено комендантами, так, що до бою могла виступити ціла збройна сила в числі пять до шість сот мужа, на котрих можна було спустити ся.

Підчас коли декотрі колоністи прожи-
вали в пороблених собі до того хуторах, то
більша часть з них осіла в невеличкім мі-
сті, що одержало семигородську назву Ар-
тенак, на спомин посілости графа Сандор-
фа під Карпатами. Місто Артенак представ-
ляло живописний вид і обнімало що най-
більше кілька сот домів. Вони не були роз-
ложні чотириугольниками і не мали таких
простісеньких вулиць, як американські мі-
ста, а стояли порозкидані по горбах вздовж
каналів, котрими перепликала вода. черна-
на елеваторами. Мури піднимали ся зпосе-
ред цвитучих огородів а дахи їх крили ся у
вершках дерев. Будова домів була всіляка,
то європейська, то арабська. Все то разом
робило на чоловіка миле і потягаюче вражі-
нс. Артенак ледви чи могло називати ся мі-
стом, але мешканці його мали, що так ска-
жемо, ту користь, що як би члени одної ро-
дини належали до одної громади та могли в
спокою і независимости жити в своїх домов-
ках.

Які-ж щасливі були ті мешканці остро-
ва Антекірти! „Там вітчизна, де добре” — то
певно не патріотична приповідка; але вона
як-раз годила ся до тих чесних людей, що
послухали зазиву доктора; вони були в своїй
вітчині бідні і жили скупенько, а на сім при-
вітнім острові знайшли щасте і впроду.

Дім доктора Антекірта називали вони

„ратушем”. Там жпв не їх пан, але найперший між ними. Той ратуш був одним із тих пречудних будинків маврійських, з мірадорами, мунрабами, з галеріями, присінками, водограями, сальонами та кімнатами, які приукраесли найзнаменитіі артисти декораційні з арабських провінцій. До його будови ужито найціннішого матеріялу, мармору і оніксу¹⁾; то каміне звозили з богатих гір Фільфіля над нумідійським залпвом, віддалених від міста Філіпвіль лиш на кілька кілометрів, а ломив їх там учений і зручний інженір. Тото каміне надало ся якось дивно до фантазії будівничого і в горячій африканській підсолю прибрало ту золоту барву, яку викликає на нїм жарке проміне сонця у східних краях, мов би малювало їх пезлем.

Понад Артенаком піднімала ся хороша вежа з дзвонами при малій церковці. до котрої ужито білого і чорного мармору з тих самих ломів, а той мармор надавав ся дуже добре до всіляких робіт будівельних і різбарських; синній мармор і жовтий ахат²⁾ подобали якось дивно на давні виробн з Кар-

¹⁾ Оніксом називає ся рід каменя, подібного до кременя, званого хальцедоном; онікс відзначає ся тм. що має смуги, уложені колісцями, на переміну. чорні і білі або темно брунатні.

²⁾ Ахат є мішанина хальцедону, яспісу, карнеолу і т. д.; він буває білий, червоний або має всілякі смуги.

рари*) і Пароса.

Поза містом — один за другим — сто-
ять на сусідніх горбах ще й другі будинки.
Вони є більше осібною, кілька двірків та
вони шпигаль в чистім в'язує. Доктор, що
був одним лікарем в своїй колонії, ви-
туди недужих, коли які були. На спа-
рорбів, що підходили аж до моря, стояло
в кілька двірків. Один з них, дуже вищю
уряджений, але потяжкий, і шизкий, подо-
баючий більше на малу крінось, він сто-
саме коло брами, котрою йшло ся на греблю
— можна би було дуже добре назвати дво-
ром Пескада і Матіфу. Там, бачите, жили
оба нерозлучені приятелі з одним лиш слу-
гою Саїдом. Їм ані не снило ся, що будуть
колись жити в такім дворі.

— От тут добре жити — говорив заєдно
Кан Матіфу.

— Аж за надто добре — відновів йому
Поєнт Пескаде — як на наше образоване,
то нам аж ніяково тут жити. Правду сказа-
вши, мій Кане Матіфу, то нам би ще до шко-
ли ходити, нам ще учити ся в якій гімназії
та здавати іспит зрілості.

Ахату уживають часто різьбарі і малярі церковні до
гладженя позлітки при позолочуваню.

*) Каррара є місто в Італії, а заравом і провінція, де
добувають найкрасший і найціннійший мрамор, особли-
во білий. Парос є знов грецький острів, славний із сво-
го мрамору вже в глибокій старині.

— Та-ж ти, Поенте Пескаде, преці чоловік образований — казав йому на то велит — ти умієш і читати і писати та рахувати...

Правда, що Поент Пескаде міг би був супротив свого товариша уважати ся за вельми ученого. Він, бідачнско, знав однакож аж надто добре, кільки йому ще не стає до образования. Але де й коли мав він учити ся, коли навіть ніколи не ходив до школи? Користав отже з бібліотеки в Артенаку, читав і образував ся сам, як міг, підчас коли Кап Матіфу випросив ся у доктора і лазив по пісках і скалах на побережу та шукав собі тут місця, де би догідно було ловити рибу на вудку.

Петро Баторий додавав Поентови Пескадови найбільше охоти до науки; він добачив в нім рідку понятливість, котрій лиш потреба було доброго проводу. Він взяв ся його учити і довів до того, що Поент Пескаде набрав собі від него вповні перших початків науки. Але були ще й інші причини, що сполучали Петра з Поентом Пескаде. Той знав добре його мнувність. Він же мав приказ сторожити пильно Торонталів двір в Дубровнику. Там то стало ся, що Сара упала без памяти, коли відбував ся Петрів похорон. Поент Пескаде мусів йому нераз розповідати про ті сумні події, в котрих і він, хоч лиш з боку, брав участь. Лиш з ним міг Пе-

тро о тім розмавляти, та й лиш з ним розмавляв. коли йому иноді ставало дуже важко на серци.

Але тимчасом надходила пора, коли доктор хотів вже переводити свій подвійний плян: насамперед відлатити, а відтак покарати.

Довг, якого він вже не міг сплатити Андрієви Ферратови, бо той умер був в кілька місяців по його арештованю у вязниці в Штайні, був би він радо сплатив його дітям. На нещасте хоч і як перевідувала його агенти, не міг він довідати ся, що стало ся з Люїджім і його сестрою. По смерти їх батька покинули вони обое Ровіньо та Істрию і пішли вже другий раз шукати нової вітчизни. Але куди вони пішли? Ніхто того не знав, ніхто не міг того сказати. Докторови було дуже жаль того, що він не міг тут нічого вдіяти. А всеж-таки мав надію, що відшукає дитий того чоловіка, що жертвував ся для него, і на його приказ вели ся пошукування безушипно дальше.

Петро бажав з цілої душі того, щоб паню Баторову сировадити на остров Антекірту. Але доктор, котрий хотів скористати з того, що люди уважали його і Петра за померших, говорив йому на розум, що в сім случаю треба дуже осторожно поступати. Впрочем хотів він зачекати, щоб з одної сторони Петро на стілько подужав, що міг би

разом з ним вибрати ся в похід, з другої же сторони, щоб відбуло ся вінчанє Сарканього з Сарою, котре задля смерти пані Торонталевої треба було відложити.

Один з його агєнтів в Дубровнику, котрий мав на все уважати, що дїє ся в домі пані Баторової і в дворі при вулиці Страдо-не, давав йомуо всім знати.

Оттак стояло дїло. Доктор чекав нетерпеливо, щоб ціла проволока вже раз скінчила ся. А хоч він і знав, що стало ся з Карпеною, за котрим і слід пропав, відколи він виїс ся з Ровіня, то всеж-таки Сіляс Торонталь і Саркапій не могли уйти його рук, бо вони все ще були в Дубровнику.

Можна собі подумати, як то докторови було неміло, що якоесь так все йому не складало ся. Аж ось 20 серпня наспіла з Дубровника через Мальту депеша від його агєнта до ратуша на Антекірті. В депеші було сказано, що Сіляс Торонталь з Сарою і Сарканієм вїхали та що й пані Баторова з Борником щезли десь з Дубровника і не можна ніяк довідати ся, де вони подїли ся.

Доктор не міг вже довше чекати. Він закликав Петра до себе і розповів йому все, що стояло в тій депеші. Якій же то був зпіву удар для Петра! Його мати десь пропала, а Сіляс Торонталь повіз кудись Сару, котра без сумніву все ще була в руках Сарканього.

— Зараз завтра поїдемо! — сказав доктор.

— Хоч би й нині! — відповів на то Петро. — Але де-ж відшукаємо мою маму?... Де її шукати?

Не міг вже докінчити сеї гадки, бо доктор перебив йому і сказав:

— Мені видить ся, що в тім, що стало ся, були лиш випадково однакові наміреня. Коли би Сіляс Торопталъ і Сарканій були причиною того, що твоя мати деє пропала, то довідаємо ся о тім ще завчасу. Передовеім мусимо вишукати сих обох падлюків.

— Але куди би вони могли поїхати?

— Може бути, що на Сицилію!

Треба собі пригадати, що граф Сандорф ще в пізінескій банни підслухав був розмову, в котрій була бесіда про Сицилію, де то Ціронє вєславляв ся бувало своїми ділами, а той Ціронє радив своєму товаришеви, щоби він туди приїзджав, коли того буде потреба. Доктор не забув того так само, як і не забув імя Ціронє. Але то була лиш слаба нпточка, по котрій можна було до чогось дійти; інших познєк не було і хиба лиш та нпточка могла ще навести на сліди Сарканього і Сіляса Торопталєя.

Постаєовлєно отже вибирати єя безпроволочно в дорогу. Посєнт Пєскадє і Кап Матіфу, повідомлєні о тім, що мають їхати з доктором, мусіли лагодити єя в дорогу. По-

ент Пескаде довідав ся при сій нагоді, хто в властиво Сіясє Торонталь, Сарканій і Карсена.

— Три надлюки! Я о тім і не сумніваю ся — сказав він, а відтак відозвав ся до Кана Матіфу:

— Тенер ти виступиши на сцену.

— Зараз?

— А вже-ж, але зажди, аж дадуть тобі знак.

Ще того самого вечера настав від'їзд. Корабель „Феррато”, що був завейди готовий до дороги, набрав повні комори провіянтю. Його кампаси зрегульовано і о осьмій годині рушили з місця.

Від внутрішнього кінця великої Сирти аж до найбільше на полудне положеного кінчика на Сицилії. пригірка Порто ді Пальо, челять около девять сот і пятьдесять морських миль. Скорпій яхт паровий, що робив пересічно вісімнайцять миль на годину, потребував на дорогу що найбільше півтора дня.

„Феррато”, котрого уживано до розвідуючої служби при антекїртській флотії, був знаменитим судном. Його збудували у Франції на верфтах Льоарн і він, коли-б того було потреба, міг здобути ся навіть на силу тисяча пятьсот коннй. Його кітли, зроблені після системи Бельвіля — система після котрої туби мають воду замість огню — ма-

ли то за собою, що не треба було до них багато вугля і вони могли скоро вигорювати багато пари та піднести напружене її аж до сили чотирнацяти або п'ятнадцяти кілограмів. без небезпечности якого вибуху. Тому пару втягали знову т. зв. реніофери і вона ставала ся тим средством, що ділало якоесь ніби чародійно та надавало яхтові такої скорости, яку мають лиш авізові кораблі¹⁾ європейських флот. хоч той яхт був значно коротший як яхтні корабель авізовий.

Не треба й говорити, що корабель „Феррато” був уладжений зі всякими вигодами для пасажирів. Крім того мав він ще й сталеві пушки, що набивають ся з заду, дві револьверові каюпи системи Гочкіса і дві мітрайлези Гатліга, а на самім переді одну пушку, що стіжковатою кулею. грубою в попереднику на трицять дециметрів, стріляла на шість кілометрів далеко.

Штаб корабля складав ся з одного капітана, іменем Кестріка. родом з Лальманії, другого капітана і двох поручиків: до обслуги машини були старший і молодший машиніст, два налячі і два помічники; залога складала ся з трицять моряків під проводом одного начальника і двох кватирмай-

¹⁾ Авізовий корабель, є то легкий корабель воєнний, що пливе з великою скоростію і розвозить прикази і листи до портів і других кораблів.

стрів: службу в кухні і сальонах робили два старші кухарі і три Саїти — загалом було на кораблі чотирьох офіцерів та сорок і три мужа.

В перших годинах ішов вїзд із заливу Сідри зовсім добре. Хоч дув противний вітер — досить острій вітер від північно-західних берегів — міг капітан надати кораблеви все-таки значної скорості; але годі було розвінти всі вітрила, особливо же передне і чотиригранне вітрило.

В ночі могли доктор і Петро, в обох сусідніх кабінах, а Поент Пескаде і Кап Матіфу в кабінах під палубою спокійно спочивати; паровий яхт плив так само спокійно, як кожний добрий корабель вітриловий і не було чого побоювати ся. А треба сказати, що оба приятелі такн добре спали, під час коли доктор і Петро майже й ока не зажмурили, так були зажурені.

Коли пасажири на другий день вийшли на палубу, відплив вже був корабель за дванадцять годин більше як сто двадцять миль. Сонце підняло ся було понад такий овид, котрий віщував бурю, а душний воздух казав вже догадувати ся борби елементів.

Поент Пескаде і Кап Матіфу сказали докторови і Петрови добрий день.

— Добре здоровле! — відповів їм доктор. — Та чи добре спало ся сеї ночі?

— Ми спали, як забиті — відповів По-
ент Пескада.

— А Кап Матіфу поснідав вже перший
раз сьогодні?

— Ще й як, пане доктор! Випив кави,
оттак за макітру та з'їв до того два кільо
сухарів.

— Гм. Трохи за тверді тоті сухарі.

— І ще би! Для такого, що бувало на
перекуску гриз кампичики...

Кап Матіфу лиш покинував на то злег-
ка головою — то був у него знак, що він
годить ся на відповіді свого товариша.

Тимчасом „Феррато” гонив дальше пі-
сля виразного приказу доктора з повною ско-
ростию; дві довгі смуги піни значили далеко
дорогу, котру прорізував він своїм сподом.

Той поспіх був лиш знаком розважно-
сти. Капітан Кестрік радив ся вже доктора,
чи не було би порадо причалати до острова
Малти, котрої світла з ліхтарень морських
могли вже показати ся около осьмої години
з вечера.

В самім ділі виглядав воздух чим раз
грізнійше. Мимо того, що побережний вітер
ставав під захід сонця чим раз спльнійший,
піднімалась на сході чим раз більше густа
мрака і засунула наконець може четвертину
неба. Саме понад поверхнею води спустила
ся непрозора сіра верства, котра ставала
таки аж чорна, коли проміне сонця проди-

рало ся крізь провали в ній. Вже й блискавки стали тикцем перелітати поміж верствами електричних хмар, котрих горішний конець збив ся був в густу, зависаючу масу, що ледви ще зміняла свої обриси. Здавало ся, що розпичне ся борба межн східним а західним вітром; чоловік же не чув нічого, але море, видко, вже почувало, що прийде до тої борби, бо зробило ся неспокійне. Філі стали підніматн ся високо як гори і розбрискували ся та заливали вже палубу яхту. Около шестої години настала така пільма, бо густі хмари закрили цілий небосклін. Стали котити ся громи, а ясні блискавки освічували непрониклиму темноту.

— Керуйте, куди хочете — сказав доктор до капітана.

— Та й не остаєсь нічого иншого, пане доктор — відповів капітан. — На Середземнім морі треба бути на все приготоленим. Східні і західні вітри борються ся з собою, а коли вже мішає ся до них і туча, то я бою ся, щобн побіда не була по стороні східних вітрів. Море по тамтім боці острова Гоцо або Малти буде розбурхане і не дасть нам спокою. Не хотів би я ралати вам, щобн шукати захисту в Ля Валетті, а всеж-таки нема иншої радн, як підплисти до під західне побереже котрогось із сих островів

— Робіть так, щобн було добре — сказав на то доктор.

Паровий яхт був як-раз на західнім боці від острова. На острові Гоцо, що лежить трохи на північний захід від Малти і віддаленій від неї двома вузькими проливами, що їх розділяє малій островець, в перворядна ліхтарня мерська, що кидає своє світло на яких двацять і сім миль далеко.

Ще заким би минула година часу мусів „Феррато” мимо розбурханого моря підплисти близько ліхтарні. Головна була річ, щоб відшукати ту ліхтарню; треба було старанся підплисти до неї, але її не завадто близько до берега і тут сховати ся на кілька годин перед бурєю.

Каніган Кестрік так і зробив. Але він був і на стільки осторожний, що зменшив скорість корабля, а то диятого, щоб не було якої пригоди, щоб щось не пошевало ся в машині, або в переднім кінці корабля.

Але минула й година, а мерської ліхтарні на Гоцо все ще було видко. Таки ніяк не можна було розізнати берегів, хоч скали сего острова піднимають ся до значної висоти.

Буря лютіла ся з цілою силою. Пустив ся темний дощ ірубими каплями. Вітер вхорив тепер цілу масу збитих на небосклоні хмар і став гнати ними з шаленою скоростію по небі. Там, де їх розривав, показались на хвильку ясні зірки, але відтак знову шезли. Громи били раз по раз у воду, а

блискавки обгорнули нараз своїм світлом цілий яхт.

Аж до сего часу було положене мореплавців трудне, але нараз мало воно ще й занепокоїти їх.

Капітан Кестрік, котрому здавало ся, що він що найбільше ще лиш на двадцять миль від острова, не міг зважити ся підпливати ще ближше до него. Йому таки вже лячно ставало, чи то може не филі ідуть так високо, що він не може добачити світла літарні. А всеж-таки мусів він вже бути близько острова. Коли-ж би корабель понав де на яку підводну скалу під берегом, то не було би вже для него ратунку.

Около пів до десятої рішив ся капітан плисти дальше лиш слабою парою. Не казав ще зовсім застановити машини, лиш робити так, щоби шруба корабельна оберта-ла ся дуже поволі; тим способом удавало ся йому добре кирмувати кораблем, так, що той своїм передом ішов завсігди против филь. Серед таких обставин кидало кораблем таки добре, але й не було обави, щоби він перевернув ся.

Так правив він кораблем може три години, аж до півночі. Опісля положене ще більше погіршило ся. Як буває часто підчас бурі, так стало ся і тут. Борба межн противуположеними собі вітрами, східним і західним, притихла. Нараз подув побережний ві-

тер з тої самої сторони, що за дня, але вже такий сильний, як вихор. Перед тим сперла ся була струя воздуха з протиліжного боку, а тепер став він серед блискавок дуги знову з новою силою.

— Світло з правого боку! — дав знати нараз моряк; стоячий на варті коло переднього маніту.

— Кермою в бік! — закомандував капітан Кестрік, що хотів конче відвернути судно від берега.

Він побачив був також світло. Було то перериване світло і походило очевидно з острова Гоцо. Був ще як-раз час пливти в протиліжну сторону, бо протиліжний вітер подув з нечуваною силою. „Феррато” був ще на дві милі від того місця, де несподівано показала морська ліхтарня.

Машиніст дістав приказ пустити пару, але машина почала нараз робити поволійше, замість скорше.

Доктор, Петро Баторий, служба корабельна і всі, що були на кораблі, зміркували, що покусувало ся щось небезпечно.

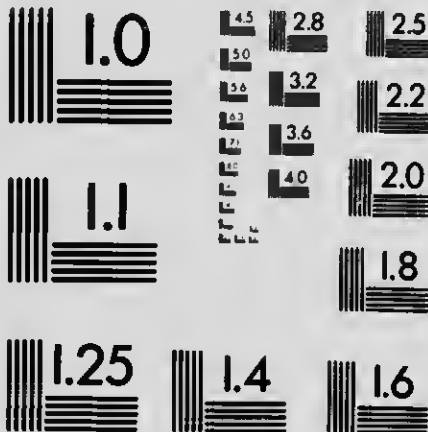
Так і дійсно було; при машині було щось покусувало ся. Вентіль від воздушної помпи¹⁾ перестав робити, кондензатор вже зле діяв і по кількох скрипячих обкрутах,

¹⁾ То лиш така назва; на ділі не є то воздушна помпа, лиш помпа, котра впускає до кітла, в котрім є пара, студенну воду, а тогди пара гусне і робить ся з неї во-

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

що дали ся так чути, як би настав який вибух, перестала шруба корабельна обертати ся.

Таке ушкодження машини, бодай серед таких обставин, в яких знаходив ся корабель, годі було направити. Треба би було насамперед відшрубувати помпу, а на то треба було кілька годин. До двайцять же мінут міг вихор перевернути яхт на бік.

— Розвісити вітрило від бурі!... Розвісити передне вітрило!... Розвісити також вітрило марсове!

То були прикази, які видавав капітан Кестрік один по другім, зміркувавши, що зможе удержати судно ще лиш вітрилами верх води. Всі взялись як один до роботи. Що й Посит Пескаде з своєю зручністю та його товариш велит з своєю силою поспішили також на номіч — о тім чей не треба й говорити. Ливни до натягання вітрил мусіли подати ся в руках Капа Матіфу — хіба би пукли.

Але положене судна не було тим зовсім забезпечене. Судно пароходне, довге а вузке, що не їде глибоко в воду і має мало вітрил, не дає ся удержати против вітру; ливни на нім можуть пошукати, машини поломитись і вітер погонить нім по філі. Отсе могло

да, а помпа випомповує з него ту воду. Вентиль є то затичка в помпі, котра сама отвирає ся і замикає ся, а кондензатор — то котел, де пара гусне.

стать ся і з „Ферратом”. Помпнувши то, що трудно було розвісити на нїм вітрила, то таки против вітру не можна їм було нїяк плисти на захід. Вітер гнав нїм до берега і не оставале ся пічого, як хїба шукати місця де би причалити. Серед темної ночи не міг капітан нїяк доглянути берегів. Він знав, що Гоцо відділяють від Малти два вузкі проливи, північний і полудневий Комино, але куди йому плисти, щоби дістати ся на західне побережжє острова, або може навіть до порту Ля Валлета? Хїба якийсь лотсман або якийсь рибак міг би був показати дорогу. Але котрий рибак зважив би ся був серед так бурливої ночи підплисти до корабля?

Парова свиставка яхту стала свистати на тривогу і стрілено кілька разів з пушок.

Нараз від берега серед мраки показало ся щось темного. То плила лодка до загроженого „Феррата”. То певно був якийсь рибак, котрого буря змусила була шукати захисту в малій пристани коло Маллеги. Там десь сховав він свою лодку між скалами а сам вліз може до печерп богині Калїпсо, так чудової, як печера Дінґаля на островах Гебрїдах коло Шкоцїї і там почув свист і вистріли з яхту.

Він пусить ся отже на поміч яхтови з нараженєм власного життя і хїба ще він міг подати якийсь ратунок. Лодка підпливала чим раз близьше. На яхті держали вже лїяву,

щоби її кинути до лодки. Ще треба було лиш кілька хвиль, але ті хвилі здавались вічно-стю, бо скали були вже під боком.

В тій хвилі кпнено лшву, але величезна філя підоймила лодку і кинула нею об бік „Феррата” так, що розбила її на дрібні кусні, а рибак, що сидів в лодці, був би певно погиб, коли-б Кап Матіфу не імів був його ще завчасу за руку та не витягнув на корабель.

Рибак той не кажучи й слова, — бо й не було вже на то часу — побіг чим скорше до колеса від керми та як-раз в тій хвилі, коли „Феррато” своїм передним кінцем мав вже ударити об скалу, навернув ним і направив у вузкий пролив, північний Коміно. Вітер дув тепер в корабель із заду і за кілька хвиль станули вони коло східного побережа Малти в спокійним мори. Яхт плів ще може пів милі вздовж берегів острова. Около четвертої години рано, коли стало розвіднювати ся, навернув яхт до каналу коло Ля Валлетти та запустив якор коло греблі Сан-Глеа при в’їзді до воєнного порту.

Доктор Антекірт приступив до молодого чоловіка, що стояв на командантським містку і відозвав ся до него:

- Ви нас виратували, мій приятелю!
- Я зробив лиш, що моя повинність.
- Чи ви може лотсман?
- Ні, пане, я собі лиш рибак.

— Як же вам на імя?
— Люіджі Феррато.

М а л ь т а.

Отже то був син рибака з Ровіня, що ось подав своє імя докторови Антекіртовн. Провидіне Боже так вже зробило, що то відвага і зручність Люіджа Феррата спасла царовий яхт, його пасажирів та цілу залогу від неминучої загибелі.

Доктор мало що вже не кинув ся Люіджи на шию, але якось стямив ся. Коли-б так був за скоро показав по собі, що він його пізнав, був би тим зрадив себе, що то він граф Матій Сандорф, а граф Сандорф мусів преці бути для всіх помершим, отже і для сина Андрія Феррата.

Не так Петро, котрий так само і з таких самих причин повинен був бути здержаним: він був би таки забув на то, коли-б локі не моргнув був на него. Оба зійшли на доливу до сальону, куди попросили за собою і Люіджа.

— Чи ви, мій приятелю — так спитав доктор — може син того рибака з Ровіня, що звав ся Андрій Феррато?

— Той сам, панопьку — відповів Люіджі.

— А ви маєте ще й сестру?

— Маю, ми мешкаємо разом в Ля Ва-

летті. Хіба ви може — додав він — знали мого батька?

— Вашого батька? Ні, не знав — відповів доктор. — Ваш батько прийшов був п'ятнадцять літ тому назад на ніч до своєї хати двох в'їзців. То були мої приятелі, але його добре серце не могло їх випратувати, а за ту свою доброту стратив він волю і життя; його завезли до Штайн і там він помер

— Але не жалував того, що зробив — відповів Люджі.

Доктор взяв молодого рибачка за руку.

— Отже бачите, Люджі, то я той, котрому мої приятелі вложили за обовязок відплатити ся за то, що ваш батько для них зробив. Від многих літ старав ся я дарма довідати ся, що стало ся з вами і вашою сестрою; але за вами, відколи ви пішли з Ровіни, і слід був пропав. Андрієви на спомин названо і отсей корабель „Ферратом”... Позвольте-ж нехай вас обійму мій приятелю!

Коли доктор обняв Люджа, то сему аж слези станули в очах.

Петро на вид такої трогачої сцени не міг видержати. Йому здавало ся, як коли-б щось непереможною силою тягнули його душу до сего майже рівного йому чоловіка, до доброго і честного спна ровінського рибачка.

— І мені, і мені позвольте! — відозвався він розложивши руки.

— Вам, пане!

— І мені... синові Стефана Баторого. Ледви чи доктор був би жалував того, що Петро так нехотячи признав ся, хто він. Певно, що ні, бо був переконаний, що Люїджі Феррато задержить тайну так само, як то зробили Поєнт Пескаде і Жан Матіфу.

Люїджі довідав ся відтак о всім, а іменно о тім, що задумав тепер доктор Антекірт робити. Лиш одно затаїли перед ним, а то, що він стояв так перед самим графом Сандорфом. Молодий рибак не повинен був того знати.

Доктор хотів, щоби його такі зараз повести до Марії Феррато. Він хотів побачити її, хотів довідати ся, як їй тепер жпе ся, певно десь працює, бо по смерті Андрія лишив ся на її голові ще й її брат.

— Добре, пане доктор. — сказав Люїджі — коли хочете, то підемо такі зараз на беріг. Марія і так вже десь веснокійна, що мене нема. Вже майже дві доби, як я лишив її саму та пішов над пристань Маллепі¹⁾ ловити рибу; вона може гадас, що мені підчас бурі сеї ночі лучила ся якась пригода.

— А ви любите свою сестру? — спитав доктор Антекірт.

— Вона мені й матір і сестра — відповів Люїджі.

Чи той острів Мальта, що лежить на

¹⁾ Село і затока на Мальті.

сто кілометрів від Сицилії, належить до Африки, чи до Європи? То питане, над котрим географи вже пераз ломили собі голову. Але нехай буде, як хоче — острів сей належить нині до Англії і ледви чи далось би його видерти нині від неї. Острів сей дарував колись Кароль V. лицарям Йоаннітів¹⁾. котрих прогнав був Солиман з Родоса. Від сего острова і назвали ся вони мальтаїськими лицарями.

Мальта є островом, що має поздовж двайцять і зісім, а впоперек шіснайцять кілометрів. Столицею її є Ля Валлетта та її підгородя. На сїм острові є ще й другі міста та місцевости, от хоч би Чітта Веккія — ніби святе місто, котре в часах, коли тут жили ще мальтанські лицарі, було столицею єпископа — Боскет, Дін'лі, Цебуз, Іта, Брі-

¹⁾ Йоанніти були монахи в Єрусалимі, що опікували ся богомольцями і за патрона взяли собі св. Йоанна — звідси їх назва. Їх настоятель Раймунд (1120 р.) назвав ся „майстром“ і розділив їх на лицарів, священників і вояків. Йоанніти вели борбу з Турками. Прогнані з Єрусалима, осіли в місті Птолемаїс (Акка), відтак перенесли ся на Кипер, а звідси на Родос. Коли звідси прогнав їх (1522 р.) султан Солиман, дарував їм німецький цісар Кароль V, (1520 р.) Мальту. В 1800 р. забрали їм Мальту Англіїці. Мальтанські лицарі остались і до нині, але їх дуже мало; до них пристають хіба лиш великі пани. Вони займають ся тим, що закладають і удержують шпиталі; дають поміч раненим у війні. Ноша мальтанських лицарів є: чорний плащ з осьмикінчастим, білим хрестом, під сподом червоний сурдут і білі штани та меч і капелюх з перамн.

кікара, Люка, Фарруджі і так далше. Східна часть острова є дуже урожайна, а західна суха і пуста. Ту впадаючу в очи річку видно найліпше по тім, що населена — всего сто тисяч душ — є у східній частині далеко густійше, як в західній.

Що тут зробила природа, занустивши в береги острова чотири чи пять портів — найкрасніх на світі — годі собі уявити. Всюди вода, всюди кліщі, пригірки та горби, котрі дуже надають ся до укріплень і до уставлень на них батарей. Коли вже лицарі мальтанські укріпили були остров так, що годі було його здобути, то о скільки-ж більше укріпили його Англіїці, котрі мимо договору в Аміані, забрали сей остров і зробили з него кріносьть, котрої таки піхто би не здобув. Здає ся що ніякий корабель панцирний не міг би на силу дістати ся до Великої Мартанового порту або до Марзи Мунетто. А припустім, що якийсь корабель і міг би аж туди підійти, то стрітив би ся тут з пушками що важать по девятьсот кильо на дві млі. Нехай знають о тім ті держави, котрим жаль, що сей гарний остров в руках Англіїців, і що вони запапували на цілім осередку Середземного моря, де би могла зібратися вся англійська фльота.

Розуміє ся, що на Мальті є і Англіїці. Там є їх генеральний губернатор, що менкає Незвичайні Пригоди Матія Сандорфа. — 15

в давній палаті великого майстра мальтаського ордена, начальник маршарки і портів та залага, зложена з ягих чотири або п'ять тисячів воєнків. Крім того живуть там і Італійці, що хотіли би тут панувати, а крім того, подібно як на Гібральтарі, є тут ще й багато таких, що венитають ся по цілім світі, іменно же Мальтанці.

Мальтанці то — Африканці. В портах вони за керманшчів, на своїх, язхравимп краскам помальованих барках; в вулицях за візників, що їздять своїми візками по таких горбах, що аж голова крутить ся: на торгах продають вони при світлі маленької лампочки, що світить ся перед святим образом, овочі, горох та фасолі, мясо і рибу. Можна сказати, що всі ті люди подібні до себе; у всіх чорнобрунате лице, чорне, трохи кучеряве волосє, у всіх палкі очі і всі вони середного росту та здоровенні. Можна би на то присягнути, що жепщини походять з одної одпісенької родини; очі у них з довгими рісницями, однаково великі; волосє однаково темне; руки хороші, ноги маленькі, а стан тонкий і гнучкий; тіло у них таке біле, що і від сонця не може обгоріти, тим більша ще, що вони мають завжди на собі фальцету, рід плаща з чорного шовку. Той плащ носять вони все ще після тунезійської моди, а носять його всі кляси і він служить їм рівночасно за прикрасу до волося, за плащ,

ба й за вагяр.

Мальтанці придаті дуже на кушців. Всюди їх повно, де лиш є щось на продаж. Вони працьовиті, ошадні, дуже промислові і тверезі, але й скорі до гніву, мстиві і заздрісні, бедай о скільки то можна зміркувати, по простім наречі, котрому ще найбільше можна приглянути ся. Вони говорять якоюсь міншанню, кетрої основою є арабська мова — останок із тих здобутків, які лишили ся по унадку римського цїсарства; є то мова гнучка і живописна, та напас ся дуже добре до порівнань, образного говореня і поезії. З Мальтанців бувають знамениті моряки, скоро їх хто зможе держати добре в руках. Відважні рибакі, що привикли на сїм морі до веїляких бур і не боять ся ніякої небезпечности.

Отже на сїм острові був Люїджі рибакком і займав ся риболовством з такою відвагою, як коли-б він був таки Мальтанцем з роду, а він жив тут з своєю сестрою Марією несповна пятайцять літ.

Повисше було сказано: Ля Валлетта і її підгородя. Місто се складає ся, бачите, дійсно що найменше з яких пість міст. ще розложили ся около обох портів, Великого Марза і порту карантанового. Фльоріяна Ля Сенглея, Ля Коєшківа, Ля Вітторіоза, Ля Сліема, Ля Мізіда — то не передмістя. Не лиш кулки домів, в котрих живють бідні

люди, але стравдінні міста з пишними домами, дворами, церквами, котрі є окрасою столиці, що має двацять і п'ять тисяч душ, а в котрій є пелати, що називають ся обержа провансальська, кастильська, оверпська, італійська і французька.

Брат з сестрою жили таки в самій Ля Валлетті. Ліпше було би сказати — під Ля Валлстою, бо їх помешканє було ніби під землею в тій часті міста, що зве ся Мандераджо, а до котрого заходило ся від вулиці святого Марка. Там знайшли вони собі хатину, що відповідала їх доходам і туди завів Люіджі доктора і Петра, скоро яхт станув в порті.

Всі три вийшли на греблю, ледви обігнавши ся від барок, з котрих кожда хотіла конче їх перевозити. Пішли через Порта делла Маріа серед заглушаючого звуку дзвонів, що розлягає ся попад містом, як би який дзвенячий воздух. Перейшовши попри кріньость з подвійними казематами, пустили ся горі стрімкою рамною, а відтак вузкою вулицею, попри високі дома з зеленими підсїями і зайшли аж до церкви св. Івана.

Вийшовши на гору поза катедрою, пустили ся в долину як до порту. і наконєць в половині горба, в вулиці св. Марка, станули перед сходами, котрими іде ся праворуч до пізніе положеної часті міста.

Манджераджо є то передмістє, що сво-

їми вузкими вулицями, в котрі сечис ніколи не заходить. та своїми високими жовтавими мурами, в котрих повно дїр, що називають ся вікнами, тягне ся аж поїд вали. Всюди повно крутих сходів, котрими їде ся до низьких, вогких і темних хат. Вулиці тут, то ніби якісь дебри, та фоси або темні тунелі, а всюди якісь страшні лідиска; старі баби, як чарівниці; жінки з блідими від браку вуха лицьями; дівчата всілякого росту в лахманях; на нів голі хлопці, що качають ся в болоті, діди, що показують кожну му своє каліцтво та свої рани, а за то збирають гроші; мушшини, двигарі та рибакн з виразом дикости, готові до всего злого — а посеред сеї голоти кількох байдужних поліцаїв, що лиш увикли, але навіть і посвоячили ся з нею. Отже тут стоять в однаковій глибині з греблею ті дивовижні будівлі, що кінчать ся закратованими помешканнями в швеницах.

В однім із тих домів і то на найвисшім поверсі жили Марія і Люїджі Феррато. Вони мали всего лиш дві хатчини. Докторови внала тут зраз в очн біднота в хаті, але мимо того й велика чистота в ній. Всюди було слїдно руку запонадливої господніні в домі ровїнського рибака.

Коли доктор і Петро увійшли, схопила ся Марія скоренько. Відтак обернувшись до брата відозвала ся:

— Дитинко моя!... Мій Люїджі!

Можна собі подумати, якого страху вона набрала ся підчас бурі минувшої ночі.

Люіджі обняв свою сестру а відтак представив їй гостий, що з ним прийшли.

Доктор розповів кількома словами, серед яких обставин наражував Люіджі своє власне жите, щоби ратувати корабель від загибелі, а рівночасно покликав ся і на Петра, сина Стефана Баторого.

Коли він так розповідав, дивила ся Марія на нег з великою увагою, так що доктор став вже побоювати ся, що вона ще готова пізнати в нїм графа Сандорфа. Але то щось так лиш блисло на хвильку, перед її очима, а відтак потахло. Та й як би могла вона пізнати його по п'ятнайцяти роках, коли він і так лиш через кілька годин гостив у її батька.

Донці Андрія Феррата було тепер тридцять і три літ. Можна сказати, що вона ще й тепер була красна, то для того, що черти її були правильні і що вона мала великі, палкі очі. Лиш кілька сивих волосків показало ся було в її косах, але й то не для того, що вона вже довго жила на світі, а тому, що їй прийшло ся тепер тяжко бідувати. То не з старости вона сивіла, а з того, що журилася і зазнала не мало горя від часу смерти ривінського рибака.

— Від тепер вже ваша доля і Люіджа в наших руках — сказав доктор і закінчив сп-

ми словами своє оповіданє. — Хиба-ж мої приятели не остались довжшиками Андрія Феррата? Правда, Маріє, ви позволите на то, щоби Люїджі вже не розлучав ся з нами?

— Мій брат — мої панове, — зробив сеї ночі лиш то, що повинен був зробити — відповіла Марія — і я дякую Богови за то, що дав йому таку гадку. Він же сином чоловіка, котрий знав лиш то одно, що сповняти свій обовязок.

— А ми також лиш одно знаємо — відповів доктор — а то, що маємо право відплатити ся дітям того...

Доктор урвав тут, бо Марія так якось вдпвпла ся в него, що її погляд наскрізь проникав його і він налякав ся, чи може не за багато сказав.

— Але чей не будете тому противити ся, щоби Люїджі був мені братом? — спитав Петро Баторній.

— Та й ви самі, Маріє, чей не будете тому противні, що я вас возьму за свою доньку? — додав доктор і подав їй руку.

Марія мусіла тепер розповісти, як їй жило ся від того часу, коли вона вивандрувала з Ровіня; як їй то вже було надоїло, що австрійські агенти вічно за нею слідили; для чого прийшло їй на гадку перенести ся аж на Мальту, де Люїджі мав нагоду вивчити ся на мореплавця, а рівночасно і займати ся риболовством; як вони пережили тільки літ в

борбі з нуждою, бо їх скупенькі средства так борзо вичерпали ся.

Але Люїджі міг незадовго рівнати ся відвагою та зручністю хоч би й котрому небудь з Мальтанців, що мають дуже добру славу. Він умів так само, як і вони, дуже добре плавати і міг би був рівнати ся славному Ніколі Пешеї, що був родом з Ля Валетти, а котрий як кажуть, переносив депсті з Нсаполю до Палерма, перепливаючи через Еольське море¹⁾). Люїджі умів також дуже зручно полювати на дикі голуби та морські птахи, до гнізд котрих треба добирати ся, аж в тих величезних псчерах, в котрих так небезпечно від того, що їх філі морські заливають. З него був відважний рибак і він не бояв ся бурі, коли треба було запускати сіть на рибу. Длятого то шукав він захисту в пристані коло Меллеги, коли почув знаки парового яхту взиваючі на поміч.

Але на Мальті є такий достаток морської риби, птахів морських та мякунів²⁾), що їх низька ціна не виплачує риболовства. Мимо його запопаливости було Люїджови дуже трудно придбати для свого малого гздівства того, чого було потреба, хоч Марія помагала тим, що брала роботу до шиття. Щоби отже

¹⁾ На півночі від Сицилії, там де т. зв. Ліпарійські або Еольські острови.

²⁾ Мякунами називають ся такі звірята як: слимаки скальки, устриці і т. д.

не було видатків, то винаймали собі помешканє в Маидереджо.

Підчас коли Марія розповідала свою історію, підшов був Люіджі до своєї комнатки і вернувши звідтам приніс лист. Було то кілька рядків, які написав був Андрій Феррато саме перед своєю смертю. Там було написано:

„Маріє, поручаю тобі твого брата! Незадовго буде мати лиш тебе одну на світі. Я, мої любі дітоньки, не жалую того, що зробив, хіба лиш того, що мені не удало ся пожертвованєм власної свободи і власного життя виратувати тих, що віддали ся були моїй олиці. Я би радо і ще раз то зробив, що зробив. Не забувайте на свого батька, котрий на смертельній постели передає вам послідні, сердечні чувства.

Андрій Феррато”.

Петро Баторий не міг підчас відчитування того листу укрити свого смутку, а доктор Антекірт відвернув голову, щоби Марія не дивила ся йому так заєдно в очи.

— Слухайте, Люіджі — відозвав ся він відтак умисно рубашним голосом — ваша лодка розбила ся сеї ночі на кусні, вдаривши об мій яхт.

— Бо вона була вже стара, пане доктор — відповів Люіджі — та й для нікого не була би то велика страта.

— Може бути, але позвольте, що я за
ню дам вам іншу, і то таки той сам кора-
бель, котрий ви виратували?

— Що?

— Хочете стати за другого офіцера на
кораблі „Феррато?” Мені придав би ся мо-
лодий, рухливий чоловік і добрий моряк.

— Кажіть, що годите ся на то! — відо-
звав ся Петро.

— А моя сестра?

— Ваша сестра буде належати до вели-
кої родини, що замешкує мій острів Анте-
кірту — відповів доктор. — Ваше житє бу-
де на будуче належати до мене, а я зроблю
вас так щасливим, що не будете за тим ту-
жити, що минуло ся, хиба може буде вам лиш
того жаль, що не стає вам батька.

Люіджі кинув ся до доктора і став його
цілувати по руках, а Марія не мала вже слів
подяки і лиш розплакала ся.

— Завтра буду вас ждати на кораблі —
сказав доктор і вийшов чим скорше з хати,
бо й сам був вже так зворушений, що ледви
ще міг запанувати над собою, а Петрови дав
знак, щоби він ішов за ним.

— Таки то аж легше на серці, коли
чоловік може когось нагородити.

— Певно, що то красше, як коли чоло-
вік мусить когось карати — сказав Петро на
то.

— А всеж-таки треба покарати!

На другий день ждав вже доктор на Марію і Люіджа на кораблі.

Тимчасом видав капітан Кестрік приказ, щоб безпроводочно брати ся до направив ушкодженої машини на яхті. При помочі Самійла Гріча і спілки корабельних агентів, при вулиці Леванти, у котрих корабель був записаний, поступала робота скоро наперед. А всеж-таки треба було на то пять до шість днів, бо воздушну помпу і кондензатор треба було зовсім розібрати, позаяк кілька роторови дуже не на руку, бо йому хотіло ся стати як найскорше на сицилійським побережю. Через якийсь час було у него навіть на думці поїхати собі „Саварену“, але опісля відступив від сеї гадки. Здавало ся йому, що буде ліпше почекати ще кілька днів терпеливо, а відтак поїхати до Сицилії на добрім і добре озброєнім кораблі.

Задля більшої осторожности і на случай якоїсь несподіваної пригоди, вислано підморським каблем, що сполучав Мальту з Антекіртою, депешу на сеї послідній остров. В тій депеші було сказано, щоби „Електрік ч. 2“ безпроводочно плів до побережа Сицилії і крутив ся там безустанно коло пригірка Порто ді Пальо.

Около девятої години рано привезла лодка Марію Феррато wraz з її братом на корабель. Доктор повітав їх обоє дуже сер-

дечно.

Люіджа представлено капітанови, кватирмайстрови і залозі яко другого офіціра. Поручник, котрий досі займав сю посаду, мав перейти на „Електрик ч. 2”, скоро лиш стрітять ся з ним коло полудневого побережа Сицилії.

Хто би лиш подивив ся на Люіджа, мусів би признати, що з него був справдішній моренлавець. Його відвагу і смілість всі знали, бо преці трийцять і шість годин тому назад, дав він докази того в пристани коло Меллеги. Всі були йому раді. Його приятель Петро і капітан Кестрік обводили його по корабли та все йому показували, бо він хотів знати кожду дрібничку.

За той час розмавляв доктор з Марією. Він говорив о її браті, але так, що мусів її глибоко тропути.

Доктор лишив їй до вибору, або остати ся на кораблі, доки аж чамірений похід не скінчить ся, або вертати просто на Антекірту, куди були би її зовсім безпечно відвезли. Марія просила, щоби їй було вільно поїхати на кораблі разом з другими до Сицилії. Для того умовили ся, що вона за той час, доки „Феррато” перебуває в Ля Валлеті, залагодить свої справи, попродасть то, що має, словом, прилагодить ся так, що на день перед від'їздом буде могла перенести ся на корабель і там розгостить ся в назначеній

для неї кабіни, як у себе дома.

Доктор розповів Марії все докладно, та які його пляни, котрі мусять довести аж до самого кінця. Одна часть його наміреня спонукала ся вже тим, що він не потребував журити ся будучиностию дитини Андрія Феррата. Тепер ще треба було з одної сторони відшукати Сіляса Торонгала, а з другої Сарканього та дістати ще в свої руки Карпену. Слідн тамтих обох, так він то міркував собі в своїй голові, дадуть ся знайти на Сицилії; за третим треба буде ще дальше шукати.

Марія попросила тогди доктора, щоби він позволив їй поговорити з собою лиш в чотирь очу

— Я би вам щось такого сказала — відозвала ся вона — з чим таїла ся доси навіть перед братом. Він би був не вдержав, коли-б був довідав ся то, що я знаю, і було би впадо на нас нове нещастє.

— Люїджі оглядає тепер як-раз кабіни залогн — сказав доктор. Ходім, Маріє до салюну, а там можете безнечно говорити; ніхто не почує.

Коли замкнули ся за ними двері салюну, сіли обоє на софії, а Марія відозвала ся:

— Карпена є тут, пане доктор!

— На Мальті?

— Так перебуває тут від кількох днів.

— В Ля Валлеті?

— Таки в самім Мандераджо, там, де

ми живемо

Для доктора була то велика несподіванка і він був дуже рад з того, що довідав ся. Відтак спитав:

— А може ви ошибаєте ся, Маріє?

— Ні, не ошибаю ся. Той чоловік аж занадто добре остав ся мені в пам'яті. Я би його ще й по сто роках на певно пізнала... Він таки тут.

А Люїджі о тім не знає?

— Ні, не знає, бо коли-б я була йому все сказала, то він би був його вишукав, був би зачепив, а може...

— Добре-сте зробили, Маріє. Той чоловік лиш до мене належить. А він вас пізнав, як гадаєте?

— Не знаю. Ми стрітили ся два чи три рази на вулиці в Манджераджо. Він все недовірчиво за мною оглядав ся. Коли ходив за мною, коли звідував ся, як я називаю ся, той мусить знати, хто я.

— Але вас не зачіпав?

— Ніколи.

— А може знаєте, чого він прийшов до Ля Валетти і що він тут робить?

— Знаю лиш то, що він живе тут в Манджераджо серед найпосліднійшої голоти. Майже не виходить з п'яцьких нор та сходить ся там з найбільшими розбишаками. Здає ся, що він має гроші і вербує таких, як і він, до якоїсь розбишацької ватаги.

— Чи тут?

— Того вже не знаю, пане доктор.

— То я вже довідаю ся.

Саме тепер увійшов до салюну Петро, а за ним його молодий рибак. Розмова отже закінчила ся.

— Ну, як, Люїджі, чи ви вдоволені тим, що бачили? — спитав доктор Антекірт.

— Та-ж то пишаний корабель, той „Феррато” — відповів Люїджі.

— Я рад з того, що він вам сподобав ся — відповів доктор, бо ви будете у мене другим офіцером лиш доти, доки аж обставини не дозволять мені заіменувати вас капітаном.

— О, пане доктор!...

— Памятай собі, любий Люїджі — відозвав ся Петро, — що коли доктор раз щось скаже, то так і певно буде.

— Певно, що так буде, але скажи, Петре, ліпше, коли Бог поможе.

Марія і Люїджі розираццали ся з доктором і Петром та мали вертати до дому. Умовили ся так, що Люїджі мав обняти службу, аж коли його сестра перенесе ся на корабель. Доктор не хотів, щоби Марія оставалась в Мандераджо, бо річ була можлива, що Карлена пізнав би був в ній доньку Андрия Феррата.

Коли брат і сестра рішили, казав доктор закликати до себе Пезента Пескаде, з котрим хотів поговорити в присутности Петра

Баторого.

Поент Пескаде прийшов зараз і ставув собі так, як той чоловік, що готов вислухати приказу і зараз його сповнитти.

— Мені потреба тебе Поенте Пескаде — сказав доктор.

— Мене і Кана Матіфу.

— Поки що лиш тебе самого

— Що маю робити?

— Підеш зараз на беріг. такн аж до самого Мандераджа, то в передміств під Ля Валлстою, там найменш собі деяке помешканє, комнату або хатчину, найліпше в найпростійній госноді.

— Розуміє

— Звідтам будеш слідити на кождім кроці за одним чоловіком — то річ дуже важна — щоби він мені не втік. Але памятай, щоби ніхто навіть не здогадував ся, що ми знаємо ся. Коли буде треба, то й перебереш ся.

— Отсе як-раз для мене.

— Той чоловік, так мені розвідали — говорив доктор дальше — вербує найбільших злодюгів в Мандераджо і платить їм готівкою. На чий рахунок він то робить, і на що їх вербує, не знати. Отже ти розвідаєш ся о тім, і то як найскорше.

— Я то вже довідаю ся.

— Коли-ж довідаєш ся, як діло стоїть, то не вертай назад на корабель, бо може хто

буде слідити за тобою. Напшини лиш кілька слів до мене і дай на пошту в Ля Валлетті та назнач мені на вечер яке місце де на самім кінці на підгородю Ля Сеглса. Там вже мене застанеш.

— Добре, — відповів Поент Пескаде.

— Але по чім я пізнаю того чоловіка?

— То не буде трудно. Від чого у тебе розум? Я спускаю ся на твою інтелігенцію.

— Та коли мені хоч знати, як називає ся той панок?

— Він називає ся Каррена.

Ледви що Петро почув то імя, як відозвав ся зараз на голос:

— Що? Той Іспанець тут?

— Тут! — відповів доктор Антекірт — мешкає так на тім самім передмістю, де ми відшукали дитий Андрія Феррата, котрий з його ласки дістав ся до вязниці і там помер.

Доктор розповів все, що йому сказала Марія. Течер і Поент Пескаде зрозумів, яка то важна річ придивити ся, що робить та чим займає ся той Іспанець, котрий певно по тих норах злодійських в Ля Валлетті лагодив ся до якогось злочину.

В годину пізнійше не було вже Поента Пескадого на кораблі. Щоби ніхто й не вислідив, на случай коли-б хтось за ним ходив, став він волочити ся вздовж Страда Реале, котра тягне ся від форту Санкт Ельмо аж до Фльоріяна. Коли-ж вже добре було

смеркло ся, пустив ся до Мандераджо.

Щоби зібрати ватагу злодюгів, котрі вже з натури готові були би до розбоїв і рабунку, не було дійсно догіднійшого місця, як це підземне місто. Там можна було без сумніву знайти людей із всіх країв, падлюків зі Сходу і Заходу, втікачів з кораблів торговельних, дезертирів з воєнної моринарки, передовсім же Мальтанців з найнослійднійшої верстви народу, горлорізів, в котрих плила ще кров давних розбишаків морських.

Карпена, що мав зібрати горстку відважних людей, готових до всего, мав тут в чім вибирати. Від часу свого приїзду не виходив він з тих шпиків, що знаходять ся в пайпізше положених вулицях Мандераджа, і там його знакомі могли застати його кожного часу. Поент Пескаде не мав отже майже ніякого труду вишукати того чоловіка; одно, що лиш було трудно — то вивідати ся для ксго і за чії гроші він тих людей вербує.

То очевидно не його були гроші. Пять тпєячів ринських нагородн, котрі він заробив собі на ровіньській пригоді, пустив він був вже давис. Карпену ненавиділи люди в цілій Істриї і він не міг знайти собі місця з ніякій салії на побережу. Взяв ся отже волочити ся без ціли по цілім світі. Гроші розкстили ся борзо, а він, що став ся нужденником через звістие своє погане діло, унав ще глубше.

Отже нікого не подивує, що він пішов на

службу великій ватазі розбійників, для котрої збирав тепер послідних надлюків, що мали колись заповинити опозожнені на шибеници місяця. В тій цілі прибув він на Мальту, а головню до Мандераджа. Куди мав Карпена повести свою ватагу, того бояв ся він сказати, бо недовіряв дуже своїм новим товаришам. Тим зном було все одно, чи вони то знають, чи ні; їм ходило лиш о то, щоби дістали готові гроші та щоби з крадіжки і розбоїв мали добру наїрку — тогди були вони готові пійти хоч би й на конець світа.

Тут треба ще сказати, що Карпена не мало здивував ся, коли побачив знову Марію на вулиці в Мандераджо. Мимо того, що не видів її вже п'ятнадцять літ, пізнав її відразу, так само, як і вона його. Вирочім від дуже був перад з того, що вона може довідати ся, за яким то ділом він приїхав сюди аж до Ля Валлетти.

Поент Пеекаде мусів дуже хитро забирати ся до свого діла, щоби довідати ся того, чого докторови дуже було потреба, а з чим Іспанець дуже таїв ся. А всеж-таки Поент Пеекаде перехитрив Карпену. Він перебрав ся за волоцюгу, не відетупав Карпену і зі всеї зволючи в Мандераджо умів найліпше позискати собі його довіре, бо хвалив ся тим що вже веюди наброїв странного богато; ще лиш яка дрібничка, а на Мальті чекає вже

його шибениця, в Італії гійотина¹⁾ а в Іспанії гаротта²⁾). Він удавав, що дуже не любить, ба й непавидить тих боягузів, що то вже дрожать на сам вид поліціанта. Словом, удавав знаменито послідного драба! Карпена, що знав ся на того рода людях, умів його оцінити.

Оттаким способом робив Поент Пескаде розбишака з себе та й сягнув свою ціль, і довідав ся о всім. Дня 26 серпня рано дістав доктор Антекірт письмо, від него, в котрім він доносив йому, де має з ним зійти ся ще того самого вечера, аж на самім кінци підгорода Сепглея.

В послідних днях постунала робота на кораблі „Феррато” доєсть жваво наперед. Найдалше до трьох днів мала закінчити ся направа, мали набрати вугля і корабель міг виплисти знову на шпроке море.

Вечером пішов доктор на то місце, котре назначив йому Поент Пескаде. Була то мала площа на самім кінци підгорода.

1) Гійотина — машина до стинання голов, уживана в Франції, придумана французьким лікарем Гійотеном, а заведена підчас французької революції. Є то тяжкий, острый ніж, що спадає з гори, посуваючись в пазах між двома стовпами, на ковбан, на котрім спочиває шия чоловіка, котрого мають стратити.

2) Гаротта, є то машина до трачення людей, уживана в Іспанії; є то стовп, а на нім зелізо, котре закладають чоловікови на шию і відтак стягають його шрубамми доти, доки аж чоловіка не задущать.

Вибпла осьма година. Може яких пять-десять осіб ходило ще по тій площі, бо тут відбував ся торг, котрий доси не був закінчив ся.

Доктор Антекірт ходив собі тут помежи людми, мущинами і жіпками; вони всі були тутешні. Нараз хтось поклав на него руку.

Якийсь дрантивий і замащений хапун, в позагінанім, старім капелюсі на голові, подав йому хусточку від носа та відтак сказав до него:

— Отсе украв я Вашій Світлости як-раз в сій хвили. Другим разом пехай Вапа Світлість ліпше шильнують своєї кишені.

То був Поент Пескаде, так персбраний, що й не можна було його пізнати.

— Пустий жарт — сказав доктор.

— Що жарт то правда, але не пустий, пане доктор!

Аж тепер пізнав доктор Поента Пескадого і мало що не розсміяв ся на весь голос, але й зараз стямив ся та спитав, що чувати про Карнену.

— Він таки на правду вербує тут самих найбільших злодіїв які лиш є в Мандераджо.

— А для кого?

— Для якогось Цірона.

Для Цірона, того що родом з Сицилії, для товариша Сарканього? Яка може бути звязь межн сим нужденником а Карненою?

Коли доктор то собі ліпше розважив, то

й знайшов пояснене, длячого то все так якось дивно склало ся. Та й не опшбав ся в своїх здогадах.

Сарканій мусів преці довідати ся, що втікачів з пізінської башні половили лиш через Іспанця. Він певно десь казав випускаги того Карпену і знайшов його в найбільшій нужді та зробив з него агента для Цірона, котрому треба було таких людей до служби в інтересі своєї спілки. Карпена був отже першим початком сліду, за котрим вже доктор не потребував шукати на ослі.

— А чи знаєш, на що в'я тих людей збирає? — спитав доктор Поента Пескадо-го.

— Для ватаги розбишаків, що обібрали собі Сицилію за поле свого діланя.

— Сицилію? Так, правда!... Так є!... А то би де там?

— У східних провінціях, межі Сиракузою, а Катанією.

Так отже дійшли до початку підприємства.

— А ти як то довідав ся?

— Таки від самого Карпени, що зі мною дуже подружив ся, а котрого поручаю і Вашій Світлости.

Доктор на то лиш кивнув головою.

— Іди-ж тепер па корабель та перебе-ри ся.

— Ще ні, бо отся ноша мені дуже спо-

добала ся.

— А то чому?

— Бо я маю честь бути бандитою з ва-
таги Цірона.

— Гляди ж, щоби тобі не зняли голови
з плечий.

— За вас, пане доктор, нехай би! —
відповів Поент Пескаде.

— Лепський з тебе чоловік!

— З мене, не хвалючись, трохи хитра
штука і я хотів би їх всіх загнати в матню.

Доктор зміркував, що поміч Поента
Пескадого може серед сих обставин стати
його пляшом в пригоді. Через то, що Поент
Пескаде удавав розбишака, умів він підійти
Карпену і довідати ся від него його тайни,
буде отже добре, коли він буде так робити,
як сам хоче.

До п'ять мінут скінчилась ся розмова. До-
ктор і Поент Пескаде розійшли ся, щоби їх
ніхто разом не побачив. Поент Пескаде пі-
шов вздовж берега Сеглеї, наймив там собі
у великій порті лодку і вернув сею дорогою
до Мандераджо.

Заким він туди прийшов, був доктор вже
на яхті. Там розповів він все Петрови, що
стало ся. Не таїв також перед Капом Матіфу
того, що Поент Пескаде для загального доб-
ра взяв ся на дуже небезпечні способи.

Велит підніс голову і тричі розложив
руки та знову їх спустив а відтак говорив, як

би сам до себе:

— Горе їм, скоро би лиш один волос знав йому з голови, лиш один волос...

Послідні слова стали за все, що Кап Матіфу міг би був сказати, коли-б у него був талант до говореня пустих слів.

В охрестностях Катанії.

Коли-б комусь сказали зробити земний гльобус¹⁾, то він зробив би його безпечно за одним заходом, при помочи якоїсь машини, подібно, як робить ся білярдову кулю, і не лишив би на нїм ані одної нерівності або якогось гузика. Але куля земна — то діло Сотворителя і для того на сицилійськїм побережу межі містами Ачі Реале і Катанією повно пригірків, підводних скал, печер, скалистих шпиталїв та гір.

В сій часті тіренського моря починає ся мессинський пролив, а по тамтїм його боці тягнуть ся калябрійські гори. Якими були той пролив, то побереже, ті гори, понад котрі Етна найвища, за часів Омира²⁾, такими

¹⁾ Гльобус, є то куля, зроблена з паперової маси (дерева, скла, порцеляни), котра має нам показати, як зглядає наша земля; на гльобусї є намальовані всі части землі і всі моря.

²⁾ Омир, або Гомер є то імя якогось грецького поета, котрий на кілька сот лїт перед Христом, як кажуть, описав стихами війну Греків з Троянцями о місто Іліон, або Трою. Звідси і назва того стихотвору „Ілі-

вони ще й нині — величаві! Хоч і нема вже того ліса, в котрім Еней^{*)} знайшов Ахеменіда, то всеж-таки лишила ся на своїм історичнім місци нечера Галятеї^{*)} та Поліфема, кікльонські острови, а трохи дальше на північ скали Сцілля і Харибра^{*)}; ще й нині можна би стати на тім самім місци, де вийшов на беріг троянський герой, коли заходив ся около засновапя нової держави.

Треба справедливо признати, що велит Поліфем доказував таких геройських діл,

як^{*)}. Той сам поет описав також блукання по світі, Одисея, одного з грецьких проводирів у сій війні, і звідси назва того стихотвору „Одисей“. Той Одисей заплив був аж у сторони Сицилії і тут зійшов ся з Кікльопами, помічниками божка Гефайста або Вулкана, божого коваля. Одним з тих Кікльопів (велитів з одним оком) був і Поліфем. Новійші розсліди показали, що не було ніякого Омпра, а згадані стихотвори зложили ся в грецькім народі таксамо, як у нас думи історичні.

*) Еней, син троянського короля Анхіза. По збуреню міста Трої блукав він по світі, аж зайшов до краю Кікльопів коло гори Етня; він став опісля основателем римської держави.

*) Галятея була русалка (богиня водна), з котрою любив ся божок Акіс або Аціс. Кікльоп Поліфем урвав кусень гори і убив його, а Галятея замінла кров його в ріку Акіс (нині називає ся вона Ачі), що спливає з гори Етня.

*) Сцілля або Скілля був вир коло міста Мессни, а проти него, на другім боці проливу, була скала Харибра, в котрій була величезна пропасть, що три рази на день втягала в себе воздух з разом з нею і кораблі.

яких би Кап Матіфу певно не доказав, хоч був також великом. За то Кап Матіфу жив ще і тепер, а Поліфем помер, що найменше яких три тисячі літ тому назад. А може такого чоловіка й не було на світі, хоч Одисей про него згадує. Єлисей Реклі¹⁾ каже, а то річ дуже імовірна, що той кікльон — то не хто инший, лиш таки сама гора Етна, „котрої кратер підчас вибухів світить ся, як величезне отверте око на вершкун гори, та кидає з найвишних вершків її спадів каміне, з котрих роблять ся маленькі островці та підводні скелі, як ось ті Фараліоні”.

Тоті Фараліоні, що лежать на кілька сот метрів від побережа та гостинця, що веде до Катанії, попри котрій тепер іде ще й шлях залізничі із Сиракузи до Мессини — то давні кікльонські острови. Не далеко від них є печера Поліфема, а вздовж цілого сего побережа чути заглушаючий шум филь, котрим море гонить аж у внутро базальтових печер.

Саме посеред сих скал розмовляло вечером 29 сериня двох людий, що зовсім не подобали на таких, котрих би займали такі історичні згадки. Вони говорили о таких ділах, що й сицилійські жандарми не були би від того, щоб о них довідати ся.

Один з них, що вже від довшого часу чекав на другого, то був Ціроне. Другий, що

¹⁾ Французький географ.

надійшов гостинцем з Катанії, був Карпена.

— Ну преці раз — відозвав ся до него Ціроне з досадою. — Де ти так забарив ся? Я вже таки на правду думав, що Мальта десь пезла так, як свого часу її сусідка, остров Юлія¹⁾, а гучи та боніти²⁾ з'їли тебе на дні Середземного моря як який паштет.

Видко, що товариш Сарканього мимо того, що о пятайцять літ був старший, все ще так само любив балакати і так само був зухвалій, як давпійше. В канелюсі, що заложив собі його на бакер, в брунатнім плащи на ошанки та в ходаках, від котрих волоки об'язав собі аж по коліна, виглядав як бандита, бо й був ним з давен-давня.

— Годі було ранше вернути — відповів Карпена — бо аж иніі рано привіз мене корабель пакетовий до Катанії.

— Тебе і твоїх людий?

— Ну, так.

— А кілько-ж ти їх привів?

— Дванайцять.

— Лиш дванайцять?

— Але за то один в одного хлопці, яких рідко!

— Всі з Мандераджо?

— Не всі, але переважно Мальтанці.

¹⁾ Вульканічний остров Фердінандея, що показав ся був на полудневім заході від Сицилії в липни 1831 р а відтак щез.

²⁾ Родн риб морських.

— Отже добрі рекрути, але все таки їх за мало, бо від кількох місяців служба стала тут дуже трудна і коштує багато — сказав Ціроне. — Здав ся, коли-б тоті жандарми на Сицилії десь тепер зпід землі впростали. Але то нічого не pomoже. Коли твої люди на правду такі добрі...

— Мені бодай так видить ся, Ціроне — відповів Карпена. — По першій пробі, яку зними зробни, сам найліпше осудни. Вирочім привів я одного порядного драба якогось акробата, що волочив ся давнійше по ярмарках; він дуже зручний і здібний до всего. Коли буде треба, то його можна буде перебирати також і за дівчину; я думаю, що він нам дуже придасть ся .

— А що-ж він там робив на Мальті?

— Крав годинник, коли йому де уда-ло ся, або хоч бп лип хусточки від носа, коли не було годинників.

— Як йому на імя?

— Пескадор.

— То добре — сказав на то Ціроне. — Будемо користати з його здібности і розуму. А де-ж ти лишив цілу ту ватагу?

— В господі в Санта Гротта, повисше Нікольозі.

— Отже ти станеш тепер знову госпо-дарем в господі?

— Від завтра.

— Ні, таки ~~не~~ від нинішнього вечера.

— відповів Ціроне — бо я дістав новий приказ. Чекаю тут на поїзд, що буде їхати з Мессини. Через дверці послідного вагона в поїзді мають дати мені знак.

— Знак... а хто?

— Ба... та-ж він. Дятого, що він якось не може оженити ся, то я мушу працювати щоби він мав з чого жити. Але ба! Чого бо то чоловік ще не зробив для такого відважного кумшана?

Від сторони Катанії почув ся тепер гуркіт, котрий відзначав ся виразно від шуму филь. То над'їздив поїзд, на котрий Ціроне чекав, Каріена і він вилізли на скалу і за кілька хвиль станули на дорозі, не замкненій від шляху пійкою заставкою.

Льокомотива в'їзджала в малий тунель, свиснула два рази, а то був знак, що надходить вже поїзд, котрий їхав тут досить поволи. Незадовго було вже виразно чути, як сопіла льокомотива; її ліхтарні освітили великими, білими відблесками темноту, а шини заблисели вже спорий кусень дороги наперед.

Ціроне з великою увагою слідив за поїздом, що котив ся лиш на три кроки далеко попри него.

На хвильку перед тим, заким послідний вагон станув в одній мірі з ним, спустив хтось з пім вікно і виставила ся голова якоїсь жєнщини. Скоро вона побачила, що Си-

цплієць стоїть на своїм місці, кинула чим скорше з вагона помаранчу, котра покотила ся по дорозі, де стояв Ціроне, і спинила ся на кілька кроків від него.

Тою женщиною була Наміра, шпігунка Сарканього. В кілька хвиль по тім щезла вона разом з поїздом, що поїхав аж до Ачі Реале.

Ціроне підніє помаранчу, або радше лиш обі половини помаранчевої лупини, що були счіплені разом шпильками. Ісизаєць і він вернули ся відтак назад тою самою дорогою і сховали ся поза якусь високу скалу. Там засвітив Ціроне малу ліхтарню, розщипив обі половини помаранчевої лупини і виймив з них карточку, на котрій було написа но:

„Він має надію, що за пять або шість днів зійде ся з вами в Нікольозі. Стережіть ся якогось доктора Антекірта”.

Видко, що Сарканій довідав ся в Дубровнику, що сей загадочний чоловік, котрий так дуже зацікавлював людей, заходив два, чи три рази до дому пані Баторової. А що Сарканій вже з навички був дуже недовірчивий, то його се чогось занепокоїло, хоч він сам не знав, для чого. Тому то й остерігав він Цірона, і то навіть не почтою, але через Наміру.

Ціроне сховав карточку до кипені і задув світло, а відтак відозвав ся до Карпени:

— Чи чув ти колись що про якогось доктора Антекірта?

— Ні, не чув, — відповів той — але може його знає той малий Пескадор. То такий, що він знає кожного.

— Побачимо — сказав на то Ціроне. — Скажи-но мені, Каррена, чи не буде вам лячно іти серед ночі, як ти гадаси?

— Та-ж не так лячно, як коли-б прийшло ся йти в білий день.

— Правду кажеш... В депь десь всюди влізе тобі в дорогу якийсь жандарм. Ну, то ходім! За три години мусимо бути в господі в Санта Гротта.

Оба перейшли через назин залізничний та пустилсь добре знапми Ціронєви стежками, що ведуть поїд гору Етну.

Вісімнайцять літ тому назад була ча Сицилії, головно ж в Палермі, її столиці, страшна ватага злочинців. До тої ватаги належало кілька тисячів людей і вони мали навіть свої права. Цілно тої снілки розбишачької, що називало ся Маффія, було красти, обманювати та розбивати і уживати до того всіляких способів. Богато купців та промисловців, коли хотіли спокійно торгувати або займатися своїм промислом, мусіли їм добре оплачувати ся і що року складати розбишачкам великі гроші.

Сарканій і Ціронє належали тогди — а то ще перед заговором в Трнесті — до сеї снілки та були одними з найвиднійших і

найбільше діяльних членів Маффії.

Але як все на світі поступає наперед, так і заряди по містах, хоч не в цілих повіт-тах, настали ліпші, а та спілка розбишаць-ка не могла вже так господарити, як бувало давнійше. Данина зменшала ся а панщину не хотів їм вже ніхто робити; крім того спіл-ка та ще й розбила ся, бо більша часть учас-ників відпала від тих, що уважали розби-шацтво за найпоплатійніший інтерес.

Саме під ту пору змінило ся було полі-тичне правління Італії внаслідок заведення єдності краю і народу. Сицилія мусіла так само, як кожда инша провінція, піддати ся новим законам, особливо же взяти на себе ярмо конскрипції. Сей новий лад наробив багато ворохобників, що не хотіли піддати ся законам, багато таких, що не хотіли слуха-ти нового правління, багато людей без сові-сти, маффіїців і других, а ватаги їх рабува-ли по цілім краю.

Ціропе стояв на чолі одної ватаги, а коли розійшли ся гроті, які заробив був Сарканій на маєтку графа Сандорфа за ціну зради, взяли ся вони оба жити на давній лад, в надії, що важними підприємствами по-правлять знову свою долю.

Нагода до сего показала ся: Сарканій мав оженити ся з донькою Сілеа Торонгала. То вже знаємо, що заходи Сарканього в сїм напрямі були безуспішні, а й то знаємо, для чого.

Тота Сицилія, то якийсь дивно догідний край для розблшництва, аж до шпійшого дня. Чого бо нема в тій Трінакрії¹⁾ в обемі сімсот і дваццяти кілометрів межі трома вистаючими рогами того трикутника: на північнім сході пригірок Фаро, на заході пригірок Марсала, а на полудневім сході пригірок Пассеро? Паема гір, як: Пельорн, Небродди; окрема кунка гір, Етно; ріки, як: Джарелля, Кантара, Плягані; плеса, долини, рівнини, міста, що ледви стоять з собою в якій звязи; місточка, до котрих прпетуя дуже недогідний; села, що лежать майже на неприступних горах: монастирі в яругах і на убогах гір, наконець кривки, до котрих втечу можна собі завейди забезпечити, та множество заток, котрі дають тисячні догоди до втечі на широке море. Словом, той кусник сицилійської землі є вірною відбиткою цілої кулі земної, бо на ній є все, з чого складала ся ціла земля: гори, нульєапп, долини і рівнини, ріки, потоки, озера і плеса; міста і села прпстапі і порти, заливи, пригірок і роги, підводні скелі та лави. А в тих природних або штучних саднбах живе майже два міліони людии, розкппнених на прпсторі дваццяти і півть тисячів квадратних кілометрів.

Хиба-ж може бути догіднійше місце для

¹⁾ Стародавні Греки називали Сицилію, задля того, що вона виглядає як трикутник — Трінакрія.

роботи якої ватаги розбшпацької? А хоч тому розбшпацтву прийшов вже копець, хоч сицилійські і калябрийські¹⁾ бриганди²⁾, як здаєсь, вже пережили ся, хоч їх вицекла ся бодай найпсвійша література, хоч нарконець кожний то видить, що праця більше хісна приносить, як крадіж — то все-таки порадно для подорожних їздити осторожно по сім краю, котрий дорогий для Какуса³⁾, а котрий Меркур⁴⁾ так щедро поблагославив своєю ласкою.

В послідних роках взяла ся була жан-дармерія на Сицилії добре до тих розбшпаків, засіла на кілька таких ватаг та вистріляла багато зних. Так стало ся між иньшими і з ватагою Цірона, в котрій було тепер всего лиш трийцять мужа. Отсе й було причиною, що він хотів екринити її чужими лю-

¹⁾ Калябрією називає ся той кінчик Італії, що лежить проти Сицилії і відділений від неї лиш мессинським проливом.

²⁾ Бриганти, значило первісно: „неспокійні люди”; були то люди, що наймали ся до служби військової, а покинувши її, ставали розбійниками.

³⁾ Какус, був то розбійник, про которого старо-італійські казки розказують, що він украв Геркулесови волли, а щоби по слідах не можна було їх відшукати, тягнув їх за хвости взад і так завів до своєї печери. Але волли стали ревіти в печері і так зрадили Какуса, которого Геркулес відтак убив.

⁴⁾ Меркур був у Римлян божком купців, але зарозом і злодіїв.

дми, іменно же Мальванцями. Ціроне знав, що в норах р. Мадераджо де й він був колись як у себе дома, є багато бандитів та що їх можна там і сотками набрати. Для того то й Карпена поїхав був до Ля Валлети, а хоч він не міг там звербувати більше, як дваїцять людей, то за то були вони самі добрі.

Нехай то нікого не дивує, що Іспанець був так послухний Ціронови. Отсе ремесло було йому де вгодби; але що він був боягуз, то при всяких підприємствах, о скільки міг, не висував ся наперед, особливо там де стріляють. Йому було досить тої дешевної слави, що підготовляв діл, придумував пляни та ставав за господаря льоканди¹⁾ в Санта Гротта, тої страшної норі розбишачької, що криє ся в нерній половинї висоти вулкану.

Розуміє ся, що Сарканій і Ціроне знали з минушности Карпени все, що відносило ся до справи Андрія Феррата але Карпена не знав нічого о тім, що стало ся було в Трієсті. Він уважав то за річ зовсім певну, що увійшов в звязь з чесними бригантами, котрі вже від многих літ займали ся в сицилійських горах своїм ремеслом.

Ціронови і Карпені не лучила ся в дорозі ніяка пригода, значить ся не стрітли ся нігде ані з одним жандармом, а мусіли вони від скал Поліфема аж до Нікольозі зроби-

¹⁾ То саме, що „господа“.

ти добрих вісім миль італійських. Вони ішли досить прикрими стежками почерез поля, засаджені моривами, деревами оливними, помарачевими і цитриновими, помежи корчами вільшини, корковою дубиною та індійськими фіґами¹⁾). Нераз переходили через висохлі русла рік, що виглядали з далека, як биті гостинці, на котрих ще лиш ринь не була добре привалкована. Спцилієць і Мсанець минули місцевости Сан Джованні і Траместієру, що лежать вже в значній висоті понад уровнем Середземного моря. Около півдо одинайцятої години дійшли до Нікольозі. Це то місцевість положена в осередку величезного округу, до котрого від півночі і зі заходу прилягає менцілісревський вершок вибуховий²⁾), відтак вершки Монте Россі і Серра Піццуса.

Се місточко має шість церков, один монастир під призиванем св. Николая з Арени, і дві господи — а то для місточка річ найважнійша. Але Ціропе і Карлена немали з сими господами ніякого діла. Господа в Санта Гротта, до котрої треба їм було іти ще цілу годину, лежить в найтемнійшій ярузі, поміж вершиками гори Етні. Вони прийшли туди, за-

¹⁾ Рід кактуса, котрого овочі, звані „індійськими фіґами“ можна їсти.

²⁾ Гора Етна має багато вершків, з котрих буває лива, або бодай дим виходить, а найважнійші з них вершки Монте Россі.

ким ще на церквах в Нікольозі вибіла дванайцята година о півночі.

В Санта Гротта нікому ще й на гадку не приходило лягати спати. Всі ще сиділи при вечери, викрикували та сварилися. Там зібрали ся були люди, котрих звербував Карпена. Найстарший з ватаги звав ся Беніто, був ніби за господаря. Друга часть ватаги, яких сорок гірняків і втікачів, були двайцять миль дальше на захід; вони перешукували противуположені убоча Егни і мали незадово зійти ся з тамтими другими. В Санга Гротта було отже лиш тих дванайцять Мальтанців, що їх звербував Карпена. Межи ними був і Пескадор — або Поент Пескаде, як він вичайно називав ся — котрий і собі разом з другими викрикував та розповідав несотворені річч. Але при тім він і все добре слухав. на все мав око, а навіть і записував собі, щобн не забути, коли щось було важного. Так між иншим не забув він і тої промови, яку виголосив Беніто до своїх гостей, щобн якось трохи втихомирити.

— Мовчіть, ви чорти не Мальтанці, мовчіть, кажу! Вас певно чути десь аж до Кассони, куди центральний комісар вислав цілий відділ карабінерів!

Він лиш жартом так грозив, бо Кассоне лежить досить далеко від Санта Гротта. Але нові товариші думали таки на правду, що їх крики доходять аж до карабінерів, або

жандармів сего краю. Перестали отже викрикувати, але за то поралися тим більше коло фляшок з етненським вином, котрого наливав їм сам Беніто вишмаючи гостей. Всі вже були собі добре підпили, коли створилися двері до господи.

— А то хлопці як-раз! — відозвав ся Ціроне, увійшовши до господи. — Видко, що з Карпени щаслива рука; та бо й Беніто знає свою службу.

— Бо то вони, бачите, мало не погинули, так їм хотіло ся пити — відозвав ся на то Беніто.

— А ти знаєш, що то найпоганіша смерть від спраги, то й не дав їм загинати. Красно! Нехай-же тепер лягають спати. Завтра придивимо ся їм ближше.

— Чому аж завтра? — відозвав ся один з рекрутів.

— Бо ви занадто п'яні, та не зрозумієте і не схочете послухати — відповів Ціроне.

— П'яні!... П'яні!... Може для того, що ми тут випили кілька фляшок вашого квасного вина? Ба, ми звикли на джін та віскей¹⁾ шинків в Мандераджо!

— А то що за чоловік? — святав Ціроне.

— То той малий Пескадор! — відповів Карпенз.

¹⁾ Джін — горівка англійська, а віскей — горівка американська.

— А то що за чоловік? — спитав Пескадор і собі, показуючи на Спичлійця.

— То Ціроне! — відповів йому Іспанець.

Ціроне споглянув з цікавостію на молодого розбишака, котрого Карнена так дуже перед ним вихвалював, а котрий йому тепер так сміло представив ся. Він і сам тепер признавав, що Пескадер виглядає з лиця на відважного, а заразом і на інтелігентного чоловіка, бо кивнув головою ніби потакуючи собі, а відтак обернув ся до Пескадора і спитав:

— Чи ти тільки вниш, що й другі?

— Ще більше, як другі.

— І ти ще при розумі?

— Та же чоловік ще не запс ся на смерть, коли дрібку више.

— Скажи же мені, мій малий — говорив Ціроне дальше — Карнена казав, що ти міг би мені може дати поясненя в одній справі.

— Та за дармо?

— На, лови!

І Ціроне кинув йому пів п'яста¹⁾ а Пескадор сховав його зараз в кипінню так зручно, як то роблять фахові чародії, в котрих руках гроші ніби десть в одній хвили щезають.

¹⁾ Пястер, турецька монета.

— Отсе але штука — сказав Ціроне.

— Та ще й яка штука — відповів Пескадор. — Отже чого вам треба?

— Чи ти знаєш Мальту добре?

— Чому би не знав? Знаю Мальту, Італію, Істрію, Дальмацію і Адрійське море — відповів Пескадор.

— Вадко, що ти наїздив ся по світі!

— Цілий світ зїздив, але власним коштом.

— Я би тобі так ради не їздити инакше, бо в противнім случаю буде правительство за подорож платити...

— То би мене за дорого коштувало — сказав Пескадор.

— Правду кажем — відповів Ціроне урадований сим повним товаришем, з котрим можна собі бодай побалакати.

— Ну, а відтак що? — підхопив Пескаде знову.

— А відтак от що: чи ти їздивши по світі не чував де що коли про якогось доктора Антекірта?

Мимо своєї хитрости не був Поент Пескаде подготований на таке питання. Але всеж-таки умів на стілько запанувати над собою, щоб не дати по собі пізнати, що то питання, так його несподівано заскочило.

Яким способом міг Ціроне довідати ся про доктора, звідки він знає навіть його імя, коли він не був ані в Дубровнику під ту

пору коли там стояла в перті „Саварена—, ані в Ля Валлетті, коли там задержав ся „Феррато?”

Своїм блискучим розумом зміркував він зараз, що перша його відповідь, мусить стати йому в помочі, на даліше, і диявола не довго отягав ся з відповіддю.

— Доктор Антекірт? — відповів він. Ага, вже знаю!.. Та же то по всіх краях над Середземним морем говорять о тім чоловіці.

— А ти вже його коли видів?

— Ще ані разу.

— А чи не знаєш, хто то, так поправді, той доктор?

— Кажуть, що великий бідачико, но має більше нічого, лиш кілька сот міліонів — так бодай говорять — коли де іде, то бере у кожду кишеню свого одіня по одному міліоні, а в тім одіню в що найменше шість кишень. То якийсь нещасливий, котрий немає що робити та лічить людей, їздить собі то на своїм шонері, то на паровім яхті, а на кожду із двайцяти і двох тисячів недуг, котрими обдароване людське племя, має при собі відповідний лік.

З Поента Пескаде виліз при добрій нагоді знову давний клявц, і його дечен очаровував дуже Цірона, так само і Карпену, котрому аж таки хотіло ся сказати.

— Отсе добрий ректут! Що, може ні?

Пескадор мовчав. Він закурив собі па-

піроску і пускав дим так, що здавало ся, як би йому виходив відразу ротом, носом, очима і ухами.

— Отже кажеш, що той доктор то богач? — спитав Ціроне.

— Такий богач, що міг би купити цілу Сицилію та зробити з неї англійський огород — відповів Пескадор.

Але відтак прийшло йому на гадку, що може якраз тепер настала догідна пора, щоби піддати Ціронови плян, котрого переведення він сам мав на думці.

— Заждїть, ще щось, пане капітане Ціронне! — говорив він дальше. — Я, що правда, не видїв самого доктора Антекірта, але за то видїв один з його яхтів; кажуть, що він для своїх прогульок по мори має цілу флотилію.

— Один з його яхтів?

— Ага, його „Феррато”. Кажу вам, величаве судно! Оттаке судно придало би ся якраз мені, щоби я собі поїздив на нїм по неапольськїм заливї з одною або двома правдивими принцесами.

— Де-ж ти той яхт видїв?

— На Мальті — відповів Пескадор.

— А коли то було?

— Оногди в Ля Валлетті. Коли ми з нашим паном вахмайстром Карпеною сїдали на корабель, стояв той яхт ще у воєннїм церті. Але тогди говорили, що він в двацять

і чотирь гадки по нашім відїзді пустить ся на широке море.

— Куди-ж?

— До Спцилії, і то до Катапїї.

До Катапїї? — повторив Цїроне.

Цїроне став ще більше підозриваючим, коли побачив, що відїзд доктора Аптекірта зійшов ся якимсь дивним случасм разом з остереженем, яке він дістав.

Поент Пескаде зміркував зараз, що в голові Цїрона снує ся якась тайна гадка; але яка? А що він не міг її відгадати, то постановив підобрати ся ліпше до капітана.

Коли Цїроне сказав:

— Чого той чорт не доктор хоче на Спцилії та чого йому як-раз в Катапїї потреба?

— відозвав ся Пескадор:

— А чого-ж би хотїв? Не що иншого, лиш хоче подивити ся на місто. Подїзе на гору Етну. Такому богачеві, як він, цей забагає ся їздити.

— Чуєш Пескадоре — відозвав ся Цїроне, в котрім відзивало ся від часу до часу якесь невизразне чувство недовірчivosti — ти бачу, більше знаєш про того доктора, як потреба.

— Знаю тільки, кїлько менї треба знати, коли лучаєсь нагода, відповів Пескадор.

— Ніби до чого ти то кажеш?

— А от до чого: до того, що коли докторови, як видже, забагає ся ходити на про-

ходи в наших сторонах, то й справедливо, щоб нам добре за то заплатив.

— На правду? — слазав на то Ціроне.

— А коли той жарт буде його коштувати мільон, два, то чи не буде то все ще дешево для него.

— Так думаєш?

— В сїм случаю були би Ціроне і його приятелі хиба великими дураками.

— Ну, за таке почесне слово — відозвав ся Ціроне усміхаючись — іди хиба тепер вже спати.

— Та й я так думаю — відповів Пескадор. — Я вже навіть знаю, що мсні буде спити ся.

— Ну, що?

— Мільони доктора Антекірта... Золото вирочім сні!

Пескадор пустив послідний раз дим з папіроски і пішов відтак до своїх приятелів до нони в господу а Карпена пішов до своєї комнати.

Але відважний молодець, замість снаги, став розбирати в своїм дусі все, що доси зробив або сказав.

Чи він від тої хвилі, коли Ціроне на презелике його диво заговорив про доктора Антекірта, заходив ся добре около повірних йому інтересів? Нехай кождий сам то найліпше осудить.

Доктор пустив ся до Сицил длятого,

бо мав надію, що знайде там Сарканього а також і Сіляса Торонталя, скоро вони ще оба разом що все-таки могло бути, позаяк вони оба ввійшли з Дубровника. Коли-б не застав Сарканього то хотів взяти ся до його товариша, хотів зловити Цірона, а відтак спонукати його або погрозами, або обіцянками до того щоб він сказав, де можна знайти Сарканього і Сіляса Торонталя. Такий був його план, а ось як задумав він його це-ревести.

Доктор в молодих літах наїздив ся по Сицилії, а особливо по провінції доокола Етна¹⁾). Він знав всілякі дороги, котрими хо-

¹⁾ Етна, є то найбільша в Европі, огниста гора (вулькан), бо є три рази так висока, як Везув коло Неаполя в Італії і доходить до висоти 3.313 метрів понад морем; доокола сподом має вона 180 кілометрів, а кратер її (горно, або отвір на вершкву, котрим випливає із середини розтоплена маса або lava), має доокола 3.600 метрів. Слово „Етна“, фетійське „аттуна“ значить „горно“, але Італійці називають гору звичайно „Монджібелльо“. Етна є то найвигідніша гора на весь світ. На самім її вершкву є вічні сніги і ожеледці, боками долиною горна вона всілякою деревиною, сподом сягає аж до моря, а у внутрі її вічний огонь, вічно в ній кипить і варить ся. На її убогах є 65 сіл, місточок і осель, в котрих живе около 300.000 людий. У висоті 3000 метрів є він вершквом велика рівнина, до 3 кілометрів, а в попережности широка, а посеред неї піднімає ся як стіжок кратерова гора на 300 метрів висока. На сій рівнині поставили вигідні Англіїці в 1811 р. хату, де можна на горі переночувати і длятого вона називає ся „хатою Англіїців“ або Каса Інглезе. Коло

дять ті, що лізуть на ту гору, а з котрих одна, по котрі найчастійше ходять веде саме понід хату, побудовану для розелдів осередного стіжка, котра називав ся „хатою Англіїців“ або Каса Інглезе.

Як раз тепер рабувала ватага Цірона на убогах Етні. Річ певна, що приїзд такого славного чоловіка, як доктор Антекірт, був би зробив і в Катанії своє звичайне вражінє. А що доктор ще до того казав пустити як найгоєнійшу чутку, що піде на гору, то можна було на певно принукати, що й Ціроне з тім довідає ся — особливо же, що тут і Поент Пескаде о то потайком старав ся. Ми вже виділи, що початок цілого діла удав ся без великого труду, бо Ціроне перший став розшитувати Пескадора про того доктора, про котрого так богато всі говорили.

Сітка, в котру хотіли звабити Цірона — а можна було бути певним, що він дасть ся в нею зловити — була ось така:

Вечером, день перед тім, коли мали вибрати ся на гору, мало пійти потайком дванаїцять узбросних людей із залогн „Феррато“ до Каса Інглезе. На другий день мав вийти доктор з Люіджім, Петром і одним провід-

тої хати побудовано звідарню. Від сходу є тут величезний повал в горі (Валь дель Гоєє) а саме над нею стоїть „вежа філософів“. Ціла гора є по боках вкрита стінковатими, малими горами, котрих є більше як 200.

ником з Катанії та пустити ся звичайно дорогою і то так, що о восьмій годині вечером ми станути в Каса Інглезе. Не було ніякого сумніву, що Ціроне під напором Поента Пескадого буде старати ся зловити десь доктора, сподіваючись, що з доктором не буде більше нікого, лиш обоє его товариші. Але скоро би він напав на Каса Інглезе, то там порятати би його кувими моряки з „Феррата“, а тогди всякий його опір не придав би ся до нічого.

Поент Пескаде, котрий знав о тім пляні, умів зручно скористати з обставин і надав Ціроневі гадку, щоб він старав ся зловити того доктора Антевірта. Ціроне готав собі, що доктор буде для него багатою добычею, та що не буде мати на своїй совісті, грішити проти такого богача, як то йому розказували доктори. А що йому ще дали знак, щоб він стеріг ся того доктора, то він думав, що буде так найліпше, коли він зловить доктора, хоч би навіть і прийшло ся йому стратити окуп¹⁾. Ціроне отже зважив ся на то, чекаючи на дальні прикази Сарганього. Щобим тим певніше дійти до своєї ціли, задумав він ужити до того предарисметва Мальтанців, котрих привів був Карпена, бо

¹⁾ Сицилійські бандити ловлять богатих людей, а відтак жадають і дістають звичайно від родичів зловленого значний окуп.

цілої ватаги, що була розбігла ся на всі сторони, не міг він в сій хвили разом зібрати. Пескадови було то байдуже, бо тих 12 розбишаків певно не змоглиби людей з „Феррата.

Але Ціроне не спускав ся ніколи на сліпий случай. Позаяк після того, що говорив Пескадор, мав паровий яхт прибути вже слідуєчого дня, то він виїшов досвіта з льоканди в Санта Гротта і пустив ся в долину до Катанії. А що там ніхто його не знає, то й не було для него ніякої небезпечности

Паровий яхт стояв вже від кількох годин під містом. Він не підплив був під самі береги порту де завсїгди повно кораблів лиш станув перед портом, межі північною греблею портовою а величезною масою чорної лави, яка напливала до моря підчас вибуху в 1669 р.

Вже скоро світ виїшли були Кап Матіффу і одинадцять людей із залогн під проводом Люїджа на беріг коло Катанії та пустились відтак особняком на гору до Каса Інглезе.

Розуміє ся, що Ціроне не знав о тім нічого, а що „Феррато“ стояв таки досить далеко від берега, то він навіть не міг видіти, що діяло ся на кораблі.

Около шестої години вечером привезла корабельна лодка двох пасажирів з парового

яхту до берега. То були доктор і Петро Баторий. Они пустились улицями Вія¹⁾ Стезікоро і Страда Етнеса до Вілля Белліні, пречудного публічного сорода, найкрасного може в цілій Европі, з тересами, отіненними величезними деревами, з плівучими водами та з вулканом в глибокій, сповитим хмарами диму.

Ціроне пішов за чужинцями, бо був певний того, що один з них є той доктор, котрого йому потреба. Так крутив ся коло них, що навіть серед товпи людей, яка зійшла ся була послухати музики у Віллі Белліні, все стояв їм за плечима або ішов слід в слід за ними. Докторови і Петрови мусіло то впасти в очи, що коло них крутив ся заєдно якийсь чоловік і они не так з цікавості як з бачности приглянули ся ліпше сему хлописькови, котрий їм видавав ся якийсь підозрілий. Коли-б они були знали, що то той Ціроне, котрого они шукали, то були би мали найліпшу нагоду дістати його в свої руки, заким би він ще дав ся звабити в заставлену на него сітку.

Около одинайцяті години вечером, коли вже оба пустили ся виходити з парку і хотіли вертати до корабля, відозвав ся доктор нарочком голосно до Петра:

— От-же стоїть на тім що завтра виберемо ся і переночуємо в Каса Інглезе.

¹⁾ „Вія” значить по італійськи: „дорога”, а „страда” значить: „вулиця”.

Той що їх підслухував, довідав ся очевидно того, чого було йому треба, бо за хвилю по тім щез десь від них.

Каса Інглезе*).

На другий день, о першій годні сполудня, стали доктор Антекірт і Петро Баторий вибрати ся з „Феррата“ на беріг.

Оба сіли на лодку; але заким ще доктор зійшов з корабля, наказав капітанови Кестрікови уважати добре, коли надпливе „Електрик ч. 2“, котрого сподівали ся що хвилі, і вислати його зараз на Фаріліоні, або иншими словами до скал Поліфема. Коли-б плян удав ся, коли-б можна зловити Сарканього або бодай Цірона, то поснішній парохід мав зараз завезти їх на Антекірту, бо там міг доктор зробити зі зрадниками з Триесту і Ровіня, що хотів.

Лодка юнлила до берега. За кілька минут станули доктор і Петро на сходах при березі під Катанією. Убрали ся як ті, що лаять по горах і мусять зносити зміну теплоти, котра при самім морі доходить до трийцять степенів понизше нулі¹⁾). На них чекав вже провідник з кіньми, присланий їм секцією

*) Слово „каса“ — „дім“ або „хата“.

¹⁾ Степені на термометрі або тепломірі Цельзея і Реоміра понад нулею означають тепло, а понизше нулі означають морози. При споді Етні е отже невелика спека, а на її вершку морози.

клубу альпейського¹⁾, що міститься при улиці Лінкольна ч. 17. В Нікользі мали коні заміняти ся на мулів, знамениті і дуже витревалі звірята, що ходять дуже безпечно по горах.

Через місто Катанію, що довше як инше, переїхали они борзо. По пічім не було швидко, що хтось слїдить за сею малою громадкою і гонить за нею. Скоро доктор і Петро вийшли на улицю як до Бельведеру, то були вже й на найнижчих убочах Етні, котру Сицилійці називають Монджібелльо, а котра в попереднику має не менше лиш дваїцять і пять миль.

Дорога, як зовсім природно, піднімає ся стрімко в гору та іде викрутасами, обминаючи струї лави та базальтові²⁾ скали, що міліони лїт тому, як вже застигли і ствердїли, або висхлі русла рік, котрими лиш з вес-

¹⁾ В 1852 р. заснувало ся було в Лондонї товариство „клуб альпейський“, котрого цілю були розслїди альпейських гір. Таке саме товариство заснувано опісля в Австрії і Швайцарії а наконець і в Італії. Італійський клуб альпейський ставить собі за ціль розслїджувати не лиш гори альпейські, але й Апенїни або італійські гори, до котрих зачисляє ся і Етна.

²⁾ Базальт є то каміне, котре ще тоді повстало, коли на землі не було ще живючих тварий, а то могло бути хиба міліони лїт тому назад. Така маса добувшись на верх застигла і затвердла і з неї зробив ся базальт, одно із найстаршого каміня на світі. Базальтові скали можна по тім пізнати, що вони попадались на множество граничастих стовпів.

ни спливають рвучі води. Але та дика природа гори лежить все ще серед буйної рощинності і серед дерев оливних і оранжевих, дерев рожкових, ясенів та винограду, що всі по стоячих коло него деревах. То є перша з тих полос, на які ділить ся сей вулкан або „горно“, як то Фенікіяни називали гору Етну, чи там той „львях землі“ і „підпора неба“, як сі звали геологи в ту пору, коли ще не було геологічної науки.

За дві години коли більше задля звірят, як задля людей треба було стати на спочинок, могли вже доктор і Петро побачити під собою в низу ціле місто Катанію, величаву соперницю міста Палерма, числячу не менше лиш 85.000 душ. Они виділи цілу сіть найкрасших улиць, що ідуть рівнобіжно від берегів моря, дзвінниці та вежі сто церков сего міста, його многі і живописні монастирі та дома, що любують ся в стилі сімнадцятого столітя, а все то разом окружене як би вінцем найкрасших дерев. Дальше перед містом виднів ся порт, для котрого сама Етна усянула природні греблі, засипавши часть знего підчас страшного вибуху в 1669 р., коли то заснула чотирнайпять сіл і місточок. коли згинуло вісімнайпять тисячів¹⁾ людей та коли розлило ся по цілій

¹⁾ Після А. дель Торре згинуло підчас вибуху Етни в 1669 р. аж 26,000 людей. В тім році плыла величезна струя лави аж до Катанії, а коли вже доходила до му-

охрестности міліярд кубічних метрів ляви.

Що Етна в нашім століттю дає менше знати о собі, то мабуть для того, що она потребує тспер трохи спочинку. Від початку християнського числення літ було не менше лиш трийцять впбухів Етни. Що Сицилія при тім не розлетіла ся, то хйба лиш для того що она в споді кріпко держить ся. А треба ще й то узгляднати, що вулькан зробив собі не лиш один кратер; він впбухає, де і коли йому сподобаєсь. Гора розпадає ся там, де в ній пре огниста струя, а через зроблений отвір бухає лява, що зберє ся по боках гори. Отсе й та причина, що на горі поробило ся множество маленьких вульканів, ось як ті Монте Россі, що зробили ся 1669р. до трох місяців з піску та жужлів і дійшли до висоти 137 метрів; дальше кратери Фрументо Сімоні, Сторнелю і Крісінко. Они вгляда-

рів бенедиктинського монастиря, перепуджений нарид побіг з плачем до церкви і виніс звідтам статую св. Агати, патройки міста, заслоену густим білим вельюном та станув з нею коло мурів загроженого монастиря. Тогди — так розповідають собі інші — сам архієпископ з Катанії здоймив вельюн із статуї святої та держав його против струї; лява тогди завернулась і поплила у море. З найновійших часів звісні два вибухи Етни: 1886 і 1892 р. В сім посліднім році плили з осередного кратеру дві струї ляви; одна з них була 300 метрів широка а 5 метрів висока і знищила цілу охрестість коло місцевости Черві, а друга трохи менша, спалила цілий ліс каштанів та багато винниць і збіжа в поли.

ють як ті дзвіночки, позавішувані доколя церковної бані, а до них прилучають ся ще й товариші з вибухів з 1809, 1811, 1819, 1838, 1852, 1865 і 1879., котрі так повертіли боки головного стійка, що він виглядає як решето.

Коли переїхали через місточко Бельведере, взяв ся провідник коротшою стежкою, щоби дістати ся на дорогу, що іде до Траместієрі. а відтак до Нікольозі. То все ще перша, урожайна полоса гори, що тягне ся аж до сего місточка, отже до висоти двох тисячів сто двацять стін. Була може четверта година з полудня коли показало ся Нікольозі, а подорожним не приключила ся була ще доси ніяка пригода на цілім. пятаццять кілометрів довгим шляху, що відділяв їх від Катанії: не виділи нігде ані вовків, ані диків. До Каса Інглезе мусіли ще їхати добрих двацять кілометрів.

— Доки ваша світлість схотять тут задержати ся? — спитав провідник.

— Як найкоротше, — відповів доктор — так, щоби ми вечером о девятій годині могли стати в Каса Інглезе.

— Може сорок мінут?

— Добре, нехай буде сорок мінут.

То було досить часу, щоби тут добре дещо перекусити в котрійсь із тих двох гостинниць, що виглядають трохи ліпше як звичайні льоканди на Сицилії. То вже треба

признати тим трьом тисячам мешканців, які разом з множеством дідів живуть в Нікольозі. Там можна вже дістати й кусень козини та овочів, винограду, помаранч, гранатових яблук та вина із Сан Плячідо, котре виробляють коло Каганії: в Італії є багато більших міст, як Нікольозі, а в ієродній їх гостинниці не дістав би того що тут.

Ще перед п'ятою годиною сіли доктор і Петро та їх провідник на мули і поїхали далше в гору, другою лісовою полозою. Там вже нема тільки деревини, як би то можна догадувати ся того із самої назви, бо й там, як всюди, рубають та щипають ліси, а незадовго й слід по них загине. А всеж так ростуть тут деще кущами в здовж струй застиглої ляви або понад берегами провалів дуби, буки і фігові дерева з чорним листем, а відтак трохи вгеше, де вже холодніший воздух, сосни, ялиці і берези; там же, де повіл помішає ся з землею, виростають і корчипки панороти, мальв та жостелини і творить ся густа мурава.

Вечером о осьмій годині станули вже доктор і Петро у висоті трьох тисячів метрів, ма'їже там, де є границя вічного снігу. На уосчах Етни лежить така сама маса снігу¹⁾,

¹⁾ Етна доставляє снігу і леду не лиш для цілої Сицилії, але й для Мальти, а катанський єпископ, на котрого рахунок продають сніг з Етни, потрібний для робленя холодних напиків, має з него річно 15 до 18

що коли-б його розстелити, то можна бн ним вкрити безпечно цілу Італію і Спщдлію.

Тепер прийшли вже в полосу чорної ляви, попелу та жужлів, що тягне ся по тамтім боці величезного, подовгастого круглого провалу, званого Валь дель Бове²⁾). Треба ще було перебрати ся через височезні трахітові та базальтові скали, що піднімають ся на яких тисяч метрів високо, а котрим доси ще ні бурі ні вітри не могли нічого вдіяти.

Перед ними підймав ся в гору властивий вершок вулькану, доокола котрого де яке дрібненьке зілячко творило ще зелений вінець. Отся осередочна гора, то радше ціла кушка горбів, сягає аж до висоти трох тисячів триста шіснайцять метрів понад море.

Там вже дрожала земля під їх ногами. Від того, що гора в середині горить і кипить в ній лява, то й ціла Етна дрожить, а то дрожене даєсь навіть і там почути, де зсмля вкрита снігом. Вітер гнув смугами сіркової пари, що піднімала ся місцями з вершка, аж до самого його споду, а на білу, снігову покриву спадав цілий град дрібних жужлів, що розжарені, як вугле шипіли та погасали в снігу.

Студінь була вже велика, кілька степе-

тисяч лір доходу.

²⁾ Валь дель Бове е то первістний кратер на вершку Етни, посеред котрого зробив ся другий, теперішній вершок гори.

нів понизше нулі, а віддихати було дуже трудно задля того, що воздух в такій висоті був рідкий. Они мусіли добре загорнути ся в свої плащі. Острий вітер дув в лице шишльочками леду, котрі здували з землі. Із сеї висоти можна було, понизше сінем дихаючого горла, в котрім виділо ся справдішне огненне море, побачити ще й другі, поменші кратери, сіркові челюсти і чорні кагли, крізь котрі в споді видко було розжарену ляву. Заєдно було чути якийсь шум та гуркіт, мов би то надходила буря, або як коли б то шумів паровий котел, коли отворять вентиль і пускають з него пару. Однакож не було обави що настане вибух. То лиш так гуділо та гуркотіло в горіннім кратері, а від того й вершок так тріскав.

Настала девята година. На небі засвітили ся мільярди зірок, котрі ніби ще яснійше сьвітити тут у рідкім воздуху. Схолячий місяць купав ся на заході у філях еолського моря. На якій пнпій горі, де не було горіючого вулькану, був би се справді веллчезний вид серет так тихої ночі.

— Чей вже не задовго станемо на місци? — спитав доктор.

— Онтам вже Каса Інглезе — відповів провідник і показав на мур, з двома вікнами і дверми, котрі вправне його око доглянуло на пядесять кроків перед собою, а на чотирьста дваїцять і вісім метрів понизше осеред-

ного вершка. Була то хата, виставлена в 1811 р. англійськими офіцерами на площі, званій Піяно дель Ляго, котру отворила лява.

Ту хату, звану також Каса Етнеа, удержував через довгий час своїм коштом брат ученого геолога Гемелліро, а недавно тому направлено сі коштом клубу альпейського. Подалеко від неї стирчали серед темноти якісь розвалини, походячі з римских часів, котрі названо „вежею філзофів”. Кажуть, що з того місця кидув ся в кратер Емпедоклес¹⁾). По правді сказавши, то треба таки немало філзофії до того, щоб перебути вісім тнів на сім самотнім місци і можна зрозуміти, для чого агрігенський філзоф втакий спосіб зробив кінець своему життю.

Доктор Антекірт, Петро Баторній і провідник пустились до Каса Інглезе та зачукали до дверей. Двері зараз відчинили ся.

За малу хвилюку були вже посеред своїх людей. Каса Інглезе складає ся лиш з трох комнат, в котрих цілою обставою були столи, стільці та прибори кухонні: сего вистане для тих, що лізуть аж на вершок Етни, бо они раді, коли можуть сачити. Дійшовши до висоти двох тисячів вісім сот вісімдесят п'ять метрів.

¹⁾ Емпедоклес, грецький філзоф, родом з міста Агрігену на Сицилії, жив около 430 р. перед рожд. Хр. Кажуть, що він мешкав через якийсь час в згаданій вежи.

Люіджі бояв ся щобн не зрадити свого малого відділу, котрий тут сховав ся, і для того, хоч як було студено, не казав класти огню. Але тепер не треба було тої осторожности, бо Ціропе знав вже, що доктор буде-ночувати в Каса Інглезе. Наклали огке дров, які знайшли у дровітиш, та розложили ватру і незадолго запалав котіла полемінь, даючи досить тепла і світла, котрого доси також не було.

Доктор закликав Люіджа на бік та спитав його, чи від часу, коли він тут прийшов з своїм відділом, не було якої пригоди.

— Не було ніякої! — відповів Люіджі.

— Я лиш побоюю ся того, чи не стало вже звістно, що ми тут сховали ся.

— А то для чого?

— Для того. що коли не опинімо ся, то від самого Нікольозі ішов за нами якийсь чоловік котрий щез десь відтак, якраз тогди, коли ми ходили вже до обніжа до верхнього стіжка.

— То було би таби на правду недобре — сказав на то доктор. — Ціронови могла би відійти охота напасти на мене. А чи від тої пори, коли змеркло ся, не крутив ся ніхто коло Каса Інглезе?

— Ніхто, пане доктор — відповів Люіджі. — Задля більшої осторожности я сам перешукав розвалини вежі філзофів, але там не було нікого.

— Будемо ждати, Люіджі, але нехай один знаших людей стане на варті коло дверей. Воздух чистий і можна досить далеко видіти, а то річ дуже важна, щоби нас не заекочили несподівано.

Приказ доктора виконано зараз, а коли він сів собі на стільчику коло ватри, полягали його люди спати на соломяних матах.

Кан Матіфу підійшов тепер до доктора. Глянув на него, але не важив ся промовити до него. Але не трудно було відгадати, що у велита було на думці.

— Хочеш знати, що стало ся з Поентом Пескаде? — спитав його доктор — ще лиш трохи потерпи!... Він же задовго прийде до нас, хоч взяв ся до такої роботи, за котру пишним разом міг би й повпенути. ..

— Але на нашій пшії — докинув Петро борзенько, коли побачив, що Кан Матіфу так дуже зажурив ся долею свого товариша.

Минула ще одна година, підчас котрої нічо не перебило тої тишини, яка напувала доокола осередного стіжка вульканічного. З переду на білій площі Піяно дель Ляго не видко було й живої душі. Петрови і докторови не ставало вже терпелivosti і почав їх брати ся якійсь неспокої. Коли-б Ціроне на нещастє довідав ся, що тут сховала ся мала їх громадка, то готова би ще підійти йому охота нападати на Каса Івґлезе. А всеж- таки, коли не можна вже зловити са-

мого Сарканлого, то треба би дістати свої руки бодай його товариша і довідати ся від него всеї тайни.

Якраз доходила десята година, коли десь може на пів милі далеко, понизше Каса Ія-глезе роздав ся вистріл з рушниці.

Всі повибігали на двір і стали розглядати ся дококола, але не було видно нічого шідозрілого

— То таки хтось стрілив з рушниці — сказав Петро.

— Може якийсь мисливий, що стоїть на засідці межі горами, на орла або на дики.

— Ходім до хати — сказав доктор — щоб нам хтось не підглянув.

Всі зайшли до хати.

Але в десять минут опісля вбіг до хати моряк, що стояв на дворі на варті і крикнув:

— Стережіть ся мені видить ся що...

— Кілько людей? — спитав Петро живо.

— Ні, лиш один однісенький.

Доктор, Петро, Люїджі і Кап Матіфу підійшли до одвертї, але уважаючи на то, що би не висунути ся з тіни.

І дійсно по старій струї ляви, що виставала на площу, ліз якийсь чоловік так борзо і шумно, як би яка коза. Він був лиш сам один і по кількох дальших скоках кинув ся Капови Матіфу в розложені його руки.

То був Поент Пескаде.

— Борзо! Борзо ідіть до хати, пане доктор! — відозвав ся він.

В одній хвили вернули всі до хати і замкнули двері за собою.

— А Ціроне? спитав доктор. Що з ним стало ся?... А тобі-ж можна було його покинути?

— Було можна!... щоби вам дати знати.

— Чи іде сюди?

— За дваццять мінут мусить тут бути.

— Тим ліпше.

— Де-ж там! Тим гірше... Не знаю, хто йому то зрадив, що ви вислали сюди наперед кільканайцять людей.

— То певно той селянин, що ішов за нами — відозвав ся на то Люіджі.

— Хто зрадив то зрадив — відповів Поент Пескаде, — але він зміркував, що ви заставили на него сітку.

— Нехай лиш прийде — відозвав ся Петро.

— Він прийде, пане Петре! До тих дваццять людей, що їх привезли з Мальти, прилучила ся й ціла ватага, котра прийшла нині рано до Санта Гротта.

— А кілько-ж людей є тепер в цілій ватазі? — спитав доктор.

— Пятьдесять мужа — відповів Поент Пескаде.

Положенс доктора і його малого відділу,

що складав ся всего лиш з одинайцять моряків, Люіджа, Петра, Кіана Матіфу і Поента Пескаде — разом шіенайцять людей против пятдесять — було таки дуже zagrożене.

Але закнм доктор мав видати дальні розпорядження, хотів насаперед довідати ся від Поента Пескаде про все, що стало ся, а той оєь що розповів.

Сего дня рано вернув був Ціроне з Катанії. де перебув через ніч. Не що иншого, лиш то він сам був чоловіком, що крутив ся по Віллі Белліні. Коли він прийшов до льоканди в Сапта Гротта, застав там якогось селянина котрий дав йому знати, що громадка людей, чпелом може дваїцять, надходячи з ріжних сторін заняла Каєу Інглезе.

Ціроновн лиш того було треба, щоби зміркувати як етойть діло. То вже не він шідеїдав на доктора, але доктор, той, перед котрим його остерігали, заставив на него еїтку. Мимо того Поент Пескаде наставав на него, щоби він напав на Каєу Інглезе, доказуючи, що Мальтанці дадуть собі раду з людьми доктора Ціроне не міг якось рішити ея і не знав, що робити. Коли-ж Поент Пескаде етав дуже напирати на него, то він набрав якогось відозріня і казав естерегти Поента Пескаде, але Пескадор борзо то зміркував. Ціроне був би таки не зважив ся серед так непевних обставин нападати на доктора, як би не то, що о

третьої годині по полудни його ватага прилучила ся до него. Тепер мав він вже під собою пятьдесят людей і не отягав ся довше; ціла ватага вийшла з льоканди в Санта Гротта і пустилась до Каса Інглезе.

Поент Пескаде зміркував, що доктор і його люди пронали би, скоро би він не остеріг їх завчасу; они могли-б тогди або втікати або бодай мати ся на осторожності. Чекав отже, доки аж ватага не підійде так близько до Каси Інглезе, що єї буде вже видно, бо він не знав де она стоїть. Світло у вікнах показало йому о девятій годині, де тота хата, хоч то треба було іти ще дві милі аж до обніжа вершка. Поент Пескаде пустив ся на раз бічп туди. Ціроне стрілив за ним але не поцілив — то був той вистріл, що його було чути аж до Каси Інглезе. А що він, звичайно як кляви був зручний, то відбіг незадовго так далеко, що його вже не була би досягнула куля, і тим способом станув може на двацять мінут скорше як ватага Цірона.

Доктор устиснув відважному та інтелігентному молодцеві руку, дякуючи йому за його діло і за то, що він розповів.

Утікати серед ночі з Каса Інглезе та пускати ся долі снадом гори, на котрій Ціроне і його люди знали дуже добре всі стежки та криївки, було річю неможливою, бо значило би іти собі таки на погибель. Було сто раз ліпше остати ся тут аж до білого дня.

затарасувати ся і боронити ся з сеї хати. По днині, коли-б вже конче треба звідся сходити, не було би то так небезпечно, бо не треба би було на осліи спускати ся у провали та сїркові челюсти. Постановлено отже тут остати ся і ставити опір. Зараз взяли ся всі лагодити ся до оборони.

Передовсім треба було позамикати вікна і о скілько можна міцно позасувати всі засувки. На отвори до стріляння падали ся дуже добре ті пшари, які були межі муром а кроквям даху. Кожний моряк був узброєний скорострільним карабіном і мав при собі п'ятьдесять патронів. Доктор, Петро і Люїджі могли стати в помочі з своїми револьверами. Лиш Кап Матіфу і Поент Пескаде стояли голіруч, а всеж-таки они й голими руками могли добре боронити ся.

Минуло було може сорок мінут, а якось ще ніхто не нападав на хату. Чи може Ціро не відступив тепер від свого пляну, догадуючись, що Поент Пескаде остеріг доктора і що він не буде вже міг напасти несподівано на него? Але годі було того припускати, бо він, маючи під собою п'ядесять людей і знаючи добре цілу охрестієть, міг мати надію, що побіда буде по его стороні.

Нараз около одинайцяті години вбігло хати моряк, що стояв на дворі на варті. Підходила ватага, котра так маневрувала,

щоби обступити Касу Інглезе з трох сторін, бо четверта приширала до гори і туди не можна було втікати.

На вість о тім наміренню нападаючих замкнено двері і затарасовано, а кождий станув на своїм місци при шпарі в піддашу. Доктор наказав строго всім, щоби не стріляли без потреби.

Тимчасом підходив Ціроне поволи з своєю ватагою, але так осторожно, що всі сунулись попід скали, щоби тим способом дістали ся на площу Піяно дель Ляго. Тут лежали купсю величезні брили трахіту і базальту. мабуть на то, щоби в зимі хоронити Касу Інглезе від засипів снігових. Коли-б ватага Цірона видобула ся раз на гору, на площу, то вже могла би легко взяти ся до хати, могла би виломити вікна і виважити двері, а відтак, маючи перевагу, могла би зловити самого доктора Антекірта і його людей.

Аж ось роздав ся вистріл. Легенька хмара диму показала ся межн кроквами піддаша. Одси розбишака, ранений смертельно, повалив ся на землю. Ціла ватага поступила ся кілька кроків взад і присіла поза скалами. Але Ціроне підвів поволи свою ватагу, користаючи з горбоватости землі, аж під саму площу Піяно дель Ляго.

Коли то діяло ся, поніс ся ще який де-

сяток вистрілів спід щодана з Каси Інглезе і знов двох із напасників повалило ся на сніг.

Ціроне крикнув брати ся до приступу, а ватага не зважаючи на ранених кинулась на Касу Інглезе. Кілька куль пробило двері та зранило кількох моряків, що стояли поза ними в середині, і они мусіли уступити ся звідтам.

Тепер розпочала ся борба такп на добре. Приступаючим удало ся гаками і піками виломати двері і одно вікно. Не було иншої ради, лиш треба було виступати з хати і серед граду куль відшпирати нападаючих. Люіджови продірала кулі капелюх, а Петра був би якійсь розбійник пробив пікою, коли-б не Каг Матіфу. Той велит ще в пору вирвав розбійникови піку і убив нею його самого на місци.

Каг Матіфу почав тепер на добре ператись з розбійниками. Може двайчять разів брали они його на ціль але все якось куля хибила. Коли-б Ціроне побідив, то Поета Пеккаде ждала неминула смерть, а у велита на саму ту згадку брала ся звідкись подвійна відвага.

Від такого опору мусіли розбійники другий раз поступити ся взад. Доктор і його люди могли спокійно вернути до Каси Інглезе і там порадитись, що дальше робити.

— Кілько у вас ще амуніції? — спитав доктор.

— Десять до двадцять патронів на одного — відповів Люіджі.

— А котра вже може бути година?

— Ледви що ошівночи.

Отже аж за чотири години мало світати. З амуніцією треба було ощадно обходити ся, щоб досвіта можна було розпочати відворотний похід під охороною оружя. Але як би то оперти ся новому приступови, як не допустити, щоби Ціроне і його ватага, коли-б ще раз вернули ся, не взяли Каси Інглезе приступом?

А то дійсно стало ся по чверть годинній перерві, підчас котрої розбишаки позатягали своїх ранених під струю ляви, котра творила для них шоб якійсь шанець. Г'озлючені завзятим опором і тим, що п'ять чи шість їх товаришів було вже ранених, перелізли они знов через ляву, перейшли то місце що відділяло їх від купи базальтового каменя, і станули знов на площі.

З хати ніхто ані разу не стрілів підчас того, коли они до неї підходили. Ціроне догадував ся з того зовсім справедливо, що замкнувши ся в хаті не стало вже амуніції. Він додав відваги своїй ватазі а надія, що буде можна дістати в свої руки чоловіка, котрого маєток виносить сотки мілїонів могла ще більше заохотити сих злочинців найпоследнійшого рода.

Они кинули ся з такою лютостию до дверей та вікон, що були би так влізли до середини, як би не то, що із середини поешнались знов кулі і п'ять чи шість розбишаків лягло на місці труном. Они муєли знов відступити ся аж поза край площі, ало й двох моряків було так тяжко зраних, що не могли вже дальше боронити ся.

Оборонцям Касп Іяглезе остало ся ще лиш по чотири до п'ять набоїв на кожного. Серед таких обставин навіть серед білого дня трудно було вертати назад. Они виділи вже, що їх жде погибель, скоро ще завчасу не прийде їм якась поміч. Але звідки мала прийти та поміч?

На нещастє не можна було на то числити, що Ціроне і єго товариші відступлять від свого наміреня. Їх було все ще сорок здорових і добре узброєних розбишаків. Они знали, що незадовго не буде вже ніхто відповідати на їх стріляне і взялись ще раз до приступу.

Нараз почали котити ся з вщжини на горі величезні грунища, як каміне якого осуга, та поломпи кости тром розбишакам, що не вєніли відступити ся.

То Кап Матіфу котив базальтові скали і пускав ними в долину з площі Піяно дель Ляго.

Але той спосіб оборони не міг довго потягнути ся, бо незадовго муєло забракну-

ти матеріалу. Не позістало отже нічого, як лиш або піддати ся, або завізвати звідкись помочи.

Поєнтови Пескадови прийшло щось на гадку, але він не хотів того сказати докторови, бо бояв ся що той на то не пристане і для того сказав свою гадку лиш Капови Матіфу.

Він знав з тої промови, яку Бєніто вголосив до розбешаків в льоканді Санта Грота що в Кассоні стоїть відділ жандармів. Але щоб туди дістатися, треба було їти годину туди, а годину назад. А може би як удало ся дати жандармам знати? Ба, коби то можна потайком перебрати ся почерез обступивших хату розбешаків і зараз пустити ся горами на захід!

— Я таки мушу якось видобути ся на другий бік — подумав собі Поєнт Пескаде.

— Там до чорта! А від чого-ж я якийсь клявн!

Він сказав тогди Капови Матіфу, яким способом хоче то зробити, щоб видобути ся звіден і закликати поміч.

— То бачиши річ небезпечна... сказав Кап Матіфу зажурений.

— Нехай буде, спробую!

Кап Матіфу не був би ся важив спротивити ся Поєнтови.

Оба пішли на право від хати, де навіяло було велику купу снігу.

В десяти мінут опісля, коли ще вела ся завзята борба з обох сторін, явив ся Кап Матіфу зпову і котив перед собою величезну кулю снігову. Разом з тими ґрунцями, які пускали моряки із площі в долину, котила ся також і та снігова куля; вона перелетіла помежи розбішників і задержалась аж на п'ятьдесять кроків низше, скотившись в якусь невеличку яму.

З кулі, котра вже і так була розпукла ся, вдаривши собою об землю, вискочила тепер жвава якась жива, трохи злослива людина, як то казала сама о собі.

То був Поент Пескаде. Заліпившись як та черепаха в твердий сніг, зважив ся він скопити ся в долину, хоч би йому й прийшло ся полетіти в яку пропасть. Вчпившись тепер на волн, побіг він чим скорше стежкою почерез гори в сторону як до Кассони.

Було тепер пів до першої по півночі.

Доктор, котрий десь не видів Поента Пескаде побоював ся вже, чи його не зранили, і став його кликати.

— Нема, пішов! — відозвав ся Кап Матіфу.

— Пішов?

— Пішов!... По поміч.

— Та як він видобув ся звідси?

— В сніговій кулі.

Кап Матіфу розповів тепер, що Поент Пескаде зробив.

— Відважний чоловік! — сказав доктор.

— Не тратьте-ж і ви відваги, приятелі!... Не дістануть нас в руки ті розбійники!

І знову загуркотіло каміне, що котилося в долину на розбійників. Але нарешті вже й сего средства оборони зачало не ставати.

Около третьої години досвіта мусіли доктор, Петро, Людікі і Кап Матіфу разом з другими моряками, що забрали своїх ранених, уступити ся з хати, котра дістала ся в руки Ціропа. Двадцять його товаришів лягло вже було труном, а все ще була перевага по його стороні. Малий відділ міг ще лишнім тим способом приступити до відвороту, що пустив ся лізти в гору боками осередного кратеру, того стіжка, що його утварила лавя, жужлі та попіл, а на котрого самім кінчику є кратер, значить ся, безконечна пропасть, з котрої бухає огнем.

Туди в гору пустили ся всі. З триста метрів висоти цілого стіжка уйшли вже були двіста п'ятдесят серед лиму сірки, котрою вітер гнав їм в очі. Вже починало світати а повисше всхідного побережя сипливського проливу показали ся в світлячих краєках зариси калябрийських гір.

Але в тім положеню, в яким знаходили ся доктор і його громадка, не було навіть серед дня вигляду на щасливу втечу. Мусіли

поступати чим раз вище аж до самого кінця гори та пускати в долину послідне каміне. Кап Матіфу робив то майже з падлюдською силою. Здавало ся, що аж тут приїде ся їм загинати, коли кулі стали бити об обніже стіжка.

Нараз показала ся в рядах розбишаків якась пеневиість, а за хвильку пустились всі в розтіч по спадах гори. Они побачили жандармів, що надходили від сторони Кассоні з Поентом Пескаде попереду.

Той відважний чоловіга навіть не потребував іти аж до міста, бо жандарми почувши стріляне, пустились вже були зараз в дорогу. Пост Пескаде мав їх лиш завести до Капн Інглезе.

Доктор і його люди були тепер горою. Кап Матіфу, сам про себе вже як який осуг, кинув ся на двох розбишаків і задупив їх, а відтак і мив ще й Цірона.

— Славно, мій Капе, славно! — відозвав ся Поент Пескаде, що надбіг на то. — Кинь ним об землю!... Мої панове, поединок Капа Матіфу з Ціроном!

Ціроне почув ті слова і вирвавши руку, вхопив за револьвер та стрілив до Поета Пескадого.

Той і не пшнувши слова, повалив ся на землю.

Тепер настала страшна сцена! Кап Матіфу вхопив Цірона за горло і став його ду-

шити. Надармо кликав доктор, що хотів мати Цірона живцем в своїх руках, щоб вийти його не души. Надармо ірискочили Петро і Люїджі та старалися виврати його з рук велита. Кап Матіфу знав лиш то, що Цірона застрілив Поєнта Пескадого. Тепер вже не знав він, що з ним діє ся, не видів перед собою вже нічого, лиш ще останки якогось чоловіка, котрі держав перед собою, витягнувши руки. Одним скоком вчинив ся він над берегом кратеру і вкинув Цірона в ту огнем і сіркою дихаючу пропасть.

Поєнта Пескадого, котрий був досить тяжко зрапений, взяв доктор межа коліна, оглянув його рану і обв'язав. Коли Кап Матіфу вернув назад до него, покотили ся йому сльози як горох по лиці.

— Не бій ся, мій Капе... То нічого, то лиш оттак собі!— сказав Поєнт Пескадо з тиха

Кап Матіфу взяв його на руки як дитину, і всі зійшли на долину, а жандарми пігнали тимчасом за послідними втікачами з Ціронової ватаги.

В шість годин опісля станув доктор з своїми людьми в Катанії і сів на корабель „Феррато”.

Поєнта Пескадого поклали на постіль в його кабіні. Доктор Антекірт був його лікарем, а Кап Матіфу доглядав його, отже йому вело ся добре. Рана його — куля лиш вив-

Йому кусень литки — не була небезпеч-
ною, як він думав. Коли мав спати, то Кап
Матіфу повідомив йому всілякі історії — за-
сипляв його і ті самі — а він засипляв здо-
ривим сном.

Доктор вже з самого початку свого по-
ходу не мав щастя. Сам мало не дістався в
руки Цірона, а не міг зловити жандарма Сар-
канього снільника і довідати ся від него тай-
ни — а то все з вини Капа Матіфу. А зсєж та-
ки годі було гніпати ся за то на того велигга.

Доктор перебув в Катали ще сім днів,
але не міг нічого довідати ся про Сарканьо-
го. Коли той дійсно хотів з Ціроном зійти ся
в Спичії, то мусїв тепер шакіне надумати
ся, скоро довідав ся, що Ціронови не лиш
не удало ся зловити доктора Антекірта, але
іде й він сам при тім погіб.

Дня 8 вересня вистив ся „Феррато“ зно-
ву на море і не задовго доплив щасливо до
острова Антекірти. Там взяли ся доктор, Пе-
тро і Люіджі розважати знову далше свої
пляннї. для переведеня котрих присвятили
ціле своє житє. Розходило ся тепер насампе-
ред о то, щоби відшукати Карнену, котрий
мусїв знати, що стало ся з Сарканім і Сіля-
сом Торонталем.

Але Іспанець, котрий лиш через то уй-
шов смерти при розбитю Ціронової ватаги,
що на своє нещастє лишив ся в льокандї
Санта Гротта, не довго тішив ся свободою.

В десять днів опісля доніс докторови одні з його агентів, що Карпену арештували в Сиракузі — але не зато, що він був товаришем Цірона, лиш за якийсь злочин, котрого він допустив ся ще п'ятнадцять літ тому назад, за якесь убійство, задля котрого він мусів утікати з Альмати в провінції Маляга до Ровіня в Істрії.

В три педлі опісля, по виданю Карпени іспанським властям, засуджено його на ціле жите на Галери¹⁾ і відвезено на марокканське побереже до Цевти, найбільшої іспанської кольонії карної.

— Преці раз один із тих злочинців дістав ся на засідди до бані²⁾ — сказав Петро.

— На завсїгди?... деж там! відозвав ся на то доктор. Коли Андрій Феррато погиб у вязниці, то Карпена ще не конче мусить гинти в бані!

¹⁾ Галери, — давні кораблі воєнні гнані веслами, котрим робили приковагі до них ланцюхамн засуджені на тяжку кару злочинці.

²⁾ Баня — слово італіяньске, bagno (баньо), значить первістно: „Купіль”. А що коло султанських купелі в Константинополі була також вязниця для невільннків, то сям словом називано також великі вязниці головно у Франції, в портових містах, до котрих послано, злочинців, засуджжених на ціле жите до криміналу. Слово „баня” перенесло ся з Туреччини і до нас, головно на Україну та до Росії і значить то само що „лазня або „парня”.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА.

Президію в Цевті.

Дня 21 вересня, в три неділі по тих подіях, про котрі ми вже розповіли, а котрі стали ся в Катанії, плив скоренько паровий яхт — а був то „Фррато“ — гнаний північним вітром, помежи тим полудневим кінчиком що лежить в іспанським краю а належить до Англії, і пригірком Альміна, що лежить на марокканьскім боці а належить до Іспанії. Від одного пригірка до другого є на чотпри вистріли далеко. Коли-б хтось вірив в науку о богах¹⁾, то гадав би, що то Геркулес, попередник Лесенса²⁾, зробив тут тільки місця, вдаривши своєю булавою по скалах і розламавши їх, щоби відтак було куди проливати ся воді із атлантійского океана до середземного моря.

¹⁾ Наука о грецких, римських і єгипетських і т. д. богах зве ся мітольогією.

²⁾ Фердинанд Лесенс, славний французький інженир, що викопав канал сuezкий мжи Азиею і Африкою та морями середземним і червоним, та утворив тим способом дорогу до індійського океану. Опісля взяв ся він копати канал панамський, котрий мав розліити північну Америку від полудневої. На старість діждав ся тої вдяки, що його з вини других поставлено перед суд за обманьства.

Поент Пескаде був би певно не забує звернути увагу свого приятеля, Капа Матіфу, на лежачу на півночі гору гібральтарську і на полудневу гору Гахо. Кальпе і Абіля - то оба ті стовпи, що ще до нині називають ся по імені славного предка Капа Матіфу. А колиб Кап Матіфу був при тім, як Геркулес розбивав ті скали, то певно був би похвалив по заслужі таке діло своїх, і був би йому не позавидував того. Провансальський Геркулес був би певно з признанем склонив голову перед сном Зевеса і Алькмени¹⁾).

Але ані Капа Матіфу ані Поента Пескадого не було межі пасажирами на паровім яхті. Один з них мусів доглядати свого товариша і для того мусів оба лишити ся на Аптекірті. Коли-б пізнійше потреба було їх до помочи, то мали їх завізвати телеграфічно і приставити барзо одним із поспішних кораблів, званых „Електрик“.

Доктор і Петро Баторпій були самі на яхті „Феррато“, що плыв під командою капітана Кестріка і корабельного поручника Люїжа. Последній похід на Сицилію, що мав на цілі викрити сліди Сарканього і Сілеа Топонталя, не удав ся, бо притім Ціроле погиб. Розходилося топер о то, що-би знову прийти

¹⁾ Зевес (у Греків) або Юпітер (у Римлян), божок неба; сплотив з дошкою короля Електриона з Мікени, Алькменою, сном Гераклія або Геркулеса.

на слід, а втій цілі треба було змусити Карлосу, що би він сказав, що знав о Сарканім і товаришах. Але що Іспанця, засудженого до робіт на галерах, завезли до Президіо в Цевті, то треба було там за ним пошукати, бо лиш там можна було з ним розмовити ся.

Цевта є мале, укріплене місто, друге таке, як Гібральтар в Іспанії. Оно лежить на східних убогах горн Гахо і ще того самого дня, около девятої години рано, показав ся перед його портом паровий яхт, віддалений не сповна три милі від побережа.

На цілім середземнім морі нема так оживленого місця, як отсе, котре можна назвати горлом сего моря. Сюди впливає до него вода з атлантийського океану. Сюди закликають тисячі кораблів, що їдуть з північної Європи та обох Америк, і котрі соткам портів сего величезного басену надають многовидного життя. Туди і звідтам плывуть величезні, заатлантийські пароходи і кораблі воєнні, котрим велика здібність одного француза отворила порти в індійськім океані і моря полудневім. Ледви чи є щось живописнішого, як сей вузкий пролив, що веде поміж так всіяко збудованими горами. На півночі видніють ся зариси андалузійських сіер¹⁾). На полудни, на прекрасно в зубці вирізанім побережу, почав-

¹⁾ Сієрами називають ся в Іспанії гори з просторими і рівними полонинами. Андалузія є провінція в Іспанії.

ши від пригірка Спартель аж до пригірка Альміна, вистають чорні гори бульсьвів, гора-малл і найвищі вершини семи братів¹⁾). По правім і лівім боці видніють ся живописні міста Тарифа, Альхесірас, Тангер і Цевта; они піднімають ся в глибинах заливів і є окружені по боках гір. Довгі ряди домів в них тягнуть ся аж по низьких берегах, котрих обезпечують величезні, скалисті стіни. Помежи тими берегами поре воду множество всіляких пароходів, котрих бігу не здержус ні вітер ні вода, і багато кораблів вітрилових, що задля західного вітру мусять не раз сотками приставати коло устя до атлантійського океану, а вода тут мінить ся своїми красками, показує ся то сіра і збіта та скаламучена, то синя і спокійна, а по ній збивають ся гребенями протинні собі струї що зазначають ся крутими зигзаковатими лініями. Нема чоловіка, що не відчував би тої величавої краси, яку розкривають обі часті землі, Європа і Африка, в подвійній панорамі гібральтарського проливу, стоячи проти себе лицем до лица.

„Феррато“ відпливав скоренько до африканського побережа. Каблукувата затока, в котрої глибині лежить місто Тангер, вже скри

¹⁾ Наведені тут назви — то назви пригірків. За римських часів була понизше гори Гахо або Ахо римська колонія, звана „сім братів“ (ад септем фратрес); колонію ту звано коротко „септем“, а від того слова пішла нинішня назва міста — Цевта.

вала ся по за берегами а гора Цевти виступала тим виразнійше, чим більше береги поза танґерским заливом скручували ся на полудне. Она показувала ся чим раз більше, як би якийсь прострий острів, що виринає коло кінчика якогось пригірка і лиш вузькою шийкою вяже ся з сушею. Повисше, в тій стороні, як вершок Гахо, показав ся малий шанець; він зроблений з римської цитаделі і тут стоїть раз на все варта, котра має стерегти проливу морского, особливо же не спускати з ока марокканського краю, в котрім Цевта творить лиш енклаву¹⁾.

О десятій годині рано запустив „Феррато” якор в порті, чи радше трохи подальше від того місця де виходить ся на беріг, а де филі цілою своєю шириною біють об береги. Цевта має лиш отверту пристань, в котрій филі середземного моря підходять аж під самі береги. На щастє є для кораблів, що не можуть приставати на заході від Цевти, ще пристань по тамтім боці горц, і тут вони безпечні від вітрів.

Скоро лиш власти санітарії прийшли на корабель і переглянули поверховно докумен-

¹⁾ Енклава (слово французьке) — маленька посілість якоїсь держави в другій державі, замкнена доокола так що до неї є лиш або дуже малий приступ, або й нема ніякого, хиба лиш дорогою через другу державу. Енклавою називає ся також прим. селянський ґрунт в панськїм лісі.

ти корабельні, казав доктор повезти себе разом з Петром о першій годині в полудне на беріг. Він підплив під то місце, де мури міста і тут вийшов на беріг. Що ціль подорожи була та, щобн дістати Карпену в свої руки, о тім не було сумніву. Але як хотів то доктор осягнути? Він ще й сам того не знав; насамперед хотів розглянути ся по місцевости а відтак аж мав рішити ся, чи лиш улекшити йому в течу з Президія в Цевті.

Сим разом не таїв доктор зовсім свого приїзду - противно. Урядники, що були на його кораблі, розпустили зараз по місті чутку о приїзді сего славного чоловіка. А хто-ж в цілім арабскім краю, від Суеса аж до пригіка Спартель, не знав або бодай не чував про ученого талеба, котрий жив тепер на самоті на острові Алтекірті в мори обох Сирт? Його повитали радісно так само Іспанці, як і Марокканці. А ще вільно було оглядати й корабель „Феррато“, то до него підплило множество лодок.

Той великий шум, якого наробив сей приїзд, був докторови очевидно на руку. Його слава мала тепер станути в пригоді його підприємству. Петро і він не уникали тепер зовсім цікавості публіки. Отвертим повозом, котрого доставив їм найперний готель в Цевті їздили они по місті та оглядали його улиці і домн, що ні своїми красками, ні своєю будовою не в падали в око. Денеде показала ся

мала площа, на котрій росли виниділі дерева, вкриті порохом, і затіяли підозріно виглядаючі шинки, один чи два правительственні будинки що виглядали як касарні-словом оригінального не було тут нічого видно, хиба ще на маврійськiм передмістi, де краска на домах ще не зовсім була щезла.

Около третiєї години велiв доктор поїзти себе до губернатора, котрому хотiв зробити вiзиту — бо так яло ся високо образованому чужинцевi.

Розумiє ся, що тут губернатор — то не цивiльна особа. Цевта є передовсiм вiйськовою кольтонiєю, она числить около десять тисячiв дун, офiцирiв i воякiв, купцiв, рибакiв, або морякiв, що служать на побережних суднах. В мiстi жне майже таке саме число людии, що й на тiм куснику землi, котрий тягне ся на всхiд i творить всю посiлiсть iспаньку.

Цевтою правив тогди полковник Га-ярре. Сей висний офiцир мав под своєю командою три баталiони пiхоти, що належали до континентальної армiї i мусiли вiдслугувати свою службу в Африцi, полк карий, котрий стояв постiйно в малiй кольтонiї, двi батерiї, компанiю женiйних воякiв, i компанiю мурияв, котрих родини жиють на окремих передмiстi. Арептантiв буває тут i два тисячi.

Щоби з мiста дiстати ся до резиденцiї

губернатора, треба було їхати возом поза валами, мурованим гостинцем, що їде вадов. іспанської енкаяви аж на її всхідній кінець,

Вузкий кусень краю по обох боках сего гостинця, замкнений межн обніжем гори а мочарами, які лишило по собі море, с до сить добре удержаний. завдяки трудам меш канців, котрі мусять тут здобувати собі працею кождий кусень ляхого ґрунту. Там не брак всіляких плодів земних і всілякої садовини, але треба й мати на увазі, що там є подостатком людий до роботи.

Арештантам, бачите, не лиш держава дає тут роботу, чи то у варстатах, чи при укріпленнях або дорогах, котрі треба заєдно направляти, чи навіть при поліції, коли вони добре ведуть ся, але й приватні люди можуть уживати до робіт арентантів. засуджених на двацять або й більше літ вазняці в Цевті, хоч під услівями, які поставить губернатор.

Ще коли доктор оглядав Цевту, відів вже арентантів, що ходили по вулицях без всякого дозору, особливо таких, котрі наймали ся до домашної роботи: в далеко більшим числі можна їх було побачити поза валами міста на гостинцях і в полі.

Найважнійша річ була довідати ся, до якої кляси арентантів в Цевті належить Карпена. Плян доктора був би значно змінив ся, скоро би Іспанець ходив без дозору

на роботу до приватних людей, але шнакше було би, коли-б він робив на рахунок держави.

— Здає ся — гонорив доктор до Петра — що Карпена не має ще тої шльги, яку мають старинні арентанти, коли вони добре ведуть ся, бо його лише що недавно засудили.

— А коли-б його закували? — спитав Петро.

— То тим трудійше буде вивезти його звідси — відповів доктор. — А всеж-таки мусяти так стати ся; так буде.

Тимчасом котив ся віз поволи гостинцем даліше. На яких двіста метрів поза укріпленнями бетонувано¹⁾ дорогу більше число арентантів під проводом дозорців з Президія. Було їх яких пятьдесять людей, одні товкли каміне, другі розсипували його по дорозі, а ще інші привалжували його валками. Віз доктора мусяв пустись бічною доріжкою, щоби обминути ту часть дороги, котру направляли.

Нараз вхопив доктор Петра за руку.

— То він! — шепнув він до Петра.

Може на яких двацять кроків від своїх товаришів стояв якийсь чоловік, шершись

¹⁾ Бетон е то мішанина дрібно потовченого каміня з цементом, піском і водою, котра борзо твердне і творить так тверду масу як найтвёрдше каміне. З бетону роблять канали, басени на воду і т. д.

на держак від свого чекана.

То був Карпена.

Доктор по п'ятнадцяти роках пізнав робітника із саліи в Істрії в арентантській одязки так само відразу як пізнала його Марія Феррато на улиці в Мандераджо в мальтанській пошті. Того арентанта, залішнього і неспосібного до ніякої роботи, не могли ужити до роботи навіть в арсеналі в Президіо. Ще хіба товчи каміне на дорозі -- то була для него робота.

Але то лиш доктор пізнав Карпену, бо Карпена ледви чи міг би був пізнати в докторі графа Сандорфа. Він його лиш саз і то не добре видів в хаті Андрія Феррата під ту пору коли привів був поліцію. Але й він як і веї, довідав ся був о приїзді доктора. Карпена знав то дуже добре, що той славний на весь світ доктор був тим чоловіком, о котрім говорив з ним Ціроне, коли то они балакали собі коло скал Поліфема на епіндійським побережю: він знав що то той чоловік, перед котрим остерігав Сарканій Цірона, та що то той мільонер, задля котрого Цірона ватага взяла ся до нападу на Касу Інглезе, котрий, як звістно, не удав ся.

Що-ж діяло ся в душі Карпени, коли він несподівано побачив перед собою доктора? Яке вражінє зробила на його мозок ся поява? Трудно би було сказати. На всякий случай почув Іспанець нараз, що доктор опану-

вав його цілого якоюсь моральною перевагою що він став ся нічим супроти доктора, що його обмежила якась чужа воля, котра була сильніша як його, хотів додати собі відваги і сили, але якось не міг; зусів піддати ся тому несподіваному винуватцю.

Доктор не вів задержати коні і не переставав дивити ся вліва на лице око і на Карієну. Світяча в очах його точка зробила на Карієні якійсь дивний вплив, котрому він не міг оперти ся. Змислив до вичі новодні пороги ослабати, він став кліпати повіками і замикнув очі, а потім стали йому повіки чогось як від борців дряпати. Карієна, сративши зосім її мить, узяв врані дорогу, а його товариші навіть не виділи, що стало ся. Він занав в магнетичний сел, з котрого ніхто з його товаришів не міг бы був його пробудити.

Доктор не вів тогди задержати коні і везти ся дальше до резиденції губернатора. Ціла та сцена тривала всего може пів минути. Ніхто не міг добачити того, що діяло ся межн ним а Іспанцем — ніхто, хаба лиш один Петро Баторий.

— Тепер вже він мій — сказав доктор — і можу змусити його.

— Щоби вам все сказав, що знає?
— снігав Петро.

— То ні, але щоби робив то, що я схочу і то несвідомо. Від першого разу скоро я лиш на того пужденника оком ки-

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street 14609 USA
Rochester, New York
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

чув, почув я, що його опаную, що замість його волі піддам йому свою.

— Хоч він і не слабший?

Хиба-ж ти думаєш, що впливи гіпнози показують ся лиш у людей, що нездужають на нерви? Ні, Петре, божевільні бачиш, як раз найбільше непридатні медії. Противно, такий чоловік мусить мати волю і лиш обставини стали мені в пригоді, коли помогли мені знайти в Карпені таке медіум, що піддає ся дуже добре моїй волі. Він буде доти таким сном спати, доки я його не пробуджу.

— Ну, нехай, але яку-ж ціль може мати сей сон, коли не можлива річ піддати Карпені щоби він втім сні розповів нам то, чого нам хоче ся знати — сказав Петро на то.

— Правду кажеш — відповів доктор - і річ зовсім ясна, що я не можу казати йому то говорити, чого я сам не знаю, але всеж-таки маю я силу змусити його до того, і коли мені сподобає ся, казати йому, щоби так робив, а він не важить ся тому спротивити ся, от хоч би на примір завтра, позавтра, за вісім днів, за пів року, а навіть хоч би він і не запав у сон. Коли схочу, щоби він пішов з Президія, то піде!

— Та як йому піти з Президія, з власної волі? - спитав Петро здивований?.. Таж насамперед мусіли би йому дозорці на то по-зволити! Преці вплив піддаваня не може

бути так великий, щоб кайдани з него спали
щоби отворили ся двері криміналу, щоби
він міг перелізти вкінци через мур, через ко-
трій годі перелізти?...

— Ні, Петре, — відповів доктор — то
правда, що я не можу змусити його до того,
щоби він робив то, чого я не можу зробити
і для того то їду я в гостину до губернатора
Цевти.

Доктор не говорив нісь такого, що не
могло би бути. Ті факти піддавання в гіпно-
тичній стані є вже нині доказані. Труді і
спостереження Шаркота, Бравн-Секарда, Аза-
ма, Рінета, Лімоншелера, Моделя, Гака,
Тюкого, Рігера¹⁾ і багато інших учених не
аппають нині вже ніякого сумніву. Доктор
мав нагоду підчас своїх подорожий на **Всході**
слідити за найдивнішими проявами і при-
спорив сій галузи філософічної науки бога-
то нових спостережень. Він знав ся отже
дуже добре на сих чудовищних з'язищах та
наслідках, які з них бувають. Обдарований
сам великим засобом тої сили піддавання,
котрої ділане випробував не раз в **Малій А-**
зії, чинив він на то, що при помочі тої си-
ли буде міг дістати Карпену в свої руки, бо
случай показав, що Іспанець є вражливий
на гіпнотизм.

¹⁾ То імена учених, котрі займали ся розслідами
гіпнотизму.

Але коли доктор мав в будучности зананувати над Карісною, коли мав піддати йому свою власну волю і заставити його ділати так, як він того хотів і коли хотів, треба було конче, щоби арештант міг собі ходити свобідно тогди, коли-б прийшла пора, в котрій він мав би виконати якесь діло. В тій ціли треба було виробити собі повно-власть від губернатора. Доктор мав надію виробити її у полковника Гваяра, бо лиш тим способом могли йому видати Іспанця.

Десять мінут онісся стапув віз при вході до великих касарень, що стоять майже на самій границі інкляви, і заїхав перед резиденцію губернатора.

Губернатор Гваярре знав вже про приїзд доктора Антекірта до Цевти. Вість о сїм славнім чоловіці, яку після його здібність та маєток, розходила ся вже наперед, як о яким подорожуючим монарсі. Для того то припняв губернатор доктора і його молодого товариша з як найбільшою чеємністю, коли їх введено до сальону для прийнятій. Передо сїм обіцяв ся бути їм помічним при огляданю інкляви, того мало куєшника іспанської землі, котрій так щасливо всунув ся в марокканський край.

— Ваше предложене, пане губернатор — відповів доктор по іспанськи, котру то мову розумів також і Петро, бо й зін говорив по іспанськи — приймасмо дуже радо,

але мені видить ся, що не будемо мати на стільки часу, щоби користати з вашої ласкавости.

— Але-ж прошу, пане доктор, панна кольонія не така велика — відповів губернатор; — за шів дня обідемо її. **Хиба-ж** ви не думаете задержувати ся тут якійсь час?

— Що найбільше чотирн або пять годни — відповів доктор. — Муну ще сего вечера відїзджати до Гібральтару, де вже мене завтра перед полуднем будуть виглядати.

Ще нині вечером хочете відїзджати? — відозвав ся на то губернатор. — Позвольте-ж, що я вас попрошу, щоби ви такі лишили ся. Будьте певні, пане Антекірт, що панна військова кольонія заслугує на то, щоби її добре пізнати. Ви певно в своїх подорожах вже не одно виділи де одному приглянули ся, але вірте мені, що Цевта звертає на себе увагу як ученик, так і тих, що займають ся народною господаркою.

Годі брати губернаторови за зле, що він так дуже захвалював свою кольонію. Але він правду казав, бо система адміністраційна Президія в Цевті — така сама як Президія в Севіллі — уважає ся за найліпшу в старім і новім світі, так і щодо моральної їх поправи. Губернатор наставав отже на то, щоби так славний чоловік, як доктор Антекірт відложив свій виїзд, а зро-

бив ту честь і оглянув всі відділи карного заведення.

— На жаль, то не може бути, пане губернатор, але нині я вам до услуги, а коли хочите....

— Коли-ж бо то вже четверта година, — сказав на то полковник — і самі видите, що лишає ся мало часу....

— Таки правда — відповів пектор — а мені тим більше жаль, що я вже наперед так тішив ся, що буду мати нагоду, повитати вас на моім яхті, коли ви так добрі і хочете мені особисто показати свою колюнню.

— Хиба таки ніяк не можете, пане доктор, відложити свого відїзду до Гібральтару о один день?

— Та можна би, коли-б я не умовив ся і не був змушений ще сего вечера чустити ся на море.

— Шкода, таки на правду шкода! — відповів губернатор, — і мені дуже прикро, що не можу вас тут довше задержати. Але пождіть! Ваш корабель стоїть не далеко від пушок моєї кріпости, то я можу розбити його кулями і затопити!

— А що буде, пане губернатор, коли й я возьму ся до пушок? — сказав на то доктор Антекірт усміхаючись. Або може хочете вести війну з так могутчою державою, як Антекірта?

— Я то знаю, що я напятав би собі лиха — відповів губернатор жартуючи й собі.
— Але чого би чоловік не зробив, щоби хоч добу доз не з вами погостити ся.

Петро, котрий не мішав ся до розмови, думав, що доктор вже позабув на ціль, яку мав надію осягнути. Для него була то не маля несподіванка, що доктор задумав ще того самого вечера виїхати в Цевти. А як же би він міг поробити в так короткім часі всі приготування до того, щоби Карпена звідси утік? За кілька годин преці мусіли вже всі арештанти вертати на ніч під ключ до Президії. То йому якось не могло помістити ся в голові, щоби Існанцевн було опісля вільно ходити собі свобідно.

Але й то правда, що Петро зараз зміркував, що доктор держить ся добре обдуманого пляну, бо він відозвав ся до губернатора:

— Поправді сказавши, пане губернатор, мені таки прикро, що не можу вволити вам вашу волю— бодай не нині. А може би то можна все-таки якось залагодити?

— Та як, пане доктор? Скажіть, прошу.

— Для того, що я мушу бути завтра в Гібральтарі, то треба мені конче нині вечером від'їжджати. Але я думаю, що побуду на тій англійській скалі що найбільше два або три дни. Нині маємо четвер, а замість поїхати в північну часть Середземного моря,

приїду в неділю рано до вас до Цевти.

— То було би не зле — сказав губернатор — я був би вам за то не менше вдячний, як шині. Отже згода, пане доктор, нехай буде в неділю.

— Добре, але під услівем.

— Нехай буде, яке хоче, я пристаю на него.

— Щоби ви і ваш адютант снідали у мене на кораблі „Феррато”.

— Обіцую вам то торжественно, пане доктор, але також під одним услівем.

— Я так само як і ви годжу ся вже наперед на то услівє, яке би воно й небуло.

— Щоби ви і пан Баторий були у мене в неділю на обіді.

— Згода, — сказав доктор, — але так, щоби межі сніданком а обідом...

— Щоби я показав вам при помочи моєї власти всі чудеса мого королівства — відповів полковник Гваярре і устиснув докторови руку.

Петро Баторий прийняв також запрошенє і поклонив ся ввічливому дуже вдоволеному губернаторови.

Доктор став вже працати ся з губернатором, а Петро видів по його очах, що він осягнув свою ціль. Губернатор однак ж напер ся конче, щоби відвести своїх будучих гостей аж до міста. Они сїли в трійку до чекаючого на них повоза, котрий покотив ся

відтак одинокою вулицею, яка сполучає резиденцію з Цевтою.

По дорозі корнетав губернатор з кожної години, щоб показати чужинцям більше або менше внадаючи в око краю кольонії і розповідав про уліпшення, які думає він ще тут завести, як під взглядом військовим так і цивільним. Не забув і то додати, що положення сеї стародавньої Абілі є значно м'ягоцітійше, як положення гори Кальне на противнім березі, по тамтїм боці провалу та що з неї можна би зробити другий Гібральтар, котрий так само не можна би здобути як і англійський. При тім і запротестував проти того що сказав Форд¹⁾, іменно: що Цевта мусить стати англійською бо Іспанія не уміє з неї нічого зробити і ледя ще може удержати її в своїх руках. Він жалувався на Англійців, котрі скоро лиш де раз стають, вже не устуняють ся звітам. Словом, губернатор був розбалакався, але то й не диво, бо він був пренці Іспанень.

— Оттак то ! — кінчив він. Нехай їм не забагає ся Цевти, нехай лїпше милують свого Гібральтару. Є там ще гора, котру колись зможе їм Іспанія кинути на голову.

Докторови не хотїло вже розшукати, яким би способом доказали Іспанцї такого чуда, що двинули би цілу гору і кинули

¹⁾ Англійський посол в Мадридї.

нею, ані не противив ся тим погресам, що були висказані з перехвалькою правдивого гідальґа¹⁾), а відтак розмова й урвала ся, бо параз віз чогось станув. Візник мусів спинити коні, бо вулицю заступило було може яких пятьдесять людей, котрі чогось збили ся були в купку.

Губернатор кивнув на якогось підофіцера, що там мав надзир. Той підбіг зараз до воза і станув так, як у війську приписано, салютував і чекав, що його будуть питати.

— Що тут такого стало ся? — спитав губернатор.

— Ми знайшли тут одного арештанта що снав край дороги — відновів дозорець. Здає ся, що він лиш заснув, а мимо того не можна його розбудити.

— Від коли-ж він тут вже спить?

— Може від години.

— І спить без перерви?

— Так є. Спить без чутя, так, як би був неживий. І тормосимо ним і кололи його, ба й стріляли йому такп коло самого уха з пістолету, а він нічого не чує.

— А чомуж хто не пішов по лікаря до Президія? — спитав губернатор.

— Я послав за ним, але його не було дома, а заким він прийде, то не знаємо, що

¹⁾ Гідальґо значить то само, що „шляхтич“; є то титул іспанської дрібної шляхти.

з тим чоловіком зробити.

— Знести його до шпиталю.

Підоліцер хотів вже виконати приказ, коли доктор змішався до того.

— Позвольте мені, пане губернатор, розбудити сего упорного спюха? Та-ж і я лікар. Я хотів би припинити ся ближше тому чоловіком.

— Добре кажете, та-ж то ваш фах. Такого драба буде лічити доктор Антекірг!... Той чоловік має таки на правду щастє.

Они злізли з воза і доктор підійшов до арештанта, котрий все ще лежав на тім самім місци. В сячім чоловіці слідно було житє ще лиш по тім, що він тяжко віддихав і що живчик був в нїм живійше.

Доктор казав присутнім трохи відступити ся. Відтак нахилив ся над тіло, що лежало як неживе, спенив щось до спячого і вдивив ся в него, як коли-б хотів свою власну волю перенести на мозок Іспанця. Опісля підняв ся і сказав:

— То нічо не значить. Він занав лиш в сон магнетичний.

— Ей, на правду? — відозвав ся губернатор. То дуже цікава річ. А ви можете розбудити його із того сну?

— Нема нічо лекогого, як то --- відповів доктор.

Він дотулив ся чола Карпени, підняв йому повіки і сказав:

— Пробуди ся!... Я так хочу!

Карпена рушив ся і отворив очи, але все ще був заспаний. Доктор потер його кілька разів рукою по лицю, щоби відогнати сонливість і вона почала поволи уступати. Карпена встав, але не знав, що стало ся і станув знову в ряді межн своїми товаришами.

Губернатор, доктор і Петро Баторий сїли знову до повоза і поїхали дальше до міста.

— А як ви думаєте — спитав губернатор — чи той пройдевіт не був може п'яний?

— Мені здає ся, що ні — відповів доктор. — То виглядало зовсім на сьмнамбулізм.

— Але звідки би він у него взяв ся?

— На то я вам пане губернатор, мпмо найліпшої волі не можу відповісти. Може той чоловік має вже такий наклін до того. Тепер він вже знову ходить і поки що не дістане нового нападу.

Віз доїхав до валів: вїхав до міста а відтак впоперек через місто і накрєпць став нув на малій площі. над тою частию берега, звідки всїдає ся на кораблі.

Доктор і губернатор попрощали ся сердечно з собою.

—Ось стоїть „Феррато” — сказав док-

тор і показав на паровий яхт, що колисався на філях. — Чей не забудьте на то, що ви обіцяли мені прийти в неділю до мене на корабель на сніданок.

— А вже-ж що не забуду, так само як і ви, любий пане доктор, чей не забудете прийти до моєї резиденції на обід.

— Буду вам служити.

Вони розійшлися, а губернатор стояв ще на березі і дивився, доки аж його гості не сіли на лодку і не підійшли до корабля.

Коли по дорозі Петро спитав доктора, чи все удалося йому так, як він того хотів, відповів той же:

Все!... В неділю вечером приїде Курнєна за дозволом губернатора на наш корабель.

О дев'ятій годині відплив паровий яхт з берега і поплив на північ, а незадовго й гора Гахо, що панує понад сею частию марокканського побережжя, зчезла у вечірнім сумерку.

Досвід Доктора.

Подорожний, котрому не сказали, куди пливе корабель, що несе його, і не здогадався, на яким місці землі стає його нога, коли він в Гібральтарі висідає на беріг.

Насамперед видко беріг, понерериваний многими малими портами, в котрих можуть приставати кораблі, відтак башні ва-

лових мурів, в котрих є звичайна собі брама, опісля не правильна площа, окружена високими, до горбів припираючими касарнями, накінець кусень довгої, вузької, кривої вулиці, що називає ся Майн-Стріт.

На початку сеї вулиці, котрої брук при всякій погоді є вогкий, посеред твигарів, пачкарів, людей, що чистять чоботи, продають цигари та воскові сірнички, помежи всілякого рода візками і тачками, повними садовими і других плодів земних, снує ся множество людей з цілого світа: Мальтанці, Португальці, Німці — представителі всіляких племен і народів, навіть горожани Сполучених Держав, котрих можна зараз пізнати по їх червоних кафтанах, які носить американська піхота, або синих, які має артелерія, та по шапочках як у пекарчуків, так малих, що вони лиш якимсь чудом держать ся на голові.

То бо й Гібральтар, бачите! Та Майн-Стріт іде через ціле місто, від брами, що над морем, аж до Порта д'Алямеда. Звідтам іде вона аж до Пушта д'Европа попри двори і зелені огорожі, через цвітники і склади куль, батерії з всілякого рода пушками та через садки з деревною з ріжних сторін світа. Вулиця та тягне ся чотири тисячі триста метрів, значить ся, майже так само, як довга й ціла гора гібральтарська, що виглядає як би верблюд без голови, котрий

присів в піску коло Сан Рокн¹⁾), а хвіст
... в море.

Та величезна, скалиста гора виходить від сторони суші, до котрої їжить ся більше як сімсот пушками, що виставляють свої горла крізь множество отворів до стріляння в казематах — Іспанці посьмішкуючись, називають їх „бабиними зубами” — а відтак піднімає ся стрімко в гору аж до висоти чотириста двацять і п'ять метрів. На долішніх убогах гори живе двацять тисячів мешканців і шість тисячів мужа залогі, а на самім вершкуні старої Кальпе є ще й чотирипогі мешканці, славні „моноси”, безхвості малпи, потомки давнішних родів, що жили на сім місци і по правді сказавши, були дійсними власниками сеї землі. З вершка гори можна опанувати цілий пролив, можна сторожити ціле марокканське побереже і середземне море з одного боку, а атлантийський океан з другого. Англійськими дальновидами можна розглянути ся на двіста кілометрів доокола і не уйде їх уваги хоч би яка мала та укритта точка — а як тоті дальновиди добре розглядають ся!

Коли-б „Феррато“ яким щасливим случаем міг би був стати на два дні скорше в Гібральтарській порті, коли-б доктор Анте-

¹⁾ Іспанське місто на півночі від Гібральтару. Грунт коло того міста пісковатий.

кірт і Петро Баторий за дня були вийшли на беріг та перейшли через браму від сторони моря, коли-б були пішли улицею Майн-Стріт, а відтак брамою Алямеда вийшли поза місто до красних огородів, що тягнуть ся по лівім боці аж до половини гори, то може би ті події які тут розкажемо, були би скорше і мабуть зовсім инакше закінчили ся.

Дня 19 вересня по полудни сиділо, бачите, в огороді на лавці під деревом двоє людей і обернувшись плечима до пушок, що наставились на порт, розмавляли з собою, але так щоби їх не чули другі, що під ту пору проходжували ся по огороді: то були Сарканій і Наміра.

Читачі наші мабуть ще того не забули, що Сарканій хотів зійти ся з Намірою на Сицилії під ту пору, коли відбував ся похід на Касу Інглезе, котрий закінчив ся смертию Цірона. Сарканій, довідавшись завчасу, змінив свій плян кампанії, а то було причиною, що доктор на дармо стояв з своїм кораблем через вісім днів під Катанією. Наміра, доставши приказ, виїхала зараз із Сицилії і вернула до Тетуану, де під ту пору перебувала. З Тетуану приїхала до Гібральтару, куди завізвав її Сарканій. Она приїхала була вечером, день перед тим, і думала на другий день вертати назад.

Наміра, вірна товаришка Сарканього, була віддана йому душею і тілом. Она вихо-

вала його в Триполісі, мов рідна його мати і не опускала його ніколи, навіть і тогди, коли він був посередником правительства і коли вона потайком стояла в звязи з членами секти сенуситів, котрі посились з плянами занятт остров Антекірту.

Наміру вязала з Сарканієм якась ніби матерна любов і то не лини в душі, але й в її ділах і вона була може щирійша для него, як Ціроне. його товариши в доли і недоли. На сам його знак готова вона була допустити ся хоч би й якого злочину, а на його приказ була би без опоры і на смерть пішла. Отже Сарканій міг безусловно спустити ся на Наміру, а коли завіззав її до Гібральтару. то для того, що хотів поговорити з нею про Карпену, котрого міг тепер дуже побоювати ся.

То була між ними перша розмова, від коли Сарканій приїхав був до Гібральтару і вона мала бути одинокою. Вони розмавляли по арабськи.

Сарканій насамперед питав ся щось, а відповідь. яку він на то одержав. уважали обоє за дуже важну, бо від того зависіла їх будучність.

— А Сара?... спитав Сарканій.

— Она в Тетвані добре укрита — відповідь
вила Наміра — можеш бути о ню спокійний.

— Хоч би й тебе там не було?

— Коли мене нема. то її пильнує стара
жидівка, котра ані на хвильку не відступає

від неї. Она так як би в криміналі; ніхто не приходить до неї, ніхто й не міг би до неї дістати ся. Вирочім Сара й не знає, що она в Тетувані, она не знає, хто я і що она в твоїх руках.

— А ти все їй кажеш, що она має віддавати ся?

— Та кажу — відповіла Наміра. — Я не даю їй забути на то, що она має бути твоею жінкою: та й буде.

— Таки мусить бути моею, і то тим борше, що Торонталів маєток вже не так значний, як був давнійше... Гра бідного Сіляса трохи підорвала.

— Тобі його вже не буде потреба, бо ти станеш більшим багатом, як бунь коли побуть.

— Та я то знаю, Наміро, але вже крайна пора щоби я з Сарою повінчав ся. Мені потреба щоби она добровільно на то пристала, а коли не схоче...

— То я її до того змушу — відповіла Наміра. — Вже я постараю ся о то, щоби она добровільно на то пристала... Можеш спустити ся на мене.

Трудно би було уявити собі відважнійше і більше дике лице, як воно стало в Марокапкн, коли она так говорила.

— Дуже добре, Наміро! — сказав Сарканій вдоволений. — Пильнуйже її добре, а я прийду тобі на поміч, коли буде потреба.

— Хиба-ж ти не хочеш, щоби ми з Те-

туану виносили ся? — спитала Марокканка.

— Розуміє ся, що не хочу, доки аж не буду змушений до того, бо там Сарн ніхто не знає і не може знати. Коли-б обставини так склали ся, що ви би мусіли звідтам виносити ся, то я дам тобі завчасу знати о тім.

— Скажи-ж мені тепер, Сарканіє, чого ти мене закликав сюди до Гібральтару?

— Бо мушу поговорити з тобою о справах, о котрих можна ліпше парадити ся устно, як листовно.

— Кажн-ж, о що розходить ся; коли хочеш, щоби я щось зробила, то зроблю, на то можеш спустити ся.

— Я хотів тобі сказати, як я стою — відповів Сарканій. — Пані Баторова, десь щезла а її син помер, отже сеї родни я вже немаю чого бояти ся. Пані Торонталева померла, а Сара є в моїх руках. Отже і з сего боку можу бути спокійний. З других осіб, що знали або знають мою тайну, то лиш Сіляс Торонталь, мій товариш, а він мусить то робити, що я схочу; другий же Ціроне, той погіб в останнім поході на Сицилії. Отже зі всіх, котрих я тут навів, не зважить ся ані один щось сказати і не скаже нічого.

— Отже чого ти боїш ся? — спитала Наміра.

— Бою ся лиш двох людей, щоби вони не вмінали ся, а то одного що знає частину

мові минувшости, а другого, котрий чомусь більше мішає ся до мого теперішного життя, як би я того хотів.

Перший то Карлена? - спитала Наміра.

— Він — відповів Сарканій. — А другий то доктор Антекірт, котрого відносини до родини Баторих в Дубровнику були мені вже від самого початку підозрінні. Я ще й довідав ся від Беніта, того, що то був за господаря в Санта Грогта, що отсей чоловік, котрий має кілька мільонів маєтку, хотів при допомозі якогось Пескадора, що служив у него, звабити Цірона і зловити його. Не що иншого, лиш вони хотіли дістати Цірона в свої руки, — бо не могли, бачиш мене зловити — щоби від него довідати ся тайни.

— То й може бути — сказала Наміра. — Для того треба тобі тепер тим більше стерегти ся того доктора Антекірта.

— Передовсім треба конче знати, що він робить, а головно, де він обертає ся.

— То не так легко, Сарканіє, — відповіла Наміра, — бо як я чула в Дубровнику, то він одного дня на однім, а другого на другім кінці середземного моря.

— Він, видко, якийсь такий, як той змий в байці, що йому відотини голову, а йому виростуть за то дві нові — сказав на то Сарканій. — Але то ще не значить, щоби я дав собі шкоду робити, а хоч би мені прийшло ся піти за ним на його острів Антекір-

ту, то я його....

— Коли ти вже раз оженив ся — відозвала ся Наміра, — то не будеш вже боятися ані його, ані нікого.

— Правду кажеш, Наміро, але аж до того часу....

— Аж до того часу будемо якось стерегти ся. А всеж-таки з одним буде для нас ліпше: бо ми будемо завжди знати, де він обертає ся, а він не може знати, де ми перебуваємо. Але ліпше говорім про Карпену! Чого тобі його боятися ся. Сарканіє?

— Карпена знає о моїх відносинах до Цірона. Від кількох літ брав він участь у всіх підприємствах, в котрих була моя рука, і він може розповісти....

— Насамперед Карпена слить під ключем в Цевті, бо він засуджений на ціле життя на галери.

— То й тіло. Наміро, котре мені не дає спокою.... Карпена може все виповісти на мене, щоб собі добре зробити, щоб дістатися на галю. То не лиш ми знаємо, що його вивезли до Цевті, то знають і другі — от хоч би той Пескадор, що так зручно учив ся його на Мальті. Той чоловік може подати докторови спосіб, як би до Карпени приступити, він готов за добрі гроші купити тайну, ба, він може допомогти йому утечи з Президія. То так річ можлива, що мені вже не раз приходило на гадку, чому він того доси не

зробив.

Сарканій, чоловік інтелігентний, таки зовсім добре здогадував ся, що доктор задумував зробити з Іспанцем; він міркував дуже добре, чого йому стерегти ся.

Наміра мусіла таки признати, що Карпена в сїм положеню, в яким під ту пору находив ся, міг стати дуже небезпечним.

— Воліло би було його лихо взяти, як Цірона — відозвав ся Сарканій з пересердя.

— А хиба-ж не могло би то стати ся в Цевті, що не стало ся на Сицилії? — сказала Наміра холоднокровно.

С. і вийшло ясно питанє. котрого обом сторонам було треба. Наміра розповіла відтак Сарканьому, що з Тетуану до Цевти не далеко, не більше як дваїцять миль, бо Тетуан лиш трохи дальше на полудни від арештантської кольонї та від марроканського побережа; она могла би пійти туди за кожний раз, коли-б того було треба. Позаяк арештанти по найбільшій частині роблять коло доріг, або ходять по місті, то не було би трудно зійти ся з Карпеною, котрій преці лнав Наміру. Можна би йому сказати, що Сарканій хоче допомогти йому утечи з Президія, можна би підсунути йому пару крейцарів яко якийсь додаток до звичайної поживи арештантської. А коли-б Карпена наїв ся тогди затрошеного хліба або яких ороців та погіб, то хто би тим журился і доходив, що йому стало ся?

Було би одного злодія менше в Президіо; губернатор не робив би собі з того нічого. а Сарканій не потребував би тогди побоювати ся ажі Іспанця, ані доктора Антекірта, котрий конче хотів дізнати ся його тайни.

З тої розмови ось що показало ся: Під час коли одні хотіли дати Карнені нагоду до втечі, то другі не хотіли до того допустити і воліли би були виправити його перед часом до карної кольонії на тамтїм світі, звідки годі вже вернути.

Колн так умовили ся, вернув Сарканій з Намірою до міста і там розійшли ся. Ще того самого вечера поїхав Сарканій до Іспанії щоби там зійти ся з Сілясем Торонталем, а Наміра казала перевезти ся на другий день на тамтой бік гібральтарского залнзу, щоби в Альгезірає сісти на корабель парусниковий, що робить правильну службу межн Европою а Африкою.

Саме коли пароход виплинув з порту, розминув вся він з яхтом прогулькерим, котрий плнв до гібральтарского залнзу, щоби тут стати на англійских водах.

То був „Феррато“. Наміра нізнула зараз той корабель, бо она добре придивила ся йому, коли він ще стояв в Катанії.

— От тобі й доктор Антекірт! — сказала она сама до себе. — Добре казав Сарканій, що грозить небезпечність і то близька!

В кілька мінут опісля прийшла Маро-

кканка до Цевті. Заким мала вернути до Тетуану, хотіла она ще постарати ся о то, щоби могла як зійти ся з Карреною. План її був дуже простий і муєів би був удати ся, коби лиш стало часу на його виконанє.

Колн бо справа була бильше запутана, як то Наміра могла знати. Каррена скористав з того, що доктор вмів ся підчас першої своєї гостини в Цевті і зробив ся слабим, хоч настілько, що його на кілька днів вєдiali до арештантського шпиталю. Наміра ходила отже понід шпиталь, але не могла туди дістати ся. Лиш одним она потїнала ся, що так само, як она, так і доктор Антерікт та його агенти де могли його бачити. Отже она розважила собі що нема ніякої небезпечности. А також і того неможна було побоювати ся, щоби він втік, бо не ходив на роботу коло доріг.

Наміра однакож ошибнула ся в своїх здогадах. Як раз то, що Каррена пішов до шпиталю, муєіло бути догідним для плянів доктора і причинити ся до того, щоби они удали ся.

Дня 22 вересня станув „Феррато“ в гібральтарскім заліві, в котрім аж надто часто дують всхідні і полуднево-західні вітри. Але яхт мав там стояти лиш до слїдуєчого дня, значить ся, до неділі. Скоро доктор і Петро вийшли на другий день на беріг, пішли зараз на пошту при улиці Майн -Стріт, де на них

чекали листи.

Один з них був від докторового агента на Сицилії, а втім стояло що по від'їзді „Феррата“ Саркаїї не показався ані в Катанії, ані в Мессенії, ані в Спранкузі.

Другий походив від Поєнта Пескадого і був призначений для Петра Баторого. Пескаде доповнив, що йому вже значно ліше і що з рани не лишилось ані сліду. Доктор Антекірт може його зовсім спокійно покликати знов до служби разом з Каном Матіфу, котрий обом напам передає свій глибокий поклон яко Геркулесе „на урльоні“.

Третій лист знову приніс Люїджови вість від його сестри Марії. Сей лист подобав більше на такий, як би його писала журлива мати а не любяча сестра.

Коли-б так доктор і Петро вийшли були на тридцять і шість годин скорше на прохід до сгородів, то були би тут зійшлися з Саркаїєм і Намірою.

Сей день був призначений на те, щоб наповнити комори „Феррата“ вуглем при помочи тигарових підойм, що набирають його з плаваючих маґазинів, привязаних до берега. Набрано також свіжої води, по часті на потребу кухлі на „Ферраті“. Все вже було готове, коли доктор і Петро, що вечеряли в однім з готелів, вертали на корабель. Якраз втійшли, коли з пушки дали знак, щоб замикати брами міста. В Гібральтарі цильниють

того так совітно і строго, як би у якій в'язниці в Норфольку або в Каєнні.

Але „Феррато“ не відпливав ще сего вечера. Він не потребував більше як дві години, щоби перилестися через пролив і для того шлив аж на другий день о **осьмій годині** рано. Скоро відплинули так далеко, що їх не досягали вже кулі англійських батерій котрі під ту пору вправляли ся в стріляню, пустилися „Феррато“ повною парною до Цевті. Шів до десятої станув корабель під горою Гахо, але що під ту пору віяв північно-західний вітер, то він вже не міг ставати в тім місці, де стояв три дні тому назад. **Капітан повернув** тогди кораблем на другу сторону міста, до мешної пристани і тут станув яхт трохи подальше від берега.

В чверть години опієся виїшов доктор на малу греблю. Наміра, котра слїдила за кожним рухом корабля, побачила його. Доктор, що лину в сумерку видїи Марокканку на базарі в Котарі, ледви чи був би їй пізнав, але она, що видїла доктора нераз в Гружу і Дубровнику, знала його дуже добре. Она постановила собі не спускати його з ока через цілий час, доки він буде перебувати в Цевті.

Губернатор і його ад'ютант чекали вже на доктора на березі.

— Вітайте любі гості! — відозвав ся губернатор. — Здає ся, що той напад трохи вже ви мої бодай на цілий день....

— Але не скорше, ніж губернатор, аж ви будете у мене в гостях. Не забувайте, що на вас жеде сніданок на „Ферраті“.

— Ну коли вже жеде, любий пане доктор то булоб не-чемно, щоби він ждав ще довше.

Доктор і його гості сіли за лодку і поплили до корабля. Стіл був обильно заставлений, а всі засіли до него і живили ся, віддаючи честь господареві.

В часі снідання вела ся розмова головно про управу колонії, про звичаї та обичаї мешканців, і про відносини іспанських мешканців до місцевих. Лиш от так мимоходом спитав доктор про того арештанта, котрого два чи три дні тому назад розбудив з магнетичного сну на гостинці, що веде до резиденції.

— Він деє нічого собі не подгадує?
— спитав доктор.

— Нічого — відповів губернатор. — Вирочім він тепер не робить коло направлення дороги.

— А деж він? — спитав доктор, трохи занепокоєний, що однакож лиш Петро міг добачити.

— Вія тепер в шпиталі — відповів губернатор. — Зває славний чоловік. Тепер пошкодив його цінному здоровлю.

— Хто вія може бути?

— Він Іспанець, називає ся Карпена, простий убійник, не варт того, що вл ним інте

ресуєте ся, пане Антекірт ; не було би шкоди для Президія, коли-б він і помер.

Відтак зійшла бесіда на що иншого. Докторови очевидно ніяково було говорити все лиш о арештанті і його недузї, бо й так мали його за кілька днів випустити із шпиталю.

По сніданю випили ще каву на горі на кораблі, та закурили собі цигара і папіроси. Опісля просив доктор губернатора, **щоби** вже ішов з ним. Він готов вже оглядати іспанську енкавяу та буде ходити з ним хоч би й цілий день.

Губернатор прийняв охотно се **предложе-**нє і мав аж до обідної пори досить часу обводити доктора по кольонїї.

Доктор і Петро Баторий оглядали отже докладно цілу енкавяу, місто і його околицю. Все, навіть найдрібніші річи в арештах і казарнях мусїли видіти.

Того дня — а була то неділя — були арештанти, розуміє ся, вільні від роботи, а доктор міг оглядати їх серед нових обставин. Карцену побачив лиш тогди, коли переходив через одну салю в шпиталі; здавалось, що доктор не конче зважав на него.

Доктор задумав вертати ще тої самої ночі на Антерікту, але хотїв ще більшу часть вечера перебути у губернатора. Около шестої години зайшов він до резиденції, де чекав вже на него пишній обід яко відплата за сніданок у него перед полуднем.

Розуміє ся, що Наміра ходила всюди слідом за доктором, в місті і поза містом; він ані здогадував ся, що хтось так щільно за ним слідить.

Обід минав серед загальної веселости. На обід було запрошених також кількох офіцерів з своїми жінками, та двох чи трох купців, а всі були раді з того, що могли видіти доктора Айтекірта і говорити з ним. Доктор розповідав багато про свої подорожі по Виході, по Сирії і Арабії, та північній Африці. Відтак зійшла бесіда знов на Цевту, а доктор так не вдержав, щоби не висказати губернаторови похвали за його знамените правління в іспанській енкав'яві

— А чи вам не приходить ся иноді трудно допильнувати арештантів? — додав він.

— Для чогож так питаєте ся, любий пане доктор?

— Бо мені здає ся, що ті люди пробують нераз утікати. Кождий арештант, бачите, думає більше о тім, як би утечи, як його дозорець о тім, щоби до того не допустити, а з того виходить, що арештант знайде все нагоду до втечі. Мене би то й не здивувало, як би ви мені сказали, що нині, вечером при перегляді показує ся, що котрогось з них нема.

— Того ніколи не буває ! — відповів губернатор. Та й куди їти таким втікачам? Дорога морем зовсім для них замкнена. Утікати

в глибину краю межн дикі племена марокканські було би дуже небезпечно. Отже арештанти наші сидять спокійно в Президію, хоч не звеликої приятности, але з розуму.

— Коли так, то вам, пане губернатор, хиба нежелати щастя, бо готово ще так бути, що стережене арештантів стане ще труднїше, як доси.

— До чогож ви то говорите, пане доктор? — спитав один з гостей, котрого ся розмова особливо інтересувала, позаяк то був доктор карного заведеня.

— Дс. того мій пане — відновів доктор — що розсліди о магнетичних з'явищах поступили вже значно наперед, що ті з'явища можна викликувати в кождім чоловіці, і на конець до того, що впливи підданя збільшають ся з кождим днем та доводять не до аби чого небудь иншого, лши до заступлення одної особи другою.

— А як же би то могло бути в отсїм случаю? — спитав губернатор.

— Менї видить ся, що всїм случаю не буде иншої радц, лши нильнувати дозорців мало що не так само, як арештантів. Я був сьвідком на моїх подорожах так незвичайних подій, що від того рода чудовищних з'явищ сподіваю ся всего. У вашім інтересї є не забувати, що коли якийсь арештант під впливом чужої волї може не свідомо втече, то й дозорець під таким самим впливом може йому

так само несвідомо позволити втігати.

— Поясніть же нам, коли вапа ласка, що то є того небувале доси з'явище — відозвав ся директор карного заведеня.

— Дуже радо, пане директор, на приміні найліпше то зрозумієте, що я кажу - відповів доктор Антекірт. — Подумайте собі: що якийсь дозорець мав би вже з природи паклін піддавати ся магнетичному, або що одно і то само, гіпнотичному впливови, і припустім дальше, що якийсь арештант міг би зробити на него такий вплив.... Отже видите, від тої хвилі занувавав би арештант над дозорцем, казав би йому то робити, що він би хотів, казав би йому туди іти, куди би йому сподобало ся, змусів би його отворити йому в'язницю скоро би лиш викликав в нім таку гадку.

— Правду кажете — відозвав ся на то директор — але то все може стати ся лиш під одним услівем: він би мусів насамперед наслати сон на дозорця....

— Ви в тім оштрабаєте ся, пане директор — відповів доктор — бо можна все робити в стані припомнім, а мимо того буде дозорець ділати несвідомо.

— Як то? Ви то кажете?...

— Я то кажу і охотно докажу то, що арештант, виконуючи магнетичний вплив, може сказати до свого дозорця: **Того а того** дня а тій а тій годни, зробиш то а то, а дозорець і зробив! Того дня принесеш мені клю-

чі від мої келі, він їх принесе! Того а того дня отвориш мені браму Президія, а він її отвориць! Того а того дня я буду переходити попри тебе, а ти не будеш того зовсім видіти.

— Таки в притомнім стані?

— В зовсім притомнім!

На ті слова доктора настало межп присутніми зле укрите порушене недовірюваня.

— А такп то щира правда, що сказав доктор — відозвав ся Петро Баторий — бо й я сам ридів подібні з'явпща.

— Хибаж можна матеріяльність одної особи усунути зовсім поглядом другої особи? — спитав губернатор.

— Можна зовсім — відпорів доктор. — Декоотрим людям можна так запаморочити їх ум. що они розмуть сіль за цукор, молоко за оцет або за звичайну воду. У кого наклін до припадів у того все можливо, того мозок піддасть ся всякому впливови.

— Мені видить ся, пале доктор — відозвав ся губернатор — що вискажу галку всіх моїх гостей, коли скажу, що в такі річп можна повірети хиба тогли, коли їх видить ся.

— І тогли ще трудно — докинув хтось з присутних, чоловік очевидно дуже недовірчивої патурп.

— Шкода — говорив губернатор дальше — що ви лиш так короткий час побудете в Цевті, а то може би ви могли нам при нагоді показати такий досьвід.

— Певно, що можу — відновів доктор.

— Може й зараз?

— Хочби і зараз.

— А то як?... прошу, скажіть.

— Ви, пане губернатор, мабуть ще не забули — говорив доктор — що одного з арештантів в Президію знайшли три дні тому пазад сніжого на гостинці, як до резиденції, та що той його сон, як я вам вже то казав, був магнетичний.

— Зовсім так — відозвав ся на то директор карного заведеня — той чоловік тепер в шпитали.

— Ви собі чей пригадасте, що то я його пробудив, а дозорець уживав всіляких способів і не міг того зробити.

— Правда.

— Та подія викликала вже мене мною арештантом.... зараз, як то єму на імя?

— Карпена.

— Межи мною а Карпеною звязь, котра зовсім піддала його моїй волі.

— Коли він стоїть перед вами.

— Ні, хоч би ми один другого й не виділи.

— Хоч би ви були тут досеред нас, а він там в шпитали? — спитав губернатор.

— Так є, а коли схочете видати приказ, щоби того Карпену пустити на волю, щоби отворити йому всі двері в шпитали та у вязниці, знаєте, що він тогди зробить?

— А що-ж? вимащереуе — відозвав ся губернатор і розсьміяв ся.

— Ні, мої панове, відповів доктор Антекірт дуже поважно — той Карпена „вимащереуе“ аж тогди, коли я йому прикажу і він буде лиш то робити, що я йому скажу.

— Що-ж на примір?

— Ну коли вийде із вязниці, то я піддам йому, щоби він ішов сюди, до вашої резиденци, пане губернатор.

— Щоби сюди прийшов?

— Сюди, на отсе місце, коли схочу і він буде домагати ся, щоби йому було вільно поговорити з вами.

— Зі мною?

— З вами, а коли не будете уважати того за щось невідповідного, то я піддам йому гадку, щоби він уважав вас за якусь иншу особу.... от, припустім, за короля Альфонса XII.

— За його величество короля іспанського?

— Так, пане губернатор, і він буде вас просити....

— Помилуваня?

— Так, помилуваня, а коли й того не будете уважати за невідповідне, то ще й ордер хреста Ізабелї.

На сї послїдні слова доктора почали знов всі сьміяти ся.

— І той чоловік буде то все робити на

яві? — спитав директор карного заведення.

— Так само на яві, як і ось ми тут всі.

— Ні!... Ні! Я тому не вірю, то не може бути — відозвав ся губернатор.

— Спробуйте!... Прикажіть, щоби Карпені дозволили все зробити, що він схоче... Для більшої певности прикажіть, щоби один або двох дозорців ішли за ним здалека, скоро він вийде з в'язниці... Він буде все те робити, що я скажу.

— Згода, а коли хочете...

— Зараз буде пів до осьмої — відповів доктор, глянувши на свій годинник. Може о девятій годині?

— Таки так, а по досвіді..

— По досвіді верне Карпена спокійно до шпиталю і навіть не буде знати, що стало ся. Ще раз вам то кажу — і то є заразом отинкоке пояснене, яке можна дати на се з'явлення — що Карпена буде тітати під впливом свідомості "підляня" яке від мене виходить, а поправді, то не він то все робить, але я

Губернатор котрий очевидно не хотів тому всьому вірити написав кілька слів, яким показав старшому дозорцеві Прохорію щоби зразити Карпені дозволили зоробити зробити хочити вчинити чого: треба щити здалога іти за ним. Ту картонку записе зараз отин з ад'юктантамі до в'язниці.

Коли обіт скінчив ся, встали гості від

стола і на запрошенє губернатора пішли всі до великого салону.

Розуміє ся що розмова ще і тепер вела ся про всілякі з'явища магнетизму або гіпно-тизму, котрі як звісно, викликають всілякі погляди і мають так само багато таких, що в них вірять, як і таких, що не вірять. Коли подано каву і розходив ся дим від циґар та папіросів. — а Іспанці, як загално звісно, люблять такі річи — розповів доктор дваїцять таких случаїв, при котрих він був свідком, або котрі сам виконав в часі своєї практикн лікарської. Всі ті случаї були дуже імовірні і неоспорні, а мимо того они якось не могли нікого переконати.

Він доповзів своє оповіданє ще тим, що сказав, що законодавці, криміналісти та власти судові будуть мусїли такн на добре взяти під розвагу можливість сугестії, бо її можна легко використати до всілякого рода злочинів. При помочи сего переносеня гадок могли би безвечно настати такі випадки або були би докопані такі злочини, котрих виновників не можна би ніяк викрити.

Нараз, на дваїцять і сїм минут перед девятою годиною, перестав доктор розповідати і сказав:

— Карпена входить всїй хвили із шпиталю.

В минуту пізнійше відозвав ся знову:
— Тепер переходить через браму вязниці.

Голос, яким він вимовив ті слова, зробив на присутних велике вражінє, лиш один губернатор покинував недовірчиво головою.

Розмова розпочалась на ново, один був против доктора, другий за ним, всі говорили нараз, аж на пять мінут перед девятою доктор перебив розмову і сказав:

— Карпена стоїть під брамою від резиденції!

Майже втій самій хвили увійшов слуга до сальону і дав знати губернаторови, що якийсь чоловік в арештантскім одію хоче конче зним говорити.

— Скажи йому, най іде сюди — відповів губернатор, котрий в виду такого факту перестав вже очевидно недовіряти.

Била як раз девята година, коли Карпена показав ся в дверех сальону. Здавало ся, як коли-б він нікого з присутних не видів, хоч мав зовсім отверті очі та ішов просто до губернатора. Станув перед ним на коліна і відозвав ся:

— Найяснійший Пане, помилуйте мене!

Губернатор змінався, як коли-б сам був під впливом якогось привида, і не знав, що має йому відповісти.

— Можете його зовсім спокійно помилувати. — відозвав ся доктор усміхаючись — бо він не буде зовсім того памятати.

— Знай мою милість! — відповів губернатор з повагою іспанського короля.

Найяснійший Панс, додайте ще до вашої милости ордер хреста Ізабелі! — просив Карпена, стоячи все ще на колінах.

— Даю тобі хрест!

Карпена став тепер робити руками так, як коли-б він брав від губернатора поданий йому хрест і припинав собі до грудий. Відтак встав, та ідучи взад, виїшов із сальона.

Тепер вже були всі присутні переконані і виїшли з ним аж до брами від Президії.

— Я піду за ним; хочу видіти, як він буде вертати назад до шпиталю — відозвав ся губернатор, котрий сам своїм очам не хотів вірити.

— Ходіть! — сказав доктор.

Губернатор, Петро Баторий, доктор Антекірт, а з ним й кілька других осіб пустились тою самою дорогою що й Карпена, котрий ішов до міста. Наміра, котра не спускала його з очий, від коли він виїшов був із в'язниці, ішла нишком за всіма та уважала добре на все, що діяло ся.

Ніч була досить темна. Іспанець поступав правильним кроком та не надумуючись ішов гостинцем дальше. Губернатор і всі, що йшли з ним, держались на трицять кроків від Карпени: оба дозорці з Президія котрі дістали були проказ не пускати Карпени з очий, ішли також разом з ними.

Гостинень, підходячи до міста, іде понад залів, котрий по сім боці Цевти творить дру-

гий порт. На темній воді, що здавалась як би непорушлива, показався відблеск двох чотирьох світел. Вони добувались із каютових вікон та походили від сигналових ліхтарень „Феррата“, котрого вид як би збільшений показував ся серед темноти на овиді.

Коли Карпена вчинив ся проти корабля, війшов параз з гостиниці і взяв ся на право, де кілька скал виставало може на яких дванайцять етир понад море. Якийсь знак доктора, котрого ніхто не добачив, — а може лиш сама його воля — спонукала Існанця змінити свою дорогу.

Дозорці мали велику охоту пустити ся за Карпеною, щоб звести його на добру дорогу, але губернатор котрий знав добре, що сюди не можна втечи, дав їм знак, щоб они дали йому спокій.

Карпена станув на одній із скал, як коли-б його встромила там якась невидьма сила. Коли-б був хотів піднести ноги і рушити ними, то був би не міг. Воля доктора так приволава його до землі.

Губернатор дивив ся на него через кілька хвиль, а відтак звернувшись до свого гостя, сказав:

— Так правда, мій любий пане доктор! Чи хочеш чи не хочеш, мусил вірити, коли таке видши на власні очі.

— Отже ви тепер вже переконані, пане губернатор, та да правду переконані?

— Ще й як переконаний о тім, що в річи, в котрі не розважаючи, треба вірити. Тепер же пане доктор Антекірт, зробіть так, щоби той чоловік вертав зараз до Президія. Альфонс XII. так приказує!

Ледви що губернатор то сказав, коли Карпена навіть не крикнувши кпнув ся стрімголов у воду. Чи то був лиш припадок? Чи може самотійше, добровільне діло? А може він якимсь щасливим случаем видобув ся з під власти доктора? Ніхто не міг би був на то відповісти.

Всі вибігли на скалу, а дозорні збігли таки аж до самого заліву. З Карпени аж сліду. Надплило скоренько кілька людей рибацьких, приплив також і паровий яхт.... Даремні труди: не знайдено навіть тіла арештанта; струя видко, вхопила його і понесла на широке море.

— Дуже мені жаль, пане губернатор— відозвав ся доктор Антекірт, що наш досьвід так сумно закінчив ся, а годї було то передвидіти.

— Як же ви поясните отсю пригоду?— спитав губернатор.

— Так, що при виконуваню того переносеня воляі, котрого спли не можна ніяк заперечити, є ще якась перерва. Я о тім не сумніваю ся, що той чоловік вирвав ся мені на хвилю зпід власти, чи то наслідком якогось завороту голови, чи може наслідком я-

кихсь інших обставин, та упав із жали. А велика нікода, бо ми стратили в нїм дуже цїне медіюм.

— Стратили хіба лиш одного падлюку і нічого більше — відповів губернатор філософічно.

То була ціла похоронна бесїда, яку виголошено Карпенї.

Доктор і Петро Баторнїй попраццали ся тепер з губернатором. Они мусїли досвіта відїхувати до Ангекїрти і длятого спішили ся, щоби подякувати свому господареви за щиро гостинну, якої зазнали від него в іспанській кольонїї.

Губернатор стиснув докторови сердечно руку, пожелав йому щасливої дороги, попрощив ще, щоби він знову колись заїсїтив до него, а відтак вернув до резиденції.

Може хтось подумав би, що доктор надужив довіря губернатора Цевти. Добре, нехай же осудить і скритикує його поступованє при сїй пригодї! Але й не треба того забувати, яким плянам посвятив граф Матїй Сандорф ціле своє житє, та й того, що він сказав одного разу: „Тисячі дорїг - а одна цїль!”

То, що як раз стало ся, була лиш одна із тисячів дорїг, котрою треба було їти, щоби досягнути цїль.

В кілька хвиль опїсля забрала лодка з „Феррата” доктора і Петра на корабель.

Люїджі повитав їх на зводжених східнях.

— Де той чоловік?... — спитав доктор.

— Після вашого приказу чекала напіа лодка при сподї тих скал і вхопила його зараз скоро він лиш упав в воду. Він сидить собі тепер під ключем в одній із кабін на передї корабля.

— Нічого не говорив? — спитав Петро.

— Та й як було йому говорити?... Він робив все як би в сні, та й не знає, що робив.

— Добре! — сказав на то доктор. — Я хотїв так, щоби Карпена упав із скал у море. і він упав!.. Я хотїв, щоби він заснав і він спить.. Коли схочу, щоби він пробудив ся то він пробудить ся!... Тепер, Люїджі, весело в дорогу!

Машина була вже повна пари, якор борзо підтягнули. За кілька хвиль виплив „Феррато” на широке море і поплив до Антекірти

Сімнайцять разів.

— Сімнайцять разів?

— Сімнайцять разів.

— А так!.. Червона сімнайцять разів обминула.

— Здавалось би, що не може бути, а преці так є.

— А грачі таки завзяли ся?

— Банк загорув більше як девять сот тисяч франків!

— При рулеті (тут при трант е каран¹⁾).

— При трант е каран.

— Від п'ятнадцяти літ, тут такого не видали.

— Від п'ятнадцяти літ, трох місяців і чотирнадцяти днів, — відповів холодно і суворо старий грач, що належав до славетної класи скупачів. — Так, мій папе, та й дивна обставина — то було літом, дня 16 червня 1867... Я би знав щось о тім розповіді.

Оттака більше менше вела ся розмова в присінку і підсінях відділу для чужинців в Монте Карло вечером, дня третого жовтня, вісім днів по втечі Карпени з іспанського заведеня карного.

Серед сеї товпи грачів, мужчин, жінок всілякої народности, всілякого стану, всілякого віку аж гуділо від одушевлення. Всі були би таки найраніше так величали червону, як величають в Епсомі або Льопані того коня, що виграв першу нагороду. Для тих проїждисвітів, що сходять ся що дня до малого князівства Монако із старого і нового світа значила черга сімнадцять разів майже то само, що якась політична подія, котра зворушує європейську рівновагу.

¹⁾ „Трант е каран“ — гра в карти, при котрій не сміє бути менше очок як 30 (трант), а більше як 40 (каран).

Чей кождий повірить, що по тій грі лишило ся на побосвици много жертв, гроший в банку була значна сума. В поодиноких громадках оповідали собі, що майже мільон — а з того можна було вносити, що майже всі, що то собі розповідали, стратили там свої гроші.

Особливо же два чужинці мусіли липити на зеленім столі значні суми. Они оба сходили темер в приейнку сходами в долину, щоби зайти в тїнь, яка вкривала терасу, що приладжена до стрілянь голубів. Один з них держав ся остро, холоднокровно, хоч в нїм аж кпніло від великого зворушення. другий же з розчухрашим волосем, виглядав з лица, як той, що зійшов з розуму, або котрого взяла ся страшена розпука.

— Осея проклята гра контує нас більше як чотирнеста тисячів — відозвав ся старший з них.

— Можете спокійно сказати, що чотирнеста тринаїцять тисячів — відновів молодший голосом касієра, котрий ніби лише що зрахував більшу суму.

— Темер остало ся менї ледви двіста тисячів франків — відозвав ся перший грач знову.

— Лиш сто тисячів вісімдесять і три — відновів другий з своїм упорним спокоєм.

— Та й тільки!... з тих двох мільонів, які я ще мав, коли ви мене зневолили іти

за вами.

— Мілієн сімсот сімдесять і п'ять тисячів франків.

— І то до двох місяців.

— До місяця і пісннайцять днів.

— Сарканіє! — відозвав ся старший, котрого холоднокровність його товариша ще більше дразнила, як то, що він як би на глум все так точно рахував.

— Чогож вам треба, Сілясе?

Отже то були Сілясе Торонталь і Сарканій, що так з собою розмовляли. Від часу свого виїзду з Дубровника, до трох місяців, зруйнували ся зовсім, або були бодай близькі того. Сарканій, пропугавши всю ту суму, яку дістав був в закладі за свою підлу зраду, приїхав був до Дубровника, щоб там навязати знову зносини з своїм давнім спільником. Оба разом з Сарою виїхали з міста, а Сарканій намовив відтак Сіляса Торонтала до того, що він взяв ся до гри. Але щасте в грі не завжди однакове, і для того його майно в короткім часі дуже зменшило ся.

Можна таки сказати, що Сарканьому не прийшлося трудно зробити з банкира, котрий і без того вже давнійше пускав ся на смілі іншекулції і пераз вже здавав ся в справах фінансових лиш на сліне щасте, грача і правильного гостя кружків та поркартярських.

Та й як було Сілясеви Торонталеви то-

му операти ся? Хиба-ж він не був тепер більше, як коли небудь, в руках свого давнього фактора тріполітанського? А хоч між ними була нераз і сварка, то все-ж таки Сарканій умів привязати його до себе якоюсь такою силою, котрій годі було Торонталеви оперти ся. Сілас Торонталь упав вже так низько, що йому не ставало моральної сили до опам'ятання ся а Сарканій ані одробинки не зважав на то, що Торонталь хотів иноді видобути ся з під його власти. Його brutальні відповіді, його неоспоримі докази змушували Сіласа Торонтала за кожний раз покорити ся йому.

Коли оба союзники виїхали з Дубровника серед добре нам звісних обставин, було їх першим старанем, щоби примістити Сару в безпечних руках Наміри. В далеко положенім Тегуані, поза марокканською границею, було би дуже трудно: коли таки зовсім не можливо, її відшукати. Там то неподатлива товаришка Сарканього постановила собі зломити волю молоді дівчини і зневолити її, щоби она пристала на одружене з Сарканієм. Молода дівчина, не забуваючи на Петра, стояла доси непохитно при своїм. Але чи вбудучности моглаби она тому оперти ся?

Сарканій тимчасом не переставав додавати охоти своєму снільникови, щоби він пробував щастя в грі, хоч і він сам стратив

в ній все своє майно. У Франції, в Італії, та Німеччині, по всіх осередках, де сліше щасте у вельяких видах дає нагоду, на біржах, на перегонах, в клобах картярських головних міст, на водах і в морських місцях купелевих — всюди слухав Сіяс Торонталь намови Сарканього а наслідки того були такі, що майно його скоренько змаліло до кілька сот тисячів франків. Підчас коли банкір ставив на карту власні гроші, то Сарканій грав за гроші банкіра, а через ту подвійну страту загаяли ся оба з подвійною скоростию в біду. Карта падала все против них і для того шукали вони щастя на кождім поли. Наконєць пішла на бакарат¹⁾ більша часть тих мільонів, що припала їм з майна графа Сандорфа, а двір на Страдоне в Дубровнику треба було чим скорше продати.

Коли вже пустили ся були в ті підозрінні круги картярські, де „Rien ne va plus” крупірів²⁾ іде рука в руку з „corriger la fortune”, взяли ся на конєць, щоби бодай трохи своє відбити, до рулети і трант е каран. А хоч і тут їх так само, як і давнійше, обдерли, то бодай мали то вдоволенє, що самі завзяли ся вести борбу зі щастєм, котре від них утікало.

З отсеї то причини сиділи она вже від

¹⁾ Французька гра в карти, при котрій на карту ставить ся велику суму.

²⁾ Крупіє — слово французьке — значить: помічник того, що при грі в карти або рулету держить банк.

трох неділь в Монте Карло. Майже не відступали ся від зелених столів в клябах; пробували найневійиниших способів, ставили на поля, котрі як би на умисно найменше вигравали; доходили того, як обертає ся циліндер рулеть бо рука круцера звичайно ослабає в послідній чверти годни; обчисляли, котрі числа найбільше не хотять виходити; слухали рад вшлужених магіїв, з котрех робили ся учители гри; робили, що лиш могли, а навіть зрештє до тосках чарів, котрі не мають ніякого значіння, а роблять лиш з грача ніби дитину, котра ще не має розуму, ніби дураковатого, що вже стратив розум. Та колиб то ще лиш ставили троні на карту! А то ні, грає ще й томів свого духа, бо робить найдурійині комбінації та виставляє себе на нечесть, перебуваючи в дуже мішанім товаристві.

Коротко сказавши, в наслідок того вечера, котрий в монтекарлівськїм календарі варто було червоно зазначити, в наслідок того упору, який заставив їх при „тиарт е каран“ ставити по черзі сімнайцять разів на червону карту, остала ся обом кумпанам скромненька сума двіста тисячів франків. Іншими словами сказавши, нужди заглядала вже їм в очі.

Але хоч вони майже вже були зруйновані, то все ще не стратили розуму і коли на терасі розмавляли, могли побачити одно-

го якогось грача, котрий біг простеволосни́ через парк і кричав:

„Ще крутить ся!... Ще крутить ся!...“

Тому нещасливому здавало ся, що він поставив на якийсь номер, котрий має вийти, але циліндер, як став крутити ся так і крутить ся і буде крутити ся до суду-віку... Бідачечко зійшов з розуму.

— Ну, що-ж Сілясе, чи ви вже успокоїли ся? — спитав Сарканій свого сільника.
— Беріть собі науку з отсего божевільного, що не треба ніколи тратити голови.... На жаль, то правда, що ми не мали щастя, але воно нам ще покаже ся, бо муєть показати ся, хоч би ми й пальцем не рупили.... Навіть не стараймо ся його поправити. То небезпечно і нічого не pomoже.... Преці карта не може добре бити, коли вона зле іде, а так само не може зле бити, коли добре іде... Зачекаймо, аж і на нас прийде, а тогди не пустимо вже щастя з своїх рук.

А чи слухав Сіляс Торонталь тої ради — дурної ради, як і веї докази, коли розходить ся о гру на сліпе щасте? — Ні, не слухав! Він був зовеім прибитий, а у него було на думці лиш одно бажанє, позбути ся Сарканього і весь тиб втечи, що н й слух за ним пропав. Але у такого неспокійного чоловіка того рода прояви волі не могли довго устятись. Впрочім і Сілясів кумпан не спускав його з ока. Заким би Сарканій зовеім

Його покіннув, мусів би насамперед ожени́ти ся з Сарою. Тоді готов він був розлучити ся з Сілясем Торонталем, забути на него і навіть не згадувати про то, що колесь таке слабе сотворіне, та що колесь оба разом прикладали свої руки до поганої справи. Але аж до того часу мусів банкір завісити від него.

— Ми якось за надто не мали нині щастя, Сілясе, — відозвав ся Сарканій знову — то мусить бути инакше.... Завтра мусить пасти до нас навернути ся.

— А коли й ту марницю програю, яка мені ще липила ся? — спитав Сіляс Торонталь, що надармо старав ся не слухати нужденних рад свого товариша.

— То все ще останесь нам Сара Торонталівна — відповів Сарканій живо. — Вона то ще найліпша карта в наших руках. Ліпшої понад ню хиба нема.

— Так!... Завтра!... Завтра!... — відозвав ся на то банкір, котрий був вже в такій стані, як той грач, що готов і головою наложити.

Оба вернули відтак до свого готелю, що стояв в половині дороги з Монте Карльо до Кондаміни.

Порт в Монако, котрий тягне ся від пригірка Фончінана аж до форту Антоан, є досить отвертий і виставлений на північно-всхідні і полуднево-всхідні вітри. Порт той заокруглює ся межн скалою, на котрій сто-

їть столиця малого князівства, а вишнюю, на котрій є готелі, двори і всякі заведеня в Монте Карльо, під обніжем величавої гори Агаль, з котрої вершка, високого на тисячу і сто метрів, прекрасний вид на лігурійські побережа. Місто, в котрім живе яких тисячу двіста людей, виглядає як би лежало перед Монаком на столі, окруженім з трох боків морем, і майже губить ся серед вічної зелени пальм, гранатів, ешкморів, оранжів і цитрин, евкаліптів, гераній, альбосів, міртів, дерев мастикових та пальм Христових, красують ся своїми цвітами в чудній сій мішанині.

По другім боці порту уступає ся Монте Карльо малій столиці з її дивною мішаниною домів, що стоять весели по боках гори — з її вузкими та зигзакуватими і горбоватими улицями, що ведуть аж до улці Корніш, котра тягне ся в половині гори та з її вічно цвітучими огородами і всілякого рода двірками, заливом середземного моря.

Межи Монаком а Монте Карльо, в глибині порту, в долині, що розлучає обі гори є ще третє місто Кондаміне.

Понад сим містом, по правім боці, піднімає ся масивна гора, котра з боку від моря виглядає як песья голова і длятого назвали її „песью головою”. На тій голові, високій на пять сот сорок і два метри, стоїть тепер кріпость, котра має право уважати ся за таку.

що її не можна здобути. Вона становить на-
разом з сего боку і границю князівства Мо-
нго.

З Кондміню до Монте Карльо можна
їхати голем човен претрашену рамию. На го-
рінній її частині стоять поодинокі будинки і го-
телі. В однім із тих готелів мешкали Сіяс
Торонгаль і Сарканій. З вікон їх комнати
видко було як преза Кондміню і Монако.
Після голова що виглядає як шнек у бульдога
і стоїть над середземним морем як сфінкс
у пустини, заклошувала дальший вигляд.

Сарканій і Сіяс Торонгаль зайшли до
свого помешкання. Там розважали вони оба
своє положення і розуміє ся, кожний з свого
становища. Хіба-ж зміячність гри мала би
розірвати ту снільність інтересів, яка вязала
їх вже від чоттнадцяти літ?

Сарканій застав був в своїй комнаті
лист, що наслів був з Тетуану; він його роз-
печатав.

Наміра доносила йому кількома сло-
вами про дві важні річи: насамперед про
смерть Каррени, котрий утопив ся серед
якихсь незвичайних подій в порті коло Цев-
ти; а відтак про появленя ся доктора Анте-
кірта на тій точці африканського побережа,
про відношення його до Іспанця і наконець
про те, що доктор безпосередно потім зно-
ву десь щез.

Сарканій, прочитавши лист, отворив

вікно від своєї комнати. Відтак перехилив ся через вікно і почав збирати до купи свої гадки.

— Каррена погіб?... Сам добрий час знайшов собі вмрати!... Тепер утопила ся разом з ним і його тайна!... Із сего боку нема вже мені чого боятися!.. Під сьм взглядом можу вже бути спокійнішим!

Відтак став розважати другу часть листу:

— Тим безпечнішим те, що доктор Антекірт явив ся в Цевті!... Хто би то міг бути сей чоловік?... По правді сказавши, по тім всім, що доси стало ся, не була то для мене несподіванка, коли-б я знав, що у всіх справах, які мене обходять, є більше або менше докторова рука... В Лубовицях мав тін якісь заєззи з родиною Баторих!.. В Катанії підсеідав на Цірона!... В Цевті, то певно його рука в тім, що Каррена зійшов із світа!.. Він вже був і недалеко Тетуану, але видко, ще не пішов туди; мабуць не знає о тім нічого, що там перебуває Сара. Коли-б він її там знайшов, був би то найліпший удар для мене, а то ще може стати ся!... Побачимо, чи не ліпше не лиш на будучність, але на тепер боронити ся від того удару. Се пусити значують незадовго в цілій Кіпрнеї і треба їм буде лиш перенести кор з оми пролив, щоб впасти на Антекірту... Коли би їх треба було до того намовити, то у мене того не куцти!...

Що на Сарканевім овиді стягали ся всілякі чорні хмары, річ очевидна. При його поганій роботі, котрої ані на крок не попускав ся, при тих цілях, які хотів осягнути і вже не далеко був від того, могла була найменша дрібничка так ним кпнути, що він був би вже більше не встав. Його не лиш то непокоїло, що доктор Аптекірт мішав ся чогось до його діла, але також і теперішнє положенє Сіляса Торонталя зачинало його таки вже на добре журити.

— Вилко — так говорив сам до себе — що нас вже притягнули до стіни!... Завтра все мусить рішити ся!... Або розібемо банк, або ми будемо розбиті!... А хоч попрі Торонталя й я зривну ся, то все-таки то не багато значить, бо я вже дам собі якось раду!... Але Сіляс! То пиппа річ. Тодя він стане ся небезпечним, не схоче держати язика за зубами, зрадить тайну, на котрій ще спочиває вся моя будучність!... Доси я йому розказував, а тепер готово ще стати на відворот!

Ситуація була точісенько така, як її предетавляв собі Сарканій. На моральну стійність свого товариша не міг він ніяк спхетити ся. Та-ж він сам давав йому колись самі найліпші науки: Сіляс Торонталє умів би тепер пими покористовувати ся коли би вже не мав нічого до страченя.

Сарканій питає тепер сам себе, що бу-

ло би найрозумнійше робити. Задумав ся так, що навіть пічогісенько не видів з того, що діяло ся при вході до порту в Монако, кілька сот стіп під ним.

Недалеко від побережа сунулось довге, без машта і коміна, веретонувате судно по морю. що виетавало ледви може на дві або три стопи понад воду. Скоро липи відплило доволи до пригірка Фочіапа, понизиче того місця, де в Монте Карло відбуває ся стріляче голубів, вишукало отут собі спокійну воду і стануло. Відтак спустила ся з него мала, із залізної бляхи зроблена лодка, котра так якось була приміщена на тім судні, що її не було видко. В лодку сіли три мужщини. За кілька хвиль прийшли они до низького берега і двох з них вийшло на беріг, а третій топлів лодкою назад до корабля. В якійсь час по тім, загадочне судно, що не зрадило свого приїзду ані якимсь світлом сигналовим, ані шумом, щезло десь серед темноти, навіть не зоставивши води по собі.

Але ба ті мужщини вийшли на беріг, пустились стежкою в здовж скал як до двірця залізниці. Відтак зійшли на широкую улицю, висаджувану деревами, звану Спелі', котра окружає монтекарлівські огороли.

Сарканій нічого не видів. Він був тепер гадками далеко поза Монаком, бо аж в Тетуані.... Але не сам він там був, змусив іти туди з собою і свого товариша.

— Сіляс.... мав би верховодити надмною?.. — повторяв він заєдно. Сіляс мав би хоч би лиш одним словом не допустити мене до мові ціли?... Ніколи!... Коли нам завтра гра того не верне, що забрала, то я вже буду знати, як зробити, щоби він пішов за мною!... От так!.... До Тетуану вже буде мусів іти зі мною, а там на марокканським побережжю ніхто не буде вже питати ся де подів ся Сіляс Торонталь....

Звісно що Сарканій був того рода чоловік, котрий не бояв ся ніякого злочину, особливо же, коли до того надавали ся обставини, далека сторона, дикий стап людий та неможливість шукати за злочинцем і його прихопити.

Сарканій уложив собі пляч, замкнув вікно і ляг спати та й зараз заснув бо аж сліду не було щоби його совість гризла.

Не так було з Сілясем Торонтадем. Банкну мав страшну піч. Шо-ж лишило ся йому з цілого його майна? Ледви двіста тисячів франків, котрих ще доси не програв, а й ті гроші ледви ще належали до него. То була ставка до послідної гри. Того домагав ся його спільник, того хотів і він сам. Його ослаблений мозок, повен примховатих обчислень, не дозволяв йому розважити добре і холоднокровно. Він навіть не був в силі — бодай в сій хвили — зрозуміти ясно свого положеня от так, як то міг зробити Сарканій

Він не видів того, що ролі заміняли ся, що він мав би тепер того в руках, котрий доси держав його в своїх. Він видів лиш теперішність з грозячою йому руїною і думав лиш о слідуєчій дні котрій або позволить йому знову гуляти, або зажене його в послідну нужду.

Та: минула ніч обом снільникам. Одному дозволила она переспати ся кілька годин на другого наслала страшенну безсонність.

— Ну, Сілясе? - сшгав Сарканій таким байдужим голосом, як той чоловік, для котрого мізерія сего світа не має ніякої ваги— чи не приєшило ся вам, котра ліпша, чорна чи червона?

— Я їй на хвильку ока не зажмурив... вірте.... ані на хвильку — відповів банкир.

— Тим гірше, Сілясе, тим гірше!... Нині треба мати холодну кров, а кілька годин спочинку було би вам таки дуже придало ся. От дивіть ся на мене. Я спав без перерви і маю тепер охоту розпочинати борбу з щастєм. Щастє, кажуть, називає ся фортуна, а фортуна то жінка, котра, як кожда, любить тих людей, що їй не поцускають.

— Коли-ж бо та фортуна страшно нас зрадила!

— Ба!... То була лиш така примха!... Скоро она проминула, то щастє знов до нас наверне ся!

Сіляс Торонталь не сказав на то нічого.

Він ледви чи й чув, що говорив Сарканій, бо не зводив очей із свого записника, в котрім посписував собі кілька непотрібних комбінацій.

— Що ви там таке пишете? — спитав Сарканій. — Обчислення? Штучки?... Хіба чортови они придали ся!... Ви, мій Сілясику, бачу, таки на правду нездужаєте!... На припадок нема ніякого обчислення, а то хіба лиш якийсь припадок може й нині стати нам на перешкоді.

— Добре! — сказав на то Сіляс і замкнув свій записник.

— Так то буває на світі. Сілясе!... Я знаю лиш один спосіб, як би припадкомо можна повести — сказав Сарканій глумливо. Але до того треба було окремо учити ся... а наше вихованє виказує в сім місци браки. Держім ся отже щастя... Вчора було оно при банку; може бути, що нині від него відверне ся... А коли так, то може нам гра знову все вернути що забрала.

— Все?

— А вжеж, що все, Сілясе! Лиш не треба тратити відваги. Противно, треба бути смілим і холоднокривним!

— А що буде вечером, коли вже будемо зруйновані?

— Ну, тогди виїдемо з Монака.

— Та куди поїдемо? — крикнув Сіляс Торонталь. Проклятий той день, коли я по-

знакомив ся з вами, Сарканіє, проклятий той день, коли я зажадав від вас прислуги!... Не був би я дійшов аж до того, до чого дійшов нині!

— Мої любі, ви взяли ся трохи запізно каяти ся — відповів на то той безвстидний чоловічisko — та й легко то звалювати вину на тих котрими послугувало ся.

— Стережіть ся! — крикнув банкир.

— І ще би!... Мені стерегти ся — замуркотів Сарканій.

Ся погрєза Торонталя укріпила Сарканього більше, як все инше, в поставі, що би зробити Торонталя не шкідливим. А відтак відозвав ся він на голос:

— Мій любий Сілясе, чого ми маємо один другого сердити? На що то придасть ся?... То лиш роздразнює перви, а нині ніяково нам бути нервовими!... Не тратьте віри і не журіть ся більше як я!... А коли-б нещастє хотіло і всі чорти на нас змовили ся то не забувайте, що мене жде ще десять міліонів, тай ви дістанете свою пайку.

— Так так! — відповів Сілясе Торонталь — я мушу відограти ся! — Жилка картярська, котра була на хвильку притихла, відозвала ся в нім знову. — То правда, що банк мав вчєра за велике щастє, як щоби нині вечером...

— Нині вечером станемо богачами, страшно великими богачами — сказав на то

Сарканій — і будети видіти, що не стратимо того, що виграємо. Що буде, то буде, а виїдемо з Монте Карльо... Виберемо ся в дорогу...

— Та куди?

— До Тетуану, де нас жде ще послідна гра. Але то буде й найкрасща!

Послідна ставна.

Сальони заведеня для чужих — звані звичайно касном¹⁾ — стояли вже від оди-найцятої години отвором. Хоч число грачів було ще мале, а вже деякі рулетові столи розпочали були свою роботу.

Уровень тих столів урегульовано вже перед тим, бо вони мусять на кождім місци бути однаково високі. Найменшу нерівність, котра би зміняла оборот кульки, вкиненої до крутячого ся циліндра, зараз би хтось добачив і поеняв то на шкodu банку.

На кождім із шестих столів рулетових було по шідесять тисячів франків золотом, сріблом і банкнотами; на обох столах до гри в „трант е каран“ лежало сто пятьдесять тисячів. То є головна гра, а рідко буває, що адміністрація²⁾ мусять відновляти сей основ-

¹⁾ Є то величавий будинок, положеннй над самим морем серед прекрасних огордів.

²⁾ Дім гри належить до князя в Монако, але він пускає його в аренду і має з того великий дохід.

ний фонд. Коло кожного рулетового стола за-
сіло вже було по вісім крупієрів з кочержеч-
ками в руці, на місци, лиш для них призна-
чених. Коло них сиділи грачі, або ті, що при-
глядали ся грі. По саях проходжували ся
іспектори, котрі уважали, як на крупієрів,
так і на тих, що ставляли грони, підчас коли
послугачі на приказ публїки або адміністра-
ції бігали го сюди, то туди по сальонах. А є
тих послугачів до гри не менше, лиш сто
пятьдесять.

Около пів до першої над'їхала поїздом
з Нінци спора громада грачів. Сегодня було
їх може більше, як звичайно. В годину піз-
нійше наповнили ся салї. Всі розмавляли,
але тихцем о незвичайній пригодї, що черво-
на карта сімнайцять разів виграла раз по
раз.

Загально взявши нема пічого сумній-
шого, як ті величезні салї мимо всеї пишноти
своїх золочених окрас і фантастичної орна-
ментації та множество павуків, з котрих до-
бувають ся цілі струї газового світла, незга-
дуючи вже про ті лампи з зеленими ослона-
ми, що окремо ще освітлюють столи до гра-
ня. Що тут чути мимо впливу гостей, то не
шепіт голосів, але дзенькіт золотої монети і
шум банкнотів, безустанно: „Червона виг-
рає” або „сімнайцять, чорна не рівна і манк”
— все то вселови, виголошені рівнодушно
проводирями гри — все то робить дуже сум-

не варжіне!

Тих обох, що вчора так славно програвали, ще не було в саях. Деякі грачі знали рже були на всілякі способи шукати щастя, одні в рулеті, другі в „трант е каран“. Але зиск і страта якось вирівнювала ся і не здавало ся, щоби ще раз показало ся таке „чудо“, як минувшого вечера.

Аж около третої години зайшли Сарканій і Сіляс Торонталь до касина. Заким увійшли до саль, де відбуває ся гра, перейшли ся по підсїню, де цікава публика звернула зараз на них свої очі. Люди споглядали на них, заступали їм дорогу та допитували ся, чи вони й инші задумують знову заводити борбу з щастем, котре їх вчора тільки коштувало. Деякі грачі з професії мали велику охоту продати їм свої таболі такі певні, що після них можна на завсїгди виграти. Банкир з своєм як би перспудженим лицем, ледви ще видїв, що діяло ся доокола него. Сарканій дивив ся холоднїйше і здержаливїйше доокола себе. У обох була на думці лиш та хвпля, в котрій послїдний раз хотїли спробувати щастя.

Меже особами, що з такою цікавостію приглядали ся їм, як бп яким недужим або засудженим па смерть, був і якийсь чужий чоловік, що анї на хвильку не спускав їх з ока.

Був то молодий чоловік, лїт за дваїцять

і два або три, з делікатними чертами лиця і хитрим виглядом, а таким острим носом, що його міг би всюди уткнути. Очи його, що йому чогось дуже живо бігали на всі боки, були закриті очницями, котрі ще з боку для охорони очий мали скла. Видно, що він мав при собі багато грошей готівкою, а може так удавав, бо заєдно держав руки в кипеннях свого верхника ; коли стояв то ноги його стояли так, як в перній позиції до танцю. Він був одітий прилично, хоч не після найновішої моди, як той стрійко, що дуже зважає на всю поверховність; йому може й не конче було вигідно в тій одежі, що дуже добре приставала йому до тіла.

Нікого то й не подивує, коли скажемо, що то був не хто инший лиш Поент Пескаде.

Там на дворі ждав на него Кап Матіфу.

Той, хто їх вислав на свій рахунок до сего раю або, як хто хоче, до сего некла в державі Монако, був то доктор Антекірт.

Корабель, котрий їх вечером день перед тим привіз до берега під Монте Карльо, був „Електрик ч. 2” з антекірської фльотилі.

Ціль тої подорожи до Монако була слідуєча:

В два дни по тім, як привезли Карпену на коробель „Фератто”, вивели його на острів і там мимо його опору, всадили до каземати. Там втікач з ісанського Президія зміркував незадовго, що він з одної вязниці

дістав ся до другої. Замість належати до карної колонії під власттю губернатора в Цевті, попав ся він не знаючи того, в руки Антекірта. Де? сам би не міг того сказати. Чи він що зискав на тій зміні? Сам себе питав ся о то не без журн. Але впрочім був готов все робити, щоби якось поправити собі долю.

Коли отже сам доктор взяв його до протоколу, постановив собі від першого разу відповідати отверто на всі питання.

Чи знав він Сіляса Торонґаля і Сарканього?

Сіляса ві — але Сарканього знав — він з ним навіть від часу до часу сходив ся.

Чи Сарканій стояв в звязи з Ціроном і його ватагою, коли она увпхала ся в охрестностях Катанії?

Стояв, бо Сарканього дожидали на Сицилії і він був би певно туди прийшов, коли-б той похід, підчас котрого Ціроне погіб, не був так нещасливо закінчив ся.

Де перебуває тепер Сарканій?

В Монте Карльо, коли вже не виїхав кудись з того міста, де проживав від якогось часу, і то мабуть разом з Сілясем Торонґалем.

Більше не знав Карпена нічого, але для доктора було й того досить, щоби розпочати новий похід.

Розуміс ся, що Іспанцєви то й на думку не прийшло, який інтерєс мав доктор в тім,

щоби заставити його втікати з Цевти і дістати його в свої руки, а тим менше, що той, котрий його випитував, знав дуже добре о тім, що він зрадив Андрія Феррата. Він навіть не знав, що Люїджі є сином рибака з Ровіня. Арештантга шльнувати в казематі далеко острійше, як в Цевті. Йому не вільно було з ніким сходити ся аж до того дня, коли мала порішити ся його судьба.

Отже з тих трох зрадників, що стали ся причиною кровавого кінця тристинського заговору, був вже тепер один в руках доктора. Треба ще було зловити тамтих двох других, а Карпена сам сказав, де можна би їх відшукати.

Позаяк Сіляс Тороггаль знав доктора, а Петра знав і Сіляс і Сарканій, то уважали они за відповідне виступити аж тогди, коли-б то могло мати якийсь успіх. Тепер, коли віднайшли ся нові сліди обох спільників, була річ дуже важна не спускати їх з ока доти, доки би обставини не дозволили взяти ся до них на добре.

Для того вислано до Монака Поента Пескадого, щоби він всюди за ними ходив, а Капа Матіфу, щоби станув йому в помочи спільною рукою коли-б того було треба; доктор, Петро і Люїджі мали приїхати туди на „Ферраті“ аж тогди, колиб прийшла відповідна до того пора.

Оба приятелі, приїхавши в ночі, взяли

ся зараз до роботи. Вишукати готель, в котрім проживали Сіляс Торонталь і Сарканій, це було для них трудно. Підчас коли Кап Матіфу, чекаючи вечера, проходжував ся в околиці, стояв Поент Пескаде на засідці і видів, як оба спільники вийшли кудись о першій годині зполудня. Йому здавало ся, як коли-б банкір був чогось дуже прибитий і мало говорив, але за то Сарканій щось дуже живо з ним розмовляв. Поент Пескаде довідав ся перед полуднем о тім, що стало ся вечером день перед тим в салях касина в Монте Карльо, значить ся о тій грі, котрої жертвою стали ся многі грачі а межи ними особливо Сіляс Торонталь і Сарканій. З того здогадував ся він, що розмова очевидно дотикала сеї нещасливої події. А що він крім того довідав ся, що оба грачі в послідних часах програли значні гроші, то висновував з того, що їм певно вже не стає гроший і для того певно надійде хвиля, в котрій доктор буде міг виступити.

О тім всім, що довідав ся, післав він зараз звістку телеграфом до Ля Валетти на Мальті, а звідси передали її окремим дротом борзенько на Лятекірту.

Коли Сарканій і Сіляс Торонталь увійшли на підсіне касина, прийшов Поент Пескаде й собі за ними; коли они переступили через поріг до саль рулетових, зайшов і він туди також.

Була як-раз третя година зполудня. Гра починала оживляти ся. Банкір і його товариш перейшли ся насамперед по салих. Постояли якийсь час коло столів, де відбувала ся гра, дивили ся, як другі грають, але самі не грали.

Поент Пескаде зацікавлений ходив то сюди, то туди, але не спускав їх обох з ока. Щоби тим менше звертати на себе їх увагу, кинув і сам кілька штук по пять франків в рулетову переділку: розуміє ся що їх програв але з дивною холоднокрівністю. Чому він не послухав ради одного дуже заслуженого грача з професії, котрий сказав до него:

..Коли хтось хоче мати в грі щастє, мій паньку, то нехай не ставить на малі, але відразу на великі номери. В тім то й ціла штука!”

Була четверта година коли Сарканій і Сіляс Торонталь подумали собі, що прийшла вже й на них пора брати ся до гр. При однім столі рулетовім було кілька місць порожніх. Оба сіли собі там один коло другого. Проводив гри побачив зараз доколя себе повно грачів і таких, що приглядали ся з цікавості, як будуть відгравати ся оба грачі, котрі минулого вечера так дуже прославили ся тим, що програвли великі гроші.

Розуміє ся, що Поент Пескаде висунув ся аж на сам перед поміж цікавими: а й він певно так само, як і другі, був дуже цікавий

знати, кому тепер послужить щасте.

Зразу, через одну годину, щасте їх ані неконче покидало, ані неконче їм сприяло. Щоби лишне використати із щастя, грали кожний окремо, сам про себе і уживали веіляких снособів. Межи четвертою а шестою годиною щасте їм найбільше сприяло. Виграли були кілька разів найвиенні ставки на веі лумери, а на рулеті значить то шість тисячів франків.

Сілясеви Торонгалеви аж руки дрожали коли він вигягав їх понад зеленим сукном кладучи свою ставку, або коли загортав золото та банкноти, таки майже епід кочержечки крупсра¹⁾.

Сарканій був все спокійний, ані тропечки не давав по собі пізнати, що внім діяло ся. Лиш від часу до часу кинув оком на свого товариша, додаючи йому охоти, а то Сілясеви Торонгалеви щасте доси (найбільше сприяло.

Поент Пескаде все-таки не пускав їх обох з ока, хоч йому вже аж в голові крутило ся, від того вічного сугая золотом та банкнотами. Він лиш думав собі, чи буде у них на етільки розуму, щоби в догідній порі перестати грати і задержати ту величезну суму гропний, яка призбирала ся вже під їх руками.

¹⁾ При рулеті чи при якій иншій грі в Монте Карльо мусить кожний грач добре уважати на свої гроші і скоро згортати суму, котру виграє, бо коли не уважає, то загорне їх йому, ніби „нехотячи“, або таки сам крупер своєю кочержечкою, або перший ліпший сусід.

Відтак прийшло йому на гадку, що коли-б Сарканій і Сіляс Торонталь були дійсно настільки розумні — о чім він широчім сумнівав ся — то може покинули би Монте Карло і втекли десь в яку закутину Європи, де би їх знову треба було шукати. Коли-б знов мали досить грошей, то докторови не так легко прийшлося би дістати їх в свої руки.

Таки ліпше — сказав він сам до себе — щоби вони зовсім зруйнували ся а я би дуже ошибав ся, коли-б думав, що той падлюка Сарканій з тих людей, що готові в догідній порі перестати грати.

Але яка там і не була гадка та надія у Поента Пескадого, щасте такн не покидало обох спільників. Три рази були би розбили банк, коли-б проводир гри не випросив був собі по дваццять тисяч франків.

Отож то було зворушене серед тих, що приглядали ся сій гри! Більша часть з них держала сторону грачів. Хиба-ж то їм не належало ся відограти ті гроші, які у них забрала адміністрація тамтого вечера?

Коли о пів до семої Сіляс Торонталь і Сарканій відступили від гри, загорнули красну суму виграних грошей: дваццять тисячів луйдорів¹⁾). Они встали з своїх місць та

¹⁾ Луйдор, давна золота монета французька, нині штука по 20 франків золотом.

відступили ся від рулетового стола. Сілас Торонталь ступав непевним кроком, як коли-б був трохи підпитий — йому крутило ся в голові від великого роздразнення і утоми мозку. Його без чутя товариш пильнував його, бо неміг ще напевно знати, чи Торонталь не возьме охота втікати з ними в потї чола заробленими кілька сот тисячами франків і так вирвати ся зпід його власти.

Оба не говорячи до себе ані слова перейшли через присінок, зійшли відтак з підсіня на долину і пустились до свого готелю.

Поент Пескаде пішов здалека за ними.

Коли Поент Пескаде вийшов на двір, побачив там в огородї недалеко якогось кіоска, Капа Матіфу, котрий сидів на лавочці.

Поент Пескаде приступив до него.

— Чи може вже пора? — спитав Кап Матіфу.

— Ніби до чого пора?

— А щоби.... щоби....

— Щоби виступити на сцену?... Ні, мій Капуню!... Ще не пора!... Стій ще за кулісами!... А чи ти вже що їв?

— А вже-ж що їв.

— Видихайже здоров! Бо мені, бачиш, жолудок стягнув ся аж до самих п'ят... а то по правді сказавши не повинно так бути. Але я вже його якось знову підтягну, скоро лиш буду мати!... Отже не відходи звідси

скорше, аж я знову до тебе прийду.

Поент Пескаде вийшов знову на рампу котрою Сіяс Торонталь і Сарканій сходили в долину.

Коли він переконав ся, що оба спільники казали принести собі вечерю до своїх комнат, то й він дозволив собі повечеряти при „табль д'от“¹⁾. Була вже найвища пора, і за шів години був його жолудок знову на тім місци, яке мусить займати сей важний орган в чоловічій машині.

Відтак вийшов він на двір, закурив собі знамените цигаро і став знову на варті коло готелю.

— Бог свідком, що з мене дуже добрий вартівник. Як би до того уродив ся!

Але все лиш одно і то само приходило йому на гадку: чи ті вельможні панове вернуться ще нині до Монте Карльо, чи ні?

О осьмій годині показали ся Сіяс Торонталь і Сарканій в дверях готелю. Поентови Пескаде здавало ся, що він таки добре чує і розуміє, що вони чогось перечать ся з собою.

Банкир хотів, видко, послідний раз оперти ся покусі і намовам свого товариша, бо Сарканій сказав нао́нець до него при-

¹⁾ Табль д'от — слова французькі — значить: „обід господарський“, обід, при котрім подають на стіл не кожному окремо, але для всіх разом, а кождий гість бере собі кілька хоче.

казуючим голосом:

— Коли бо так мусить бути, Сілясе!...
Я так хочу!

Вони пішли знову рампою в гору, як до парку в Монте Карльо. Поент Пескаде пішов і собі за ними, але, на жаль, не міг нічого чути, о чім вони розмовляли.

А то ось що Сарканій сказав таким приказуючим голосом до банкира, що той не важив ся ставити йому опору:

— Хибаж би хтось з розуму зійшов, коли-б переставав тогди, коли йому щастить ся... Чи ви одуріли, чи що такого?!.. Як то? То тогди, коли нам щастє не сприяло, ми хотіли його до себе на силу притягнути, як би ті, що подуріли, а тепер вже нам, як пристало на людей розумних, не держати його при собі?.... Нам лучає ся нагода, як рідко, нагода, якої вже може ніколи не буде, щоби зловити щастє в свої руки і запанувати над ним, а ми маємо з власної вини пустити його з рук?... Хибаж ви не видите того, Сілясе, що воно само суне ся...

— Коби лиц не перестало сунути ся
— замуракутїв Сіляс Торонталь.

— Ні, сто разів, не раз кажу вам, що ні — відповів Сарканій. — Там до чорта, та-ж того не можна так словами сказати, як то є, але чоловік чує то по собі, що щастє таки само суне ся йому в руки!.... Нинішнього вечера жде нас за столами в Монте

Карльо ще мільон!... Кажу вам, цілий мільон і він мені не втече!

— То грайте самі, Сарканіє!

— Я?... Сам грати?... Ні, буду з вами грати, так, з вами Сілясе!... Коли-б мені прийшло ся вибрати, хто з нас має грати, то я би безусловно вас вибрав!... Щастє, бачите, держить ся одного чоловіка, а воно ні ні очевидно до вас загостило!... Грайте ви, а будете видіти, що виграсте!

По правлі сказавши, хотів Сарканій лиш того, щоби Сілясе Торонталь не остав ся лиш при тих кілька сот тисяч франків, котрі би дали йому можливість видобути ся знід його власти; він хотів, щоби Сілясе Торонталь або знов став мільонером, або зійшов на жебрака. Коли-б він став богачем, чи ні, мусів би всюди іти за Сарканієм, куди би той його вів. В обох случаях не потребував він побовати ся Сіляса Торонталья.

В прочім хоч Сілясе Торонталь старав ся ставити опір, то все-таки відозвала ся внім вся пристрасть грача. Він так якось сам в собі був не рішмий, що й страх і охота брали його, коли вертав до каспза. Слова Сарканього ніби огнем розпалли йому кров. Щастє очевидно було по його стороні і то в послїдній годні так упорно його держало ся, що дійстно було би не простимим грїхом, не грати дальше.

Дурний! Він думав так само, як і всі

грачі, що теперішність принесе то само, що вже давно належало до минувпости. Замість сказати собі: я мав щасте — що було таки правдою. А мимо того всі ті, що пускають ся на щасте, не розважають в своїй голові инакше лиш так само. Они аж надто часто забувають на то, що сказав не давно великий математик французький: Щасте має примхи, але не навичку.

Тимчасом станули Сарканій і Сіляс Торонталь перед касином, а Поєнт Пескаде все ішов за ними. Тут спинили ся они на хвильку.

— Та чого стоїте, Сілясе? — напирив Сарканій. — Та-ж ви преці рішили ся вже грати. А може ні?

— Рішив ся!... Що буде, то буде — відповів банкир, котрий вже набрав відваги, коли станув на посліднім ступени касинового будинку.

— Ви знаєте — відозвав ся Сарканій знову — що я не люблю нікому дораджувати. Радьте собі самі, бо я би ще може зле вам дорадив.... Підете до рулетт?...

— Ні, до „трант е каран“ — відповів Сіляс Торонталь і зайшов на підсїне.

— Добре робите, Сілясе. Спускайтесь лиш самі на себе!... Рулетта принесла вам майже цілий маєток.... „Трант е каран“ нехай доповнить то, чого не стає.

Оба зразу ходили по салях. В десять мінут ошїсля видїв їх Поєнт Пескаде, як они

засіли до стола, при котрім грали в „трант е каран“.

При сій грі можна дійсно сміло грати. Тут виносить найбільша ставка двадцять тисячів франків. При сій грі можна бачити самих найбільших гравців. Тут в одній хвилині виграють або прогають цілі маєтки і нічим гра на біржах в Нью-Йорку або Лондоні.

При „трант е каран“ забув Сіляс Торонталь зараз на всю свою журу. Він вже не грав зі страхом, але як скажений, або ліше сказавши, як той, що готов би й себе самого поставити на карту. А чи можна в прочім сказати, що є при тім якесь правило, після котрого можна грати і ставити свої гроші? Очевидно, що нема, хоч великі картярі кажуть що є. Тут рішає лиш чистий припадок. Банкір грав отже під дозором Сарканього, котрий в сій високій грі мав подвійний інтерес, який би не був кінець з неї.

В першій годині були зиск і втрата майже однакові. Щастє починало вже хилити ся на сторону Сіляса Торонтала.

Сарканій і він думали вже, що щастє їх не покине. Дразнили самі себе і домагались ще найвищої ставки. Але не задовго став банк знову брати верх. Пішли страшні удари один за другим. Аж лячно було дивити ся, як Сіляс Торонталь з викривленим лицем тз з

вибалушеними очима ловив ся за край столу за своє крісло, як тиснув банкноти та звитки золота, котрі не хотів вишустити з рук, як кидав собою нідекакував, як той, що потанав. А не було нікого, що здержав би його над берегом пронасти. Не було кому подати йому руки, котрої би він вхопив ся! Сарканьому ані на думці рушити його з місця та вивести, заким би він ще зовсім зруйнував ся, заким би його голова занурила ся в повени банкротства.

О десятій годині поставив Сіляс Торонталь послідню ставку, зважив ся на послідну, найбільшу ставку. Насамперед виграв, а відтак знову програв. А коли тепер розчухраним волосем встав з місця, хотів би був, щоби всі салі касина завалили ся і приспалли собою все, що в них було, бо він вже не мав нічого — пропали міліони, яких він добив ся на ново своїм банком при помочи міліонів графа Сандорфа.

Сіляс Торонталь вийшов з Сарканієм, котрий пильнував його, як би якого арештанта, із салі; оба перейшли через підсіня, а відтак вибігли з касина на двір. Оба стали втікати стежками через парк.

Поент Пескаде пігнав зараз за ними. Переходячи попри Капа Матіфу, котрий сидів на лавці та дрімав, аж перепудив його сказавши до него:

— Лагодь ся!... Давай знати очам і

ногам!

Та й Кап Матіфу пустив ся зараз разом з ним тим самим слідом, котрого не можна їм тепер було згубити.

Сарканій і Сіляс Торонталь ішли побіч себе дальше, та ступаючи крутою стежкою, що ве ся по сїм боці гори по між олівні та оранжеві дерева підпмали ся чим раз висше. Крута стежка була для Капа Матіфу і Поента Пескаде як раз догідна, бо оба грачі не сходили їм з очий, але они не могли чути, що ті оба говорили з собою.

— Вертайте, Сілясе, до готелю — повторяв Сарканій заєдно приказуючим голосом.

— Вертайте назад!... Опамятайте ся!...

— Ні!... Ми зруйновані!... Розійдїм ся! Не хочу вас і на очи видїти!... Не хочу вже...

— Ми, розійти ся?.. Та на що!... Ви підете зі мною, Сілясе!... Завтра вїдемо з Монака!... Ще нас на стїлько стапе, щоби заїхати до Тетвану, а там довершимо своє діло!

— Ні, ні!... Вступіть ся від мене, Сарканіє, вступіть ся! — відповів Сіляс Торонталь і трутив Сарканього сильно від себе, коли той хотїв взяти його попід руку.

Сіляс Торонталь пустив ся опісля так скоро на перед, що Сарканій ледви міг його здогонити. Сам незнаючи, що робить, готов був колишній банкір кинути ся у ручку воду бистриці повисше котрої крутила ся стежка. Одно лиш у него було на думці, одно не да-

вало йому спокою: втікати чим скорше з Монте Карльо, де зруйнував ся, втікати від Сарканього, котрого ради загнали його в пропасть, словом втікати, куди очи понесуть, не зважаючи, що зним стане ся.

Сарканій міркував добре, що коли-б у него не було більше розуму, як у його товариша, то той би йому утік. Ба, коли-б так банкир не знав тої тайни, яка могла би згубити Сарканього, або коли-б не міг ріпучо пошкодити ще тій послідній грі, яку він хотів відограти, то Сарканій не багато би робив собі з того чоловіка, котрого завів на сам беріг пропасти. Але заким би Сіляс Торонталь міг вню влетіти, наробив би крику, а Сарканьому треба було не допустити до того.

Від гадки злочину, котрого він готов був допустити ся до самого злочину, був лиш один крок і Сарканій готов був його зробити. Що хотів зробити на дорозі до Тетуану, то міг зробити і сеї ночі, скоро би лиш не було нікого в парку.

Але о сій порі було ще в Монте Карльо багато людей, котрі ішли то горі рампою, то сходили в долину. Сіляс Торонталь міг би крикнути і збіглась би люди на поміч, а убійник хотів, щоби убійство стало ся серед таких обставин, аби на нікого не було підозріння. Тому то він і поставовив ще риждати. Трохи висше, по тамтім боці границі держави Монако, на дорозі до Корніш, що є вирубана

у висоті двох тисячів метрів в убоці найнижшого підгір'я морських Альп, міг Сарканій зовсім безпечно виконати те, що задумав. Хто-ж би тут прийшов його жертві на поміч? Як би тут віднайшли тіло Сіляса Торонталья на самім еноді тої дебри, що припірає як раз до сего гостинця?

Сарканій хотів ще раз здержати свого товариша і завести його до Монте Карльо.

— Ходи, Сілясе, ходи — відозвав ся він і вхопив його за руку. — Завтра ще раз спробуємо!... У мене ще є трохи гроший!

— Ні!... Не піду! Пустить мене!... Пустить мене!... Крикнув Сіляс Торонталь, розлючений до крайности.

Коли-б так було у него сила, щоби бити ся з Сарканієм, коли-б мав при собі яку зброю, то певно був би пімстив ся на своїм давнім агенті тріполітанським за все пещасте, до якого він його привів.

Сіляс Торонталь пхнув рукою з цілою злостію Сарканього, що той аж мало не перевернув ся: відтак пустив ся до послідного закруту стежки, перейшов через кілька сходців, що були виковані в скалі і незадовго станув на гостинці, що іде вузкою прогалиною, котра відділяє „песю голову” від гори Агаль, давної границі межі Італією а Францією.

— Іди собі, іди, Сілясе — крикнув за ним Сарканій ще раз. Не далеко ти зай-

деш!

Він кинув ся на право, переліз через низкий камінний вал, перейшов борзо через терасовий огоро́д і пустив ся бігцем на гостинець, щоби Сілясеви Торонталеви зайти дорогу.

Поент Пескаде і Кап Матіфу, хоч не розуміли, о що розходить ся, але внділи, як Сіляс Торонталь трутив Сарканієм і як Сарканій щез серед темноти.

— Лихий нам попутав! — вілозвав ся Поент Пескаде. — Самий найважнійший готів нам ще втечи... А не багато бракує, то ще й другий зробить так само!... Коби хоч Торонталья іміти і то буде добре!... Впрочім нема вибору... Спіпім ся, Капуню, спіпім!

Вони пустились жваво і незадовго злогонили Торонталья. Він ішов борзо гостинцем. Минувши горб, на котрім стоїть вежа Августа і липаючи його ліворуч, гнав він майже бігцем попря позамикані вже дома і виїшов нарконець на дорогу як до Корніш.

Поент Пескаде і Кап Матіфу були лиш на пятьдесять кроків від него.

О Сарканім не було вже й бесіли. Він або пішов дальше горою по правім боці, або покинувши рішучо свого товариша, зійшов в долину до Монте Карльо.

Дорога до Корніш є останком старого римського гостинця. Вона від Турбі спускає ся в долину як до Ніцци та веде в поло-

вині висоти гір попри величаві скали і поодинокі стоячі шпильці та глибокі яруги, що тягнуть ся аж до шляху залізничного, котрий іде вздовж побережа. По тамтім боці видніли ся сеї ясної ночі — на сході зійшов був як-раз під ту пору місяць — аж шість заливів, усте Вару, півостров Ля Гаруп, пригірок д'Антиб, залив Жіан, острови Леренські, затока Напуль, затока Канн, а поза нею пасмо гір Естерель. Денедє видко світло ліхтарень морських та сигналові огні рибачьких людей, котрі відбивали ся у спокійній воді моря.

Було вже по півночі. Сіляс Торонталь зійшов тепер з гостинця і пустив ся вузункою доріжкою, що веде просто до Еци, того ніби орлиного гнізда, що серед пінівих¹⁾ лісів розложилось на стрімких скалах, а де люди ще дуже темні.

Дорога була пустісенька. Сіляс Торонталь гнав нею як спалений і навіть ані разу не оглянув ся. Аж нараз звернув на стежку, що веде саме попри високі скали побережа, по під котрі іде залізниця і дорога через тунель.

Понт Пескаде і Кап Матіфу були вже таки близько коло него.

Нараз, ще о сто кроків дальше, Сіляс

¹⁾ Пінія є рід сосни; зернята, які в шишках єї на-ходять ся, можна їсти.

Торонталь пристанув. Він виліз був на скалу, що піднімала ся понад пропастию, глибокою може на яких кілька сот метрів, де чути було шум води.

Що задумав Сіляс Торонталь вдіяти? Чи може в його розпаленім мозку зробила ся гадка смерть собі самому зробити? Чи він може хотів кинути ся звідси у пропасть і так зробити кінець своему нужденному життю?

— Сто чортів би він з'їв! — крикнув Поент Пескаде. — Мусимо живцем дістати його в свої руки!... Лови його Капе Матіфу і держи добре!

Оба не уйшли ще й дваццять кроків, як на право від стежки показав ся якийсь чоловік і очевидно хотів дістати ся конче на ту скалу, на котрій стояв Сіляс Торонталь. То був Сарканій.

— Господи! — відозвав ся Поент Пескаде. — Він певно готов своему товаришеви вязи скрутити, щобн його вислати на тамтой світ!... Лови ти, Капе Матіфу, одного, а я буду ловити другого!

Але Сарканій став.... Він очевидно бояв ся, щобн його не пізнали. Лиш заляв, а відтак кинув ся на право і щез в корчах, закнм ще Поент Пескаде міг його зловити.

За хвилю пізнійше, саме тогди коли Сіляс Торонталь хотів кинути ся у пропасть, схопив його Кап Матіфу і звів на дорогу.

— Пустіть мене! — кричав він. —
Пустіть мене!

— На то, щобн вам посовгла ся нога?
— Коли в світн, пане Торонгаль! — сказав
Поент Пескаде.

Оглядний сей чоловік не був пригото-
влений на таку пригоду, котрої тоді було
предвидіти. Але хоч йому Сарканій увік, то
бодай зловив Сіляса Торонгалья і тепер роз-
ходило ся о то, щобн його завести до Анте-
кірту, де би його повітали за всіма поче-
стями на які він собі заслужив.

— Може ти підоймеш ся — за денсву
ціну — транспортувати сего панка? — спитав
Поент Пескаде Капа Матіфу.

— Чому би ні? Підойму ся!

Сіляс Торонгаль ледви знав, що стало
ся і для того не важив ся ставити ніякого о-
пору. Поент Пескаде пустив ся снадиствою
стежкою до берега понад пронасть а Кап
Матіфу то ніс, то тягнув за шм як би нежн-
вого банкира. Треба було великої зручності,
щоби зійти щасливо і не унасти в пронасть.
Може зо двайцять разів висіло їх життя лиш
на волоску, але наконець станули щасливо
при послідних скалах над самим морем.
Там при берозі є цілий ряд малих заток, ко-
трі вибила вода у червонавім пісківци, від
котрого й тоті затоки виглядали як би озера
з крови. Вже зачинало свитати, коли Поент
Пескаде коло одної із тих заток винукав

печеру, в котрій можна було примістити Сі-
ляса Торонгала і лишити Капа Матіфу коло
него на варті.

— Ти, Капе, лишись тут і будеш на
мене чекати — сказав Поент Пескаде до
велита.

— Доки буде потреба — Поенте Песка-
де!

— Хоч би й дваццять годин, коли-б
мені прийшло ся так довго забарити ся?

— Навіть і дваццять годин.

— Хоч би й в голоді?

— Хоч не буду нині снідати, то буду
чей обідати, але тогди вже за двох.

— А коли на обід не будеш міг за двох
попоїсти, то зато попоїш собі на вечеру за
чотирах.

Кап Матіфу сів собі на якийсь камінь,
але так, що міг свого вязня мати завсїгди на
оці. Поент Пескаде пішов відтак понад зато-
ки, аж зайшов до Монака.

Він вернув ся скорше, як гадав. До не-
сповна двох годин відшукав він корабель
„Електрик”, що пристанув був в якійсь дав-
ній пристані, де вода була спокійна. В го-
дину опісля підплив поспішний корабель
до вузкої затоки, коло котрої сидів Кап Ма-
тіфу, як той мітольоґічний Прометей¹⁾, що

¹⁾ Прометей був після грецької і римської мітольо-
гії півбожком, сином Япета і Азії, котрий милосердя-
чись над людьми викрав найстаршому богови, Зевесо-

пильнував Нептунові стади.

За малу хвилю опісля були вже Сіляс Торонталь і Кап Матіфу на кораблі. Ані сторожа погранична, ані рибакі з побережа не добачили „Електрика”, котрий з як найбільшою скороостию дустив ся в дорогу до Антекірти.

Божою ласкою.

Придивім ся тепер ліпше антекірській кольонії.

Сіляс Торонталь і Карпена були тепер в руках доктора, котрий неутомимо слідив ще за Сарканім. Його агенти, котрим він поручив пошукувати пані Баторової, шукали дальше, але доси без всякого успіху. Від коли пропала десь мати, котрої одинокою підпорою був Борик, бралась Петра хвилями розпука. Та й яку-ж потіху міг доктор подати два рази зраненому серцю? Коли Петро розмовляв з ним о його матери, хибаж не міг доктор зміркувати, що Петро думав рівночасно і о Сарі, хоч ніколи о ній не

ви, вогонь і дав його людям. На приказ Зевеса прикував Прометей божок коваль Гефайстос (Вулькан) з своїми челядинками Кратосом і Бієм до горн Кавказу, а орел що дня виїдав там Прометееви печінку, котра через ніч знов наростала. З тої муки визволив Прометей аж півбожок, велит Гераклій (Геркулес). — Нептун був богом моря а Прометей доглядав йому через якийсь час його морських коний.

говорив з ним?

В малій столиці антекірської кольонії, недалеко від ратуша, мешкала Марія Феррато в одному з найкращих двірків. Доктор рад би був, щоби вона тут зазнала всякої розкоши, якої лише можна в життю зазнати. Її брат мешкав з нею разом, коли случайно не їздив по морю в справі якого транспорту або якого надзору. Не було майже дня, в котрім би брат і сестра не навідали ся до доктора, або щоби доктор до них не заходив. Його прихильність для дитини ровізьського рибака ставала тим більша, чим ліпше і докладнійше він їх пізнавав.

— Які би ми були щасливі — говорить бувало Марія — коли-б ще й Петро був щасливий.

— Буде ще й він щасливий — відповідає їй тогди Люіджі — скоро лиш відшукать свою матір. А я, Марійко, ще не стратив всеї надії! Хто має на то такі способи, як доктор, то в кінці може довідати ся куди завів Борик нашу Баторову, коли вони ввійхали з Дубровника.

— Та й я маю також надію, Люіджі. Але хиба ти думаєш, що Петро був би вже таки зовсім щасливий, коли-б відшукав свою матір?

— То правда, що ні, Марійко, бо Сара Торосталівна ніколи не буде могла стати його жінкою.

—А хіба-ж то у Бога не можливе, що чоловікові здає ся неможливим? — спитала Марійка.

Коли Петро сказав до Люіджа, щоби вони жили собі, як братя, не знав ще, яку щирю та сердечну сестру знайде він в Марії Феррато. Коли її пізнав ближше, то й звірив ся я їй зі всею своєю журбою. Коли бувало поговорить собі з нею, то й стане спокійніший. О чім не хотів говорити з доктором, бо то й ніяково було, о тім розмовляв він з Марією. Знайшов у неї **дуже** серце, котре милувалось над ним, понимало його і потїняло, знайшов душу, котра уновала на Бога і не знала розпуки. Коли Петро страшно страдав, коли превеликий біль роздирав йому груди, тогди ішов він до неї, а Марія уміла завсїгди додати йому трохи віри в будучність.

В казематах Антекірти був тепер чоловік, котрий мусїв знати, де обертає ся Сара і чи вона все ще укриває ся під власттю Сарканього. Тим чоловіком був Сільє Торренталь, від коли його зловили, був так фізично прибитий, що не був бу міг нічого сказати, хоч би то й могло було вийти в його користь. Загально взявши, не мав він в тім і ніякого інтересу виявляти то, що знав про Сару, бо раз і не здогадував ся що то є доктор Антекірт, у котрого він тепер сидить у в'язниці, а відтак і не знав, що на о-

строві Антекірта жне Петро Баторий, котрого навіть само імя було йому незнакоме.

Добре то казала Марія Феррато, що хіба лиш сам Господь Бог міг би все то довести до щасливого кінця.

Щоби представити малу кольонію в повнім світлі, не можна поміж иншими людьми на Антекірті поминути мовчки Поента Пескадого і Капа Матіфу.

Хоч Сарканьому удало ся утечи, хоч хвилево і слід за ним пропав, то все-таки прихопленс Сі.яса Торонталя було так великої ваги, що Поента Пескадого обспувано щедро похвалами. Хоробрий молодець ділав зовсім на власну руку, так, як серед даних обставин не можна би було инакше ділати. Від тої хвилі, коли доктор був вдоволений, зле би було, коли-б оба приятелі не були також вдоволені. Они вернули отже знову до свої любої домівки, і чекали, коли знову зажадають від них їх послуги. Они були кріпко о тім переконані, що ще дуже прислужать ся справедливій справі.

Поент Пескаде і Кап Матіфу, скоро лиш приїхали на Антекірту, зробили зараз візиту Марії і Люїджеви Ферратам, а так само представили ся і кільком другим достойникам в Артенаку. В сюди прийняли їх радо, бо всі були їх вже полюбилі. Аж сьміх брав, коли було дивити ся при всіх тих мирних нагодах на Капа Матіфу; його велика особа, для ко-

трої здалась би була таки окрема комната, була йому на кождім кроці на заваді.

— За то я такий маленький, що ми якось вирівнаємо ся — говорив бувало Поент Пескаде.

Ціла колонія мала з Поента Пескадого не малу радість, бо він своєю веселостію забавляв всіх. Його розум і його зручність були для кожного на услуги Коли-б так все повело ся щасливо, то-ж то би він устроював всілякі торжества і забави, що ціле місто і його околиця мали би на що подивити ся!

Але поки що займали ся Поент Пескаде і Кап Матіфу тим, що украмали свій городець затінений величавими деревами та свій двірок, що губив ся цілий серед множества цвітів. До того ще й лагодили собі малий ставочок. Коли було дивити ся, як Кап Матіфу ломив величезне каміне та носив його, то можна було зараз перекопати ся, що провансальський Геркулес зовеім ще не стратив своєї незвичайної сили.

Але ані агенти, котрим доктор припоручив пошукати, де перебуває пані Баторова, ані ті що мали слідити за Сарканієм, не могли повеличати ся успіхами. Ніякий зник не міг викрити, де подів ся той пужденник по своїм виїзді з Монте Карльо.

Може Сіляс Торонгаль знав, куди віз утік? І о тім можна було сумнівати ся в виду тих обставин, серед яких они оба розту-

чили ся на дорозі до Ніцци. А припустім, що він би й знав, чи сказав би то добровільно?

Доктор чекав дуже нетерпеливо тої хвили, коли би банкира можна було о то розпитати.

Сіляс Торонталь і Карпена сиділи під строгим надзором в малій кріпости, положеній на північно-східнім кінці міста Артенак. Оба знали ся, але лиш по імені, бо банкир не мішав ся ніколи безпосередно в спиліанські діла Сарканього. Видано також розпорядженє в тій ціли, щоби не дати їм обом здогадати ся, що они сидять разом в одній кріпости. Кождий зних сидів в окремії казематі, а випускали їх також на окремі подвіря на прохід. На вірність тих, котрі їх стерегли - а було то завсїгди два підофіцери антекіртської міліції — міг доктор спустити ся і бути певним, що оба вязні ніколи зсобою не сходять ся.

Не було отже обави, щоби хтось з чимсь виговорив ся, ба, що більше: кілька разів Сіляс Торонталь і Карпена спитали, де они перебувають. ніхто їм на то не відповідав і певно би не відповів. Ачї один, ані другий не могли по нічим здогадувати ся, що они дістали ся в руки загадочного доктора Антекірта, котрий знав банкира, бо видів його нераз в Дубровнику.

Доктор лиш тим одним заєдно займав ся, щоби випукати і зловити Сарканього, так,

як то стало ся з його товаришем. Аж на ко-
нець 16 жовтня коли вже переконав ся, що
Сіляс Торонталь буде в силі відповідати на
поставлені йому питання, рішив ся він, взяти
з него протокол.

Перед тим ще порадив ся він з Петром
і Люїлжім, а до ради покликано також і По-
ента Пескадого, бо його погляду не можна
було собі легковажити.

Доктор розмовів їм, що задумує зробити.

— Коли Сілясеви Торонталеви дамо пі-
знати, що хочемо довідати ся від него де
перебуває Сарканій — відозвав ся Люїлжі—
то він зараз здогадає ся, що розходить ся
о то, щоб і його товариша зловити.

— Певно, що так — відповів доктор.—
але втім нема нічого небезпечного, бо він
преці знає, що вже пам не втече.

— А всеж-таки пійково — відповів йо-
му Люїлжі. — Сіляс Торонталь може бути
тої гадки що в його інтересі с. не говорити
нічого, що могло би пошкодити Сарканьому.

— А то для чого?

— Бо тим би сам собі пошкодив.

— А мені можна докинути своє слово
до вашої бесіди? — спитав Поент Пескаде,
котрий держав ся з боку — шапуючи стар-
шину.

— А вже-ж, що можна — сказав доктор.

— Мої панове — відозвав ся тогди По-
ент Пескаде — мені видить ся, що коли те-

пер оба ті вельможі розлучили ся, то вже й не будуть оден другого щадити. Сіляс Торонталь мусить з цілої душі ненавидіти Сарканього, бо той пустив його з торбами. Коли-ж Сіляс Торонталь знає, де тепер перебуває Сарканій то він певно не буде того тайти — так бодай мені здає ся. А коли-б нічого не сказав, то видко, що й нічого не знає.

В тих словах було трохи рації. Коли-б банкир знав дійсно, куди Сарканій утік, то він би певно не уважав того за свій обовязок, мовчати о тім, скоро би з того могла вийти якась користь для него.

— Ще нині будемо знати чого маємо держати ся — відповів доктор — і я вже довідаю ся, чи Торонталь нічого не знає, чи не хоче знати. Але що він ще не повинен знати, що дістав ся в руки доктора Антєкірта, а відтак що й Петро Баторий ще жив, то нехай Люїджі його розпитає.

— Я готов до услуги, пане доктор! — відповів молодий мужчина.

Внаслідок того пішов Люїджі до кріпости і там завели його до каземати, в котрій сидів замкнений Торонталь.

Банкир сидів в кутику коло стола. Він як-раз встав був із тапчана, на котрім лежав. Видко було по нім, що його душевний стан ще не зовсім був поліпшив ся. Йому не був тепер в голові ані Сарканій, ані то, що він зруйнований. Далеко більше непокоїло

Його то, для чого його хтось зловив і де його держать в арешті та хто та якась могуча особа, котра мала в тім якийсь інтерес, щоби його дістати в свої руки. Він знав лиш тільки, що має чого бояти ся.

Коли побачив перед собою Люіджа Ферратого, встав, але коли той дав йому знак, сів він собі знову. Розпочав ся отже слідуочий, короткий протокол з Сілясем Торонталем.

— Ви називаєтесь Сіляс Торонталь, були давнійше банкиром в Триесті, а в послідних часах мешкали в Дубровнику?

— На се питанє не маю що відповісти. Ті, що мене держуть у вязниці, мусять знати, хто я.

— Они й знають.

— Хто они?

— То довідаєтесь пізнійше.

— А ви хто?

— Чоловік, котрий має приказ, вас випитати.

— А хтож дав той приказ?

— Ті, перед котрими ви маєте здати справу.

— Хто-ж они, ще раз вас питаю?

— Я не потребую вам того сказати.

— В такім случаю я не потребую вам відповідати.

— Нехай і так! Ви були в Монте Карльо разом з одним чоловіком, котрого вже

від давна знаєте, а котрий не відступав від вас, відколи ви виїхали з Дубровника. Той чоловік родом Триполітанець, називає ся Сарканій. Він утік як-раз під ту пору, коли вас зловили на гостинці як до Ніцци. Я маю приказ ештати вас: Чи знаєте, до той чоловік обертає ся, а коли знаєте, чи скажете то?

Сіліє Торонталь бояв ся на то відповісти. Коли комусь треба було знати, де Сарканій обертає ся, то очевидно для того, щоби й його так само зловити. В якій ціли? Чи задля їх шільних вчинків з їх минувшости, або ще лише сказавши, задля справ, що відносять ся до заговору в Триєсті? Але як би то хтось о тім міг довідати ся і хто би то мав якийсь інтерес в тім, щоби мстити ся за графа Матія Сандорфа і його обох товаришів? Отсе було перше, що насунулось банкирови на гадку. На всякий случай був оправданий здогад, що його не поставлено перед звичайний суд, котрий мав би судити його ще і його товариша вчинки — а то мусіло його ще більше непокоїти. Хоч він і не сумнівав ся, що Сарканій втік до Тетуану, де мешкала Наміра та хотів там в найблизшим часі заграти послідну гру, то все таки постановив собі не говорити о тім нічого. Коли пізнійше колись його інтерес позволить йому о тім говорити, то він скаже; але аж до того часу уважав він за дуже відповідне для себе зовсім мовчати.

— Ну, що-ж ви на то?... — спитав Люїджі, лишивши банкирови трохи часу, щоб він надумав ся.

— Мій пане, — відповів Сіясє Торонталь — я міг би вам відповісти, що знаю, де є той Сарканій, про которого ви мене питаєте, і що того не скажу. Але по правді сказавши, я таки дійсно того не знаю.

— Чи то вся ваша відповідь?

— Вся і правдива.

Люїджі ішов і здав докторови справу зі своєї розмови з Сіясєм Торонталем. Позаяк у відповіді банкира не було так по правді нічого такого, що виглядало би на якийсь упір, то поки що треба було вдоволити ся нею. Щоби відшукати знову сліди за Сарканієм, не можна було поки що нічого більше робити, лиш хіба шукати його у всіх сторонах і не щадити ані гроша, ані трудів.

Підчас коли доктор вижидав якихсь по-знак, дотрі дозволили би йому розпочати знову похід, займав ся він справами, котрі дуже обходили безчечність острова.

Він дістав був знову тайні вісти з аф-риканських провінцій. Його агенти припоручали йому стерегти добре побережа заливу Сидри. На їх погляд товариство Сепуситів збирало своє військо на тріполітанській границі. Поволи ішов загальний рух на побережах Сирти. Головний проводир і

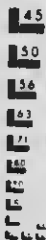

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

1.0

4.5

5.0

5.6

6.3

7.1

8.0

9.0

10

11.2

12.5

14.3

16

18

20

22.5

25

28

31.5

36

40

45

50

56

63

71

80

90

100

112

125

143

160

180

200

225

250

2.8

2.5

3.2

2.2

3.6

2.0

4.0

2.0

1.8

1.25

1.4

1.6

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street 14609 USA
Rochester, New York
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

начальник братства а поодинокі жвавії в північних Африці порозумівали ся з собою на рахунок братства. У Шлявті Бен-Гаці, в найблизшим сусідстві Антекірти, стягано таки зовсім отверго військо.

Щоби відвернути грозячу небезпечність, мусів доктор поробити все, що йому наказувала розвага. Через три послідні тижні місяця жовтня помагали йому Петро і Люіджі жваво при сій роботі, а також і другі кольтоністи приходили йому в поміч. Шоента Мескадого висилано кілька разів по тайком на африканське побереже, щоби він там порозумів ся з агентами. Показало ся, що то не була видумка, бо островови грозила таки насправду небезпечність. Морекі розбишаки з Бен-Гаці знайшовши поміч в загальним руху военним релігійного братства в цілій провінції лагодили ся до походу на Антекірту. Коли мав розпочати ся похід, того не можна було довідати ся. На всякий случай були ще проводирі Сенуситів в своїх полудневих Віляєтах, а річ була майже певна, що без їх особистого проводу не зробиць ся нічого важного. Для того одержали „Електрики” приказ плавати по водах Сирт і пильнувати як побережа киренейського півострова та гріполтанського, так також і побережа туніського аж до пригірка Бон.

Приготовленя до оборони острова, як звісно, не були ще покінчені, але хоч їх і не

можна було докінчити в найблизшій часі, то все-таки були бодай в антекірських зрєна-лах великі запась всїякого рода амуніції.

Антекірта, що лежить на яких дваїцять миль далеко від побережа кирензійського півострова, була би таки зовсїх відокремлена серед сєго заливу, як би не малий островець, звістний під назвою острова Кєнкраф. що виринає зпід води на полуднеро-всхїлнім кінци Антекірти і має в обємі не бїльше як около триста метрїв. Сей островець, після думки доктора, мав служити за місце для арештантських рот, наколи-б який кольтонїст заслужив собі копцє на таку кару. Звичайний трибунал острова засуджував би того рода людии — але доси не було ще такого случаю. В тїй ціли були виставлені бараки.

Але островець Кєнкраф був зовсїм неукріплений і коли-б яка неприятельська фльота зачепила Антекірту, то сей островець мїг ще й стати небезпечним через своє положєнє. Треба би лиш вийти на него, щоби зробити знего кріпку підставу до воєнних операцій. На нїм можна було легко зробити склади провіанту і амуніції, ба, навіть можна було уставити кїлька батерїй. Ліппє було би, коли-б сєго острова таки зовсїм не було, бо доси не було часу, щоби його укрїпити.

Доктора непокоїло дуже положенє сего острова і та догідність, яку міг мати з него неприятель на случай війни. Розваживши все добре, постановив рін його розбити, висадити у воздух, але при тім і убити хоч кілька сот розбпшаків морських, котрі би зважили ся вийти на острів Кенкраф.

Він взяв ся зараз до виконання сего плягу. Перекопано цілий островець і заложено міни та сполучено їх дротами попід море з Антекіртою. Електрична протока, котру би пущено снм дротом, вистала би цілком на то, щоби ссй кусяк землі щез зовсім з поверхні моря.

Але до сеї роботи не хотів доктор ужити ані звичайного пороху, ані стрільної бавовни¹⁾, ані динаміту²⁾. Він знав иншу матерію вибухову, котру лише що недавно тому відкрито, а котрої сила, в порівнаню з динамітом, була так велика, як динаміту в

¹⁾ Стрільна бавовна або пірокселіна є то вибухова матерія, котра робить ся в той спосіб, що мішає ся по рівній часті кислоту сіркову, (вітриоль), з азотовою кислотсю, а до тої мішанини дає ся тільки поскубаной бавовни, кілько в ній може змістити ся. Бавовну стрільну винайшли в 1846 р. Шенбайн в Базилей і Бетгер у Фракфурті на Меном.

²⁾ Динаміт є то нітро-гліцерина змішана з трачимем або глиною. Динаміт винайшов Швед Нобель в 1862 р. Нітро-гліцерину винайшов Собреро в 1847 р.; є то мішанина кислоти азотової з гліцериною, густим молодкавим олієм, який творить ся при фабрикації мила.

порівняно з порохом. Її можна було далеко вигідніше уживати і перевозити, як пітро-гліцерину, бо треба було лини двох окремих плинів, котрі мішалися аж тогди, коли їх треба було уживати, а до того вони й не замерзали, хоч би мороз доходив до 20 степенів, підчас коли динаміт замерзає лини при пять або шість степенях морозу; а тота нова вибухова матерія в капелі, і так стає ся страшним, хоч в уживаню дуже простим средством.

А як же її робить ся? Виключно лини діланєм безводного і чистого окису салітри в плиннім стані на всілякі творила, що мають в собі вуголь, або на тіла, що мають в собі рогинний та зорячий товщ. З обох тих плинів, котрі, коли відділені від себе, суть зовсім нешкідливі і в собі розпускають ся, робить ся одня, так, як коли-б хтось перемішав вино з водою. При робленю тої матерії нема ніякої небезпечности. Є то „напклястїт“ слово, котре значить: „все розриваючий“, а той напклястїт таки на правду все розриває.

Із сеї матерії вибухової пороблено багато мін і запусчено їх у землю на острівци. При помочи підморського дрота, з Антекірти, що мав переносити електричну іскру на капелі, котрими була заосмотрена кожда міна, міг в одній хвили настати вибух. Але що могло би й так стати ся, що прововодий дріт

наслідком якоїсь случайної перешкоди не ділав би добре, то задля більшої осторожности занущено кільканайцять електричних приладів на острівці в землю і сполучено їх дротами. Досить було, щоби хтось случайно зачепив ногою о плиточку від одного із сих приладів, вистаючу понад землю, а всі батерії замкнули би ся та викликали би страшний вибух. Отже можна було легким способом зсунути островець Кенкраф, скоро би на нїм станули якісь вороги.

Ті роботи поступили були в перших днях падолиста вже досить далеко, коли стало ся щось такого, що спонукало доктора виїхати на кілька днів з острова.

Дня 3 падолиста рано приїхав був транспортний корабель, що привозив вугле з Кардіфу¹⁾ до Антекірти і станув в порті. Буря спонукала його була поступити в дорозі до Гібральтару і там через якийсь час перестояти. Там застав капітан на почті: лист, заадресований до доктора. Той лист ходив вже від довшого часу з одної почти на другу вздовж побережа середземного моря, але не міг дійти до того, до кого був заадресований.

Доктор взяв той лист до рук і дивить ся, а на нїм є почтові печатки з Мальти, Катанії, Дубровника, Цевти, Отранта, Маляги і Гібральтару.

¹⁾ Місто приморське в Англії.

З написи — виписаної покрученими і не рівними буквами — видно було, що їх писала рука, котра вже не мала вправи або може й сили до писання. В прочім на адресі було виписане лиш одно імя доктора зі слідчим трогоающим порученєм:

Пан Доктор Антекрт.
Божою ласкою.

Доктор розломив печатку і отворив лист — кусень пожовклого паперу. В листі було написано:

Пане доктор!

Лай Боже щоби сей лист дістав ся в вапні руки!.. Я вже дуже старий.... Можу умерти... Она липить ся сама на світї.... Змильте ся на панею Баторовою, та не зайте їй на послїдні дни життя в білі та нужті горювати!... Подайте їй поміч.... Приїльте!...

Ваш покійний слуга

Борнк.

А на самім кінци паперу було написано: „Картато“ а нал тім „Регентия тунїска“.

Доктор був сам один в патупи, коли дістав отсей лист. Він аж кинув з палости але запавом і з безнадїйности. — з палости, та знайшов слїд панї Баторової — з безнадїйности а палпе з обави, бо з поштових печаток було видно, що лист був писаний вже

місяць тому назад.

Закликано зараз Люїджа.

— Люїджі — відозвав ся доктор — скажи капітанови Кестрікови, щоби до двох годин прилагодив пароход до дороги.

— До двох годин буде він готов — відповів Люїджі. — Чи то для нас самих?

— Для мене.

— А чи довго треба буде їхати?

— Всего лиш три або чотирі дні.

— Самі поїдете?

— Ні! Попускай за Петром і скажи йому, щоби лагодив ся їхати зі мною.

— Петра нема всієї хвили в дома, але найдалше за годину верне з роботи на Кезкрафі.

— Я би хотів, щоби також і твоя сестра поїхала знами. Нехай також лагодить ся в дорогу.

— В сій хвили.

Люїджі пішов, щоби зробити все, що йому доктор приказав.

В годину пізнійше прийшов Петро до ратуна.

— На, читай! — сказав до него доктор і подав йому лист від Борика.

Зявище.

Паровий яхт під командою капітана Кестріка і другого підручника, Люїджі Фер-

рата, виплинув в полудне на отверте море. На яхті були лиш доктор, Петро і Марія яко пасажири. Марія мала лишити ся коло пані Баторої і доглядати її, наколи-б не можна було перевезти її зараз з Картага на Автекірту.

Не треба й казати, що діяло ся в серци Петра. Він знав вже, де його мати, він мав її побачити знову!... Але длячого Борник завів її так, ні сіло, ні впало, з Дубровника аж на туніське побереже? То-ж то десь біда та нужда коло неї!

Марія заедно розважала та потішала Петра, коли він перед нею жалував ся. Вона, видко, виділа в тім провидіне Боже, що лист Борника дістав ся в руки доктора.

Дано приказ, щобн „Феррато” плив з як найбільшою скоростію. При помочи своїх машин до підтріваня води, робив він пересічно п'ятнайцять миль на годину. Розстайність межн заливом Сидри а пригірком Бон, що лежить на самім північнім кінци туніського побережа, виносить що найбільше тисяч кілометрів; від пригірка Бон аж до Ля Гулетти, котра є портом Тунісу, потребує вар послідній яхт лиш півтора години їзди. Припустивши, що ані буря, ані ніяка погода не стане на перешкодї, міг „Феррато” до тринайцяти годин стати на своїм місци призначеня.

Поза заливом було море спокійне, але

з північного заходу дув вітер, хоч не здавало ся, що стане сильніший. Капітан Кестрік правив кораблем просто до побережя позизше пригірка Бсч, щоби тут бути безпечнішим на случай, коли-б звіяла ся буря. Мусів отже лишити остов Пантелярію зовсім на боці, бо хотів о скілько можна плисти близько пригірка, а той остров лежить в половині дороги з Мальти до пригірка Бон.

Поза заливом Сидри іле побереже широким каблуком на захід. Там вже починає ся побереже регентії тріполійської, що тягне ся аж до заливу Габес, межю островом Джерба, а містом Сфакі. Відтак звертає ся побереже знову трохи на всхід проти пригірка Лімас і творить залив Гаммамет, а відтак роззягає ся вже на північ і полудне аж до пригірка Бон.

Отже, докладно сказавши, пустив ся був „Фенрато” простісенько до заливу Гаммамет. Там мусів він два рази обпливати ся аж до Ля Гулетти.

Дня 3 чалюлиста і слідуючої ночя ставали філі очевилячки чим раз більші. Не треба було великого вітру, щоби розбухати море Сидт, котрим ідуть найприрізніші стові середземного моря. Слідуючого дня рано, около осьмої голини, показала ся якраз в тім місци, де пригірок Лемас, земля, а корабель плив тепер спокійно і борзо по під високі береги.

„Феррато” держав ся несповна дві милі від берега і з него можна було видіти не-одно, що діяло ся на березі. По тамтім боці гаммаметського заливу, в тім місци, де Ке-либія, приплив він ще ближше до малень-кої пристані Сіді-Юсуф, котру від півночи охороняють довгі ряди густо стоячих. коло себе скал.

Позаду тягне ся величаве побереже, вкрите піском, а за ним ідуть ряди горбів, зарослих малими, зніділими корчами; вони виростають тут з землі, де більше каміня, як урожайної почви. В глибині припирають до горбів високі гори, що тягнуть ся даль-ше в глибину краю. Дедеде виднів ся самот-ний марабут¹⁾, як біле пятно серед зелених далеких горбів. З переду показують ся роз-валини малої кріпости, а дальше в горі під-нимає ся трохи ліпша і ціла ще кріпость на горбі, котрим кінчить ся затока Сіді-Ю-суф.

Місцевість ся не була зовсім пуста. Під скалами стояло кілька кораблів з Леванти. шебеки та шики, трохи подальше від бе-рега, де вода є глибша. А вода тут така чиста, що можна зовсім виразно видіти аж до самого спада вкритого чорним камінем, з легкою верствою піску міжним. Вода світи-ла ся тут у всіляких фантастичних видах.

¹⁾ Могила турецького або магометанського святого.

Вздовж берега, при оошіжу малих видм, зарослих масличасовими деревами і тамариндами видко було намети з небіленого полотна з жовтими насами; був то дуар¹⁾, зложеногий може з яких двацять гурбій. Дуар той виглядав як би величезний арабський бурнус, кинеший в неладі на землю. Поза фалдами того бурнуса насли ся вівіці та коні. Здалека виглядали вони як би яке грубе чорне гайвороне, що розлетить на всі боки від першого вистрілу. Над берегом, до которого приставали кораблі, лежало кільканайцять верблюдів та жували або повитягали ся в шієку.

Доктор, переїзджаючи цопри пристань в Сіді-Юсуф, міг побачити, як з кораблів зносли амуніцію та зброю а навіть і кілька малих пушок польних. Пристань в Сіді-Юсуф, положена, побіч граничного побережа тунійської регентії, надавала ся дуже добре до доставки такої контрабанди.

Люіджі звернув також увагу доктора на виношенє тих предметів на беріг сего побережа.

— То, видшц, — каже йому доктор — коли не ошнбаю ся, відбирають Араби сей матеріал военний. Я вже знаю досить багато

¹⁾ Дуар значить тільки, що табор, в котрім є н-мет головного команданта, а довкола которого розставляють ся другі намети відділами або гурбіями.

і не дам ся тим уенокати, що та зброя є
призначена для мешканців в горах, щоби
води мали чим боронити ся від французько-
го війська, котре шйшло тепер до Тунезії.
На жаль, треба принускати, що та достава
відбуває ся на рахунок численних союзників
Сенцентів, тих розбішників, що тепер зати-
пають збирати ся на кирепейськїм півос-
трові. Мені видить ся, що межч тими Ара-
бами є далеко більше лиць з середини Аф-
рики, як з тунезийськїх провінцій.

— А хиба-ж висте регентїї, а бодай
французькї власти не противлять ся сему
перепачкованю зброї і амуніції? — спитав
Люїджі.

— В Тунїсі ледви чи й знають, що дїє ся
по сїм бѣці пригїрка Бон -- відповїд доктор,
а коли французи й стануть панами в Тунезії,
то все такї можна побоювати ся, що всхїднї
зубоча Джебелїв, довго ще остануть ся са-
мостїйними. Але що буде, то буде, а ті това-
ри менї дуже підозрінї і колп-б так скорість
нашого „Феррата“ не забезпечувала нас від
нацаду, то онта фльотиля певно би зараз ки-
нула ся на нас.

Коли у Арабїв була дїйсно така дум-
ка, яку їм доктор підсував, то не було чо-
го бояти ся. Паровий яхт переплив в несповна
пів години пристань в Сїді-Юсуф. Допливши

до пригірка Бон, що так масивно висуває ся з туніського краю, обплив скоренько морську ліхтарню, котра стоїть на самім кінці чудно угрупованих скал.

Повною скоростю поплив „Феррато“ туніським заливом, що лежить меже пригірками Бон а Картаго. По лівім його боці тягне ся ряд гір: Джебель Бон-Карній, Джебель Роса і Джебель Цагран та кілька осель розкинутих по ярах. По правім боці ясніло в повнім світлі арабського касба¹⁾ святе місце Сіді-Бу Саїд, котре є може передмістям старої Картагени²⁾. Дальше поза ним вирінав Туніс, біліючись в світлі сонця над озером Багіра, трохи позаду за тим каменем, котре витягає Ля Гулетта до всіх, котрих тут привозять європейські кораблі пакетові.

На яких дві або три милі від пристани стояла французька ескадра воєнна; трохи ближше берега були знов привязані ланцюгами кораблі торговельні, котрі своїми різнобарвними флягами надавали пристани живого виду.

¹⁾ „Касба“ або „Касоба“ — палата давнього альжирського або туніського бея, а „бей“ або „дей“ є титул, котрий значить тільки, що наше слово „князь“.

²⁾ Картаго або Картагіна було в дуже давних часах великим і богатим містом купецьким, котре довгі літа вело борбу з Римом о панованє над Середземним морем. Картагінський вожд, Ганнібаль зайшов був з військом аж до Риму, але остаточно Римляни побідили і збурили до тла Картагіну. Нині з неї ледви сліди видко.

Була перша година, коли „Феррато“ запустив якор коло порту Ля Гулетта. По словенню звичайних формальностей, дозволено пасажирам парового яхту вийти на беріг. Доктор, Петро, Люджі та його сестра сіли на корабельну лодку та поплили вузким каналом в котрім завсїгди повно кораблів. По якімсь часі станули они коло якоїсь площі, обсаженої деревами і забудованої по боках двірками, агентами та каварпями. На сій площі, перед входом до головної улиці Ля Гулетта, було повно людей: Мальтапці, Жиди, Араби, французські вояки та місцеві жителі.

Лпет Борика був писаний з Картага, а се імя, та кілька верх землі лежачих розвалин є і все, що лишило ся з Ганнібалевого міста.

Щоби дістати ся до берегів Картагени, не конче потреба уживати малої, італїянської залїзницї, що сполучає Ля Гулетту з Тунїсом та іде докола озера Багіра. Можна вигідно піти або стежкою вздовж берега, або дорогою, повною пороку, аж до обніжа горба, на котрім стоїть каплиця святого Людвіка і монастир альжїрських місіонарів.

Коли доктор і його товариші вийшли з лодки, стояло на площі як-раз кілька возів з малими кониками. Як стій сіли они на один з тих возів і приказали візникови їхати чим

скорше до Картаґени. Віз переїхав скоренько через голову улицю Ля Гулетти і минув прекрасні двіркі, в котрих мешкають богаті Тупетанці підчас великої спеки, дальше палати Керадіне і Мустафа, що стоять над берегом при входах до старих портів картаґінської столиці. Більше як два тисячі літ тому назад занимала ціле се місце на березі суперниця Риму, почавши від кінця Ля Гулетти аж до пригірка, котрий тепер називає ся по її імені.

Каплиця святого Людвика, на малім, двіста стін високім горбі, стоїть на тім самім місци, на котрім погіб французський король в 1270 р. Вона стоїть посеред парку, в котрім більше старосвітських черепів, архітектонічних розбитків, відламків від статуй, ваз, папюсній і стовпів, як дерев та корчів. Поза ним є монастир місіонарів, котрих ігуменом є тепер отець Делятев, учений археолог¹⁾. З вижчи сего парку видко на ціле пісковате побереже від пригірка Картаґо аж до перших домів Картаґени.

При споді горба стоїть кілька палат арабської будови з рядами стовпів на лад англійський. По тамтім боці є залив, котрого всі пригірки та роги і пасма гір, хоч не мають розвалин, славлять ся історичними згад-

¹⁾ Археолог зве ся той, хто збирає і розсліджує памятники старини.

ками.

Побіч палат і сільських двірків, що тягнуться аж до старого порту воєнного і торговельного, можна денедє в ярах між горбами побачити і пущденні хати, в котрих мешкають бідні люди з околиці. Мало що не всі з них не знають пійкого пинного ремесла, як лиш шукати в землі за більше або менше цінними черепами з картагінських часів, за бронзами, дорогоцінними каменями, медалями та грішми, котрі від них купує монастир для свого археологічного музею — більше з милосердія, як з потреби.

Деякі із тих хат мають лиш дві або три муровані стіни; можна би їх назвати розвалинами марабутів, котрі в підсоню сего побережа остались білими.

Доктор і його товариші їздили від одної до другої із сих хат та заглядали до кожної; шукали, де мешкає панї Боторова, хоч аж не хотіли вірити, щоб вона зійшла на таку велику нужду.

Нараз станув віз перед якоюсь дрантивою хатою, котрої двері подобали на діру, вибиту в мурі, зарослім буряном. В сих дверях на порозі сиділа якась старенька бабуся в чорнім чіпці на голові.

Петро зараз її пізнав! — Він аж крикнув!... То була його матір!... Він припав до неї унав на коліна і обняв її руками... Але вона була байдужа на його повитанє, відко,

що не пізнала.

— Мамо!... Мамо!... — кликав він, під час коли доктор, Люїджі та його сестра приступили до них.

Зпоза угла розваленної хати рійшов в сій хвили якийсь дідусь.

То був Борик.

Він пізнав насамперед доктора Антекірта і прощав перед ним на коліна. Відтак побачив Петра... Петра, за котрого тілом ішов аж на кладовище в Дубровишку... То вже було за богато для него. Він повалив ся як неживий і лиш його уста пропентали слова:

— Вона зійшла з розуму.

Тепер, коли син відпукав матір, лишилось з неї ще лиш бездушне, несвідомо ділаюче тіло. На вид своєї дитини, котру уважала за помершу, а котра нараз станула живцем перед нею, вона не була навіть в силі пригадати собі минувшости.

Пані Баторова встала і лиш завернула як не своїми очима. Як би нічого не виділа, не сказавши ані слова, зайшла у марабут, куди на знак доктора Антекірта пішла Марія за нею.

Петро станув як би остовпілий перед дверми і не міг ані кроком поступити ся.

Тимчасом доктор відтер Борика і той знову рійшов до намяти.

— Ви, пане Петре, ви.... ви живете! —

відозвав ся їн.

— Та жию — відповів Петро — жию.. хоч волів таки не жити:

Доктор кількома словами пояснив Борикови, що стало ся було в Дубровнику, а старий слуга розповів йому відтак з великим трудом, в якій нужді живуть вони вже від двох місяців.

— Передовсім скажіть мені — спитав доктор — чи пані Баторова зійшла з розуму за своїм сином?

— Ні, паноньку, ні — відповів Борик і ось що розповів:

Пані Баторова, що була тогди сама одна, як палець, на світі, виїхала з Дубровника та осіла в селі Вінтічельо, де мешкало кількох її свояків. В тім часі задумала вона продати все те, що ще було лишило ся в її малій хаті, бо не хотіла вже там мешкати.

В шість неділь опісля вернула вона диятого з Бориком знову до Дубровника, щоби тут залагодити своє діло, а коли прийшла до дому при улиці Марінеля, застала там в скринці на листи якесь письмо.

Вона прочитала то письмо і крикнула якимсь таким несамовитим голосом, як коли-б вже тогди їй в голові щось перевернуло ся. Відтак побігла улицею на Страдоне, зайшла до Торонталевого двора і там зачукала до дверей і її зараз пустили.

— До Торонталевого двора? — спитав

Петро.

— Так! — відповів Борик, а коли я паню Баторову здогонив, вона вже мене не пізнала.... Вже була....

— Чого-ж моя мати побігла була до Торонталевого двора?... Чого? — спитав Петро ще раз, і споглядав на старого слугу, як коли-б не міг того зрозуміти, що той говорив.

— Видко, що хотіла поговорити з паном Торонталем, — відповів Борик. — але того вже від двох днів не було дома; виїхав кудись разом з донькою, а ніхто не знав, куди.

— А той лист... той лист?

— Я його не міг вже опісля знайти, пане Петре — відповів дідусь. — Або його пані Баторова десь загубила, або подерла, а може хтось взяв його від неї, коротко сказавши, я ніколи вже не довідався, що було в тім листі написано.

Отже тут була якась тайна. Доктор, котрий не обзиваючись ані одним словом слухав сего оповідання, не міг відгадати сего кроку пані Баторової. Щоби то так гнало її до двора при Страдоне, до котрого вона не повинна була заходити, та щоби то так насильно потрясло нею, що вона довідавшись, що Сіяс Торонталь десь щез, аж зійшла з розуму?

Старий слуга до кількох минут докінчив своє оповіданє. Коли йому удалося затаїти стан здоровля пані Баторової, по-

продав він все, що ще їй було лишило ся. Божевільність нещасливої пані Баторової проявляла ся спокійно і тихо, а то дало йому можливість усунути всяке підозрінє. Він хотів конче покинути Дубровник і за кілька днів удало ся йому виїхати пакетовим кораблем за море і так дістав ся він до Туніса, чи радше до Ля Гулетти. Тут постановив він осїсти.

В отсїм розваленім марабутї доглядав він як міг паню Баторову, котра разом з розумом стратила і мову. Але його средства були так скупенькі, що він предвиджував хвилю, в котрїм обое попадуть в найбільшу пужлву. Тодли то прийшов старому слугї на гадку доктор Антекірт. і він написав лист до него, а що не знав де доктор перебуває, то здав той лист на ласку Божу. Видко, що провїтїне Боже було добрим почтарем, бо лист дійшов до того до кого був написаний.

Тепер вже веїм стало ясно, що треба робити. Паню Баторову, котра не ставила зовсїм ніякого опору, посадили на віз, а її син, Борик і Марія сїли собі коло неї. Підчас коли віз пустив ся дорогою до Ля Гулетти, пішли доктор і Люїджі туди пішки понад беріг.

В годину пізнїйше сїли на корабель. Зараз підтягнуено якор і скоро „Феррато“ обплив пригірок Бон, показало ся світло ліхтарель морських на Пантелярїї. На другий день

рано, таки ще досвіта, станув корабель в антекіртським порті.

Паню Баторову вивели на острів та привели її до Артенака, де їй в ратуші визначено одну комнату, а Марія таки перенесла ся сюди із своєї малої хати, щоби бути ближше пані Баторової.

Отто-ж то була знов мука для Петра Баторого! Його мати зійшла з розуму, його мати збожеволіла серед обставин, котрі, видно, позістануть не вияснені! Коли-б можна було знати причину, то може було би можна підобрати якийсь лік на то. Коли-ж бо ніхто не знав нічого, не міг нічого знати.

— А таки треба її вилічити!... Таки конче треба!.. говорив доктор сам до себе, котрий підняв ся був сам її лічити.

Була то трудна задача, бо пані Баторова все була як би непритомна і не знала, що робить, ані не пригадувала собі зовсім минувності.

А хиба-ж то не була добра нагода ужити сили підданя гадок, котру доктор мав в так великій мірі та котрої докази дав вже тільки разів. Хиба-ж не можна було при помочи магнетичного впливу розбудити в ній память і придержувати її доти, доки би она аж зовсім не подужала?

Петро Баторий благав доктора, щоби пробував всілякими способами вилічити його матір.

— Коли-ж бо годі — говорив йому доктор — бо то не удасть ся. Божевільні найтруднійше піддають ся переносенню волі. Щоби можна того впливу ужити, то твоя мати, Петре, мусіла би мати особисту волю, котрій би я міг піддати свою. Кажу тобі ще раз, що я не міг би зробити на ню тепер ніякого впливу.

— Таки ні!... Я не можу того зрозуміти, що ви кажете — відповів Петро, котрий не хотів вдоволюєть ся словами доктора. — Я таки тої гадки, що моя мати пізнаєть знову колись свого сина.... того, котрого уважає доси за помершого!...

— Ну, так.... котрого уважає за помершого! — відповів доктор — Може й бути... коли буде знати, що ти живеш.... або коли-б її привести до твої могили, а ти би їй нараз показав ся!

Доктор імив ся сеї гадки. Для чого би таке моральне зворушенє не могло зробити якогось впливу на духа пані Баторової, коли-б оно відбуло ся при сприяючих обставинах.

— Зроблю пробу — відозвав ся доктор. Коли він Петрови розповів, яким способом хоче зробити пробу, та що має надіювилічити тим способом його матір, Петро за то аж об'язав його за щню.

Від того часу взяли ся они оба лагодити цілу ту сценерію, котра мала бути помічна

для проби. Розходило ся о не малу річ, лиш о то, щоби на паню Баторову зробити таке вражінє, аби їй пригадало ся все то, що при тепериннім її стані вишло їй з пам'яті і щоби серед таких обставин дух її в ній знову ожив.

Доктор взяв собі до помочи ще й Борика та Поента Пескадого і всі разом зробили з як найбільшою точністю ціле дубровницьке кладовище та її пам'ятник на могилі Баторової родини.

На кладовищі острова, на мильо від Артенака станула пезадовго під кущою зелених дерев мала капличка, майже зовсім подібна до каплички в Дубровнику. Треба ще було так все упорядкувати, щоби подібність обох пам'ятників ще більше впадала в очи. В мури зашукано чорну мармурову таблицю, на котрій було випсане імя „Стефан Баторий“ і рік 1867.

День 13 падолиста здавав ся бути догідний для зробленя проби, чи не можна би поволи привести паню Баторову знову до пам'яті і здорового розуму.

Около семої години взяли Марія і Борик вдовицю по під руки, вишли знею з ратуша та повели її почерез поля на кладовище. Там станула пані Баторова перед ступенями від каплиці, тиха і німа, як звичайно, хоч лямпа, що осьвічала середину каплиці, давала можливість відчитати імя Стефана Бато-

рого на чорній мармуровій таблиці. Лиш коли Марія і дідусь приклакнули на ступени, засвітились у неї очі, але відтак знову стали стовпом.

В годину пізніше вертала пані Баторова домів а з нею і всі ті, що при сій першій пробі ближше або дальше були пішли за нею.

На другий день і в слідуючих відбували ся проби знову, але так само без успіху. Петро був при всіх і вже брала ся розшука, що то не доводить до нічого, хоч доктор казав йому, що треба все лишити часом, бо час найліпший лікар. А відтак і не хотів би він зробити послідного кроку, доки би пані Баторова не була настільки приготовлена, щоб могла все видержати.

А всеж-таки це було сумніву, що в пани Баторовій за кождим разом, коли була на кладовищі наставала якась зміна. Одного вечера, коли Борик і Марія приклакнули були перед каплічкою, приступила пані Баторова, що прилишилась була трохи позаду, поклала руку на залізний замок, споглядала через хвильку на позадну стіну, освічену лампою, а відтак відступила ся нагло.

Марія, що приступила близенько до неї почула, як она кілька разів вимовила якесь імя.

Було то перший раз від довшого часу, що уста пані Баторової зложили ся до мови.

Але яке-ж було здивуванє всіх котрі почувли що она говорить! То їм, яке она вимовила, не було іменем її сина. Петра, лиш імя — Сарі!

Хто-ж годен то поняти, що відозвало ся в душі Петра Баторого, хто годен то описати, що діяло ся в серци доктора Антекірта, коли вона так несподівано вимовила імя Сарі Торонталівної? Доктор не сказав на то нічого, не дав ніякати по собі того, що він відчув.

Другого вечера повторено ту саму пробу. Сим разом прилякла й сама пані Баторова на порозі кашлички, як коли-б повела її туди якась невидима рука. Схилила голову, зітхнула глибоко, а з очий покотились їй сльози. Але сим разом не вимовила ніякого імени; видко, що імя Сарі вийшло вже їй було з памяти.

Коли пані Баторова вернула опісля до ратуни, дістала якогось такого нервного нападу, якого доси ніколи не мала. Як-раз дотеперішній спокій був характеристичний для її душевного стану; замість него настало тепер якесь роздрозненє. В її мозку проявила ся очевидно якась іскра життя, котра могла додати надії.

В ночі по сім вечері спала она неспокійно і часто кидала собою; вимовила навіть кілька слів, котрих Марія не могла собі спам'ятати; видко, що їй щось сніло ся. А коли

їй вже снило ся, то й розум почав вертати; иншими словами, она би подумала, скоро би й на яві осталась та сама діяльність її ума.

Доктор гіпнув ся для того зробити на другий день нову пробу в той спосіб, щоби пані Баторовій поставити перед очи ще більше трогоячу сцену.

Через цілий день 18 надоліста була пані Баторова незвичайно роздразнена. Марію то дуже дивувало, а Петро котрий майже не відступав своєї матери, перечував, що все щасливо закінчить ся.

По дуже горячим дні, як звичайно в тих сторонах до Антскірта, настала темна і тиха ніч, без вітру.

Пані Баторова, в супроводі Марії і Борика, вийшла з ратуша около пів до девятої години. Доктор ішов за ними здалека з Люїджім і Поентом Пескаде.

Ціла кольонія ждала зі страхом того, що тепер могло настати. Кілька смолоскипів, запалених під розлогими деревами, кидали неоднотайне світло доокола каплички. Здалека було чути, як в артепацькій церкві дзвонили дзвони в правильних перервах, як коли-б відбував ся якийсь похорон.

Поволи посував ся похоронний похід наперед; лиш одного Петра Баторого там не було. Віп остав ся був, щоби виступити аж шід конець сеї найсильнійшої проби.

Було вже около девятої години, коли

пані Баторова прийшла на кладовище, тут вирвала ся она нараз від Марії Феррато і пустилась до малої каплички.

Під впливом сего нового чувства, котре її, як видко було, зовсім опанувало, позволено їй робити що хотіла.

Серед глибокої тишини, перериваної лиш від часу до часу звуком дзвонів, опинилася пані Баторова перед капличкою і стала як би остовніла. Відтак клякнула на найнижнім ступені перед капличкою, схилилася на перет і чути було, як стала плакати.

В тій хвили почали новолі отворати ся залізні дверці від каплички. Убраний в біле одіяло вийшов Петро, як коли-б лише що встав з могилы і серед ясного світла почав сходити ступенями в долину.

— Сину мій!.. сину! — крикнула пані Баторова витягнула руки і зімлівши, упала як би не жива на землю.

То омліне не значило нічого; бо пам'ять і мислене мусіло у неї знову вернути. В ній віджило знову чувство матери. Она пізнала знову свого сина.

Заходам доктора удало ся її знову привести до свідомости, а коли она відтак, отворивши очи, стала розглядати ся і побачила свого сина, відозвала ся до него:

— Петре! ти живеш?... Петрусю, мій Петрусю!

— Жию, мамо... жию для вас, щоби вас любити!

— Та щоби і — її — любити.

— Її?

— Її! Сару!

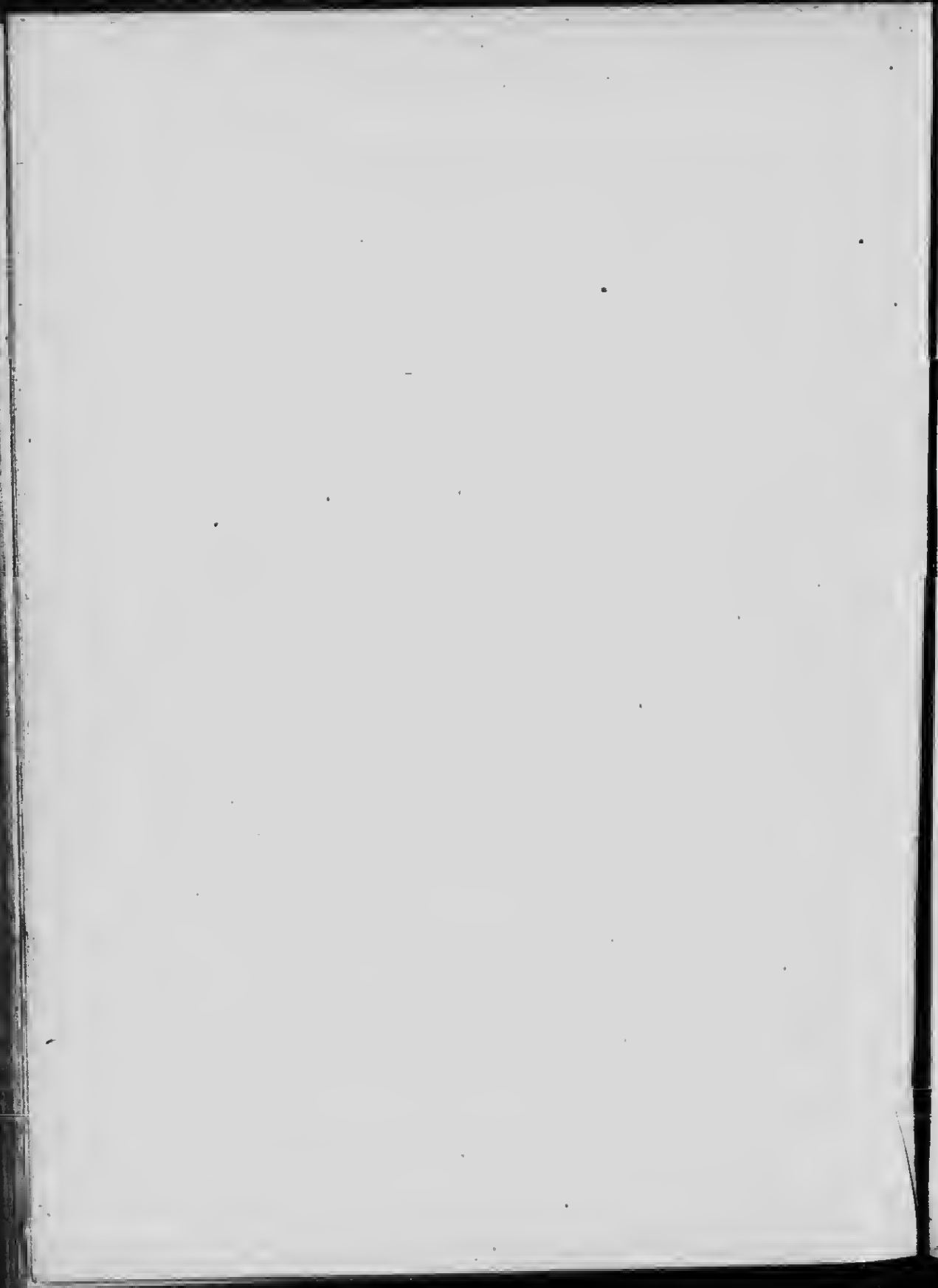
— Сару Торонталівну? — відозвав ся на то доктор.

— Ні! Сару Сандорфівну!

Пані Баторова виймила тогди зімятий папір, на котрім були написані послідні слова рукою умираючої пані Торонталевої, і подала його докторови.

З отсих слів показало ся, хто була Сара зроду і не було вже о тім ніякого сумніву... Сара була одиначкою, котру хтось викрав із замку Артенак!... Сара була донькою гр. Сандорфа.

Кінець Четвертої части.

Часть пята.

Ян Кап Матіфу стиснав руку.

Коли граф Матій, значить ся доктор Антекірт, хотів і дальше позістати доктором Антекіртом, хоч не для Петра, але для всіх людей в кольонії, то лиш для того, що хотів позістати доктором Антекіртом аж до повного переведеня своїх плянів. Для того то, коли пані Баторова вимовила так нагло імя його доньки, він мав досить сили, щоби запанувати над собою і не зрадити свого зворушення. Але в нім аж серце перестало на хвильку бити ся, і коли-б він не умів був так дуже панувати над собою, то був би таки зараз коло каплиці повалив ся на землю, як би нагло ражений громом.

Отже його донька ще жила! То її Петро любив і она його любила. А він сам, Матій Сандорф, робив, що лиш було можна, щоби їх розлучити, щоби они не побрали ся. Тої тайни котра вернула йому назад його доньку, був би він ніколи не довідав ся, коли-б пані Баторова, як би якимсь чудом не була знову прийшла до розуму.

Що-ж стало ся пятнайцять літ тому назад на замку Артенак? Аж тепер показало ся! Ту дівчинку, що осталась одинокою спадкоємницею маєтностей графа Матія Сандорфа, ту дитину, котрої смерть не можна було ніяк доказати, хтось викрав і віддав в руки Сіля-

са Торонтала. В якийсь час пізніше, коли банкір осів в Дубровнику, мусіла пані Торонталева виховувати Сару Сандорфівну за своєю доньку.

Аж тепер вийшло на верх ціле злодійство, яке придумав був Сарканій та його спільничка Наміра. Сарканій знав дуже добре що Сара, коли доживе до вісімнадцять літ стане ся властителькою значного майна і він хотів скоро би она стала його жінкою, зажадати щоби її признати спадкоємницею. Отсе мало бути вінцем його поганого способу життя. Він хотів стати ся паном артеницьких посіlostий.

Чи сей плян йому доси не удав ся? А вже-ж, що ні. Коли-б Сарканій був оженив ся, то певно був би чим скорше поставив ся о то щоби забезпечити собі самому всі користи з того.

А чи доктора Антекірта не мусіла гризти совість? Хиба-ж то не він став ся причиною тих нещасних запутаня? Та-ж він насамперед відмовив Петрови помочи; відтак дозволив Сарканьому спокійно переводити свої пляни, хоч міг тогди дуже добре зробити його нешкідливим, коли зійшов ся зним в Котарі; наконець і втім його вина, що він не сказав нічого пани Баторовій о тім, що її син не вмер, бо він виратував його від смерти. Якого-ж великого нещастя було би тогди уникнуло ся, коли-б Петро був тогди

при своїй матері, коли до дому при улиці Маріселя прийшов шест від пані Торонталевої! Коли-б Петро був знав, що Сара є донькою графа Сандорфа, хіба-ж не був би він умів позбутися нещастя, Сарканього і Сільса Торонталі?

Де-ж обертала ся тепер Сара Торонталівна? Безперечно була в руках Сарканього. Але де би той узяв ся? Як її від него відобрати? А крім того мала донька графа Сандорфа скінчити за кілька неділь вісім-пайцятий рік життя — законом назначений речинець, коли не хотіла стратити яко спадкоємиця своє право — а та обставина мусіла змушувати Сарканього робити, що лиш можна щоби зневолити Сару до сего проклятого супружества.

Весь той хід подій пересунув ся в одній хвили в голові доктора Антекірта. Роздумавши собі всю минувшість, подібно, як то зробили пані Баторова і Петро, почув він всі ті закиди, які могли йому робити, хоч не справедливо, жінка і син Стефана Баторого. Бо коли-б дійсно так було, як то він мусів припускати, то чи не повинен він був удобрити зближення Петра до тої, котра в очах всіх і його носила імя Сари Торонталівної?

Він мусів тепер за всяку ціну відшукати свою доньку Сару. Не можна було тратити ані хвильки часу.

Паню Баторову завели вже були назад

до ратуша, коли туди дійшов доктор разом з Петром, котрий і радував ся і сумував в безнадійности. По дорозі они ані словом до себе не обізвали ся.

Пані Баторова була дуже ослаблена тою зміною, яка в ній проявила ся, але була вже таки зовсім вилічена. Она сиділа в своїй комнаті, коли доктор і її син зайшли до неї.

Марія вийшла до великої салі, знаючи, що яло би ся лишити їх самих.

Доктор Антекірт приетушив ближше до старенької жешцини і поклавши Петрови руку на плечі відозвав ся:

— Пані Баторова я вже взяв вашого сина за свого. Доси був він мені сином лиш з огляду на дружбу; тепер же я буду старати ся всіма силами щоби він був мені сином задля вітцівської любови, коли оженить ся з Сарою..... моєю донькою.....

— Вашою донькою? — спитала Пані Баторова.

— Я граф Матій Сандорф.

Пані Баторова встала нараз, витягнула руки і кинулась синові на шию. Але хоч она й не могла нічого промовити, то могла за то все чути. Петро розповів їй в коротких словах все, чого она ще не знала: як граф Сандорф виратував ся через прихильність рибака Андрія Феррата, як вже від пятнайцяти літ люди думають, що він помер, бо він того сам хотів, та як він появил ся був в Дубров-

нику під іменем доктора Антекірта. Він розповів, що зробили Сарканій і Сіляс Торонталь, щоби видати властям заговорників в Триесті, і згадав про зраду Карпени. котрої жертвою став ся його батько і Володислав Затмар; на конець, як доктор його ще живого добув з могили на кладовищі в Дубровнику, щоби опісля разом з ним взяти ся до діла відплати. Оповіданє своє закінчив він тим, що два злочинці, банкір Сіляс Торонталь та Іспанець Карпена, знаходять ся вже в їх руках, а третого Сарканього, треба ще зловити. того самого Сарканього, що хоче оженити ся з Сарою Сандорфівною.

Доктор, пані Баторова, та її син, котрі в будучности мали стати собі близькими свояками, радили ще цілу годину о молодій дівчині. Очевидно, що Сарканій ужив би всяких способів, щоби змусити молоду дівчину віддати ся за него, через що майно графа Сандорфа дісталось би в його руки. Оце пояснили собі зі всіх боків теперішній стан річній. Правда, що то все, що доси стало ся, поспувало Сарканьому дуже його пляну, але то, що мало стати ся, було найстрашійше. Передовсім треба було порушити небо й пекло, щоби відшукати Сару.

Насамперед умовили ся, що крім пані Баторової і Петра не сьміє ніхто знати, що під іменем доктора Антекірта укрупває ся граф Сандорф. Коли-б ся тайна стала звісна,

то й зараз пішла би чутка, що Сара його донькою. Але в інтересі дальшого пошукування була річ важна, щоби о тім всім ще мовчати.

— Але де Сара?... Де її шукати?... Де її знайти? — спитала пані Баторова.

— Ми вже довідаєм ся — відповів Петро, котрому надія додала ще більшої енергії.

— Таки довідаємо ся — сказав доктор. — А припустім, що Сіяс Торонталь Такп на правду не знає, куди Сарканій утік, то він буде бодай знати, де той нужденник держить мою доньку!..

— А скоро він лиш то знає, то й мусять нам сказати — відозвав ся Петро.

— Таки мусять сказати — відповів доктор.

— В сій хвили!

— В сій хвили!

Доктор Антекірт, пані Баторова і Петро не були вже в силі впердати довже в сій неперчости.

Покликаний зараз Люїджі, котрий разом з Поентом Пескаде і Капом Матіфв був у великій салі ратушевій, де до них прийшла ще й Марія. Йому поручено, щоби він разом з Капом Матіфв взяв його за руку і повів уліцями міста. Коли він спитав Люїджа, купив його ведуть, не хотів йому Люїджі нічого сказати. Башкир був для того в немалім

страху, тим більше, що все ще не знав, хто та могутча особа, в котрої руках він знаходить ся від часу, коли його зловили.

Сіяс Торонталь увійшов до салі; Люїджі ішов наперед, а Кап Матіфу все ще держав банкира за руку. Банкір побачив на самперед Поегга Пескадого, бо пані Баторова і її син держали ся здалека. Нараз увидів він перед собою доктора, з котрим на дармо старав ся увійти в близні зносини підчас його побуту в Дубровнику.

— То ви.... ви? — відозвав ся він.

Але відтак, стямившись, говорив далше:

— Ах, отже то пан доктор Антекірт той, хто казав мене зловити на французській границі... Отже то він держить мене в арешті без всякого права....

— Але чей не зовсім несправедливо — відповів на то доктор.

— А що-ж я вам зробив? — спитав банкір, котрий очевидно набрав трохи довіря, побачивши доктора перед собою. — Скажіть, будьте ласкаві, що я вам зробив?

— Мені?... Ви вже довідаєтесь о тім — відповів доктор. — Але передовсім спитайте ся, Сіясе Торонталу, що ви зробили отсій нещасливій жінчині....

— Пані Баторова! — кринув банкір і відступив ся трохи взад від вдовиці, котра поволи підходила до него.

— Та її синови — додав ще доктор.

— Петро!... Петро Баторий!... вимовив Сіляс Торонталь на силу.

Він був би таки зараз повалив ся на землю коли-о Жан Матіфу не піддержав був його на місци такою силою, котрій годі було оперти ся.

Перед ним стояв Петро Баторий, той сам Петро, котрого він уважав за помершого котрого похорон переходив попри його двір і котрого похоронено на дубровницькім кладовищі. Він стояв перед ним, як той дух що вишшов з могилы. На його вид Сіляс Торонталь помяк. Аж тепер він зміркував, що не уїде відплати за свої вчинки... Він зміркував, що вже пропав.

— Де є Сара? спитав доктор остро.

— Моя донька?

— Сара не ваша донька!... Сара є донькою графа Сандорфа, котрого Сарканій і ви в смерть загнали, зрадивши погано його і його товаришів Стефана Баторого і Володислава Затмара.

Се формальне обжаловане прибило банкира таки до послідка. Доктор Антекрт знав не лиш, що Сара не є його донькою, але він знав навіть, що она є донькою графа Сандорфа. Він знав, хто і як зробив донос на заговорників в Трієсті. Ціла погана минувшість Сіляса Торонтала віджила нараз.

— Де є Сара? — спитав доктор знову.

котрий ледви що ще міг здержати ся. — Де є Сара, котру Сарканій ваш товариш і сніль-ник у всіх злодійствах, викрав п'ятнадцять літ тому назад із замку Артенак?... Де є Сара, котру той нужденник десь укриває в такім місци, котре ви знаєте... котре муєте знати, бо він хоче змусити її до подружа, котре она уважає за ганьбу... Питаю ся послідний раз, де є Сара?

Хоч і як перестрашаюча була постава доктора, хоч і як грізні були його слова. Сілясе Торонталь все-таки не відповів нічого. Він зміркував, що теперішнє положенє молоді дівчини муєло бути для него охоропою, що йому доти й волосжигтя. Він відчував то, з голови не спаде, доки він буде в посіданю сеї постільної тайни.

— Послухайте мене, Сілясе Торонталь — відозвав ся доктор, котрий відпекає був зпову свою холоднокровність — послухайте мене. Ви хочете шалити свого товариша. Ви боїте ся може, щобн його не зрадити, коли щось скажете. Аби же-сте знали, Той Сарканій, звійнувавши вас, хотів вас убити бо бояв ся щобн ви зчтн не римовцн ся хотів вам так само зробити, як зробив в Дубровнику Петрови, пробивши його пожем... Оттак!.. В тій хвилл, коли мої відповучники імили вас на дорогї то Ніши хотів він на вас напасти... Чи будете ще й тепер мовчати?

Але Сілясе Торонталь так уперто держав

ся тої гадки, що коли він нічого не скаже, то й його спільник не виговорить нічого на него — що мовчав даліше і не хотів нічого сказати.

— Де Сара.... де Сара? — крикнув доктор, котрого вже знову взяла лють.

— Я не знаю... не знаю нічого — відновив банкір, постановивши собі і даліше унерто мовчати.

Нараз крикнув він таким голосом, що аж всім лясно стало і почав крутити ся зболюте ставав ся відонхнути рід себе Капа Матіфу хоч на дармо.

— Змилюйте ся надомною..... змилюйте ся! — став він проспяти ся.

То Кап Матіфу, може й не свідомо, так степенув банкіра за руку.

— А скажете?

— Скажу вже... скажу.... Сара.... Сара— говорив Сіляс Торонталь хрипанними словами — є в домі Наміри.... шпігунки Сарканього.. в Тетвані.

Кап Матіфу пустив Торонталеви руку, котра повисла йому, як би увяла.

— Відведіть арештанта назад — сказав доктор. — Тенер вже знаємо то, чого нам було потреба знати.

Людіжі вивів Сіляса Торонтала з ратуша і завів знову до каземати.

Сара в Тетвані! Коли доктор Антекірт і Петро Баторий були два місяці тому назад

в Цевті, щоби звідтам забрат Іспанія з Президія, відділяло їх лиш кілька миль ві того міста де Марокканка держала молоду дівчину як би у вязниці.

— Ще сеї ночи поїдемо до Тетуану — сказав доктор спокійно до Петра.

Тогди не було ще залізничі з Туніса просто до марокканської границі. Щоби в найкоротшій часі дістати ся до Тетуану, було найліпше сісти на котрийсь з електричних кораблів Антекіртської фльоти і плисти скоро туди.

Ще перед півночю вишлив „Електрик ч. 2“ на широке море і поров море в Сиртах.

На кораблі були лиш доктор, Петро, Люіджі, Поент Пескаде і Кап Матіфу. Сарканій знав лиш Петра, а прочих не знав. Аж в Тетуані мали нарадити ся, що мають робити. Чи мали би взяти ся до підступу, чи до насильства, се зависіло би від того, яке було би його уряджене в домі Наміон та від осіб, які були би йому до послуги. Передовсім треба було дістати ся до Тетуану.

Від Сирт аж до марокканської границі числять два тисячі пять сот кілометрів— значить ся, більше як тисяч триста пятьдесят морських миль. „Електрик ч. 2“ міг при найбільшій своїй скорости робити двацять і сім миль на годину. Навіть богато поїздів залізничих не їздить з такою скоростію. Се залізне, веретенувате судно, що не настав-

ляло ся до вітру ніякою площею і не бояло ся ніякої бурі, а по розбурханім мори сунуло ся дуже гладенько, потребувало що найбільше п'ятдесят годин, щоби прибути на своє місце призначеня.

На другий день досвіта плив вже „Електрік ч. 2“ доокола пригірка Бон. Минувши залив туніскій, потребувало оно плисти ще лиш кілька годин і минути пригірок коло Бізерти. Ля Каль, Бон, пригірок залізний, від котрого металеві маси, як кажуть, аж відклонює ся ігла компасова¹⁾, альжирське побереже, Стора, Бугі, Деллі Альжер, Шершель, Мостаганем, Оран, Немур, відтак побереже Ріфів, ріг Мелілі, котра так само як і Цевта належить до Іспанії, пригірок Трес Форкас, від котрого Африка заокруглює ся аж до пригірка Неґро — словом ціла панорама Африканського побережа пересунула ся перед очами наших подорожних в днях 20 і 21 падолиста. Машина, порушувана електричними протоками з акумуляторів, ще ніколи так знаменито не робила. Коли-б хтось чи то з нобережа, чи серед заливу був заздрів сей корабель електричний, то мимо волі погадав би собі, що то якесь чудо, не корабель, або що то появил ся в середземнім

¹⁾ Компас є то прилад, в котрім тоненька, магнетична стрілка, звана магнетичною голкою, показує, в котрій стороні є північ і полудне. Компасу уживають на кораблях.

мори кит надзвичайної сили.

Около сьомої години вечером вийшли доктор Алдекірт, Петро, Люїджі, Поент Пескаде і Калі Матіфу на беріг при устю малої річки під Тетуаном, де причалив був поспішний корабель. На сто кроків від ріки, посеред Каравансерії¹⁾, знайшли они мулів і арабського провідника, котрий обіцяв ся завести їх до міста, положеного може на чотири милі від берега. Згодили ся без торгу і мала громадка вибрала ся зараз в дорогу.

В сій часті Ріфу²⁾ не мають Європейці чого боятися тутешних місцевих мешканців, хоч би навіть тих кочуючих племен, що переходять в краю з одного місця на друге. Є то впрочім мало залюднена і майже зовсім не управлявана сторона. Гостинець іде рівниною зарослою змарнілими корчами; та й гостинець же то! — більше видонтанний звірятами як зроблений людскою рукою. По однім боці є ріка, що котить ся тут великими закрутами а на березі не чути більше нічого лиш раракане жаб, та цвіркане свещиків і пільних коників. Посеред води стоять рибачькі лодки, декуди на ніску відко повитягані човна. По другім боці, на право, тягнє ся пасмо каменистих горбів, що приширають дальше на полудне до масивних гір.

¹⁾ Будинок і місце, де стають каравани.

²⁾ Ріфом зле ся побереже африканське коло Мелілі, Тетуану і Цевти.

Ніч була прекрасна. Ціла околиця купала ся в світлі місяця. У воді відбивали ся легенькими чертами горби, а гень далеко в глибині краю. ясніло щось білого серед густої мраки — то було місто Тетуан, ніби убране в білу одежу.

Араб вів свою громадку скорим кроком. Два чи три рази треба було задержати ся коло стоячих на самоті стацій, де звичайно у вікнах освітлених світлом місяця видко було жовтаве сьвітло. Тогди вийшли один або два Марокканці з хати з ліхтарнею в руці, поговорили щось з проводиром і подорожні пішли відтак дальше.

Ані доктор, ані його товариші не розмавляли з собою. Всі задумавшись пустили мулів свобідно, а ті пішли по знаній їм дорозі, як хотіли; де на дорозі було каміне та грудя, або коли де вистало коріне, то осторожні звірята самі омивали зручно ту перешкоду. Але сильнійший мул оставав ся правильно по заду. Та й не диво, бо на нім їхав — Кап Матіфу.

Поєнтови Пескадови прийшло для того на гадку, чи не ліпше було би, щоби мул їхав на Капі Матіфу, як Кап Матіфу на мулі.

Около пів до другої станули они перед великим, білим муром; в сїм мурі є отвори до стріляня, а на горі ще й бапші і він служить до оборони міста із сего боку. В мурі є тут низка брама, украшена арабесками на марок-

канський лад. З отворів до стрільни йдуть ся против надходячих пушкь, що при світлі місяця подобають на оттак собі задрімавних крокодилів.

Брама була замкнена. Треба було з гринми в руці розпочати переговори, щоби она отворила ся. Звідеп увійшли подорожні у вузкі, круті улиці, по найбільшій часті крпті зверху. І ті улиці були одна від другої позамикапі брамами, котрі треба було таким самим способом отворити.

В чверть години опісля зайшли на конець доктор і його товариші до „фонди“ — однісенської гостиниці, яка є в огейм місті. Властителем гостиниці був жид, а його донька сліпа на одно око, обслуговувала гостей.

В сій господі, котрої комнати виходили до подвіря, не було ніякої вигоди, а то дасть ся тим пояснити, що лиш мало хто з чуженців важить ся заходити до Тетуану. Там є лиш один одинокий консуль, що жис сам один серед кількох тисячів душ по найбільшій часті місцевого населеня.

Хоч і як хотіло ся докторови Антекіртовн спитати, де є хита Наміри і казати завести себе туди, то все такі він поки що не зробив того. Треба було брати ся до дѣла дуже осторожно. Серед таких обставин, серед яких Сара імовірно там проживала, було би дуже трудно її відобрати і взяти з собою.

Незвичайні пригоди Матія Сандорфа — 22

Треба було добре все розважити, що промовляло за тим, а що против того. Може би було можна викупити молоду дівчину, все одно за яку ціну? В такому случаю мусіли доктор і Петро дуже стерегти ся, щобн їх хтось не пізнав — особливо же Сарканій, котрий міг бути в Тетуані. Сара в його руках давала йому забезпеку на будучність і він за що небудь не дав би був її собі відобрати. А до того ще той край то не в цивілізованій Европі, де могли би станути до помочи суд і поліція. Як же доказати в тих сторонах де торгують невільниками, що Сара не є законною власністю Марокканки? Як же доказати, що вона є донькою графа Сандорфа, коли-б лист нані Торонгалевої і зізнанє банкира не мало тут п'якого значіння? А ті арабські доми тут, дуже старанно позамикані і не так легко приступні. Не легко до них дістати ся. То й поміч кадного¹⁾ ледви чи нащо би тут придала ся.

Постановлено отже покищо, щобн не звернути на себе ні найменшого підозріння, стерегти дуже шильно хату Наміри. Поент Пескаде цішов вже був досвіта з Люїджім, котрий ще на Мальті ввучив ся був трохи по арабськи, на місто, щобн тут дещо розвідати ся. Оба старали ся донитатись, в котрій часті міста і при котрій вулиці мешкає На-

¹⁾ Кадий то саме що „судія“.

міра, котру преці хтось мусів тут знати. Від того мало зависіти їх дальше ноступовазс.

Тимчасом „Електрик ч. 2” сховав ся у якісь маленькій затоці при устю ріки і був готовий зараз на першій знак виплисти на море.

Отже сю першу ніч котрої години так чогось поволи минали, перебуля доктор і Петро у фондї. Поентови Поскадови і Капови Матіфу певно ніколи й на гадку не прийшло, що вони будуть колись спати в постелях, вложених фаянсами; тепер могли бути раді з того.

На другий день пішли Поент Пескаде і Люіджі на базар, де вже було зійшло ся багато тетуанських мешканців. Поент Пескаде знав Наміру, бо він видів її певно може яких двацять разів на вулицях в Дубровнику, коли то вона була шпігункою в службі Сарканього. Могло отже так стати ся, що він би її тут стрітив; але що вона Поента Пескадого не знала, то ся стріча не могла би була в нічим пошкодити. Коли би її можна було стрітити, то треба було лиш іти за нею.

Головний базар в Тетуані складас ся з кільканайцятья поп та низких і вузких буд. окружених вогкими алеями. Розтягнені на мнурах веїякої краски полотняні дахи хороняють їх від страшеної спекы сонця. Всеюди в них чорні крами, а в тих крамах висять

випишані яскравими красками шовкові матерії: бурнуси і торбани з магометанськими святощами, стоять турецькі виступці, глиняна посудина, ліхтарі і т. п. — словом все то разом, чим в Європі торгують окремі кушці.

На базарі було вже багато людей, бо ходом з рана найбільше було залагодити орудки. Були там заслонені по самі очі Мавританки, жидівки з відслоненим лицем, Араби, Кабілі та Марокканці, а всі зглядали ся на тих кількох чужинців і зачіпали їх та бесідували з ними. Присутність Люіджа і Понга Пескадого не дуже впадала для того в очі.

Вони оба волочили ся цілу годину по базарі, думаючи, що стрітять тут Наміру, але на дармо. Марокканки не було нігде видно, а тим менше Сарканього.

Люіджі хотів відтак спитати кількох малих голодрашців, — яких всюди на мароканських базарах повно — є то мішанці всіляких африканських рас, які плодять ся почавши від Ріфу аж до границь Сагари.

Перні, котрих він спитав ся, не могли його справити. Аж якийсь дванадцять літний хлопець кабілський, котрому так добре було видно з лица, що він великий урвитель, сказав йому, що знає, де мешкає Марокканка і обіцяв ся навіть завести туди Европей-

ців, але хотів також, щоб вони йому наперед за то заплатили...

Вони пристали на то і пішли відтак крутими вулицями, що виходять в ту сторону, де є укріплення міста. За десять мінут опинили ся вони на опустілім передмістю, де стояло зрідка кілька хат без вікон.

Доктор і Петро Баторий дожидали нетерпеливо повороту Люїджа і Поента Пескадого. Може яких двацять разів брала їх охота вийти на місто і самим шукати. Але Сарканій і Марокканка знали їх обох. На случай стрічи треба було бути пригвоєними на то, що Сарканій і Наміра були би всякими силами старали ся, щоб їх не висліджено. Тому то вони оба не виходили хоч і як вже їм терпцю не ставало. Була вже девята година, коли Люїджи і Поент Пескаде вернули назад до фонди.

По їх сумнім лиці було відко аж надто виразно, що они не добру вість приносять.

Сарканій і Наміра ввійшли ще пять неділь тому назад з Тетуану разом з якоюсь дівчиною, котру тут ніхто не знав; хата осталає нід доглядом якоїсь старої жінки.

Доктор і Петро не були приготовлені на таку вість: она спала на ших, як грім з ясного неба.

— Причина сего вїзду є досить ясна — сказав Люїджи. — Хиба-ж Сарканій не міг того побоювати ся, що Сіяс Торонталь

або з мести, або з якої иншої причини зрадити, де він укриває ся?

Доки розходило ся лиш о то, щоби гонити за зрадниками, доктор Антекірт ніколи о тім не сумнівав ся, що він доїде їм кінця; але тепер коли розходило ся о то, щоби власну дошку вирвати з рук Сарканього, стратив він вже віру в себе самого.

Але й він і Петро годили ся на то, щоби таки зараз піти до хати де мешкала Наміра. А може там знайдуть щось більше, як лиш саму згадку по Сарі? Може будуть могли по чімсь нізнати, що знею стало ся. Може й стара жидівка, що нильнує хати, розкаже їм дещо, хоч би й за гроші, що їм би придало ся до дальшого пошукування.

Люіджі повів їх зараз туди. Доктор, котрий умів так добре говорити по арабськи, як коли-б родив ся у пустини, удав, що він приятель Сарканього. Він сказав, що уважав би то собі за щастє, коли-б в переїзді через Тетуан був його застав, а коли його нема, то він хотів би бодай навідатись тимчасом до його помешканя.

Стара жидівка робила зразу трудноси, але від жмені гроший стала зараз прихильніша. Аж тепер готова она була відповідати докторови, котрий очевидно з великою цікавостію розвідував ся про її пана.

Она сказала що та молода дівчина, котру привела сюди Марокканка, мала стати

жінкою Сарканього. То було вже давно постановлено і весілля було би там в Тетуані відбуло ся, коли-б так нагній виїзд не був тому перешкодив. Тага молода дівчина від часу свого приїзду, то є, може від трох місяців, ані разу не вийшла хоч би за поріг. Кажуть що дівчина арабського роду, але она, жидівка, так думала собі, що дівчина звідкись з Європи. Она сама дуже мало коли виділа її на власні очі, хіба лиш тогди, коли Марокканки не було в дома. Більше не знає нічого.

Так само не знала вона сказати, куди, до котрого краю, проїхав Сарканій з обома жешщинами. Знала лиш то, що они може пять неділь тому назад виїхали ся з караваною, котра ішла кудсь на захід. З тої пори лишплась хата під її дозором і она має її дотти дозирати, доки Сарканьому не лучить ся нагода її продати. Річ очевидна, що він вже не думав вертати назад до Тетуану.

Докторови аж мороз пішов по тілі, коли почув таку відповідь, але Петрови Баторому переклав він з арбського лиш то, що уважав за відповідне.

Взявши все разом, було лиш то одно певне, що Сарканій не уважав за пораду для себе їхати якимсь із тих пакетових кораблів, що иноді відліпвають до Тетуану, або зеліз-

ищею, котра кінчить ся двірцем в Орані¹⁾). Отже він прилучив ся до каравани, котра вибрала ся з Тетуану в дорогу, куди? - - не знати. Може до якоїсь оазис²⁾ в пустини, або ще дальше помежи на пів дикі народи, де би Сара муєїла зовсім піддати ся його волі. Як же тут розвідатись, куди він пішов? На шляхах в північній Африці так само трудно розпитати про яку каравану, як і про одинокого подорожного.

Доктор став для того вишукувати ще дальше стару жидівку. Він казав кілька разів, що дістав важні вісти, котрі будуть Саркапного інтересувати, бо то як раз розходиться о ту хату, котрої він хоче позбутися. Але що він і не паговорив ся, а таки не міг нічого довідати ся. Видко, що стара жидівка таки на правду не знала, де Саркапій подів ся.

Доктор, Петро і Люїджі зажадали відтак щоби она дозволила їм оглянути помешканє, розділене арабським звичаєм, після котрого світло де всіх комнат доходить з одного місця, окруженого галерією.

Они увійшли до комнати, в котрій мешкала Сара — була то справдішня вязниця. Молода дівчина муєїла спдіти тут довгі часи і аж розпука її брала ся, бо не могла з нїзвід-

¹⁾ Місто в Альжїрі.

²⁾ Зелене, заросле травою і деревами місце в пустини.

ки сподівати ся ніякої помочи. Доктор і Петро розглядали ся по кімнаті не промовивши і слова; шукали якого небудь знаку, котрий міг би їх навести на слід.

Нараз приступив доктор скоренько до малого, мідяного кітлика з вуглєм, що стояв на триніжку. На споді в тім кітлику були на вуглю якісь недогарки паперу. Видко, що Сара щось писала. Виїзд заскочив її не сподівано і она рішила ся спалити лист перед самим виїздом з Тетуану. Або може — що та кож могло дуже легко бути — Сарканій чи Наміра знайшли лист Сару і спалили його.

На попаленім папері, котрий найлекший вітрець міг розвіяти на поніл, слідно ще було кілька слів, написаних чорним шпелом — між иншим було там написано, та на нещастє, без кінця: П.... Бат....

Сара, котра не знала і не могла знати, що пані Баторової небуло вже в Дубровнику, хотіла очевидно написати до сеї одинокої людини на світі, від котрої могла ще сподівати ся якоїсь помочи.

Побіч іменн пані Баторової можна було дочитати ся ще й другого — її сина....

Петро аж дух в собі занер, так хотів дошукати ся ще якогось слова, котре можна би було відчитати.... Але на дармо напружав очі.... Не міг нічого доглянути....

Але там було ще одно слово, котре могло навести на слід за дівчиною — слово, ко-

тре вишукав доктор майже так не нарушене...

— Тріполі — крикнув він.

Отже то Сарканій утік до Тріполіса, до свого рідного краю, де безусловно буде безпечний. Отже то до сего краю пішла каравана і она вже пять неділь в дорозі.

— Ідьмо до Тріполіса! — сказав доктор.

Ще того самого вечера вишли „Електрик ч. 2” на широке море. Сарканій, котрий певно спішив ся, щоби д.стати ся до столиці сего краю, міг що найбільше на кілька днів наперед туди прийти.

Свято бузьнів.

Дня 23 падолиста представляла рівнина Суш-Еттелатех, що тягне ся поза мурами Тріполіса дивний вид. Хто би міг був того дня сказати, чи та рівнина урожайна, чи ні? Она вкрита була різнобарвними наметами, украшешими яскравими кутасами і хоруговками. Нужденні шинки, вкриті полатаним полотном, могли лиш дуже слабо хоропити своїх гостей від „гіблі” — сухого полудневого вітру. Тут і там видко було стада коний осідланих на спосіб всхідній, верхоблюдов з плоскими, як до половини порожні бордуги, головами, що лежали в піску. малі осли, що виглядали як великі пси, що подобали на ма-

лих ослів, та мули з величезними сідлами. Поміж тоннами мужчинь жінок та дітей уганили їзці з довжезними рушницями через плече, а ноги держали в стременах, подібних до напгофлів, і підтягнених так високо, що коліна досягали їм аж до грудий; за поясом мали они по дві шаблі, а уганиючи, зовсім не знажали на то, чи когось розтратують, чи ні. На конені були там і місцеві меншканді, поубирані майже без влімку в бурнуси, так, що не можна би було пізнати, чи в тім бурнусі мужчина, чи жінчина, калі-б не то, що у мужчині були бурнуси очіплені на грудех мідяними пряжками, а у жінок горішні кінці так спадали на лице, що видко їм було лиш лїве око. Нюна та зміняє ся після стану того, хто її носить — бідні носять лиш простий, полотняний бурнус, а під сподом у них голе тіло, маючи мають ще під сподом кафтан і шубокі, арабські шаравари, а богачі мають під сподом другий, тоненький в білі і сині пасочки бурнус з шовку і вовни, під котрим є ще й сорочка, напівана золотими делітками.

Але не самі лиш Триполітанці крутіли ся по шпрокій рівнині. При входах до степиці було повно купців з Гадамеех і Сокини¹⁾ разом зі своїми чорними невільниками; дальше були там жиди і жидівки з провінцій, не заслонені і після звичаю в краю заманце-

¹⁾Міста в глибині краю Триполі.

ні на лиці та убрані в неконче хороші шаравари. Були також і мурнини з сусідного села; вони покинули були свої нужденні кабахп-хати з пальм та очерету і прийшли сюди, щоби й собі тут забавити ся в день великого свята. Вони мали на собі не тільки одежи, кільки вселяких прикрас як ось: грубі нараменники з міді на руках, по кілька шнурів мушлів на шиї, та срібні обручки в носі й ухах. Наконсець були ще й Бснудійці та Авагуї з побережа великої Сирти, котрим дактилева пальма в їх краю дає віно, овочі, хліб та вселякі ласощі. Посеред сего збору Маврів, Берберів, Турків, Бедуїнів, а навіть „мусафірів“, то є Европейців, походжували собі паші шейхи, кадії і вся місцева шляхта, а їм розступала ся за кождий раз товпа простих людей, котра з покорою і обачно клонила голови, коли вояки з добутими шаблями, а загії¹⁾ своїми поліційними налицями, робили місце генерал-губернатови сеї турецької провінції, коли він ішов з поважною байдужністю.

На цілу провінцію Тріполі числять більше як півтора міліона душ і п'ять тисячів вояків, але саме місто Тріполіс має що найбільше двайцять або дванайцять і п'ять тисячів людей. Того дня однакож можна було сказати, що тут було вдвоє тільки людей.

¹⁾ Турецькі жандарми.

Але ті „селяни” не шукали приміщення в столиці, бо ані доми так лихо будовані, що готові би кожної хвилі завалити ся, ані вузькі та круті уллиці, ані та часть міста, що припирає до порту і де є консуляти, ані західна часть жидівська не були би помістили всобі так величезної маси народу.

Рівнина Сунг-Еттелатех була досить велика, щоби помістити свято бузьків, котре все ще у всхідних краях африканських обходить ся з великим торжеством. Та та рівнина — кусень Сагару, засищений жовтим піском, котрий при всхіднім вітрі заливає нераз вода з моря — окружає місто з трох боків і є на кільометер шпрока. На її полуднім кінци є оаза Менджех, на котрій видіють ся білі будинки і красні огороди оранжеві, цитринові і дактилеві дерева, а серед зелених корчів можна побачити нераз антильопи, газелі¹⁾ та флямінги²⁾). Є то енклява, на котрій містять ся що найменше трийцять тисячів людей. По тамтім боці оази починає ся пустиня, котра нігде не підходить так близько до моря, як тут. Пустиня починає ся там пересуваючими ся видами та піском, котрий тут так само, як вода на морі, збиває ся у філі: є то лібійське море піскове, котре має навіть свою мраку, що робить ся з ду-

¹⁾ Антильопи і газелі — рід лев.

²⁾ Флямінги — птах подібний до бузька, цілий рожевий, з дуже довгою шиєю і дуже високими ногами.

же мілкого пороху.

Тріполі — край майже так само великий, як ціла Франція — розтягає ся межі регентнею туніською, Египтом і Сагарою та займає може яких тріста кільометрів побережа над середземним морем.

Отже до сего краю утік Сарканій з Тетуану, до краю найменше знаного у північній Африці, де може найдовше можна було укривати ся. Він був Тріполітанцем зроду, то й не диво, що вернув назад туди, де перший раз пустив ся на злодійства. Крім того, як добре звісно, знав ся він знайнебезпечнішою в північній Африці сектою і знав дуже добре, що Сенусити, котрим він завсїгди купував за границею зброю та амуніцію, возьмуть його в обороту. Для того зараз по приїзді до Тріполіса заквартирував ся в домі Мюаддема, звісного начальника сектарів сего округу.

Зараз по зловленю Сіляса Торонгала на дорозі до Ніцци — факт, котрий позістав для Сарканього зовсім загадочний — виїхав він з Монте Карльо. Тих кілька тисячів франків, що липили ся йому з послідної гри — а він був на стілько осторожний, що не вставив гроший на карту до послідного крейцара — встали йому на дорогу і на пайкопечнійні, перші потреби. Можна було дійсно побоювати ся, що Сіляс Торонгаль, доведений до розпукки, готов би на нім

піметити ся в той спосіб, що або зрадить минушість Сарканього, або скаже, хто є Сара і де вона обертає ся, бо банкір знав добре, що вона в Тетуані, в руках Наміри. Тому то постановив був собі Сарканій виступити ся як найскорше з Марокко.

Він і розумно зробив, бо Сіляс Торонталь був би певно сказав, в котрім краю і в котрім місті перебуває молода дівчина під дозором Марокканки.

Сарканій постановив для того вернути назад до Тріполіса, де міг знайти способи до діланя і до своєї оборони. Але їхати туди або парохомом пакетовим, або альжирською залізницею, значило би — як то доктор справедливо здогадав ся — виставляти себе занадто на небезпечність. Він волів для того прилучити ся до каравани сенуситів, котра ішла на киренейський півостров і складала ся з новобранців з трох найбільших вілястів: Марокка, Альжіру і туніської провінції. Та каравана, котра в поспішних маршах муїла зробити межі Тетуаном а Тріполісом пять сот миль вздовж північної границі пустині, вирушила дня 12-го жовтня.

Тепер була Сара зовсім в руках своїх гнобителів. Мимо того її постановлене остало ся непохитним. Ані погрози Наміри, ані люта напасть Сарканього не могли зробити на ню вражіння.

Коли каравана виходила з Тетуану, ма-ла вже п'ятдесят членів або кванів, під проводом одного імама¹⁾), котрий з організував їх на лад військовий. Провінції французькі обминали воли впрочім здалека, щоб не було якої перешкоди в переході.

Африканський континент творив своїм альжирським і туніським побережем великий каблук аж до західного побережа великої Сирти, котре тут стрімко спадає. З того виходить, що найпростійша дорога з Тетуану до Тріноліса є та, котра творить тятиву того каблука, а котра на півночі не далше сягає, як до Лягвату, міста на самій границі Сагарі, стоячого під верховною власттю Франції.

Каравана йшла насамперед вздовж границі альжирських провінцій, котрі дехто називає „новою Францією“, а котрі по правді представляють таки саму Францію — більшим може правом, як Нова Каледонія, Нова Голандія і Нова Шкоція представляють Шкоцію, Голандію та Каледонію, бо ся африканська провінція Франції є віддалена від неї лиш трийцять годин дороги по моря.

В Бені-Мутан, Улад Маін, Шафрат-ель Гамель скінчила ся каравана значним числом членів братства.. Було їх вже більше як триста, коли дійшли до туніської границі при

¹⁾ Імам — учитель, вищий ступень магометанських духовників.

кінці великої Сирти. Мусіла ще лиш іти вздовж побережа, а скріпившись новими кванами станула дня 20 падолиста по шести недільній дорозі на гранци регентії

Під ту пору, коли серед великого крику мало обходити ся свято бузьків, гостили Сарканій і Наміра ще лиш від трох днів в домі Мойддена Сіді Газама, де рівночасно перебувала і Сара Торонталівна немов у вязниці.

Той дім зі своєю тоненькою а високою вежею, з білими стінами без вікон а замість них з отворами до стріляня і вузонькими та низькими дверми, виглядав дійсно як би яка кріпость. Та правдива жвавія була положена по за містом, край пустині і оазі Менджех, а огороди її, обведені високими мурами, лежали вже на оазі.

У внутрі був той дім уладжений звичайним способом арабским; лиш замість одного мав три подвіря. Ті подвіря були обведені під сїнями на стовпах і аркадами, на котрі виходили численні і по більшій части богато устроєні комнати. В глибині другого подвіря була для гостей Мойддема величезна „скіфа“ рід присїнка, де вже не раз відбували ся наради під проводом Сіді Газама.

Дім обезпечували його високі мурн, але крім того містилось в нїм ще й багато людий, котрі на случай якогось нападу кочуючих племен або й тріполїтанських властий, що старали ся зробити Сенуситів сеї провін-

ції нешкідливими, могли би були успішно його боронити. В сїм домі було пятьдесят членів сенусентського брацтва, озброєних добре чи то чо оборони, чи до нападу.

До сеї жвавїї можна було зайти лиш однісськими дверми. Ті двері були дуже грубі та мали міцні замки і не легко би було їх виважити, а хоч би їх і виважено, то ще не легко би було дістати ся ними до середини.

Отже Сарканїй знайшов собі у Маяддема дуже безпечне прибіжище. Там то мав він надїю довести розпочате своє діло щасливо до кінця. Коли-б він з Сарою оженив ся, то дістав би в свої руки значний маєток, а на случай потреби міг би числити на поміч Сенуситів, бо й для них було би то добре, коли-б його илян йому удав ся.

Сенусити що прийшли були з Тетуану і других віляетів, розійшли ся по оазі Менджех, готові кождої хвилі на даний знак зійти ся разом. Триполітанська поліція знала дуже добре, що свято бузьків було для сенусентської справи дуже догідне. Там на рівнині Сунг-Еттслатех мали квани з північної Африки одержати від муфтів¹⁾ знак, щоби зібратися на киренсейськїм півострові і утворити під верховною властю Калїфа²⁾ справдішну

¹⁾ Муфті — законо-учитель, котрий надає законні постанови, на підставі котрих судія (каді) судить; каді є рангою старшим над муфті.

²⁾ Калїф — намісник пророка, найвищий духовний

державу розбишаків.

Обставини були дуже сприятливі, бо якраз у вілятті Бен-Гаці мало се релігійне товариство як найбільше прихильників.

В день свята бузьків в Тріполісі походжували собі серед товпи на рівнині Сунг-Еттелатех три чужинці.

Ті чужинці були перебрані по арабськи і ніхто не був би їх взяв за Європейців. Найстарший з тих трох чув ся в тій арабській нспи так свободний, як хнба лиш той, що вже від давна навик до неї.

Був то доктор Антекірт, а з ним були Петро Баторий і Люіджі Феррато. Поент Пескаде і Кап Матіфу лишлись були в місті, де мали прилагодити ся до чогось; они хотіли, видко, аж тогди явити ся на місці, коли-б їх робота мала розпочати ся.

Лише ще на двацять чотири години перед тим приплив був по полудни „Електрик ч. 2“ поїд скали, що в тріполіскім порті творять рід природної греблі. Їзда була й снм разом дуже скоро. Лиш у Філіпвіль, в малій пристани Фільфіля, станув був корабель на три години — досить часу, щоб собі купити арабське одіне. Зараз по тім поплив був „Електрик ч. 2“ так скоренько, що в пуміднійскім заливі ніхто його й не доглянув.

достойник у народів магометанського віроістовідання; каліф може бути заразом і султаном.

Коли доктор і його товариші вийшли на беріг в Тріполісі, але не в самому місті, лиш по за портом, там де скали — не були вже зних Европейці, але справдішні араби, котрих одіж не могла ніяк звернути на себе уваги. Хиба лиш може Петро та Люїджі були би зрадили ся, коли-б їм був хто ліпше придивив ся, бо они не були навикли до такої нощі. Але Поент Пекаде і Кап Матіфу яко давні акробати навикли були перебирати ся і то не робило їм тепер клопоту.

Коли ніч настала, сховав ся „Електрик ч. 2“ по другім боці порту, в мало стереженім заливі під берегом. Там мав він стояти готовий до дороги кожної хвилі, чи в день чи в ночи. Там вийшли доктор і його товариші на беріг і пустились брамою від моря до міста. Перша гостинниця, яку они собі знайшли — а тут їх не багато — була для їх потреб на кілька днів зовсім догідна. Они удавали тут людей без великих претенсій, простих собі туніських купців, що задержавшись в Тунісі, хотіли придивити ся, як тут відбуває ся свято бузьків. А що доктор умів добре говорити по арабськи, то й мовою не міг зрадити ся.

Властитель гостинниці прийняв тих п'ятьох подорожних, що зробили йому велику честь, зайшовши до него, з великою почесністю. Був то собі присадкуватий, дуже балакливий чоловік. Доктор, котрий завів зним розмову, довідав ся зараз де чого від него,

що для него було цікавим знати. Насамперед довідав ся, що до Тріполіса прийшла недавно тому каравана з Марокко; відтак довідав ся, що Сарканій, котрого тут в краю дуже добре знають, прилучив ся був до каравани і гостить тепер у Сіді Газама.

Отже там була Сара Сандорфівна замкнена. Від того часу, коли доктор був в Дубровнику, батько і донька не були ще ніколи так близько себе як т. пер. Але їх розділяли мури, через котрі годі було перебрати ся. Петро був би на все пристав, щоби лиш її звідтам видобути, навіть і на якусь угоду з Сарканім. Граф Матій Сандорф і він були би навіть охотно відрекли ся і того маєтку, на який той падлюка вже острив собі зуби. Але годі їм було забувати на то, що они мають рівночасно й відплатити ся зрадникови за Стефана Баторого і Володислава Затмара.

Зловлепе Сарканього і відобране Сарч з дому Сіді Газама представляло майже непоборимі трудности. Відобране Сарч на силу мусіло би не удати ся, а хіба хитрим способом могло би оно удати ся? Чи торжество слідуєчого дня було би дало можливість до того? Доктор мав на то надію і для того він Петро і Люіджі розважали той плян ще того самого вечера — плян, котрий вийшов з голови Поента Пескадого. Відважний акробат міг би був при тім головою наложити; а хоч би йому й удало ся дістати ся до дому Мояд-

дема, то все таки прийшлося би дуже трудно вивести звіттам Сару Сапдорфівну. Але для його відваги і зручності, здавало ся, що нема нічого неможливого.

Згодили ся отже на сеї пляп, а щоби його виконати, пішли доктор Антекірт, Петро і Люїджі на другий день вечером на рівнину Сун'-Еттелатех. Поеитт Пескаде і Кап Матіфу лишили ся дома, щоби приготувити ся до тої ролі, яку мали відограти на торжестві в день свята бузьків.

Аж до сеї пори не було ще на площі нічого такого, по чім можна би було здогадатися, який то настане крик та глота пізніше вечером, при світлі множества смолоскипів. Серед величезної маси народу можна було ледви доглянути, що там крутило ся множество сенуентських сторожників, котрі були поубірані о скільки можна як найпростійше і тайними знаками давали собі знати прикази своїх проводирів.

Тут тепер пора послухати тої західної, а радше африканської казки, з котрої головна подія мала бути представлена сям святом бузьків, що так велику робить радість всім музулманам.

На африканськім континенті була колись раса Джінів. Тоті Джіни жили колись під назвою Бу-лебрів на величезнім просторі, положенім на границі пустині Гамада, межю краєм Триполі а королівством Фецан. Був то

могучий і страшний нарід, котрого всі боя-
ли ся, бо то був нарід, що не знав ні спра-
ведливости, ні люdekости, нарід зрадливий
і готовий завсїгди до війни. Ще ніякому воло-
дїтелям африканському не удадо ся було
його завоювати.

Одного разу стало ся, що пророк Сулей-
ман задумав той нарід завоювати, але на-
пернути його на піру меконетанську. В тій
цілі шслав він до Джїні одного апостола,
котрий мав їм проповідати, що треба любити
все, що добре а ненавидїти все, що але. Та
дармо! Дпкі орди злоици провідника і уби-
ли його.

Джїни були для того такі зухвалї, бо о-
ни знали, що до їх краю, положеного на боці
ї дуже трудно доступного, не важли би ся зай-
ти ніякий король з своїм військом. А підтак
они ще й думали, що ніякий шсланець не
дасть знати пророкови Сулейманови, яка доля
стрїтила його посланника. Але они в тїм о-
шибувли ся.

В їх краю було множество бузьків. А то
є, як звїсно, дуже ласкаві і розумні птахи
и до того ще й звеликим чувством, бо, як ка-
жуть, они не осїдають ніколи в тїм краю, ко-
трого імя є вписане на грощех — грощі,
бачите, є причиною всего злого на свїті і
найбільше спокушують чоловіка до всего
злого.

Бузьки видїли добре, в яким безвірю жл-

ють Джіни і скликали одного разу раду та по-становили одного з посеред себе вислати до пророка Сулеймана і сказати йому, щоби він покарав по справедливості убійників свого посланника.

Пророк післав тогди свого улюбленого посланця, вудвуда, щоби він скликав всіх бузьків цілого світа у високі воздушні простори під африканським небом.

Так і стало ся, і коли безчисленні стада тих птахів зібрали ся перед пророком Сулейманом „зробили“ — так каже побожне оповіданє дословно — „таку хмару, котра за-слонила світло сонця над цілим краєм межі Мезда а Морзуком“.

Відтак взяв кожний бузько камінь в дзюб і полетів до краю Джінів. Перелітаючи так понад край, каменували они ту погану людску расу, котрої душі замкнені тепер по вік віків на споді пустині Гамада у неклі.

Отсе то казка, котру мало представляти свято бузьків. Під величезною сіткою, роз-тягнутою понад рівниною Сунг-Егтелатех, було кілька сот бузьків. Там стояли они по найбільшій частині на одній нозі і чекали, ко-ли їх пустять на волю, та клекотали дзюбами так, що нераз здавало ся, як би то хтось буб-нив. На даний знак мали они підлетіти в го-ру і серед крику зрительів та оглушаючих звуків всіляких інструментів, при вистрілах з пушок і світлі різнобарвних смолоскипів

мали опі на своїх вірних посплати з гори нешкідливими грудками землі.

Поент Пескадо знав програму сего торжества і она піддала йому гадку, що би він підограв тут якусь ролю. Серед таких обставин він міг найлегше дістати ся до середниш дому Газама.

Скоро сонце зайшло, дали з тріполіскої кріпости вистрілом з пупки знак, на котрий вже так нетерпеливо чекали товпи народу на рівниші Сунг-Еттелатех.

Доктор, Петро і Люіджі мало аж не оглухли від того крику та гуку, який роздався дококола, а ошіся мало аж не осліпли, коли на цілій рівниші засвітили ся тисячі а тисячі світел.

Колі стріляли з пупки, була ще ціла громада кочуючих племен занята лагодженем вечері. Для Турків, або тих, що удавали Турків, пекли на рожнах баранів та варили курки; для маючих Арабів лагодили кускусу¹⁾: для великої маси бідаків, що в кипінях мали більше дїр, як грошій приготувляти просту „бацяхну“ — рід ячмінного клеїку з оливою. „Лагбі“ напиток з дактилевої пальми, котрим можна унитт ся так, як швом, лив ся струями.

В кілька мінут по вистрілі не могли вже

¹⁾ Кускусу — звірина, подібна трохи до наших вівірок.

всидіти ані мужчини, ані жінки та діти; Турки, Араби та мурини не мали спокою. Треба було сильної музики, щоби могла була всіх заглушити. Їзці на конях уганяли собою та стріляли при тім з довгих рушниць і пістолетів, а серед глоти, яку трудно описати, летіли у воздух штучні огні та пукали з лоскотом, мов би хтось там в горі стріляв.

Якийсь фантастично убраний мурин, що був оперізаний поясом, на котрім висіло повно якихсь костий, а лице закрив собі поганюю і страшною, як чорт, маскою, вів при світлі смолоскипів і під звуки решітки може яких трийцять жінок до танцю; всі вони крутилися докола, покручували собою на всі боки, плескали в долоні, а при тім так викривляли лицем, що аж страшно і гидко було на то дивитися.

Дикі Аісаєуї, п'яні вже до безтяму, котрим аж піна з рота точила ся і очі на верх були виїшні, розкусували зубами дерево та зелізо, дерли на собі тіло, показували штуку з жаріючим вуглем, обвивали собі руки та ноги гадинами і давали ся їм кусати в губи, а за то відтак їх самі кусали, відкушували їм хвости і зараз таки їх їли.

Але не задовго почав нарід пхати ся чогось під дім Сіді Газама, мов би там хтось показував якусь нову штуку.

Там взяло ся звідпесь двох людей — один грубий а другий тоненький, два акро-

бати, що показували штуку своєї сили і зручності. Докола них стали люди в чотирьох ряди, а всі за кожною штукою підоймали такий крик, на який можуть здобути ся хіба лиші тунетанські горла.

То були Поент Пескаде і Кап Матіфу. Вони вибрали собі місце для своїх представлень під самим домом Сіді Газама. Оба взяли ся при сій нагоді ще раз до свого аркобатьського ремісла. Понавіщували на себе всіляких арабських прикрас і пустились, як колись бувало на ярмарках, шукати собі слави.

Доктор, Петро і Люіджі станули й собі посеред товпи та не спускали своїх товаришів з очей.

Кап Матіфу держав ся так добре. Давна його сила ще не була його опустила. Насамперед кинув він п'ять чи шість Арабів до землі. Відтак пішла штука зі смолоскинами. Кап Матіфу і Поент Пескаде підкидали ними і ловили їх так зручно, що Араби аж не могли тому надивувати ся.

А не так то легко було вдоволити сю публику. Тут було багато таких, що виділи вже не такі штуки, що виділи Самсона пустині. Мустафу, та штуки Туарегів, людий так зручних, як найстрашніших звірів в Африці. Але Кап Матіфу не потребував нічого боятися, бо йому не дорігав би такий ніхто в цілім світі.

Ще послідну штуку хотіли вони показати та удушевити свою публіку до найвишого степеня. Тоту штуку показують часто по аренах в Європі, але тріполітанські роззяврати ще певно її ніколи не виділи.

Люди пхали ся так близько, як лиш було можна, до акробатів, котрі „працювали“ при світлі смолоскишів. Кап Матіфу вхопив якусь трийцять стін довгу жердку і поставив її собі на груди та держав руками простісенько в гору, а Поент Пескаде вліз по ній, як малпа, аж на сам вершок і стояв там сміло або держав ся так, що аж ціла жердка нагинала ся.

Але Кап Матіфу стояв непохитно; лиш від часу до часу переступав з ноги на ногу, щоби так удержати рівновагу. Як-раз коли підступив ся був під сам мур, мав ще на стілько сили, щоби удержати жердку у витягненій руці, підчас коли Поент Пескаде з її верхка розклонював ся і кидав публіці поцілункп.

Одушевлена товпа Арабів та муринів аж вила та плескала в долині і тупала ногами. Такої штуки не доказав ще ніколи навіть сам Самсон пустині, непоборимий Мустафа, найсмільйший зі всіх Туарегів.

Нараз роздав ся другий вистріл з армати. На той знак підняли ся з під сїтки сотки бузьків, пущених на волю, полетіли висо-

ко в гору, а на цілу площу поспав ся цілий град грудок. Музика заграла, а з гори з неменшою силою, як той гамір на долині, заклекотіли бузьки.

Торжество дійшло до найвищого степня радости і одушевлення; товпа аж не знала вже, що робити. Сміло можна було сказати, що на рівнину Сунг-Еттелатех коло Тріполіса збігли ся нараз божевільні із всіх заведень цілого світа.

Лиш дворище Мояддема стояло через цілий час торжества і загальної веселости замкнене, як коли-б всі, що в нїм жили, були глухі й німі. Ані один із приклонників Сіді Газама не показав ся ані у дверех, ані на терасах.

Але ось, стало ся чудо! Саме тогди, коли полетіли бузьки і смолоскипи нараз погасли, щез десь нагло і Поент Пескаде, мов би й він полетів з тими вірними птахами пророка Сулеймана кудись світами.

Що з ним стало ся? Де він подів ся?

Кап Матіфу не виглядав на то, мов би то він сею пригодою дуже журив ся. Підкинувши жертку в гору, зловив її за другий кінець і став нею крутити між пальцями, як той тамбурмайор своєю ліскою. То, що Поент Пескаде десь нараз щез, було для него, видко, чимсь найпрпроднійшим в світі.

Для тих, що на то все дивили ся, було то вже таке диво, що аж не могло їм помі-

стити ся в голові і вони підняли так грімкі оклики, що їх було чути далеко аж поза край оазис. Ніхто не сумнівав ся, що той акробат полетів разом з бузьками до їх краю.

Широким масам народу подобав ся, бачите, завсїгди найліше то, чого вони не можуть поняти.

Дворище Сіді Газама.

Доходила вже девята година. Крики, музика і все нараз притихло. Товпа почала вже доходити ся; одні вертали назад до Тріноліса, другі забирали ся до оазис Менджех і розходили ся по сусїдних селах. Не минула й година, а ціла рівнина була вже пуста і порожня. Намети поскладано, з таборів лиш слід остав ся, мурини та Араби вибрали ся вже були в дорогу до своїх провінцій, а сенусити пустились на кирейський півостров, іменно же до Бел-Гаці, де мала зібрати ся збройна сила Каліфа.

Лиш Доктор Антекірт, Петро і Люїджі мали гадку лишити ся на площі хоч би через цілу ніч. Приготовлені на все, що могло би стати ся по зникненю Поента Пескадого, станув кожний зних на місци, котре сам собі вибрав, під мурами дворища Сіді Газама та уважав, що де робить ся.

Поент Пескаде, котрий в тій хвили, коли

Кап Матіфу витягнув руку з жердкою, пустив ся її незвичайно зручно, упав на одну із тих галерійок, що окружали мінарет, з якого видко було на всі подвіря дворища.

Серед темної ночі не міг його ніхто видіти, ані з надвору, ані з середини дворища, ані навіть і зі скіфи; а та скіфа була на другім подвірю, на котрім зібрало ся було кілька десять кванів, з котрих одні спали, а другі чекали ще на прикази Мояддема.

Розуміє ся, що Поент Пескаде не міг уложити собі укогось певного пляну, бо могли настати такі обставини, котрі би повернули всі його пляни до гори ногами. Внутрішнього поділу Сіді Газамового дому він не знав, та й не знав, де є замкнена молода дівчина, чи она спала, чи може хтось її стереже та чи стане її фізичної сили до втечі. Мусів отже спустити ся на своє щастє. А він так собі розважав:

— Передовсім мушу або хитрим способом або на силу дістати ся до Сарп Сандорфівної. Коли она не буде могла зараз зі мною іти, коли мені не удасть ся вивести її звідсь таки зараз сєї ночі, то нехай бодай довідає ся, що Петро Баторній живе, що він тут під отсими мурами, та що доктор Антскірт і його товариші готові прийти її на поміч; наконець, щоби она, коли-б не могла так борзо втечи не піддала ся ніякій погрозі... Правда, що й так може бути, що заким би я міг знею по-

бачити ся і поговорити, то мене би хтось несподівано заздрів... Але тогди мав би я ще досить часу подумати о тім, що мені дальше треба робити.

Відтак скочив він на примурок, поза котрим сторчали зуби мура. Тут розмотав він тонкий шнур, на котрім були повязані гудзи, а котрий він міг дуже легко сховати під своїм одінем клявна. Один кінець того шнура привязав він до зуба на мурі так, що він звисав аж до землі поза муром. Відтак положив ся як довгий на той примурок і сунув ся по нім на животі, а запираючи дух в собі надслухував, чи хтось тут може не рушає ся коли-б його тут хтось побачив, то служба Сіді Газама певно би зараз вилізла на мур, а в такім случаю трудно би йому було ужити для себе того шнура, котрим він хотів спустити на долину Сару Сандорфівну.

Глибока тишина панувала доокола дворища Мояддема. Позаяк ані Сіді Газам, ані його служба, ані Сарканій не брали участі в торжестві бузьків, то двері жвавії не отворяли ся від самого досвіта.

Поент Пескаде підждав кілька хвиль відтак посунув ся до того кута, з котрого підоймав ся мінарет. Сходами, котрими виходило ся на вершок сего мінарету, можна було очевидно зійти на долину аж на перше подвірє. Дверцями, що виходили на галерійку, можна було дістати ся аж на долину.

Дверці ті були замкнені із середини, ало не на ключ лиця на засувку, котру можна би було хйба аж тогди відсунути, коли-б вивертити діру в дверех. Поент Пескаде був би й з тим дав собі раду, бо мав в кишеннн пожник зі всілякимп бістрямп — цінний дарунок доктора, котрий міг йому тепер придати ся. Але ся робота заняла би багато часу наробила би певно шуму.

Та й ле треба було аж до того брати ся, бо може на три стопи попад галерійкою було в мурі мінарету віконце у виді отвору до стріляня. Правда, що оно було вузке, але й Поент Пескаде не був грубпій. Впрочім він умів так, як той кіт, вптягнути ся, коли йому треба кудись конче в лізти. Він спробував і вліз, хоч здер собі трохи шкіру на плечах, тепер вчинив ся він в середині мінарету.

— Того би певно не доказав Кап Матіфу — подумав він собі зовсім справедливо.

Він домацав ся до дверей і відсунув засувку, щоби двері стояли отвором, коли би треба вертати тою самою дорогою.

Крутими сходами мінарету зійшов він на долину, а радше зісунув ся, бо ледви дотикав ногами деревлянних ступенів. боячпсь, щоби они під ним не скрпіли. Зійшовши на долину, побачив він знову перед собою замкнені двері, але потребував їх лиць трутити.

щоби они отворили ся.

Сими дверми виходило ся на підсіне, що окружало перше подвіре. По темноті на сходах здавало ся йому тут в двоє яснійше, як було. Впрочім в дворищи не було нігде видко світла, ані ніхто тут не рушав ся.

На середині подвіря була керниця з водограєм, окружена всілякими цвїтами, пальмами, кактусами, та олеандрами, що творили цілий ліс зелени доокола керниці.

Поент Пескаде сунув ся дальше підсінем, як той вовк, та приставав коло кожної комнати. Здавало ся, що в них ніхто не мешкав, але під дверми одної все-такі чув якийсь голос.

Поент Пескаде зразу відступив ся. То був голос Сарканього — той сам, котрий він нераз чув в Дубровнику. Опісля приложив він ухо до дверей, але не міг нічого дослухатись.

За хвильку понїс ся спльний шум. Поент Пескаде відскочив лєтом блискавки і сховав ся між цвїти коло керниці.

Сарканій як-раз отворив двері від тої комнати. З ним вийшов якийсь араб високого росту і оба походжуючи по підсіню розмавляли з собою.

На нещастє Поент Пескаде не міг розуміти, о чім они розмавляли, бо они говорили по арабськи, а він тої мови не знав. Але два слова таки зрозумів: імя Сіді Газама - то був

таки дійсно сам Мояддем, з котрим Сарканій бесідував — і слово Антекірта, котре кілька разів повторило ся в розмові.

— То таки трохи дивно — Подумав собі Поент Пескаде. — Длячого они все щось говорять о Антекірті?... Може таки на правду Сіді Газам, Сарканій, та всі розбишаки морські хочуть напасті на паш остров? От тобі й лихо! Годі зрозуміти, що тоті падлюки говорять!

Сіді Газам розмавляв з Сарканієм може яких двацять мінут. Імя Сари згадували кілька разів, і то все з додатком арабського слова, котре як то Поент Пескаде нераз чув, значить „заручена“. Мояддем, видко, знав пляни Сарканього і давав йому поміч.

Оба мужчини вийшли опісля дверми в куті подвіря, котрі сполучали се підсіне з другими частями дворипца.

Скоро они щезли, пішов Поент Пескаде й собі за ними тим самим підсінем та станув під тими самими дверми. Отворив їх і опинив ся у вузеньких сїнях, котрими пустив ся далше, сунучись попід стїну. На кінци тих сїний був вихід з подвійно каблукуватим склеп'їнем, піддержуваним по середині високим стовпом. Сюди виходило ся на друге підсіне.

З отворів скіфи від сторони подвіря виходило ясне світло і відбивало ся на землі. Не порадно було пускати ся тепер туди. Гроза

замкненими дверми сеї салі було чути голоси многих людей.

Поент Пескаде пристанув на хвильку. Йому треба було вишукати ту комнату, в котрій держали Сару, але ледви міг на то числити, що знайде її случайно.

Нараз показало ся на другім кінци подвіря яскраве світло. Якась жінка, що несла арабську ліхтарню з всілякими мідяними прикрасами, вийшла із комнаты на противнім кінци подвіря і пустилась підсїнем, на котре виходили двері від скіфи.

Поент Пескаде пізнав зараз, що тота жінка то.... Наміра.

Могло бути що она йшла до комнаты, в котрій перебувала молода дівчина; треба отже було придумати якийсь спосіб, щоби можна піти за нею; але, щоби іти за нею треба було її пустити наперед так, щоби вона Поента Пескадого не догляпула. Ся хвиля мусіла рішати о смілім підприємстві Поента Пескадого і о судьбі Сари Сандорфівної.

Наміра підходила ближше. Вона несла ліхтарню так низько при землі, що горішна часть підсїня була тим темнійша, чим яснійше був освітлений мозаїковий поміст. А що вона мусіла іти попід аркади, то Поент Пескаде таки дійсно не знав що має робити. Аж нараз промінь світла з ліхтарні показав йому, що горішна часть аркади є зроблена з наскрізь вирізуваних арабесок на лад мав-

рийський.

Поент Пескаде вихопив ся в одній хвили на середній стовп, зловив за одну арабську і підтягнув ся в гору та прилип там до стовпа недвижно, як той якийсь святий що стоїть де в своїм кутику.

Наміра перейшла попід него не задрівши його та зайшла на другий кінець підсеія. Прийшовши до дверей скіфи, отворила їх.

Ясне промінє світла показало ся на подвірю і щезло знову, коли вона замкнула двері за собою.

Поент Пескаде розважав тепер, чи міг би він був знайти собі ліпше місце, як отсе, котре вибрав недобровільно?

— Отже то до сеї салі пішла Наміра — подумав собі Поент Пескаде. — Видко, що вона не пішла до комнати, де є Сара. Але може вона вийшла з тої кімнати, а в таким случаю мусить та комната бути на тамтїм кінці.... Подивимось зараз.

Поет Пескаде підождав ще хвильку, заким зліз на долину. Світло в середині скіфи поволи слабло, та й розмова там вже була притихла. Видко, що настала вже була пора, в котрій вся служба Сіді Газама лягла спочивати. Обставини були отже користні, як лиш можна, для переведеня діла, бо в цілій сій часті дворища настала тишина, хоч не погасло ще було послїдне світло. Але

незадовго і то стало ся.

Поент Пескаде спустив ся по сто долину та пішов на пальцях пошід скіфи, обійшов підсіє добокола подвіра, прийшов під комнату на противнім кінци, з котрої виїшла була Наміра.

Поент Пескаде отворив двері, котрі не були замкнені на ключ. При світлі арабсько-ї лампи, розглянув ся він скоренько по комнаті.

На стіні висіло кілька коврів, денедостояли малі стільчики маврійської роботи, в кутах лежали подушки одна на другій. На подвійнім коврі, розстеленім на мозаїковім номості, стояв низонький стіл, на котрім були ще останки з вечері, і софка, вкрита якоюсь вовняною матерією.... Все то побачив Поент Пескаде насамперед.

Він зайшов ближше і замкнув за собою двері.

Якась женщина — котра більше спочивала, як спала, — лежала на софці прикрита трохи бурнусом, яким Араби вкривають ся звичайно з головою і ногами.

То була Сара Сандорфівна.

Поент Пескаде лиш оком кинув і вже пізнав молоду дівчину, бо стрічав її не раз на улицах в Дубровнику. Але як же вона від того часу змінилася! Її бліде личко, таке саме, як було тогди, коли вона їдучи на своє вінчанє, стрітилася з похороном Петра

Баторого, її постава, її сумний вигляд, її незвичайне пригноблене — все то показувало аж надто ясно, скільки вона вже натерпіла ся та й ще тепер терпить.

Не можна було гратися анї хвильки часу.

Позаяк двері не були замкнені, то можна було здогадувати ся, що Наміра готова кожної хвилі вернути. Відко, що Марокканка стерегла її день і ніч. Непотрібна осторожність! Навіть коли-б молода дівчина могла й вийти з сеї комнати, то й як би могла вона втечи, коли-б не мала п'якої помочи? Ціле дворище Сіді Газама стережено як яку в'язницю.

Поент Пескаде нахилив ся над софку. Його то не мало здивувало, що вона так подібна до доктора Антскірта — а доси то не впало йому в очи.

Молода дівчина отворила очи.

Коли побачила перед собою якогось чужого чоловіка в дивнім одїню акробата, котрий поклав палець на уста і ніби аж благав її очима, вона зразу більше зміпала ся як перепудила ся. Вона схопила ся, але мала на стілько притомности, що не крикнула.

— Мовчіть — відозвав ся Поент Пескаде. — Не маєте чого боятя ся. Приходжу, щоби вас ратувати... За сими мурами жлуть на вас ваші приятелі, котрі готові би й життям наложити, лиш щоби вас впрвати з рук

Сарканього.... Петро Баторий жиє!

— Петро.... жиє? — промовила Сара і серце в ній живійше забило ся.

— Читайте!

Поент Пескаде подав молодій дівчині карточку, на котрій було написано:

„Саро, спустіть ся на того, котрий з нараженем власного життя добув ся до Вас... Я жию.... Я тут....

Петро Баторий”.

Петро жиє! Він тут за муром. Яким чудом?... Сара мала о тім пізнійше довідати ся.... Поки що досить було того, що Петро тут коло неї недалеко!

— Втікаймо! — відозвала ся вона.

— Будемо втікати — відповів Поент Пескаде — але при сприяючих обставинах. Позвольте лиш на одно питанє: Чи Наміра ночує звичайно в отсій комнаті?

— Ні — відповівла Сара.

— А чи вона на стілько осторожна, що замикає вас на ключ, коли виходить на довгий час?

— Замикає.

— Коли так, то вона верне?

— Верне.... Втікаймо звідси!

— Сейчас — сказав Поент Пескаде.

Передовсім треба було дістати ся на сходи мінарету і на ту галерійку, що була від сторони площі поза мурами. Звідтам можна вже було легко спустити ся по пилури,

що звисав по там тім боці муру аж до самої зсмлі і так в течі.

— Ходіть! — сказав Поент Пескаде і взяв Сару за руку.

Хотів вже отворити двері, коли на плитах підсіня почули ся якісь кроки. Рівночасно заговорив хтось як би видавав якісь прикази. Поент Пескаде пізнав голос Сарканього і пристанув на лорозі.

— То він.... то він.... — шепнула молода дівчина — коли він вас тут застане.

— Він мене не знайде — відповів Поент Пескаде.

Зручний молодець кинув ся на землю і при помочи своєї акробатичної птуки, яку нераз вже показував у ярмарочних будах, завинув ся в килим, лежачий на землі та закотив ся в найтемнійший куток комнати.

Сарканій і Наміра увійшли до комнати і замкнули двері за собою.

Сара сіла собі знов на софці. Чого хотів Сарканій від неї в сій порі? Чи хотів знову предложити їй якісь нові причини, котрі зломил би її опір?.. Сара почула вже тепер силу в собі! Вона знала, що Петро жиє і дожидає її поза дворіщем.

Поент Пескаде міг під килимом все чути, хоч нічого не бачив.

— Саро — сказав Сарканій — завтра в полудне поїдемо звідси та пошукаємо собі иншого місця, де будемо жити. Але я не

уступлю ся звідси, доки ви не пристанете на наше супружество, доки не відбуде ся наше вінчанє. Все вже готове, вінчанє може хоч би й в сій хвили....

— Анї в сій хвили, анї ніколи — відповіла молода дівчина спокійним, але рішучим голосом.

— Саро — говорив Сарканій дальше, як коли-б не дочув її відповіді — у твоїм і моїм інтересі мусите добровільно на то пристати, мусите пристати на то в нашім спільнім інтересі; розумієте мене добре?

— Ми не мали ніколи спільного інтересу і не будемо мати.

— Стережіть ся!... Пригадую вам то, що ви вже були згодили ся ще в Дубровнику....

— Тогди була причина, котрої нині вже нема.

— Послухайте мене, Саро, — говорив Сарканій удаючи спокійного, хоч і яка лють, його брала — прошу вас послідний раз, щоб ви на то пристали...

— Не пристаю доки мені сили стане.

— Ну, добре, то вже вам тоту силу відберуть — крикнув Сарканій. — Не доводіть мене до крайности! З тою силою, котрої ви проти мене уживали, дасть вже собі Наміра раду, навіть против вашої волі, коли-б того потреба! Не ставте мені дальше упору, Саро!... Тут є імам, котрий повінчає нас ніс-

ля звичаю в сім краю, котрий є моєю вітчиною....

Сарканій підійшов до молодої дівчини, котра схопила ся і побігла аж під задню стіну комнати.

— Нужденнику! — крикнула она.

— Таки мусите іти зі мною.... Зараз таки підете! — крикнув Сарканій, котрий вже не міг сам над собою запанувати.

— Не піду! Ніколи не піду!

— Стережіть ся!

Сарканій вхопив її за руку і хотів її разом з Намірою на силу зтягнути до скіфи, де на них чекали Сіді Газам та імам.

— Ратуйте!.. Ратуйте! — крикнула Сара. — Петре Баторий, ратуй!

— Петро Баторий! — крикнув Сарканій. — Ти помершого кличеш з гробу на поміч?

Ні, він не помер.... він живе!... — Петре, ратуй!

Ся відповідь нагнала Сарканьому нараз великого страху; він мабуть не був би більше перепудив ся, коли-б Петро так живцем станув перед ним. Але він і зараз опам'ятав ся. — Петро Баторий живе!.. Той сам Петро, котрого він пробив власною рукою, той сам, котрого тіло несли на кладовище в Дубровнику, як то він видів на власні очі.... То могла говорити хіба божевільна, та й могло бути, що Сара в приступі розпукі зійшла з

розуму.

Поент Пескаде чув цілу розмову. То річ була певна, що Сара могла й житєм наложити, зрадивши Сарканьому, що Петро жие. На той случай, коли-б Сарканій повторив свою напасть, то Поент Пескаде готов був стати з ножем против него. Хто би думав, що Поент Пескаде не зарізав би його, той би хіба його не знав.

Але до того не прийшло. Сарканій вхопив Наміру і потягнув за собою. Комнату замкнено на ключ і молода дівчина, котрої судьба мала тепер рішити ся, була увязнена.

Поент Пескаде скинув з себе килими і схопив ся на рівні ноги.

— Ходіть! — сказав він до Сари.

Але що двері були замкнені, то зручний той чоловік відшрубав своїм ножем борзенько замок без всякого шуму.

Скоро отворили двері і заперли їх за собою, пустив ся Поент Пескаде підсінем навперед Сари, ідучи заєдно погід стіну.

Може було пів до дванайцятої. У скіфі було ще видко слабе світло. Поент Пескаде оминув длятого скіфу, щоби дістати ся на противнім кінци до сіний, котрими можна би вийти на саме передне подвірє.

Обоє перейшли через сіни. До дверей мінарету було ще лиш кілька кроків, коли Поент Пескаде нараз пристанув і задержав Сару, котру заєдно держав за руку.

Трох мужчин ходило по подвірю доокола кернищі. Один з них — то був Сіді Газам — видавав двом другим прикази. Ті оба щезли зараз на сходах мінарету, а Мояддем зайшов до комнати в приеподі. Поент Пескаде зміркував що Сіді Газам поставив варту. Коли-б він з Сарою вийшов на галерійку, то певно там застав би вже варту. А такн треба було на то зважиттєсь.

Обое підійшли до сходів і стали дуже оеторожно іти на гору. На горі Поент Пескаде пристанув на хвильку.

Не було чути, щоби хтось на галерійці ходив. Поент Пескаде отворив техенько двері, а відтак нуєтив ся понід зубатий вершок мура.

Нараз вартівник, стоячий на вершку мінарету крикнув. В тій хвилі вже й приєкочив другий до него, підчас коли Наміра вибігла на галерійку, а служба Сіді Газама почала збігати ся на подвірю.

Хиба-ж Сара мала дати ся зловити? Ні.. Коли-б її зловили, то она-б пропала. Сто разів воїла згнути.

Відважна дівчина, здавшєсь на волю Божу, скочила з примурка на другий бік мура в долину.

Поент Пескаде не міг вже її удержати: але йому удало ся впрваттєсь від того чоловіка, що його був прихопив, він вхопив ся шнура, і спуєтив ся в долину В одній секун-

ді стояв вже під муром.

Саро!... Саро! — кликав він!

— Панна Сара вже тут! — відозвав ся знакомий йому голос. Нічого її не стало ся. Я на щасте був тут, щоб її...

Роздав ся якийсь страшений крик, а відтак щось тяжко гримнуло на землю так, що аж Кап Матіфу не міг вже слова докінчити.

То Наміра, котра не хотіла випустити з своїх рук жертву, кинулась за нею з муру і забила ся на місци. Така сама судьба була би може стрітила й Сару, коли-б не Кап Матіфу, котрий своїми сильними руками зловив її у воздуху.

Кап Матіфу і Поент Пескаде стали втікати до берега, а доктор Антекірт, Петро і Люіджі прилучили ся до них, Сара, хоч була зімліла, не важила в руках Капа Матіфу й за перо.

В кілька хвиль пізнійше пустив ся Сарканій з горсткою добре узброєних людей в погоню за втікачами.

Коли та громадка добігла до берега малої затоки, де стояв „Електрік ч. 2“ були вже доктор Антекірт і його товариші на кораблі; шпуба корабля обкрутила ся кілька разів і вже не грозила їм ніяка небезпечність.

Сара що осталась була сама з доктором і Петром, прийшла незадовго знову до себе. Тепер довідала ся она, що она донь-

кою графа Матія Сандорфа та що спочиває на руках рідного батька.

Антекірта.

В п'ятнадцять годня потім, коли „Елск-трік ч. 2” відплив від тріполітанського побережа, дала побережна сторожа на Антекірті знати, що допливає сей корабель; по полудни заплив він до порту.

Можна собі легко уявити, як повитали доктора всі вірні його піддані.

Хоч Сарі не грозила вже ніяка небезпечність, то все-таки постановлено, щоби нічого сенько не говорити о тій звязи, яка сполучає її з доктором Антекіртом.

Граф Матій Сандорф хотів аж до останньої хвили, аж до часу, коли би йому його діло вповні удало ся, позістати непізнаним. Стануло лиш на тім, що Петро, яко його син, заручив са публично з Сарою на превелику радість цілого міста.

Можна також подумати собі, що діяло ся в серци пані Баторової, коли по кілько муках віддано Сару під її опіку. Молода дівчина прийшла борзо до смт; кілька днів щастя вернули їй давне її здоровле.

Що Поент Пескаде поставив був за що своє власне житє, о тім ніхто не сумпївав ся. Але що він то уважав за щось зовсім звичайного, то й не було иншого способу, як

хиба йому за то лиш подякувати. Петро пригорнув його таки зовсім до свого серця, а доктор Антекірт лиш з любовю споглядав на него, бо він не хотів навіть нічого слухати. Впрочім своїм звичаєм всю заслугу в сім підприємстві приписував Капови Матіфу.

— То йому належить ся за то подяка — говорив він бувало. — Він то все зробив. Коли-б мій Капуньо не був так зручно держав жердки в рівновазі, то я би не міг був одним скоком дістатн ся до дому того падлюки Сіді Газама, а Сара була би певно забилася на смерть, коли-б її мій Капуньо не зловив був у свої руки.

— Та не кешкуй собі з мене.... не кешкуй — казав на то Кап Матіфу. — Не складай всего лиш на мене. А хиба-ж то не твоя була гадка....

— Та бо мовчп вже раз, Капе — обзивав ся тогди на то Поент Пескаде. На якого біса мені того? У мене нема настільки сили, щоби всі ті похвали двигати на собі! Ти що иншого; у тебе... Але ходім до огорода, будемо щось садити!

І Кап Матіфу мовчав; вернув до свого двірка і приймав там ґратуляції, які йому складали, щоби не прогнівати малого Пескада.

Постановлено, що весіля Сари і Петра має відбути ся в як найкоротнім часі, вже 9-го грудня. Петро, яко муж Сари, мав від-

так постарати ся о то, щоби признало їй її права та щоби вона могла відобрати спадщину по графі Сандорфі. Лист пані Торонталевої міг бути найліпшим доказом, хто є з роду молода дівчина, а коли-б було потреба, то банкир мусів би дати формальне заявленє. Все то треба би аж по згаданім речинци зробити, бо Сара не мала ще тих літ, в котрих би можна упомянути ся о свої права. Ще шість неділь не ставало їй до вісімнайцять літ.

Судьба Іспанця Карпени і банкира Сіляса Торонталя мала аж тогди рішити ся, коли-б вже й Сарканій сидів в казематах на Антекірті. Аж тогди довершило би ся цілком діло справедливости.

Але в тім самім часі був доктор змушений думати і над тим, як би забезпечити свою кольонію. Його агенти в Тріполісі і на киренейськім півострові дали йому знати, що сенуситський рух стає чим раз більший, особливо же в Бен-Гаці, положенім найблизше коло острова. Межи Джарабубом, резиденцією головного проводиря сенуситського братства, Сіді Могаммеда Ель-Магдія, а другорядними у всіх провінціях була безустанна звязь, котру удержували тайні післанці. Доктор мусів мати ся дуже на осторожності, бо сенусити не були нічим, лиш потомками давних берберських розбішаків морських і ненавиділи кожного Ев-

ропейця.

То ніхто лиш Сенусити допускали ся від двадцяти літ страшних убійств в Африці. То з їх руки згинули: Бурмап в 1865 р., в Канен, Фон дер Декен і його товаші на ріці Джуба в 1865 р., панна Алексина Тінне в Уаді Аберджус в 1865 р., священники Рішер, Морра і Пупляр в місії Гадамес на північ від Асджер, та багато інших — кровожадні союзники Сенуситів виконували, бачите, практично їх науку на шкоду смілих подорожників.

В сій справі розмовляв доктор нераз з Петром Баторим, Люіджі Ферратом, капітаном своєї фльоти, командантами війська та з другими достойниками кольонії. Чи могла би Антекірта видержати напад розбишаків морських? Чому би ні? видержала би, хоч всі укріплення не були ще викінчені, коби лиш не спала на ню велика тьма ворогів. А що-ж би прийшло Сенуситам з того, як би вони взяли той острів? Стали би панамн в цілім заливі Сидри, на побережу киренейського півострова і в Триполісі.

Треба ще й на то не забути, що на полудневий всхід від Антекірти був малий островець Кенкраф. Той островець, котрий доктор не вспів вже укріпити, був тим дуже небезпечний, що міг би стати ся підставою для воєнної операції неприятельської фльоти. Доктор був для того на стілько осторожний,

що велів його підминувати. Скали на острівці були для того на многих місцях пілложені страшною матерією вибуховою.

Одна іскра електрична, пущена під морським дротом з Антекірти на острів, вистала би зовсім, щоби розсадити цілий Кенкраф зі всім, що би на нім було.

А саму Антекірту ось як укрілено. Побережні батерії були вже готові і треба ще лиш було визначити до їх обслуги відділи війська. Мала кріпость була також вже зовсім узброєна і готова кожної хвилі розпочати огонь своїми далеконосними пушками. При в'їзді до порту запущеного багато торпедів під воду. „Феррато” і три „Електрики” були також приготовлені на всякий случай, чи то вижидати нападу, чи розбивати нападаючу флоту. Лиш з полуднево-західної сторони не був острів добре укріплений. Із сего боку, кулі не могли засягнути ані кулі бережних батерій, ані з пушок кріпости, можна було дуже легко дістатися на острів. А то було вже за пізно і се місце укріпити.

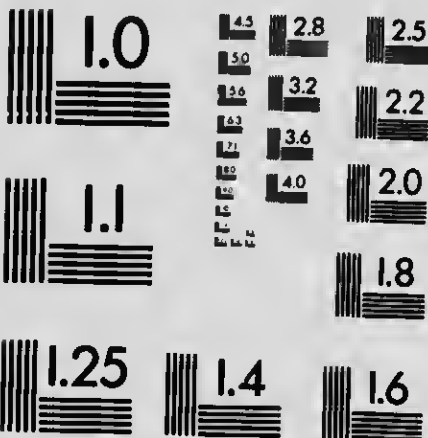
Але чи то вже була певна річ що Сенусити хотять напасти на Антекірту? По правді сказавши, не була то так легка річ, а було так досить небезпечно та й треба було до того не малого приготування.

Люїджі ще не хотів вірити, щоби Сенусити на то зважили ся. Одного дня, коли доктор разом з Петром і зним ходив оглядати

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

укріплення, він щось патякав в тім вигляді.

— А я шпшої думки — сказав йому на то доктор. — Антекірта богата і панує на всіх водах Сь. л. Того досить, щоби вороги скорше, чи пізнійше напали на остров. Сенуситам було би дуже на руку, коли-б вони могли взяти сей остров.

— То річ певна — відозвав ся Петро і собі — а ми мусимо на такий случай бути добре узброєні.

— А я ще й для того бою ся нападу в недалекім часі — відозвав ся доктор Антекірт знову, — бо Сарканій є сторонником Сенуситів; я знаю иреці, що він був завсїгди їх агєнтом за границею. Пригадайте собі ще й то, мої приятелі, що Поєнт Пескаде підслухав в домі Мояддема Сіді Газама, як там кілька разів в розмові згадувано про Антекірту. Сарканій знає дуже добре, що сей остров належить до доктора Антекірта, того котрого він боїть ся і против котрого вислав був на Етні Цїрона. Що йому не удало ся там на Сицилії, то схоче ся йому тут осягнути серед користнійших обставин.

— А хиба-ж той чоловік вас особисто чогось ненавидить, иане доктор? — спитав Люїджі — чи він вас знає?

— Може бути, що він видів мене в Дубровнику — відіовів доктор. — На всякий случай він знає, що я в тім місті зносив ся з родиною Баторих, Впрочем йому пригада-

ли, що Петро ще жив, під ту пору, коли Поєнт Пескаде вивів Сару з дворища Сіді Газама. Все то разом мусіло навести його на здогад що Петро і Сара знайшли для себе пристановище на Антекірті. Більше йому й не потреба, щоби підбунтувати проти нас Сенуситів, а ті певно не прийняли би нас в комірне, коли-б взяли наш острів.

Був то досить ясний доказ. То правда, що Сарканій ще не знав, що доктор Антекірт — то таки сам граф Матій Сандорф, але він знав більше, як потреба, щоби його взяла охота відобрати від него спадкоємницю замку Артенак. Отже нікому не стане дивно, що то він був тим, котрий підбунтував каліфа до воєнного походу на острів Антекірту.

Тимчасом наспів день 3 грудня, але ще не було видно ніяких ознак, щоби лагодився якийсь напад на острів.

Радість з того, що преці раз зійшлися всі разом, сповила всіх у красні мрії; лиш до одного доктора не мали приступу ті мрії. Галка о недалекім вінчаню Петра Баторого з Сарою Сандорфівною наповняла серця і уми всіх. З огляду на сю радісну подію вмавляли всі в себе, що минули вже злі часи і більше не вернуть ся. Поєнт Пескаде і Кап Матіфу були так само того певні та радувалися щастем других і тим, що будуть могли заєдно жити собі вигідно.

— Аж не хоче ся вірити — говорив бувало Поент Пескаде.

— Що не хоче ся вірити? — питає Кап Матіфу.

— Що з тебе мій Капуню, зробив ся череватий дук. Треба мені таки напrawdę подумати о тім, щоби тебе оженити.

— Мене... оженити?

— А вже-ж, з якоюсь хорошенською і маленькою жіночкою.

— Чому-ж аж маленькою?

— Бо годі инакше! Велика, хороша жінка!... Папі Капова Матіфу!... Оттак би тобі придала ся, що; може не правда? Але такої треба би нам шукати для тебе хіба де в Патагонії!

Але заким би де знайшла ся жінка для Капа Матіфу — хоч, коли-б вже конче потреба, то й йому можна би підобрати пару — займав ся Поент Пескаде весілем Петра і Сарп Сандорфівної. За призволенем доктора лагодив він плян для народного торжес з музикою, танцями і співами, з вистрілами з пушок та з великим пиром під голим небом. Відтак мала відбути ся серенада і похід зі смолоскипами. А він знав ся на таких річах. То-ж то буде величаво! Довго, довго будуть люди о тім згадувати!

Але тій загальній веселости мав вже в самім зародку прийти кінець.

В ночі з 3 на 4 грудня задзвонили елек-

тричі дзвінки в комнаті доктора в ратуши. Була як раз десята година.

Доктор і Петро вийшли зараз із салону, де вечером сиділи з панею Баторовою і Сарою Сандорфівною. Увійшовши до комнати, побачили вони, що то дала знак сторожа військова з середного горба на Антекірті. Завелась зараз розмова телефоном і сторожа дала знати, що під полудневого всходу підходить якась фльотилія, котрої силу серед темноти годі розпізнати.

— Нехай зараз збере ся воєнна рада — приказав доктор.

В десять мінут опісля зібрали ся на раду доктор, Петро, Люджі, капітани Нарзос і Кестрік та команданти війська. В чверть години пізніше пішли всі до порту і станули тут на самім кінці великої греблі, на котрім світила ся ліхтарня морська.

Із сего місця, що лиш мало виставало понад море, годі було розпізнати фльотилію; з горба серед острова ліпше було видко. А при помочі освітлення полуднево-всхідного овиду можна було без сумніву розпізнати число кораблів і побачити, як вони підходять під острів.

Але чи то добре було зраджувати таким способом положенє острова? Доктор був тої гадки, що то нічого не вадить, бо неприятель і без того не плив на осліп; він мусів знати положенє Антекірти і ніщо не було би здер-

жало його в поході.

За помочю приладів до освітлювання на морській ліхтарні пущено далеко широке пасмо проміння і освітлено значну часть о-виду.

Сторожа не опибнула ся. Двіста суден всіякого рода, шебеки, поляки, трабоколя, саколеви та інші підпливали рядом під Антекірту. То була без сумніву фльота Сенуситів, яку ті розбішпаки морські постягали з різних сторін побережа. А що на мори не було вітру, то судна ті гнапо веслами.

В сій хвили була фльота може на яких чотирь або пять морских миль далеко на полудневім вході від Антекірти. Ледви чи перед входом сонця могла она причалити до острова, але було би дуже не розважно допустити її аж до того часу до побережа, котре й так на полудни було лихо укріплене.

По сїм першім розгляді загашено світло і ціле небо закрила знову чорна птьма. Треба було чекати аж до рана.

На приказ доктора зібрала ся зараз вся міліція.

Треба було поробити найважнійші приготування, бо від того зависів цілий успіх дальшої борби.

Тепер була вже річ певна, що неприятель не буде міг спустити ся на то, що заскочить остров несподівано, позаяк світло з морської ліхтарні дало пізнати не лиш на-

прям ворожої фльоти, але й її силу.

Через цілу ніч стережено острів дуже пильно і пущано ще кілька разів світло, щоб переконатися о позиціях неприятельської фльоти.

Річ була певна, що неприятель підпливав з великою силою війська і мав подостатком средств, щоби видержати огонь бережних батарей. Не ставало йому може лиш одної артилерії. Але зато мали сенсити тільки війська, що могли легко в кількох місцях рівночасно вийти на беріг, і тим могли они стати ся страшними.

На кінець засвітало і сходяче сонце освітлю низше положені верстви мраки. Всіх очі звернули ся на широке море на схід і на полудне від Антекірти.

Фльота станула тепер довгим півколом, котрого один кінець старав ся підійти до острова. Можна було тепер досить вигідно начислити яких двіста суден, а на всіх них разом було може півтора або й дві тисячки вояків.

О п'ятій годині зрівнала ся фльота з острівцем Кенкраф. Треба ще було зачекати, чи неприятель стане на с'єм острівці, заким розпічне зачінку. Колиб станув на н'ім, то не було бн нічого ліпшого: при помочі підложених там мін можна було вже в самім початку всіх сенситів висадити у воздух.

Минуло пів години. Можна було при-

пускати, що з підходячих одно за другим до острівця суден буде військо виходити на беріг.... Але ані сліду з того. Ані одно судно не задержало ся, лишали островець на боці, а плили просто до Антекірти, очевидно хотіли обступити її зі всіх боків.

— Тепер не остаєсь нам нічого, як лиш хіба боронитись — сказав доктор до командантів міліції.

На даний знак почали люди з цілого острова збігати ся до міста і кожний ставав на означенім місці.

Після розпорядження доктора обняв Петро команду над полудневою частию укріпленень, а Люіджі над всхідною. Оборонці острова — всего що найбільше пять сот вояків — розставлено так, що з котрої би небудь сторони неприятель хотів приступити до міста, они би зараз могли станути до него фронтом. Доктор постановив собі, іти зараз всюди туди, де би його було потреба.

Пані Баторова, Сара Сандорфівна і Марія Феррато мусіли остатись в ратуши. Всі жінки разом з дїтьми мали сховати ся до каземат, наколи-б неприятель заняв місто. Там могли они бути безпечні, хоч би неприятель стріляв і пушками.

Справа острівця Кенкраф була отже порішена — і то в не користь Антекірти; оставалась ще лиш справа порту. Коли-б неприятельска фльота хотіла на силу добути ся

до порту, то її взяли би тут в два огні форти, уставлені на обох греблях, а відтак ще й канони „Феррата“, та електричні лоди торпедові, а запущені під воду торпеди могли би були таки на прах розбити неприятельську флоту, коли-б она схотіла нападати остров із сеї сторони.

Але проводирі Сенуситів знали очевидно дуже добре оборонну силу Антекірти, і зміркували, що від полудня найлекше дістатися на остров. При нападі на порт чекала їх не минуча погибель. Они для того не зважали так само на порт, як на островець Кенкраф, а вся флота пустилась на найслабшу точку острова Антекірти.

Доктор зміркувавши сей плян неприятеля, видав зараз відповідні розпорядження. Капітани Кестрік і Нарзос сіли на лоди торпедові і виплинули з порту.

В чверть години опісля кинулись „Електрики“ на неприятельську флоту, гереломили її лінію, висадили п'ять чи шість суден у воздух, а може яких дванайцять затопили. Але неприятельських суден було так багато і они їх так обскочили, що не було нішої ради, як хіба втікати до порту.

Тимчасом почав „Феррато“ стріляти до флотилії; але ані його кулі, ані кулі батарей не могли спинити великої сили розбишаків морських, хоч багато зних було вже погибло, і багато суден було ушкоджених та не-

здібних до битви. Все таки було ще яких тисяч людей, готових лізти на скали від полудня, до котрих можна було легко підплисти, позаяк не було вітру.

Але бо показало ся, що Сенусити мають і артелерію. Найбільш шебеки везли ляфети і здоймлені пушки, котрі можна було легко винести на беріг і уставити поза містом так, що їх не досягнули би кулі ані з фортів, ані з осередного горба.

Доктор видів, що робить ся, але не міг тому перешкодити, бо мусів щадити і без того малу горстку своїх людей. Його сила була в борбі з поза мурів, і в сїм случаю була дуже непевна річ, чи ворогови удалось би, хоч би й як він був численний, побідити залогу міста.

Сенусити розділились на дві колкомни, тягнули пушки за собою і машерували наперед не ховаючись, звичайно як Араби, котрими гонить фанатична відвага і надія на рабунок та ненависть до Европейців.

Коли підійшли блисше, посилав ся на них град куль з батерій. Білше як сто зних повалилось трупом на землю, але другі не уступались. Они уставили свої пушки і незадовго вибили діру в мурі, котрий ще не був зовсім готов.

Їх проводир стояв зовсім холоднокровно, хоч доокола него падали трупи, і видавав прикази. Коло него стояв Саркалій і намав-

ляв його, щоби він вислав до приступу ко-
льоїну, зложену з кілька сот людей. Доктор
Антекірт і Петро Баторий пізнали його. Та
й він їх пізнав.

Збита маса сенуситського війська пу-
стилась тепер до пролому в мурі. Коли-б їй
було удало ся добутись туди до міста, то
оборонці його мусіли би уступити ся, а то-
гда певно настала би була в місті кровава
різня.

Розпочала ся завзята борба на сім мі-
сци; лицем до лица станули одні против дру-
гих. Петро Баторий і його товариші під оком
доктора, котрий стояв неустрашимо серед
граду куль, доказували чудес хоробрости.
Поент Пескаде і Кап Матіфу помагали їм.
Велит, що мав в одній руці ніж а в другій
сокиру, змітав страшно ворогів докола себе.

— Бий, Капе, бий!... Валл, що можеш!
додавав йому Поент Пескаде охоти, а сам
пукав із свого револьвера, як з мітрайлези.

Але неприятель не уступав. Кілька разів
відогнали його були від діри з мурі, а він
таки пер ся на перед і здавало ся вже, що
вліє до міста, коли нараз позаду зробив ся
якийсь рух.

„Фератови“ удало ся підплисти під бе-
ріг з тої сторони і почав з відтам сипати ку-
лями із револьверових канон та гатлінгів-
ських мітрайлез на неприятеля та взяв так
його з заду. Рівночасно розбив він і кілька

неприятельських кораблів.

То був для Сенуситів тяжкий і не сподіваний удар. Тепер не лиш взяли їх з заду, але ще й заступили дорогу до втечі, а „Феррато“ готов був ще й на дрібні кусні порозбивати їм їх судна.

Кольоша Сенуситів стала тепер перед проломом в мурі, котрий завзято боронила міліція. Вже більше як пять сот Сенуситів згинуло на березі а з Антекіртської міліції погибло розмірно дуже мало.

Начальний командант Сенуситів побачив, що треба чим скорше вертатись на море, коли не мають тут погинути всі його люди. На дармо старав ся Сарканій намовити його, щоби він взяв місто приступом; він дав знак, щоби Сенусити вертали на море, а они почали вертати так само рівнодушно, як коли-б він їм приказав дати ся вирізати що до одного.

Але розбишаки морські мали ще дістати науку, котру би папятали.

— Наперед, приятелі. — крикнув доктор... Наперед!

Під командою Петра і Люіджа кинуло яких сто вояків за втікачами, що гнали до берега. Діставшись межі огонь з корабельних пушок „Феррата“ і пушок з валів міста, мусіли они розбічи ся і серед загального розладу пустились до сімох чи вісьмох суден, котрих „Феррато“ не міг засягнути своїми пушками.

Петро і Люїджі старали ся в сій хвили загального заколоту лиш одного дістати в свої руки, а то - Сарканього. Онп хотїли живцем його зловити, але лиш якимсь чудом уйшли куль з револьвера сего нужденника.

Здавало ся що судьба хоче ще раз скорити його від справедливої заплати.

Сарканій і начальний командант Сенуситів та кільканайцуть його людей добїгли щасливо до якоїсь малої поляки, котра вже підтягнула була якор і хотїла плисти на широке море. „Феррато“ був за далеко, щоби йому можна було дати знак, аби він гнав ся за тим судном здавало ся, що оно таки втече.

Але в сій хвили побачив Кап Матіфу якусь армату, що лежала на піску з розбитою ляфетою.

Він вхопив зараз за набиту пупку і з надлюдскою силою видвигнув її в одній хвилі на якусь скалу, рознер ся ногами і взяв її за оба чоши і так держав, а відтак крикнув на все горло: „Ходи сюди, Поенте Пескаде, ходи сюди:

Поент Пескаде, почувши голос Капа Матіфу, прибіг зараз до него, а побачивши, що його Кап зробив, здогадав ся, о що розходить ся та вимірив пупку, підперту живою ляфетою, на поляку а відтак і випалив з неї.

Куля поцілила в задну часть судна і

розбила його на дрібні кусні... Геркулес ледви й почув, що його сіпнула пупка, подаючись в зад по вистрілі.

Начальний командант Сенуситів і його товариші пішли під воду і майже всі потопили ся. Сарканій держав ся ще довго верх води, аж Люїджі чим скорше кинув ся за ним у море.

За хвилю опісля опинив ся Сарканій в руках Капа Матіфу, котрі обняли його мов дві лопати.

Побіда була світла. З двох тисячів ворогів що напали були на острів, уйшло смерти ледви кілька сот і вернули щасливо до рідного краю

Тепер вже можна було сподівати ся, що Антекірта буде мати на многі літа спокій від сих розбишаків морських.

Заплата.

Граф Матій Сандорф сплатив Марії і Люїджови Феррато довг своєї вдячності. Пані Баторова, Петро і Сара були знов разом. Тепер мали ще й другі одержати також свою заплату.

В слідуючих днях по поразці Сенуситів були всі люди на острові заняті роботою около направи всего, що зруйновано підчас нападу. Петро, Люїджі, Поент Пескаде і Кап

Матіфу, — отже всі ті, що стояли в ближшій звязи з подіями сеї історії — були лиш легко покалічені, подужали і остались всі при добрім здоров'ю. Але кождий чоловік на острові знав добре що они себе не щадили. То-ж то була радість, коли они вернули назад до ратуша, до Сари Сандорфівної, Марії Феррато, пані Баторової і старого Борика! Коли погибшим віддано послідну честь, пошло житє на острові знов давнив руслон, всі жили собі безжурно, бо річ була майже певна що вже нічого не закаламутить в будучности їх спокою. Сенусити були таки зовсім розбиті і не стало Сарканього, котрий би їх бунтував і заохочував до мести та на-мавляв до нового нападу на Антекірту. Мимо того стояз доктор при своїм, щоби в як найкоротшій часі довести всі укріцленя до кінця. Він хотів не лиш забезпечити місто Артенак від всякого нападу, але й цілий остров так укріпити, щоби неприятель нігде не міг дістати ся на него. Крім того була гадка спровадити ще й нових кольоністів, котрим богатства землі могли забезпечити правдивий добробит.

Тепер вже не стояло нічого на перенкоді подруженю ся Петра Баторого з Сарою Сандорфівною. Весіле визначено первістпо на день 19 грудня і воно мало того дня та-

ки дійсно відбути ся. Поент Пескаде взяв ся знову до своєї роботи, котрій перешкодив був напад Сенуситів.

Але й судьба Сарканього, Сіляса Торонталя та Карпени мала безпроводно рішити ся. Вони були замкнені окремо в казематах і не знали, що всі разом знаходять ся в руках доктора Антекірта.

Дня 6 грудня, в два дни по уступленю Сенуситів, велів доктор привести їх до ратуша і з Петром Баторим та Люїджім виступив проти них.

Тут станули вони перший раз під військовою ескортою перед артенацьким трибуналом судейським, зложеним з найвисших урядників кольнії.

Карпена був занепокоєний, але з його очий виглядала все ще давна його хитрість; зиркав на право і ліво, а не важив ся споглянути судіям сміло в очи.

Тіляс Торонталь, що був дуже прибитий, лиш спустив голову в долину і держав ся віддалік від своїх давних товаришів.

Сарканього лиш злість брала, що він дістав ся в руки сего доктора Антекірта.

Люїджі станув тепер перед судіями і промовив. Він звернув ся до Іспанця.

— Карпено — відозвав ся він — я Люїджі Феррато, син рибака з Ровіня, котрий через твій донос дістав ся до вязниці в Штайні і там помер.

Карпена відвернув ся на хвильку. Від злости, яка була його взяли, аж лице йому набігло кровю. Та таки була Марія, тота, котру він пізнав на улиці в Мандераджо на Мальті против него яко жалібник.

Петро виступив також, а показавши рукою на банкира, сказав:

— Сілясе Торонталю, я називаю ся Петро Баторий і є сином Степана Баторого, того самого угорського патріота, на которого ви в порозумію з вашим спільником Сарканім підлим способом зробили донос в триєстинській поліції і через то загнали його у страшну смерть.

А відтак звернувшись до Сарканього:

— Я той Петро Баторий, которого ви на вулиці в Дубровнику хотіли убити. Я заручений з Сарою, донькою графа Матія Сандорфа, котру ви п'ятнайцять літ тому назад казали викрасти із замку Артенак.

Сілясеви Торонталеви здавало ся так, як коли-б хтось з цілої сили вдарив його палкою по голові, коли він побачив нараз перед собою живцем Петра Баторого.

Сарканій заложив руки і як безвстидний стояв зовсім спокійно, лиш повіки йому легко дрожали.

Ані Сіляс Торонталь, ані Сарканій не відповідали нічого. Та й що-ж мали відповісти своїй жертві, котра ніби з гробу встала, щоби заіізвати їх перед суд?

Зовсім що иншого було, коли виступив доктор Антекірт і відозвав ся поважним голосом:

— А я, я приятель Володислава Затмара і Стефана Баторого, котрих через вашу зраду розстріляли на подвірю в кріности Пізіно. Я батько Сари, котру ви викрали, щоб присвоїти собі її майно.... Я граф Матій Сандорф!

Наслідок того заявленя був такий, що Сіляс Торонталь мало аж колінами не дотикав ся землі, а Сарканій так скорчив ся, як коли-б хотів сам в себе влізти.

Всіх трох обжалованих переслухано відтак одного по другім. Їх злочини були того рода, що їх не можна було ані виперти ся, ані годі їх було їм простити. Пресідатель трибуналу пригадав Сарканьому, що то він намовив Сенуситів до нападу на остров, і через него погібло багато людей, котрих кров кличе тепер о месть. Давши обжалованим повну свободу боронити ся, покликав ся відтак на замок і ціля права. яке дала йому, ся зовсім законно передана розправа, оголосив вирок:

„Сіляс Торонталь, Сарканій і Карпена завинили смерть Стефана Баторого, Володислава затмара і Андрія Феррата; їх засуджує ся за то на кару смерти!”

— Нехай і так буде — промовив Сарканій, в котрім відозвала ся знов його без-

встидність.

— Помилуйте! — крикнув боягуз Карпена.

Сілясеви Торонталеви не стало спли щось сказати.

Всіх трох злочинців відведено назад до каземат, де їх дуже строго стережено.

Але як стратити тих нужденників? Чи їх розстріляти де на кінці острова? То значило би споганити землю Антекірти кровою зрадників. Постановлено для того, що страчене має ся відбутися на островці Кенкраф.

Ще того самого вечера один з „Електриків“ з десятима моряками під проводом Люїджі забрав засуджених і повіз на островець, де вони аж до рана мали чекати на відділ війська, що їх мав розстріляти.

Сарканій, Сіляс Торонталь і Карпена аж тепер побачили, що їм вибила послідна година. Коли їх випустили на беріг, підійшов Сарканій до Люїджі спитав:

— Чи вже сего вечера?

Люїджі не відповів нічого. Всіх трох засуджених лишено самих на острові, і вже западала ніч, коли „Електрик“ вернув знову до Антекірти.

Острів позбув ся тепер зрадників. З островця Кенкрафт годі було утечи, бо він був віддалений від супі на яких двацять миль.

— До рана з'їсть там певно один дру-

гого — сказав Поент Пескаде.

Пфе! — відозвав ся на то Кап Матіфу і аж страє ся, так йому гидко стало.

Ніч минула спокійно, лиш граф Матій Сандорф ані на хвильку не спочив. Він замкнув ся був в своїй комнаті і вийшов звідтам аж о пятій годині рано та зійшов на підсіне, куди прикликано зараз Петра Баторого і Люіджа Феррато.

Відділ війська вже чекав на подвірю на знак, коли має відплисти на островець Кенкраф.

— Петре, і ти, Люіджі — спитав граф Сандорф, — чи справедливо, що тих зрадників засуджено на смерть?

— Справедливо, вони на то заслужили — відповів Петро.

— Справедливо — додав Люіджі нема чого жалувати тих падлюків!

— Стало ся отже по справедливости! Нехай їм Господь Бог простить, коли люди могли простити...

Ледви що граф Сандорф скінчив говорити, коли страшений гибух потряс ратушем і цілим островом, як коли-б настало землетрясене.

Граф Сандорф, Петро і Люіджі вибігли на отверте місце, а перепуджені в місті люди почали чим скорше утікати з домів.

Величезний стовп огню і пари, цілих скал і дрібного каміня піднімав ся високо

в гору аж ніби до неба, а відтак ціла ся маса стала спадати у море коло острова, що вода розбрискувала ся й утворила густу хмару.

З острова Кенкрас не остало ся і сліду а всіх трох засуджених на смерть розірвало на дрібні кусні.

Що-ж такого стало ся?

Треба собі пригадати, що цілий остров був підмінований на той случай, коли-б там хотіли були станути Сенусити, а для більшої певности були ще в ріжних місцях закопані електричні прилади; треба лиш було зачепити ногою о такий прилад, а всі міни з панклястином могли би були відразу вибухнути і розсадити цілий остров. Не що иншого, лиш котрийсь із засуджених зачепив о такий прилад і островець вилетів у воздух.

— Ласка Божа не допустила нас до страшного діла траченя — сказав граф Матій Сандорф.

В три дни опісля відбуло ся в артенацькій церкві вінчанє Петра Баторого з Сарою Сандорфівною. При сій нагоді підписав ся доктор Антекірт своїм правдивим іменем Матій Сандорф. Не потребував вже з тим крити ся, бо заплата була вже довершена.

Кількома словами можемо вже закінчити наше оповіданє.

В три неділі ошісля признано Сару Сандорфівну спадкоємницею графа Сандорфа. Лист пані Торонталевої і заявленє, яке зложив був банкир — в тім заявленю було сказано, дячого і серед яких обставин викрадено дитину — вистали щоби доказати, що то тота сама особа. Все що осталоє з посілости в Семигороді, припало на Сару.

Граф Сандорф міг би був тепер на основі амнестії, даної всім політичним винувникам, вернути назад до своєї вітчизни, але він волів остати ся головою родини на Антекірті. Там хотів він доживати свого віку серед тих, що його поважали.

Мала кольонія більшала очевидячки заходами около її добра. Учені та винаходці, спроваджені туди графом Сандорфом, доводили там до кінця свої винаходи, котрі без його ради і грошій були би пропали для світа. Антекірта стала ся незадовго найважнішою точкою на водах обох Сирт, а по викінченю її укріплень сталась її безпечність непорушима.

А що-ж сказати вам о пани Баторовій, Марії та о Люїджім Ферраті, о Петрі й Сарі? Щось такого можна лекше чувством поняти, як описати. Що сказати на конець о Поенті Пескаді та о Капі Матіфу, котрі належали до найзнаменитших кольоністів на Антекірті? Они жалували лиш того, що не могли вже жертвувати ся за того, котрому завдячували

так вигідне житє.

Граф Матій Сандорф довів своє діло щасливо до кінця і колиб не згадка про його товаришів, Стефана Баторого і Володслава Затмара, то він був би мабуть так щасливий, як лиш може ним бути кождий благородний чоловік, коли ширить доокола себе щастє.

Не шукайте на цілім середземнім морі, ані на других морях цілої землі — хоч би й в громаді „островів щастя“¹⁾ — за островом, котрий був би щасливіший від Айтекірти..

Коли Кап Матіфу, повен щастя, слитав ся одного разу:

— Чи ми таки на правду заслужили собі на таке щастє? — відповів йому Поент Пескаде:

— Ні, мій Капуню. Але що-ж діяти? Хоч не хоч, мусиш приймати!

¹⁾ Остров Фортуна і кілька маленьких коло него, межя островами Багама в середній Америкі.

